

+

35

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
BALOGH JENŐ
FŐTTKÁR

XLI. KÖTET

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1931.

50024

Betűrendes név- és tárgymutató.

	Oldal
Adományok	142, 334
Akadémia belső tagjai	1— 4
— <i>Berzeviczy Albert</i> : A százéves Akadémia	5— 17
— halottjai	333
— jutalomtételei	221—225
— költségvetése 71—76, 215—220,	301—306
— munkássága	30— 48
— állásfoglalása a <i>nyelvhelyesség</i> és a <i>nyelvművelés</i> kérdésében	207—208
— pénztári számadása 57—66,	291—300
— újabb kiadványai 139—141, 247—248,	334—335
— vagyonmérlege 58—59,	292—293
<i>Gr. Apponyi Albert. Berzeviczy Albert</i> megemlékezése — 85-ik születésnapjáról	196—198
<i>Gr. Apponyi Albert</i> válasza, <i>Berzeviczy Alberthez</i> , 85-ik születésnap-i üdvözlése alkalmával	198
<i>Badics Ferenc</i> h. osztályelnök üdvözlő beszédei 233—234, 234—236,	329—333
<i>Bárczi Géza</i> „Ó-francia jövevényszavaink problémái“ c. értekezését a <i>Sámuel-Kölber-díjjal</i> tüntetik ki	160
<i>Bernát István: Darányi Ignác</i> emlékezete	158
<i>Bernáth Aladár</i> alispán beszéde az Akadémia Széphalmon tartott Kazinczy-emlékünnepe-n	285—286
<i>Berzeviczy Albert. Gr. Apponyi Albert</i> válasza, -- hez, 85-ik születésnap-i üdvözlése alkalmával	198
— tizedszer az Akadémia elnökévé választatott	166—167
— <i>Csánki Dezső</i> osztályelnök üdvözlő szavai — „Az 1861.-i országgyűlés vége“ c. felolvasása után	28— 29
— felolvasása: Az 1861. országgyűlés vége (Kivonat)	27— 28
— megnyitó beszéde: A százéves Akadémia	5— 17
— megnyitó beszéde: Megemlékezés <i>gróf Apponyi Albert</i> 85. születésnapjáról	196—198
— megnyitó beszéde a Magyar Nemzeti Bizottság ülésén <i>Mr. Nicholas Murray Butler</i> előadása alkalmából	203—207
— megnyitó beszéde: <i>I. Ferenc József</i> király emlékezete	17— 19

	Oldal
<i>Berzeviczy Albert</i> megnyitó beszéde az Akadémia <i>Kazinczy Ferenc</i> halála századik évfordulójának alkalmából tartott ünnepi ülésén	255—259
— megnyitó beszéde az 1930. november 29-én tartott ünnepi ülésen <i>Kisfaludy Károly</i> halálának századik évfordulója alkalmából	19—22
— A Schmerling-féle provizóriumot megelőző utolsó, alkotmányos küzdelmek (Kivonat)	288—289
— megnyitó beszéde <i>Tisza Kálmán</i> születésének centenáriuma alkalmából	22—26
— megnyitó beszéde a Történettudományok Nemzetközi Bizottságának 1931. május 20-án, az Akadémiában tartott ülésén: A magyar történetírás és a külföld	199—202
<i>Bizottságok.</i> Az 1931. évi nagygyűlésen odaitélhető jutalmak tárgyában javaslatételre kiküldött bizottságok	113
<i>Budapesti Székesfőváros</i> adományából hirdetett <i>jutalomtétel</i>	162
<i>Butler, Nicholas Murray.</i> <i>Berzeviczy Albert</i> megnyitó beszéde — előadása alkalmából	203—207
<i>Chorin Ferenc-alapítvány</i>	160, 178—186
<i>Contents</i>	147—148, 253—254, 340
<i>Csánki Dezső</i> az Akadémia másodelnökévé választatott	167
<i>Csánki Dezső</i> megemlékezése <i>Wertheimer Ede</i> elhunytáról	130—131
<i>Csánki Dezső</i> osztályelnök üdvözlő beszédei 28—29, 125—129,	209—212
<i>Darányi Ignác.</i> <i>Bernát István:</i> <i>Darányi Ignác</i> emlékezete	158
<i>Divéky Adorján</i> I. taghoz üdvözlő beszéd	126—128
<i>Egyetemi hallgatóknak</i> odaitélt könyvjutalmak	162—163
<i>Elnök- és másodelnök-választás</i>	166—167
<i>Farkas Gyula.</i> <i>Ortvay Rudolf</i> gyászbeszéd — ravatalánál	131—133
<i>Feljegyzések</i> az Akadémia Széphalmon tartott <i>Kazinczy-emlék-ünnepéről</i>	281—283
<i>Fellner Frigyes</i> „Csonka-Magyarország nemzeti jövedelme“ c. művét a <i>Ghorin Ferenc jutalommal</i> tüntetik ki	160
<i>I. Ferenc József.</i> <i>Berzeviczy Albert:</i> — király emlékezete	17—19
<i>Findczy Ernő</i> előterjesztése a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülésén a Népszövetség iskolák útján való megismertetése kérdéséről	48—55
<i>Fröhlich Izidor.</i> <i>Tangl Károly</i> beszéde — ravatalánál	135—137
<i>Giesswein Sándor.</i> <i>Reiner János</i> I. t. beszéde néhai — volt I. tag síremlékének leleplezése alkalmából	237—238
<i>György Lajos</i> I. taghoz üdvözlő beszéd	233—234
<i>Néhai Harsányi Kálmán</i> műveinek hét kötetes gyűjteményét a <i>Weiss Fülöp-jutalommal</i> tüntetik ki	159

	Oldal
<i>Herczeg Ferenc</i> megnyitó beszéde az Akadémia XCI. ünnepi közülésén: Gróf Széchenyi István és a „Világ”	149—158
— másodelnök üdvözlő beszédei az Akadémia által jutalmazott tanítókhoz	212—213
— másodelnök beszéde az akadémiai jutalmat nyert tanítók jutalmának átadása alkalmából	213—214
— másodelnök beszéde <i>néhai Vargha Gyula</i> másodelnök síremlékének felavatásakor	237
<i>Hoor-Tempis Móric</i> beszéde <i>Kandó Kálmán</i> ravatalánál	134—135
<i>Horváth Géza</i> a III. osztályba osztályelnöknek választott	163
<i>Horváth János</i> : Kazinczy emlékezete	259—281
<i>Horváth János</i> r. taghoz üdvözlő beszéd	329—333
<i>Inhaltsverzeichnis</i>	143—144, 249—250, 338
<i>Jelentés a Chorin Ferenc-jutalom</i> odaitéléséről	178—186
— a <i>Kazinczy Gábor és neje Várady Szabó Anna-jutalom</i> odaitéléséről	190
— a <i>báró Kornfeld Zsigmond-jutalom</i> odaitéléséről	187—189
— a <i>Könyvtár</i> állapotáról	30—45
— a <i>Nagyjutalomról és a Marczibányi-mellékjutalomról</i>	170—176
— a <i>Sámuel-Kölber-díjról</i>	176—178
— <i>Thirring Gusztáv</i> : „Budapest főváros demografiai és társadalmi tagozódásának fejlődése az utolsó 50 évben” c. pályamunkájáról	191—196
— a <i>Történelmi Bizottság</i> működéséről	46—48
— a <i>Weiss Fülöp-jutalomról</i>	114—124
<i>Jutalmak</i> , Az 1931. évi nagygyűlésen odaitélhető — tárgyában javaslattételre kiküldött bizottságok	113
<i>Kandó Kálmán. Hoor-Tempis Móric</i> beszéde — ravatalánál	135—137
<i>Kazinczy Ferenc</i> halála századik évfordulójának megünneplése	255—287
<i>Kazinczy Gábor és neje Váradi Szabó Anna-jutalom</i>	161—162, 190
<i>Kéký Lajos</i> beszéde az érsemlyéni országos Kazinczy-ünnepen	286—287
<i>Kenéz Béla</i> 1. taghoz üdvözlő beszéd	125
<i>Kisfaludy Károly. Berzeviczy Albert</i> megnyitó beszéde — halálának századik évfordulója alkalmából	19—22
<i>Kimutatás</i> az 1930. július-december hónapokban megjelent kiadványok költségeiről és a kiutalt tudományos segélyekről	67—71
<i>Klupathy Jenő. Rybár István</i> beszéde — ravatalánál	137—138
<i>Kolosváry Bálint</i> 1. t. beszéde <i>Szászy Béla</i> 1. t. temetésén	240—241
<i>Kónyi Manó-jutalom</i> nem adatott ki	161
<i>Báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány</i>	160, 187—189
<i>Kornis Gyula</i> r. taghoz üdvözlő beszéd	209—212

	Oldal
<i>Költségvetés az 1931. január-június, július-december és 1932. január-június hónapjaira</i>	71—76, 215—220, 301—306
<i>Könyvtár. Jelentés a — állapotáról</i>	30—45
<i>Körösy József-jutalom</i>	191—196
<i>Közlemények a C. I. Magyar Nemzeti Bizottsága üléseiről</i>	203—207
<i>Kuncz Ödön</i> l. taghoz üdvözlő beszéd	128—129
<i>Kürschák József</i> a III. osztály titkárává választatott	168
<i>Láng Nándor</i> l. t. beszéde <i>Pápay József</i> l. t. sirjánál	238—240
<i>Magyar Nemzeti Bizottság. Közlemények a C. I. — nak üléseiről</i>	203—207
<i>Marczibányi-mellékjutalom</i>	159, 170—176
<i>Melich János</i> „A honfoglaláskori Magyarország“ című művét a nagyjutalommal tüntetik ki	159
<i>Molnár Kálmán</i> „Magyar közjog“ c. művét a <i>baró Kornfeld Zsigmond-jutalommal</i> tüntetik ki	160
<i>Nagygyűlés. XCI. nagygyűlés</i>	158—169
<i>Nagyjutalom</i>	159, 170—176
<i>Némethy Géza</i> az I. osztályába osztályelnöknek választatott	163
<i>Németh Gyula</i> „A honfoglaló magyarság kialakulása“ c. művét a Marczibányi-mellékjutalommal tüntetik ki	159
<i>Népszövegség. Fináczy Ernő</i> előterjesztése a — gondolatának az iskolák útján való megismertetése kérdéséről	48—55
<i>Nyelvhelyesség és nyelvművelés. Akadémia állásfoglalása a — kérdésében</i>	207—208
<i>Ortvay Rudolf</i> gyászbeszéde <i>Farkas Gyula</i> ravatalánál	131—133
<i>Osztályelnökök</i> választása	163
<i>Osztálytitkár-választás</i> a III. osztályban	168
<i>Pais Dezső</i> l. taghoz üdvözlő-beszéd	234—236
<i>Pályaművek. Akadémiához</i> beérkezett pályaművek	335—337
<i>Pápay József. Láng Nándor</i> l. t. beszéde — sirjánál	238—240
<i>Pauler Ákos</i> a II. osztályba osztályelnöknek választatott	163
<i>Pénztári számadás</i>	57—66, 291—300
<i>Petri Pál</i> államtitkár ünnepi beszéde az Akadémia Széphalmon tartott Kazinczy-ünnepén	283—285
<i>Reiner János</i> l. t. beszéde néhai <i>Gtesswein Sándor</i> volt l. tag síremlékének leleplezése alkalmából	237—238
<i>Római Magyar Történeti Intézet</i> munkássága	243—247
<i>Rybár István</i> beszéde <i>Klupathy Jenő</i> ravatalánál	137—138
<i>Sámuel-Kölber-díj</i>	160, 176—178
<i>Sommaire</i>	145—146, 251—252, 339
<i>Szabolcska Mihály. Határozat</i> — arcképeinek megfestése iránt	162
<i>Szászy Béta. Kolosváry Bálint</i> l. t. beszéde — temetésén	240—241
<i>Gróf Széchenyi István. Herczeg Ferenc</i> beszéde : Gróf Széchenyi István és a „Világ“	149—158

TARTALOM.

Oldal

I. Előadások és cikkek.

<i>Berzeviczy Albert</i> : I. Ferenc József király emlékezete	17
— Az 1861-iki országgyűlés vége	27
— A magyar történetírás és a külföld	199
— A Schmerling-féle provizóriumot megelőző utolsó alkotmányos küzdelmek	288
<i>Fináczy Ernő</i> : Előterjesztés a C. I. Magyar Nemzeti Bizottsághoz	48
<i>Herczeg Ferenc</i> : Gróf Széchenyi István és a „Világ“	149
<i>Horváth János</i> : Kazinczy emlékezete	259
<i>Szinnyei Ferenc</i> : Elbeszélőink egymásra-hatása a Bach-korszakban	289

II. Jelentések a pályázatokról.

Jelentés a <i>Chorin Ferenc</i> -alapítványról	178
— a <i>Kazinczy Gábor és neje</i> -jutalomról	190
— a <i>báró Kornfeld</i> -jutalomról	187
— a Nagyjutalomról és a <i>Marczibányi</i> -mellékjutalomról	170
— a <i>Sámuel-Kölber</i> -díjról	176
— <i>Thirring Gusztáv</i> : „Budapest főváros demográfiai és társadalmi tagozódásának fejlődése az utolsó 50 évben“ című pályamunkáról	191
— a <i>Weiss Fülöp</i> -jutalomról	114

III. Akadémiai ügyek.

A M. Tud. Akadémiának felajánlott <i>adományok</i> és <i>alapítványok</i>	142, 334
A M. Tud. Akadémia <i>belső tagjai</i>	1
— <i>halottai</i>	333
— <i>jutalomtétellei</i>	221
— <i>Kazinczy-ünnepe</i>	281
— <i>újabb kiadványai</i>	139, 247, 334
— kimutatása <i>kiadványainak</i> nyomdai költségeiről	67
— <i>költségvetése</i> 1931. július-december és 1932. január-június hónapokra	71, 215, 332
— <i>munkássága</i> 1930-ban	30
— <i>XCI. nagygyűlése</i>	158
— állásfoglalása a <i>nyelvhelyesség</i> és <i>nyelvművelés</i> kérdésében	207
— hoz beérkezett <i>pályaművek</i>	335
— <i>pénztári számadása</i> 1930-ról és 1931-ről	58, 292

A M. Tud. Akadémia által 1931-ben kitüntetett, illetőleg a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak elismerésre ajánlott elemi iskolai <i>tanítók</i>	212
— XCI. <i>ünnepélyes</i> közülése	149

IV. Jelentések.

Jelentés az Akadémia könyvtárának 1929. és 1930. évi állapotáról	30
— az akadémiai választásokról	241
— a Római Magyar Történelmi Intézet munkássága az 1920—1930. években	243

V. Költségvetés.

A M. Tud. Akadémia költségvetése 1931. július-december és 1932. január-június hónapokra	71, 215, 332
---	--------------

VI. A két gróf Vigyázó-vagyon.

A két gróf Vigyázó-vagyon kimutatása 1930. június 30-án és jövedelmei 1930. január 1-től december 31-ig és 1931. december 31-én	78, 308
— előirányzata 1931. június 30-ig	108, 226
— „ „ 1932 június 30-ig	324
— állagáról és a két vagyont még terhelő tartozásokról tájékoztató	101, 319
— ből kötelesrészeire jogosítottaknak készpénzben kifizetett, illetőleg természetben átadott összegekről kimutatás	322
— kiadásai 1931. év I. felében	230
— kiadásai 1931. év II. felében	310, 314
A gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon ingatlanainak terjedelme és értéke	308
A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon ingatlanainak terjedelme és értéke	312
A gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon tartozása 1931. december 31-én	309
A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon tartozása 1931. december 31-én	313

VII. Alkalmi és üdvözlő beszédek, nekrológok.

<i>Gr. Apponyi Albert</i> ig. és t. t. köszönete születésnapj üdvözlése alkalmából	198
<i>Badics Ferenc</i> t. t. üdvözlő beszéde <i>György Lajos</i> I. t. székfoglalása alkalmából	233
— üdvözlő beszéde <i>Horváth János</i> r. t.-hez	328
— üdvözlő beszéde <i>Pais Dezső</i> I. t. székfoglalása alkalmából	234
<i>Bernáth Aladár</i> zemplénmegyei alispán beszéde az országos Kazinczy-ünnepen	285
<i>Berzevicsy Albert</i> elnök megemlékezése <i>Gr. Apponyi Albert</i> 85-ik születésnapjáról	196
— <i>megnyitó</i> beszéde <i>Kazinczy-ról</i>	255

	Oldal
<i>Berzeviczy Albert</i> megnyitó beszéde a Magyar Nemzeti Bizottságnak 1931 június 18-iki ülésén	203
— megnyitó beszéde az 1930. május 11-én tartott ünnepi köz- ülésen	5
— felolvasása „A Schmerling-féle provizóriumot megelőző utolsó, alkotmányos küzdelmek“ címmel	288
— beszéde <i>Tisza Kálmán</i> ig. és t. t. születésének centenáriuma alkalmából	22
<i>Csánki Dezső</i> osztályelnök üdvözlő beszédei a II. osztályban tartott székfoglalók alkalmából :	
<i>Divéky Adorján</i> l. taghoz	126
<i>Kenéz Béla</i> l. taghoz	125
<i>Kornis Gyula</i> r. taghoz	209
<i>Kuncz Ödön</i> l. taghoz	128
— üdvözlő beszéde <i>Berzeviczy Albert</i> elnök úr 1931. január 5-iki felolvasása után	28
— megemlékezése <i>Wertheimer Ede</i> r. t. elhunytáról	130
<i>Herczeg Ferenc</i> másodelnök beszéde az ünnepélyes közülésen : „Gróf <i>Széchenyi István</i> és a „Világ“ “	150
— beszédei az Akadémia által jutalmazott <i>tanítók</i> -ról	212
— beszéde néhai <i>Vargha Gyula</i> síremlékének felavatásán	237
<i>Hoór-Tempis Mór</i> l. t. beszéde <i>Kandó Kálmán</i> l. t. ravatalánál	134
<i>Kéky Lajos</i> l. t. beszéde az érsemlyéni országos Kazinczy-ünnepen	286
<i>Kolosváry Bálint</i> l. t. beszéde <i>Szászy Béla</i> l. t. temetésén	240
<i>Láng Nándor</i> l. t. beszéde <i>Pápay József</i> l. t. sírjánál	238
<i>Ortvay Rudolf</i> l. t. gyászbeszéde <i>Farkas Gyula</i> r. t. ravatalánál	131
<i>Petri Pál</i> államtitkár beszéde az országos Kazinczy-ünnepen	283
<i>Reiner János</i> l. t. beszéde néhai <i>Giesswein Sándor</i> l. tag síremlé- kének teleplezése alkalmából	237
<i>Rybár István</i> r. t. beszéde <i>Klupathy Jenő</i> l. t. ravatalánál	137
<i>Tangl Károly</i> r. t. beszéde <i>Fröhlich Izidor</i> ig. és r. t. osztálytitkár ravatalánál	135

	Oldal
<i>Széphalmon</i> tartott ünnepség <i>Kazinczy Ferenc</i> halála századik évfordulója alkalmából	281—287
<i>Szinnyei Ferenc</i> : Elbeszélőink egymásra-hatása a Bach-kor- korszakban (Kivonat)	289
<i>Szlávik Mátyás</i> . A <i>Kazinczy Gábor és neje jutalom</i> — nak ítéltetik oda	161—162
<i>Szótári Bizottság</i> munkássága	46
<i>Tagajánlások</i>	163—165
<i>Tagválasztások</i>	168—169, 241—243
<i>Tangl Károly</i> beszéde <i>Fröhlich Izidor</i> ravatalánál	135—137
<i>Tanítók</i> . Az akadémia által kitüntetett, ill. a vallás- és köz- oktatásügyi miniszter úrnak elismerésre ajánlott tanítók	214—215
— <i>Herczeg Ferenc</i> másodelnök beszédei az akadémiai jutalmat nyert — jutalmának átadása alkalmából	212—214
<i>Thirring Gusztáv</i> „Budapest főváros demográfiai és társadalmi tagozódásának fejlődése az utolsó 50 évben“ című pályaművét a <i>Kőrösy József-jutalommal</i> tüntetik ki	191—196
<i>Tisza Kálmán</i> . <i>Berzeviczy Albert</i> megnyitó beszéde — szüle- tésének centenáriuma alkalmából	22— 26
<i>Történelmi Bizottság</i> . Jelentés a — működéséről	46— 48
<i>Történettudományok Nemzetközi Bizottsága</i> . <i>Berzeviczy Albert</i> megnyitó beszéde a — nak az Akadémiában tartott ülésén	199—202
<i>Vargha Gyula</i> . <i>Herczegh Ferenc</i> beszéde néhai — síremlékének felavatásakor	237
<i>Gróf Vigyázó-vagyon</i> . A két — nál alkalmazottak illet- ményei	101, 232, 319, 328
— Előirányzat a két — bevételeiről és kiadásairól az 1931. évben és az 1932. év első felében 108—112, 226—229, 324—327	
— A két — hoz tartozó értékpapírok jegyzéke	98—100, 316—318
— A két — kiadásai 1931. I. felében	230—231
— A két — kimutatása és jövedelmei az 1930. és 1931. években	77—85, 87—101, 307—319
— Kimutatás a — ból a kötelesrészre jogosítottaknak kész- pénzben kifizetett, ill. természetben átadott össze- gekről	323
— Tájékoztató a két — állagáról és a két vagyont terhelő tartozásokról	101—107, 319—323
„ <i>Világ</i> .“ <i>Herczeg Ferenc</i> beszéde: <i>Gróf Széchenyi István</i> és a „ <i>Világ</i> “	149—158
<i>Weiss Fülöp-jutalom</i>	114—124, 159
<i>Wertheimer Ede</i> . <i>Csánki Dezső</i> megemlékezése — elhunytáról	130—131

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti: BALOGH JENŐ.

XLI. KÖTET.

1931.

JANUÁR—ÁPRILIS.

I.

Az Akadémia belső tagjai.

Elnökség.

Berzeviczy Albert, ig. és t. t. elnök
Herczeg Ferenc, ig. és t. t. másodelnök
Balogh Jenő, r. t., főtítkár.

Igazgató-Tanács.

Az Igazgató-Tanács választottjai:

József főherceg t. t.
Gr. Károlyi Gyula
Szmrecsányi Lajos
Gr. Széchenyi Emil
Gr. Teleki Pál, t. t.
Gr. Zichy János
Gr. Mailáth József
Serédi Jusztinián
Gr. Zichy Gyula
Jankovich Béla, l. t.
11. Teleszky János.

Az Akadémia választottjai:

Br. Wlassics Gyula, t. t.
Br. Forster Gyula, t. t.
Gr. Apponyi Albert, t. t.
Concha Győző, r. t.
Illosvay Lajos, t. t.
Szinyei József, r. t.
Gr. Klebelsberg Kunó, t. t.
Popovics Sándor, t. t.
Csánki Dezső, r. t.
10. Fináczy Ernő, r. t.

Tiszteleti tagok.

I. osztály.

Herczeg Ferenc, ig. t.
Kozma Andor
Hubay Jenő
Ravasz László
Badics Ferenc
Csengery János
7. Zala György.

II. osztály.

Gr. Apponyi Albert, ig. t.
Br. Forster Gyula, ig. t.
Berzeviczy Albert, ig. t. elnök
Br. Wlassics Gyula, ig. t.
Gr. Klebelsberg Kunó, ig. t.
Károlyi Árpád
Popovics Sándor, ig. t.
8. Gróf Bethlen István.

III. osztály.

Lenard Fülöp	Gr. Teleki Pál, ig. t.
József főherceg, ig. t.	Bláthy Ottó
Koburg Ferdinánd	6. Illosvay Lajos, ig. t.

A rendes és levelező tagok alosztályok szerint csoportosítva.

I. Nyelv- és széptudományi osztály.

A) Nyelvtudományi alosztály.

<i>Rendes tagok :</i>	Bleyer Jakab
Szinnyei József, ig. t., osztálytitkár	Láng Nándor
Munkácsi Bernát	Vikár Béla
Némethy Géza, osztályelnök	Schmidt József
Melich János	Darkó Jenő
Petz Gedeon	Horger Antal
Gombocz Zoltán	Mészöly Gedeon
Zolnai Gyula	Förster Aurél
8. Vári Rezső.	Németh Gyula
	Huszi József
<i>Levelező tagok :</i>	Kmoskó Mihály
Kunos Ignác	Schmidt Henrik
Gyomlay Gyula	Jakubovich Emil
Pápay József	Gr. Zichy István
Tolnai Vilmos	Klemm Antal
	20. Csúry Bálint.

B) Széptudományi alosztály.

<i>Rendes tagok :</i>	Vargha Damján
Négyesy László	Solymossy Sándor
Császár Elemér	Papp Ferenc
Voinovich Géza	Zlinszky Aladár
Dézi Lajos	Szász Károly
Horváth Cyrill	Thienemann Tivadar
Szinnyei Ferenc	Petrovics Elek
7. Pintér Jenő.	Kéky Lajos
	Jakab Ödön
<i>Levelező tagok :</i>	Zsigmond Ferenc
Pekár Gyula	Bajza József
Divald Kornél	Baros Gyula
Ambrus Zoltán	György Lajos
Viszota Gyula	19. Pais Dezső.
Horváth János	

II. A bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok osztálya.

A) Bölcséleti és társadalmi alosztály.

<i>Rendes tagok :</i>	Fellner Frigyes
Concha Győző, ig. t.	Kovács Alajos
Földes Béla	Hegedüs Lóránt
Gaal Jenő	Heller Farkas
Balogh Jenő, főtítkár	Erekly István
Kováts Gyula	Kolosváry Bálint
Pauler Ákos	Czettler Jenő
Thirring Gusztáv	Dékány István
Bernát István	Holub József
Kornis Gyula	Kováts Ferenc
Finkey Ferenc	Kenéz Béla
Polner Ödön	Moór Gyula
12. Angyal Pál.	Schütz Antal

<i>Levelező tagok :</i>	Laky Dezső
Grosschmid Béni	Bartók György
Reiner János	Navratil Ákos
Balogh Artúr	Tomcsányi Móric
Jankovich Béla	Vinkler János
Schneller István	Staud Lajos
Illés József	Balás Károly
	27. Kuncz Ödön.

B) Történettudományi alosztály.

<i>Rendes tagok :</i>	Varju Elemér
Csánki Dezső, ig. t., osztályelnök	Pilch Jenő
Szádeczky-Kardoss Lajos	Lukinich Imre
Fináczy Ernő, ig. t., osztálytitkár	Eckhart Ferenc
Angyal Dávid	Iványi Béla
Kollányi Ferenc	Hekler Antal
Takáts Sándor	Gerevich Tibor
Domanovszky Sándor	Madzsar Imre
Áldásy Antal	Gombos Ferenc Albin
Kuzsinszky Bálint	Szekfü Gyula
Hóman Bálint	↳ Dedek Crescens Lajos
11. Szentpétery Imre.	Bella Lajos
<i>Levelező tagok :</i>	Gyalóka Jenő
Marczali Henrik	Bruckner Győző
Komáromy András	Tóth Zoltán
Erdélyi László	Heinlein István
Sebestyén Gyula	Nagy Miklós
Mahler Ede	Fógel József
Hornyánszky Gyula	Hajnal István
Barabás Samu	Mályusz Elemér
Hodinka Antal	29. Divéky Adorján.

III. Matematikai és természettudományi osztály.

A) Matematikai és fizikai alosztály.

<i>Rendes tagok :</i>	Buchböck Gusztáv
Rados Gusztáv	Klupathy Jenő
Kövesligethy Radó	Wittmann Ferenc
Kürschák József	Br. Harkányi Béla
Tangl Károly	Riesz Frigyes
Winkler Lajos	Steiner Lajos
Szarvasy Imre	Oltay Károly
'Sigmund Elek	Rybár István
Zemplén Géza	Konek Frigyes
Zelovich Kornél	Pogány Béla
10. Fejér Lipót.	Szily Kálmán
	Mikola Sándor
	Pekár Dezső
<i>Levelező tagok :</i>	Gróh Gyula
Zipernovszky Károly	Ortvay Rudolf
Bugarszky István	Fröhlich Pál
Hoór-Tempis Mór	Möller István
Schlesinger Lajos	Császár Elemér
Bodola Lajos	24. Zechmeister László.

B) Természettudományi alosztály.

<i>Rendes tagok :</i>	Magyary-Kossa Gyula
Horváth Géza osztályelnök	Zahlbruckner Sándor
Lenhossék Mihály	Vitális István
Mágoocsy-Dietz Sándor	Cholnoky Jenő
Méhely Lajos	Papp Károly
Hutyra Ferenc	Vámossy Zoltán
Zimányi Károly	Zimmermann Ágoston
Preisz Hugó	Kerpely Kálmán
Mauritz Béla	• Vendl Aladár
Schaffer Károly	Verebély Tibor
10. Degen Árpád	Bókay János
	Geley József
<i>Levelező tagok :</i>	Jakabházy Zsigmond
Hollós László	Kaán Károly
Tuzson János	Csiki Ernő
Entz Géza	Scherffel Aladár
Buday Kálmán	Manninger Rezső
Böckh Hugó	Rozlozsnik Pál
Filarszky Nándor	Orsós Ferenc
Kenyeres Balázs	28 Szentpétery Zsigmond.
Marek József	

II.

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr megnyitó beszéde az 1930. május 11-én tartott ünnepi közülésen.

A százéves Akadémia.

Mindnyájunknak élénk emlékezetében él az ötödfél év előtt, 1925. november hó 3-án, ugyane teremben lezajlott fényes ünnepély, melyben számos külföldi akadémia küldöttjének közreműködésével Akadémiánk alapításának centenáriumát ültük meg.

Mi ugyanis szokva vagyunk Akadémiánk létrejöttének történelmi tényét nagy alapítónk, gr. Széchenyi István 1825. november 3-án a pozsonyi diéta kerületi ülésén váratlanul bejelentett, valódi teremő szová lett fennkölt elhatározásával hozni kapcsolatba s így azt a napot tekintjük az Akadémia tulajdonképpen való születése napjának. Amaz ünnepélyünk alkalmával határoztuk el azt is, hogy Akadémiánk száz éves működését a tudományok és irodalom minden terén illetékes tagtársaink által leiratjuk s e leírásokat mint centeráris kiadványokat közrebocsátjuk. Ez a határozat már legnagyobb részében megvalósult, a százéves munkásságunkat ismertető különböző szakkbeli monográfiák vagy már megjelentek, vagy legközelebb fognak megjelenni.

Azonban köztudomású tény az is, hogy az Akadémiának a Széchenyi és társai által nagylelkűen megindított megalapítás során még teljes öt évig kellett várnia, míg a törvényhozás és kormányzat is elvégezvén feladatát, az alapítói adományok is szaporodván, 1830. november hó 17-én a Tudós Társaság igazgatósága megtarthatta első ülését és abban kinevezhette a Társaság első 23 rendes tagját, míg azután, kidolgoztatván az „Alaprajz és rendszabások” is, az 1831. februárius 14-i és 17-i első tagválasztó nagygyűlés megválaszthatta a tiszteleti és levelező tagokat is és ezzel a „Tudós Társaság” működése immár minden irányban megindulhatott.

Mai Akadémiánkra nézve tehát — mely szakadatlan folytonosságban fejlődött a már akkor Akadémiának is nevezett magyar Tudós Társaságból — az 1830. év nem kevésbé fontos mérföldmutatója pályájának, mint az 1825-i,

és fölmerült a gondolat, hogy az 1830-i évnapot is — úgy mint az 1825-ikét — emlékünneppel üljük meg. Úgy véltük azonban, hogy ünnepléseink szaporításában mértéket kell tartanunk s ezért mai ünnepi közülésünket használjuk fel arra, hogy az Akadémia tagjainak és barátainak figyelmét az 1830-i évforduló jelentőségére felhívjuk, amely feladatnak jelen elnöki beszédem keretében igyekszem megfelelni, tört utat találva, mert nagyérdemű volt másodelnökünk, Szász Károly e korszak történetét az Akadémia megbízásából a Széchenyi-szobor leleplezése alkalmából 1880-ban már megírta.

1825. november hó 3-án tették meg gr. Széchenyi István, Vay Ábrahám, gr. Andrassy György és gr. Károlyi György az országgyűlés kerületi ülésén szóval amaz ajánlatukat, mely később számszerűen 108.000 pengő forintban határozatván meg s csakhamar további adományokkal is gyarapodván, a felállítandó „Nyelvművelő“, illetőleg „Tudós Társaság“ vagyoni alapjául szolgált.

Másnap kerületi ülés nem tartatván, november 5-én hozta a kerületi ülés azt a határozatot, amely szerint „a tegnapelőtti szép ajánlások a magyar nyelvre, fölvétessenek a diáriumba s az ezen szent célra projectált adakozási aláírás mind itt, mind a mágnások tábláján nyitassék meg“.

November 8-án, a négy első alapító a nádorhoz és az országgyűlés mindkét házához intézett kérelemlevélben írásban is megújította ajánlatát, melyet a nádor Vay Ábrahámtól átvevén, megígérte, hogy az intézetnek örömmel lesz pártfogója.

E levélben ugyanis az alapítók arra kérték a nádort és a Rendeket, hogy az intézet pártfogását a nádor vállalván el, az igazgatás egy, először s ezúttal országgyűlés által választandó tizenhárom férfiúból álló testületre bízassék, kik „előlülőjüket“ évenként válasszák s a halál által támadó üresedéseket szintén szabad választás útján a hazafiak közül töltsék be. Azt is kérték, hogy a Rendek az intézetet „szokott bőkezűségökkel s nemes buzgólkodásukkal vegyék pártfogásuk alá s országos deputatiót rendeljenek ki, mely az alapítókkal egyetértve az intézet alapszabályait dolgozza ki“, végre pedig „hazánk jó atyjának, Felséges királyunknak ajánlják, hogy ennek lételét articulussal (törvénycikkkel) megengedni s kegyelmesen ápolgatni méltóztassék“.

A szervezés előkészítése céljából az alapítók már november 21-én benyújtották az alakítandó Tudós Társaság tervének alaprajzát is, mely a későbbi bizottsági tárgyalások anyagául szolgált.

1826. januárius 28-án a követek táblája országos ülésben elfogadván a kerületi ülésekben előkészített s országos ülésekben is megvitatott sérelmi előterjesztést, abba a magyar nyelvre vonatkozó tételeknél elősorolta a magyar Tudós Társaság alapítását célzó ajánlatokat is és nagy elismerés kifejezésével ajánlotta, hogy a Karok és Rendek az alapításra vonatkozó nézeteket kifejtvén, a folyton szaporodó alapítók neveit is törvénybe iktassák.

A főrendi tábla erre az üzenetre februárius 17-i üléséből adott válaszában többi között arról értesítette a Rendeket, hogy közülök is többen kívánnak „az általuk is a legnagyobb lelki örömmel fogadott“ ajánlatokhoz hozzájárulni, kik nyomban elő is soroltattak. Együttal ugyanazon napon mindkét tábla „elegyes küldöttséget“ nevezett ki, — az alapítók kívánatához képest — melyben az alapítók is helyet foglaltak s amely hivatva volt úgy az alapítóktól szerkesztett, mint a — szintén az alapítók sorába lépő — b. Szepessy Ignác erdélyi püspök részéről javaslatba hozott tervezet megvizsgálására s az a fölötti javaslatételre.

Ebben az időben a négy első alapítóhoz sorakoztak már nagyobb adományokkal: herceg Batthyány Fülöp 50.000 forinttal, József nádor (ennek alapítványa ugyan csak a királyi engedély megadása után tétetett közzé), gr. Széchenyi Pál, gr. Batthyány Ker. János és ifj. gr. Esterházy Károly egyenként 10.000 forintos adománnyal, gr. Esterházy Mihály 8000, gr. Keglevics János 6000 és gr. Cziráky Antal 3000 forinttal stb. Egészen kivételes jelentőségű adomány volt a gr. Teleki Józsefé, ki a maga s testvérei nevében akkor 30.000 kötetre menő könyvtárát ajándékozta a Tudós Társaságnak, 5000 forint pénzádomány mellett.

Széchenyi eljárásának programmszerűségét mutatja az is, hogy éppen ebbe az időbe esik, az 1825—30. évekbe leghevesebb társadalmi agitációja a magyar nyelv használatának uralkodóvá tétele érdekében, a felső táblán és főrangú társai körében.

Az országgyűlés határozatával a Tudós Társaság tervének tárgyalására kiküldött bizottság huszonnégy tagból állott; tizenhat a követi tábla küldöttje volt, nyolc a főrendeké. Helyet foglaltak benne az első alapítók, továbbá a kir. tábla két, Horvátország egy, az egyházi rend két, a vármegyék nyolc, a városok két, a püspöki kar egy, a főispáni kar két tagja. Az elnöki tisztet Végh István koronaőr viselte.

Széchenyi — bár naplójának szűkszavú följegyzései e

részben kevés tájékoztatást nyújtanak — élénk részt vett a bizottság munkálataiban s kétségkívül hozzájárult azoknak az ellentéteknek az elsimításához, amelyek főképp Nagy Pál és Vay Ábrahám között gyakran fölmerültek. Ellentét mutatkozott különben már a tervezők alapgondolatában is, amennyiben Széchenyi és alapítótársai a fősúlyt a Tudós Társaság mielőbbi létesítésére s a magyar nyelvnek e Társaság által való kiművelésére helyezték, míg b. Szepessy erdélyi püspök egyidejűleg létesítendő nagy népművelő intézmény útján akarta nyelvünket a nép széles köreiben elterjeszteni.

A bizottság működését februárius 21-én kezdte meg s főfeladatára nézve, úgy látszik, már ugyanazon hó 28-án be is fejezte, mert jelentését már március 15-én benyújthatta megbízóinak, oda nyilatkozván benne, hogy a Vay és társai-féle, valamint a Szepessy-féle terv megállhatnak egymás mellett, de nem egyesíthetők, ellenben mindkettő megérdemli, hogy az uralkodó elé terjesztessék.

A közelebbi feladatot a bizottság nyilván a Tudós Társaság mint nyelvművelő intézet létesítésére vonatkozó törvény megalkotásában, a távolabbit az intézet alapszabályai kidolgozásában látta, mely utóbbival még később is foglalkozott.

Így fogták fel a feladatot a Rendek is, kik április 1-én tartott ülésükből az előterjesztett javaslat fölötti észrevételeiket egy a Főrendekhez intézet üzenet alakjába foglalták, az eredeti tervezettől főképp abban térvén el, hogy a Tudós Társaság tervezett négy szakosztálya helyett hatnak alkotását ajánlották, vagyis a nyelvtudományi, bölcsészeti, mennyiség-tani és természettudományi szakosztályok közé mint harmadikat és negyediket még beilleszteni javasolták a történelmit és jogtudományit. A két tábla között a megegyezés létrejövén, április 17-ről tette meg az országgyűlés az uralkodóhoz intézett ama sérelmi fölterjesztést, melyben az ország legsürgősebb kívánatai közé iktatta a Tudós Társaság felállítására vonatkozót, mint amelynek megvalósítását már a tekintélyes összegre emelkedett alapítványi ajánlatok is indokolják.

A királyi válasz majdnem egy évig váratott magára, mely időt azonban a további gyűjtésre használták föl, úgy hogy annak leérkeztekor a felajánlott alapítványok összege már meghaladta a 250.000 forintot.

A sérelmi feliratra 1827. április 11-ről adott királyi válasznak a Tudós Társaságra vonatkozó része így hangzik:

„A mi illeti a Karok és Rendeknek a magyar nyelv

mívelése és Magyar Tudós Társaság felállítása iránti kérelmét: Ő Felsége kegyelmesen megengedni méltóztatott, hogy Magyar Tudós Társaság állíttassék fel és ezen intézetnek felállításáról törvénycikk is szerkesztessék. Oly célból pedig, hogy ez intézmény állandó szervezetet nyerhessen: szükséges leend, hogy annak tagjai mielőbb összeálljanak s az önkéntes adományokból az alap egybeszereztessek, a társaság is a maga szervezetének tervét és alapszabályait a maga erejéhez és eszközeihez mérve kidolgozza s Ő Felsége szentesítése alá terjessze.“

A vége felé közeledő országgyűlésnek még volt módja megalkotni s június hó 2-án legfelsőbb szentesítés alá terjeszteni a Tudós Társaságra vonatkozó két törvényjavaslatot, s az augusztus 14-én tartott elegendő ülésben a nádor kijelentette, hogy a Társaság szervezetének és alapszabályainak végleges kidolgozására hivatott bizottságot az országgyűlés befejeztével haladéktalanul össze fogja hívni.

Igy jött létre az 1825 – 27-i XI. és XII. törvénycikk; az elsőnek szó szerinti rövid szövege a következő:

„Törvénycikkely a honni nyelv kimivelésére felállítandó Tudós Társaságról, vagyis magyar Akadémiáról.

A Karoknak és Rendeknek gondosságok a honni nyelvnek nem csak terjesztésére, de egyszersmind annak minden tudományok s mesterségek nemeiben lehető kimiveltetésére is levén intézettek: Ő Felségének megegyezésével elrendeltetik:

1. §. Hogy az önként és szabad adakozással összedetett tőke-vagyonból Tudós Társaság vagyis magyar Akadémia állíttassék fel, mennél rövidebb idő alatt s annak állandó széke szabad királyi Pest városában leend.

2. §. Minthogy ezen intézetnek pártfogását Nádorispán Ő cs. kir. Főhercegsége, a haza és a magyar nemzet iránt vele született igaz hajlandósága szerint, önként magára vállalta; mihelyst Ő Hercegségének felügyelése alatt azon Társaság összeáll, ugyanaz annak nagyobb állandósága végett azonnal a plánumot is, az országos deputatióknak munkájában nyilván meghatározott és az ajánlók által is kinyilatkoztatott principiumokkal együtt bővebben kidolgozza, Ő cs. kir. Hercegsége pedig az Országgyűlésen kívül is, Ő Felségének színe eleibe, kegyes jóváhagyattatás végett fel fogja jelenteni, mely annakutána az Országgyűlés elébe fog terjesztetni.“

Az ugyanakkor szentesített XII. t.-cikk törvénybe iktatja mindazok neveit, akik a Tudós Társaság felállítására s a

hazai nyelv terjesztésére is ajánlatokat tettek, élükön József nádor és gr. Széchenyi István adományával.

Tehát Magyarországon már 103 évvel ezelőtt az országgyűlés és a kormány elismerték az Akadémia felállítását s a hazai nyelv művelését országos közügynek, törvénybe iktatták az e célra adakozók neveit s a nádor, mint a végrehajtó hatalom feje, maga vette kezébe a szervezés további irányítását.

József nádor nem is késett az alapszabályok és ügyrend végleges kidolgozására hivatott bizottság megalakításával. 1827. november 30-án megtörtént a bizottság kinevezése, ez azonban most már nem volt dietális küldöttség, hanem részben az alapítókból, részben a törvényhozás tagjaiból, legnagyobb részben pedig tudósokból és írókból alakított 27 tagú szakértőbizottság, melynek elnökségét a főherceg-nádorispán gr. Teleki József csanádi főispánra bízta, aki úgyis mint egy nagy történeti szerepű nemzetség képviselője, úgyis mint tudós kutató és történetíró s egy gazdag könyvtár adományozója mindenkép hivatva volt az Akadémia szervező munkájának vezetésére.

A bizottság névsorában az elnökön és a négy alapítón kívül ott találjuk Bartal György nádori ítélmestert, Bene Ferenc pesti orvostanárt, Budai Ézsaiás tiszántúli superintendenst, Bitnicz Lajos tanárt, gr. Dessewffy Józsefet, Döbrentei Gábort, Ercsei Dániel tanárt, Fejér György prépostot, a pesti egyetem könyvtárának főőrét, Guzmics Izidor bencés tanárt, Horvát Endre plebánost, Horvát Istvánt, a Széchenyi országos könyvtár őrét, Horváth János püspököt s helytartótanácsost, Jankovich Miklós táblabíró, Kazinczy Ferencet, Kis János ev. superintendest, Kisfaludy Sándort, Kövy Sándor jogtanárt, Kulcsár István szerkesztőt, b. Mednyánszky Alajos kamarást, Schedius Lajos egyet. tanárt, Szemere Pál megyei alügyészt és Vitkovits Mihály ügyvédet.

A bizottság tagjainak bőven hagytak időt arra, hogy feladatukkal megismerkedjenek; az érdemleges ülések csak 1828. március 15-én kezdődtek s nap nap mellett folytatva április 17-re már be is végződtek. A jegyzőkönyveket, melyeket Horvát István könyvtárőr szerkesztett, Széchenyi indítványára magyarul írták, a tervezeteket magyarul és latinul. A munkálatok végeredményét a létrejött „alaprajz” és „rendszabások” során fogom ismertetni.

Az elkészült munkálatokat a nádor áttette a kancelláriához, ahol azok — valószínűleg a gróf Sedlnitzky rendőr-miniszter észrevételei miatt — kissé hosszás tárgyalás alá

vonattak, úgy hogy Széchenyi 1828 őszétől kezdve ismételve volt kénytelen gr. Reviczky Ádám főkancellárnál sürgetni a „Magyar Tudós Társaság talpraállítását“, hogy ez „a közművelődésre törekvő működését valahára elkezdhesse“.

Külön kutatás tárgyául kínálkozik az a kérdés, hogy mily nehézségek és befolyások akadályozták és késleltették Akadémiánk létrejöttét az előkészületnek ebben az utolsó, 1828 tavaszától 1830 nyaráig, tehát több mint két évre teredő idejében.

Végre 1830. július 7-én megtörtént a döntés, melyről a nádor 19-én értesítette az igazgató-tanács immár kinevezett elnökét, gr. Teleki Józsefet. Az országgyűlésen megállapított alaprajz szerint ugyanis — melyet a legfelsőbb elhatározás nem érintett — a négy első alapító volt jogosítva maga mellé venni huszonegy tagot, kikből az igazgatóság alakul, s ennek az igazgatóságnak adatott meg a jog az első alakuláskor a rendes tagokat megválasztani.

Hogy ezentúl aztán az alakulási folyamat többé semmi akadályba sem ütközött, sőt az országgyűlés is újra összehívott és a magyar nyelv dolgában rendelkező 1830: VIII. tcikk is szentesítést nyert, az részben az általános politikai helyzetben is leli magyarázatát.

Az 1830-i júliusi párizsi forradalom, mely elsöpörte a Bourbonoknak csak tizenöt év előtt visszaállított trónját s a szabadelvűségéről ismeretes rokon Orleans-ház egy tagját ültette rá, erős fenyegetést jelentett az összes legitim uralmaknak. Ezért sietett Ferenc császár és király újra összehívni az országgyűlést, hogy az fiát, Ferdinándot még az ő életében királlyá koronázzván, az utódlást neki biztosítsa. Ezért volt a hatalom készségesebb bizonyos nemzeti követelmények teljesítésében is, és viszont a forradalom szelétől megriadt, előjogaikat féltő konzervatív körök is szivesebben keresték most az uralkodóházzal való érdekközösség kapcsait.

Az így megalakult első igazgató-tanács tagjai lettek tehát a négy első alapító, Széchenyi, Andrássy, Károlyi s az időközben grófi rangra emelt Vay Ábrahám; továbbá Bartal György, herceg Batthyány Fülöp, gr. Cziráky Antal, gr. Dessewffy József, gr. Illésházy István, gr. Keglevich Gábor, Kolosváry Sándor apát, gr. Korniss Mihály, Mailáth György, b. Mednyánszky Alajos, felsőbüki Nagy Pál, Péchy Imre, b. Prónay Sándor, gr. Reviczky Ádám udv. kancellár, Somssich Pongrác alnádor, Szegedi Ferenc főispán, b. Szepessy Ignác most már pécsi püspök, gr. Teleki József fő-

ispán és ref. főgondnok, Wagner Ferenc soproni polgármester, Végh István koronaőr és b. Wesselényi Miklós.

A diéta Pozsonyban ülésezvén, az Akadémia első igazgatóságát is kivételesen Pozsonyba, a főrendek termébe hívták össze alakuló ülésére november 17-re, gr. Cziráky Antal ideiglenes elnöklete alatt. Itt történt meg az igazgatóság megalakulása s az első 23 rendes tag megválasztása. Elnökké gr. Teleki Józsefet választották meg, másodelnökké pedig gr. Széchenyi Istvánt.

Rendes tagok lettek: a nyelvtudományi osztályban Kisfaludy Károly, ki négy nappal később meghalt, Vörösmarty Mihály és Schedel (később Toldy) Ferenc mint helybeliek; Kisfaludy Sándor, Kölcsey Ferenc, Horvát Endre és Guzmics Izidor mint vidékiek. A filozófiai osztályban Döbrentei Gábor és Imre János mint helybeliek, Berzsényi Dániel és Szilasy János mint vidékiek. A történettudományi osztályban Horvát István, ki a választást nem fogadta el, és Petrovich Fridrik mint helybeliek, Kazinczy Ferenc és Kis János mint vidékiek. A matematikai osztályban Tittel Pál mint helybeli, Bitnicz Lajos mint vidéki. A törvénytudományi osztályban csak Szlemenics Pál és Köteles Sámuel vidékiek, a természettudományi osztályban Gebhardt Ferenc és Bugát Pál helybeliek s Horvát József és Balásházy János vidékiek.

A választásoknak ez a szűkre szabott köre és szak szempontból kissé önkényes osztályozása mutatja, mily gyéren akadtak még nálunk akkoriban a tudományok különböző köreinek művelői, úgy hogy oly kitűnőségeket, kiket az Akadémia nem nélkülözhetett, kénytelenek voltak írói és tudósi jellegöknek kevésbé megfelelő osztályba helyezni, csakhogy az is némi képviselőt nyerjen. Széchenyi mégis jogosítva volt e nap estéjén ezt írni naplójába: „Végre megindult és mozog a rég megalkotott mű!”

Egy később, december 12-én tartott második ülésében állapította meg az igazgató-tanács utolsó szerkezetökben az alapszabályokat és rendtartást, melyek fölterjesztetvén, nemsokára szintén királyi jóváhagyást nyertek; ekkor választatott meg „titoknokká” Döbrentei Gábor — tehát nem Kazinczy Ferenc, kinek tudvalevőleg ez legfőbb vágya volt s ki egyébiránt a következő évben elhúnyt, továbbá pénztárnokká Helmecki Mihály és ellenőrül — saját ajánlkozása alapján — gr. Széchenyi István, ki ezt a szolgálatot is meg akarta tenni az Akadémiának.

1831. februárius 14-én gyűlt össze a Tudós Társaság

első nagygyűlésére, melyben — hogy szervezete immár teljes legyen — választott 12 tiszteleti és 20 levelező tagot s betöltötte a Kisfaludy Károly halálával és Vörösmarty és Schedel előlépésével megüresedett egy rendes tagsági helyet a nyelvtudományi osztályban Szemere Pállal. A folytatólagosan 16-án tartott gyűlés azután még négygel egészítette ki a tiszteleti tagok számát.

Az Akadémia első tiszteleti tagjai lettek ehhez képest: Bene Ferenc, Budai Ezsaiás, gr. Dessewffy József, Jankovich Miklós, Schedius Lajos, Kolossváry Sándor, b. Mednyánszky Alajos, b. Wesselényi Miklós, Döme Károly, Fáy András, Görög Demeter, Kopácsy József veszprémi püspök, később primás, Kresznerics Ferenc, Ragályi Tamás, gr. Teleki Ferenc és b. Szepessy Ignác.

Levelező tagok lettek: Balogh Pál, Bajza József, Beszédes József, Czuczor Gergely, Deáki F. Sámuel, Dobrovics Vazul, Ercsei Dániel, Forgó György, Gévay Antal, gr. Kemény József, Kiss Károly, Márton József, Nyíry István, Porger János, Stettner (később Zádor) György, Szalay Imre, Szeder Fábián, Szenvey József és Thaisz András.

Első külföldi levelező tagokul választottak: Fessler Ignác és Hammer József.

Hogy a száz év előtti Akadémia teljes képe előttünk álljon, szükséges még összehasonlitanunk Akadémiánk akkor megalkotott szervezetét a mostanival.

Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy az 1830-i „alaprajz“ sokkal nagyobb szóbőséggel, inkább szépirodalmi formában határozza meg a „Magyar Tudós Társaság“ célját, mint jelenlegi, legnagyobb részökben az 1869-i reformból eredő, szigorúan pragmatikus formájú, de tulajdonképpen mindent kimerítő alapszabályaink. Ha a száz év előtti „alaprajz“ azt mondja, hogy „A Magyar Tudós Társaságnak egyedül csak az van téve céljává, hogy munkálkodása által hazánkban a tudományok és szép művészségek honni nyelven műveltessenek; s viszont ezek által a nyelv maga csinosulást, fennséget és bővülést nyerjen: ekképpen pedig a nemzeti elme és lélekerő szép és hasznos tudományok által időről-időre kifejtve, saját fényében és méltóságában örök időkig fennálljon“, hát ez tulajdonképpen nem mond többet, mint jelenleg érvényes alapszabályaink 1. §-a, amely szerint „A Magyar Tudományos Akadémia Budapesten, ő cs. és apost. kir. Felsege különös oltalma alatt álló tudományos intézet, melynek célja a tudomány és irodalom magyar nyelven mű-

velése és terjesztése.“ Amennyiben itt a nyelvművelés mindent megelőző fontossága hangsúlyozva nincs, ennek magyarázata éppen abban rejlik, hogy ma már egy, főképp a Tudós Társaság érdeméből végzett százéves nyelvművelési munka eredményével állunk szemben.

Tudvalevőleg az abszolút kormányzat alatt Akadémiáknak alapítói szellemében való további fennállása és működése soká kockán forgott; alapszabályait revízió alá vette a kormány s ennek a revíziónak több mint nyolc évre terjedő ideje alatt sem nagygyűléseket tartania, sem tagokat választania nem volt szabad. Nem annyira a Bach, mint inkább a Prottmann rendőrigazgató befolyása alatt álló Albrecht főherceg főkormányzó ellenséges indulata miatt nagy küzdelemre s a Széchenyi legerélyesebb föllépésére volt szükség, hogy lényegesen megnyirbálva s a kormányzás gyámkodása alá helyezve az Akadémia mégis visszaszerezzen jogaiból annyit, hogy működését a régi keretekben nyilvánosan folytathassa 1858-tól kezdve. Az alapszabályokból a magyar nyelv kizárólagosságára vonatkozó rendelkezést kihagyták, amivel azonban nem értek el semmit, mert az Akadémia nem volt rákényszeríthető, hogy a tudományt más mint magyar nyelven művelje. Csak az 1867-i kiegyezés után sikerült az alapszabályokat az alapítók szándékával ismét teljes összhangba hozni.

Az Akadémia céljai és azok elérésének eszközei már a régi alapszabályokban is, bár szétszórva s kissé rendszeretlenül, de a jelenlegiekkel meglehetősen megegyezően vannak feltüntetve; a „tudományos vizsgálatok és kísérletek“ intézése oly cél, melynek említése csak újabban került az alapszabályokba.

Teljesen kimaradt időközben a nádor pártfogói szerepe, melynek a régi „alaprajz“ egész fejezetet szentel; ez magának a nádori állásnak ideiglenes megszüntetésével áll kapcsolatban s a pártfogói szerep — mint láttuk — átment az uralkodóra. Az osztályok számát az alakuláskor — mint már említve volt — hatban állapították meg, ma csak három van, nevezetesen: 1. a nyelv- és széptudományi; 2. a bölcséleti, társadalmi és történettudományi s 3. a matematika-természet-tudományi osztály.

Az elnököt és másodelnököt a régi szabályok szerint az igazgató-tanács választotta saját kebeléből mindig csak egy évre. Most az elnököket a tiszteleti, rendes és igazgatótagokból álló „elegyes ülés“ választja három évre.

Az „igazgató-tagok“, vagyis az igazgató-tanács tagjainak száma annyiban változott, amennyiben a régi szervezet szerint e szám 25-ben volt megállapítva; most 24 tagnak kell lennie az elnökön, másodelnökön és főtitkáron kívül; míg régen az igazgatóság maga választotta összes tagjait, jelenleg csak 12 tagra nézve áll fenn e joga, 12 tagot az Akadémia választ belső tagjai sorából.

A tiszteleti tagok száma száz év előtt huszonnégyben volt megállapítva, kik vagy mint írók „lettek híresek“, vagy „a hazai nyelv szeretete, védelmezése, terjesztése által magokat érdemessé tették“. Jelenleg a választható tiszteleti tagok száma osztályonként van nyolc illetve kilencben megszabva; összes számuk 26 lehet. Minősítésök ma úgy van meghatározva, hogy azok vagy „tudománypártoló hazafiak, kiknek megnyerésétől az Akadémia díszé s java öregbedését várja, vagy oly jeles tudósok és írók, kik a tudomány vagy az Akadémia körül érdemeket szereztek.“

A rendes tagok száma eredetileg osztályonként hétben, tehát összesen — a „titoknokon“ kívül — negyvenkettőben volt megállapítva. Ma az I. osztálynak 16, a II. és III. osztálynak 24—24 rendes tagja lehet, tehát összesen 64, a helybeli és vidéki rendes tagok között a régebbi szervezetben tett megkülönböztetés el van ejtve. A „titoknok“-ot már a régi szabályok is az elegyes ülés által választandónak mondták ki.

A levelező tagok fogalma alá sorolta a régi alapszabály a külső tagokat is és ezért meg sem határozta számukat. Mostani szabályaink szerint a levelező tagság csupán előfoka a rendes tagságnak s ennél fogva csak magyar honos és magyar író részesülhet benne; ellenben külső taggá oly nem magyarul író tudós választható meg, — tekintet nélkül arra, vajon magyar honos-e, vagy külföldi — ki vagy a tudomány körül érdemeivel hírt szerzett, vagy Magyarországot, vagy az Akadémiát közelebről érdeklő munkával kitüntetésre méltó lett. A levelező tagok számát az újabb alapszabály az I. osztályban 40-ben, a II. és III. osztályban 60—60-ban állapítja meg. E szerint tehát az újabb szervezet értelmében az Akadémia belső — tiszteleti, rendes és levelező tagjainak összes száma 250-re emelkedhetik, holott a régi szervezet szerint — igaz, hogy a levelező tagok számbavétele nélkül, de ide számítva az elnököket és titoknokot — a 69-et nem haladhatta túl. A külső tagok számát a most érvényes szabályok sem korlátozzák; a gyakorlatban számuk osztályonként megközelíti a harmjncat, ami semmi arányban nem áll a magyar

tudósoknak azzal a csekély számával, kiket külföldi Akadémiák tagjaik sorába bevásztottak.

Eredetileg a Tudós Társaság szintén hetenkint tartott ülést, — úgynevezett kisgyűléseket — de ezek — a szűkebb kereteknek megfelelően — az osztályok közös ülései voltak szintén, — nem külön osztályülések, mint most — melyekben rendesen a másodelnök elnökölt s melyekben legalább kilenc tag megjelenése volt szükséges. Összes üléseket — aminők most havonkint tartatnak — a régi szervezet nem ismert; akkor csak nagygyűlés tartatott, főkép a tagválasztás céljából, továbbá igazgató-gyűlés és közgyűlés felolvasások végett, mindegyik csak egyszer évenkint; de a nagygyűlés és igazgató-gyűlés eltarthatott két hétig is.

Végül rá kell még mutatnom egy nagy különbségre, arra, mely a régi és jelen állapot között a fizetések tekintetében fennállott. A Tudós Társaság eredeti „Rendszabásai“ szépen határozzák meg az e tekintetben fennálló megkülönböztetést. A 34. §. szerint: „Az előlülő, igazgató és tiszteletbeli tagok fizetése: méltóságaik fénye; jutalmuk: a nemzeti ügynek szolgálhatás.“ Ellenben a következő 35. §. így rendelkezik: „Rendes társak, Titoknok, Segédjegyző, Pénztárnok és Ellenőr munkáikhoz illendő fizetést húznak.“

A „rendszabások“ nem állapították meg a rendes tagok fizetésének összegét, de a pénzügyi intézkedésekből kitűnik, hogy a helybelieknek, kik többszöri megjelenésre voltak kötelezve, rendszerint 500 pengő forint járt, a vidékieknek pedig 300. Miután az Akadémia megindulásakor — mint láttuk — csak 250.000 pengő forint tőkevagyon fölött rendelkezett s ennek kamatjövedelméből az alapítók rendelkezése szerint egy hatodrészt évről-évre tőkésíteni kellett, lévén a Tudós Társaságnak egyéb kiadásai is, lehetetlen volt a rendes tagok alapszabályszerű egész számát fizetésben részesíteni. Ez okból az első alakulásakor csak 23 rendes tagot választottak meg s ezek közül is csak tizenketten léptek fizetés élvezetébe, a többieknek erre majd csak a fokozódó jövedelem arányában volt kilátásuk.

Száz év előtt az akkori megélhetési viszonyok között ez a rendkívül szerény fizetés egyes érdemes és szegénysorsú író és tudósra nézve nem volt közönyös. Az idő folyamában az mindinkább értelmét veszítette, s minthogy az Akadémia anyagi viszonyai azt sohasem engedték meg, hogy a fizetések a valódi szükséglet és az akadémiai tagság méltósága arányában emeltessenek, azok a tényleg birtokban levők elhúnyásával

fokozatosan elenyésztek; mai alapszabályaink már hallgatnak a tagok fizetéséről. A magyar Akadémia csak erkölcsi díszet nyújthat mindennemű tagjainak.

A jelennel való összehasonlítás szempontjából még figyelmet érdemel a régi „Alaprajz“ VII. szakaszának az a rendelkezése, mely szerint az igazgató-gyűlés tartozik a Tudós Társaság „pénztáráról és annak célirányos előmeneteléről“ az ország vármegyéit minden év végével, országgyűlés idejében pedig az országgyűlést is értesíteni. E rendelkezés az akkori rendi viszonyokkal függött össze s bizonyára az alapítók kívánságának felelt meg. A parlamentáris népképviselői alkotmány behozatalát csakhamar válságos idők követték; akkor a hatalomnak csak arra volt gondja, hogy a maga befolyásának nyisson utat az Akadémia ügyeibe is, és mikor alkotmányosságunk helyreállott, nemzetünk vezetői nagyon is jól tudták, hogy Akadémiánk függetlensége nemzeti függetlenségünk egyik biztosítója, s hogy ezt a függetlenséget még a parlamenti ellenőrzés révén sem szabad a változókéony politikai befolyások kockázatának kitenni.

Akadémiánk lezáruló első évszázadának mesgyéjéről tekintünk ma vissza hálás elismeréssel a múltba és köszöntjük bizalommal a jövőt!

Ezzel megnyitom az Akadémia 90-ik ünnepélyes közülését.

III.

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr megnyitó beszédei.

a) I. Ferenc József király emlékezete.

(Felolvasta az 1930. október 7-én tartott összes ülésen.)

Akadémiánk a nyáron át szünetelvén, nem volt módunk a maga idejében emlékezni meg arról az ez év augusztus 18-án beköszöntött napról, mely boldog emlékü királyunk, I. Ferenc József születésének századik évfordulója volt. Most, hogy ismét munkához látunk, első összefövetelünk első szavát ennek a nagy emlékek tartozunk szentelni.

Hatvannyolc évre terjedő uralkodást már e hossza korszakká avatna a történelemben, ha annak idejébe nem estek volna is oly korszakos események, amelyek a Ferenc József

uralkodását nevezetessé tették, s ha abban nem is nyilatkoztak volna meg oly ritka emberi és uralkodói tulajdonok, aminők tizennégy évvel ezelőtt elhunyt királyunkat jellemezték.

Hogy, alig serdülvén fel, a fejedelmi hatalom korlátlan teljessége, melynek birtokába jutott, őt elszedítette s tapasztalatlansága, a családi és házi hagyományokat képviselő s azok megsértői iránt kérlelhetetlen tekintélye befolyásának szolgáltatta ki, ezt sajnálnunk lehet, emberileg nem igazságos ezért az ifjú fejedelmet illetni szemrehányással.

Jellemének nagy és nemes vonásai akkor kezdtek csak megnyilatkozni, amikor úgyszólván önmagának elfogulatlan bírójává válván, volt belátása, bátorsága és ereje hatalmas ellenkező befolyásokkal szemben megtagadni a multat, jövétenni az elkövetett sérelmeket és igazságot szolgáltatni egy, hosszú éveken át félreértett s meggyötört nemzetnek, melynek alkotmányát visszaállítván, annak azontúl leghivebb örévé lett.

Nemzetünk egy év híján egy félszázadra terjedő alkotmányos és majdnem mindvégig békés korszakot köszönhet neki, melyben a közjogi helyzet, a külső veszélyek s a kezdődő belső széthuzások zátonyai között biztos kézzel vezette a monarchia hajóját egy mindnyájunktól remélt jobb jövő felé.

Ez alatt a félszázad alatt hazánk a belső megerősödés, nemzeti, gazdasági és szellemi kifejlődés hatalmas útját tette meg. Bármint igyekezzenek ellenségeink és egyes elfogult bírálók azt a korszakot a hanyatlás színében tüntetni fel s annak hibáiban keresni a bekövetkezett katasztrófa okait, meg vagyok róla győződve, hogy az elfogulatlan történetírás azt a korszakot hazánk fénykorai közé fogja sorolni, mert annak sikeres munkája nélkül nemzetünk soha annyi erőre nem tett volna szert, aminőre mostani sorsa elviseléséhez szüksége volt.

I. Ferenc Józsefnek ez egész korszak alatt tanusított uralkodói szilárdsága, páratlan tekintélye, elvhűsége, elfogulatlansága és példás kötelességérzete mellett biztos útmutatója volt a keserű tapasztalatok, csalódások és sorscsapásoktól is megérlelt és megtisztult emberismerete és életbölcse-sége, melynek azok, kik vele életében érintkeztek, annyi megragadó jelét tapasztalták.

Ezen egész korszak alatt nemzetünk minden nemes törekvésének megbizható és jóakaró pártfogója volt. Akadémia-ink, mely az ő fiatalkorában súlyos válságokon ment keresztül, alkotmányunk visszaállítása óta az ő haláláig szaka-

datlan fejlődésében és tevékenységében méltán látta királyunkban legmagasabb védőjét.

Az ő történelmi alakjának megítélésére nézve legjellemzőbb az a közhitté vált meggyőződés, hogy az ő életében és uralkodása alatt a monarchiát olyan bukás, aminőnek tanúi és szenvedő részesei voltunk, sohasem érthette volna.

Életének legfájdalmasabb elhatározása az volt, mikor a ránk kényszerített háborút meg kellett indítania. Az ő bölcsesége valószínűleg érezte ez elhatározás végzetszerűségét, annál is inkább, mert közel az emberi élet véghatárához, kevés kilátása lehetett annak következményeit egész a végkimenetelig irányíthatni.

A sors úgy hozta magával, hogy az ő letünésével romba dőljön az egykor fényes és hatalmas birodalom is, mely őt uralta; mert ami halála után következett, az már csak végvonaglás volt, utolsó kilátástalan küzdelem a végzet ellen.

Én meg vagyok róla győződve, hogy amily mértékben fog sikerülni nemzetünknek mély bukásából új erőre és fényre emelkedni, oly mértékben fog nálunk Ferenc Józsefnek és korának igazságos, elismerő megítélése is érvényre emelkedni.

Az ő emléke az engesztelődés és megdicsőülés fényében fog élni időtlen időkön át Akadémiánkban és a hazában.

b) Kisfaludy Károly halálának századik évfordulója alkalmából.

Felolvasta az 1930. november 29-én tartott ünnepi ülésen.

A Kisfaludy Károly elhunytának századik évfordulójától csak három nap választ el, mikor ma az ő emlékére gyűlünk össze.

Az ő sorsában sajátságos játékát látjuk a születés és halál találkozásának. Születése anyja halálának okozója lett, s e miatt atyja legyőzhetetlen rosszindulattal viseltetett iránta. Halála pedig csak négy nappal követte Akadémiánk megszületését, alakuló ülését, úgy hogy *az Akadémia legelső költőtagját — mert Kisfaludy Károly az volt — úgyszólván halálos ágyán választotta meg.*

Hogy Akadémiánk első megalakulásakor sietett Kisfaludy Károlyt minden mást megelőző választásával tisztelni meg, az nemcsak azért történt, hogy a halhatatlanok közé iktasson egy haldoklót; az természetes következménye volt

annak az elismert vezéri szerepnek, melyet Kisfaludy szépirodalmunkban már évek óta vitt.

Tizenegy év alatt küzdte fel magát erre a vezéri szerepre, miután megelőzőleg 31 évet sok bolyongás, révedezés, kísérletezés és csalódás között töltött s már-már a züllés veszélye fenyegette. Mikor 1817-ben Pestre jött, itt se tudott mindjárt gyökeret verni; csak mikor a *Tatárok Magyarországon* című drámája meghozta első nagy színpadi sikerét, kezdett pályája egyszerre szédületes gyorsasággal emelkedni, többé vissza nem zökkenve egy percre sem.

Öt szépirodalmunk vezéri szerepére jogosította kiválósága a költészetnek majdnem minden ágában, de főképp az, hogy megértvén a kor intő szavát s különösen a fiatal nemzedék vágyát és hajlamát, költészetünknek oly új irányokat tűzött ki, amelyek ezeknek a vágyaknak és hajlamoknak megfelelőek s vonzó és lebilincselő egyéniségével tudta a fiatal írói gárdát tartósan a maga zászlaja alá csoportosítani.

Azt az új irányt, melyet ő irodalmunkban egyidejűleg a külföld hasonló áramlataival meghonosított, ő maga „románosnak“ nevezte, mi romantikának, vagy romanticizmusnak. Azóta a romanticizmus nevéből és lényegéről annyit írtak, hogy a fogalom is sok változást szenvedett; sőt vannak, akik hebizonyíthatni vélik, hogy azok, akiknek Európában a romanticizmus megalapítását tulajdonítjuk, magukat egyáltalán nem tekintették romantikusoknak s ily irány kitzűzésére nem is gondoltak.

Utóvégre: verba valent usu, s mértékadó csak az lehet, amit nem későbbi felfogás és szükséglet magyaráz belé valamely irodalomtörténeti fogalomba, hanem az, ami az illető kor lelki szükségletének kielégítése gyanánt jelentkezik.

A romanticizmusnak Victor *Hugo* és Alessandro *Manzoni* sem voltak megalapítói, csak folytatói; mert a nemzeties, népies és regényes költészet forrásai már a középkorban is megvoltak, de gyengén csörgedező ereit a reneszánsz hatása alatt a klasszikai költés dagálya majdnem egészen elárasztotta. A XVII. század elejétől párhuzamosan látjuk haladni a két árt, az egyik a klasszicizmus, a XX. század elején mind sekélyebb lesz és veszti üdeségét, a romanticizmus mindinkább duzzadó erővel mélyíti és szélesíti medrét.

Az irány kialakulásában már Hugo és Manzoni előtt is fontos szerepe volt a *Chateaubriand*, *Walter Scott*, *Byron* költészetének és a német romantikai iskola működésének, különösen a Shakespeare-kultusz megújulásának. És szem

elől nem tévesztendő, hogy ez az irodalmi irány karöltve járt a művészeti izlés és régészeti érdeklődés bizonyos változásával is.

A romanticizmus megjelenését és elterjedését — mint minden szellemi áramlatét — az magyarázza meg, hogy meghozta a lelkeknek azt, aminek hiányát érezték. Azoknak, akik beteltek a görög-római kori reminiszenciákkal, a középkor hősi kalandjainak és lovagszerelmeinek emlékét s valamint a kelet színpompájából és mesevilágából is. Azoknak, akik a klasszicizmust nagyon tudósnak, szintelennek és kimértnek találták, a népiesebb, színesebb és szabadabb irodalmi formát; azoknak, akik a klasszicizmus pogányságától, racionalizmusától és érzékiességétől idegenkedtek, a keresztényies érzelmességet és miszticizmust és azoknak, akiket amannak a kozmopolizmusa hidegen hagyott, a költészet nemzeti tárgyait és jellegét.

Kisfaludy Károly érvényesítette a romantikai irányt regényes elbeszéléseiben, érvényesítette — főképp népies elemét — a lírában, mert hiszen népdalainknak igazi megalapítója ő lett és érvényesítette a színműben, amikor a hazai játékszint meghódította a nemzeti irodalomnak, mert *hiszen addig színpadjainkra alig került más darab, mint németből fordított, vagy a németet utánzó.*

Az ő szindarabjainak korunkra gyakorolt hatásáról ma nehéz magunknak fogalmat alkotnunk. Sajátságos az, hogy a *Shakespeare* majdnem három és fél százados színművei, különösen tragédiái a mai embernek sokkal kevésbé elavultaknak tünnek fel, mint a *Molière* közel háromszáz éves és a *Kisfaludy* Károly száz éves színpadi alkotásai.

De ha beléhelyezkedünk az ő korába, el tudjuk képzelni a hatást, melyet a száz év előtti magyar közönségre gyakorolt az, mikor a színpadról először szólt hozzá magyar író a magyar életből, a magyar történetből merített képekkel, a magyar érzés melegével, a magyar fantázia és a magyar humor csillogásával.

És ne feledjük el, hogy Kisfaludynak magyar olvasó- és színházi közönséget, magyar irodalmi középpontot kellett az akkor még túlnyomóan német fővárosban teremtenie. *Ez az ő teremtő munkássága együtt járt a Széchenyi munkájával,* hogy Budából és Pestből, amelyet ő kezdett *Budapestnek* nevezni, — fővárost teremtsen. Ők ketten hamar rátaláltak egymásra és hamar felismerték, hogy vállvetett együttes munkásságukra mily szükség van. Az Akadémia első alakuló

ülését 1830 november 17-én még Pozsonyban tartotta, ahol a diéta együtt volt, de az első perctől kezdve, már 1825-ben el volt határozva, hogy az Akadémia Pesten fog székelni.

És Pesten akkor még nem volt magyar színház, vidéki magyar színtársulatoknak kellett ide jönnie, hogy a nekik átengedett, legkevésbé kedvező előadási napokon előadják Kisfaludy Károly darabjait.

Épp így meg kellett teremteni az olvasóközönséget. Az Auróra Almanach kis köteteivel sikerült Kisfaludynak lassanként magyar olvasmányt csempészni be a németül beszélő pest-budaiaknak és az olvasáshoz vajmi kevéssé szokott vidéki értelmiségnek kezeibe. Csak *Vörösmarty*, aki már 1825-ben felrázta a nemzetet Zalánjával, a fáradhatatlan *Kazinczy*, akinek klasszicizmusa és nyelvújítása azonban vesztette hódítóerejét, az idősebb *Kisfaludy* Sándor, kinek Himfy-jét már-már kezdték feledni, *Kölcsey*, ki nem járt Pestre, *Berzsenyi*, *Fáy* András és az ismeretlenül meghalt *Katona* József előzték meg tulajdonképpen Kisfaludyt.

Itt Pesten igazán töretlen úton kellett járnia és *Vörösmarty* mellett az alig 24—25 éves *Bajzát*, *Toldit*, — a jövő reményeit kellett társakul fogadnia, hogy valamelyes irodalmi középpontot teremtsen. Milyen ösztönző erőnek és főképp milyen hitnek kellett ebben a halálraszánt emberben lakoznia, hogy elvégezze ezt az alapvető munkát irodalmunkban, amelyért ma méltán soroljuk őt legnagyobbjaink közé.

Száz év előtt halt meg és száz év előtt lett az újonnan megalakult Tudós Társaság, vagyis az Akadémia tagjává. Azt mondhatjuk, hogy *száz év óta tagja, mert szelleme él, működik közöttünk*, képmása itt áll termünkben. Az alapon, melyet lerakott, alkotunk tovább, emlékét nemcsak áldjuk, hanem ahhoz hivek is akarunk maradni mindenkor.

c) Tisza Kálmán ig. és t. t. születésének centenáriuma alkalmából 1930. december 15-én.

Tekintetes Akadémia, tisztelt Közönség!

Néhány nap választ el néhai Tisza Kálmán 28 év előtt elhunyt igazgató és tiszteleti tagtársunk születésének századik évfordulójától. Erről az évnapról kegyeletesen megemlékezni kötelességünk, nemcsak azért, mert érdemdús tagtársunkról van szó, hanem még inkább a Tisza Kálmán államférfiúi jelentőségénél fogva, mely ma már, amikor a

világesemények lezárták azt a korszakot, amelyben ő szerepelt, egészen a történelmi megítélés nézőpontja alá helyezhető.

Az ő ifjúsága hazánk elnyomatásának idejébe esett; a szabadságharcban, melynek bátyja, László, egyik leghősiesebb bajnoka lett, ő a 18 éves ifjú, bár beállott nemzetőrnek, alig vehetett részt. De már a szabadságharc idejében tisztában lehetett az iránt mindenki, hogy Tisza Lajosnak, a szélső konzervatív érzelmeiről ismeretes bihari adminisztrátor-nak fiai, a politikában nem követik atyjuk nyomdokait. Ez nyilvánvaló lett, mikor 1859-ben a protestáns pátens elleni győzelmes harcban az ev. ref. egyház körében, az akkor 29 éves Tisza Kálmán a vezérszerepek egyikét ragadta magához. Ez az első fellépése úgy későbbi szabadelvű és nemzeties politikai szerepére, mint egyháza iránti buzgóságára nézve jellemző.

Az októberi diploma kiadása után b. Vay kancellár Tiszát is főispánsággal kínálta meg, amelyet ép úgy el nem fogadott, mint ahogy nem fogadták el a legtöbben azon hazafiak közül, akik a diploma engedményeivel alkotmányunkat helyreállítottak nem tekintették. Ellenben képviselőséget vállalt az 1861-iki országgyűlésen, melynek egybegyűlését véstjtosló jel gyanánt előzte meg a februári pátens kibocsátása. Ez a kormányzati tény Tiszát is azok közé sorolta, kik az országgyűlés első megnyilatkozásaként a határozatot látták helyén valónak, nem a felíratot, s már akkor, 31 éves korában kivívott nagy tekintélyére mutat, hogy a képviselőház őt választotta meg első alelnökévé s a határozati pártnak — Teleki László váratlan halála után — ő lett vezérszónoka. A Ház felszólalásának formáján kívül a helyzet közjogi megítélésében tulajdonképen közte és Deák Ferenc közt nem volt nézeteltérés, s célszerűségi okokból Tisza sem akadályozta azt, hogy a Deák felírata, a határozati párt nyilvánvaló többsége ellenére keresztülbocsáttassék.

Az 1861.-iki országgyűlés sorsa ismeretes; a magyar konzervatív államférfiak fölött, kik nem képviselték a nemzet közvéleményét, Schmerlingnek könnyű volt diadalmaskodnia. Az országgyűlést feloszlatták, beköszöntött a provizorium, melynek célja a nemzet megpuhítása volt. E cél el nem érvén, az uralkodó bölcs belátása elbocsátotta Schmerlinget, újból összehívta az országgyűlést s megindultak a kiegyezési tárgyalások, melyek eredményét az 1867. XII. t.-cikk foglalta magába.

A létrejött kiegyezés Tiszát és mindazokat, kik mereven ragaszkodtak az 1861.-iki közjogi állásponthoz, a personal-unióhoz, nem elégitette ki, de Tisza több elvtársával — különösen Ghyczy Kálmánnal — együtt csakhamar jeleit adta annak, hogy nem azonosítja magát azokkal a politikusokkal, akik a közjogi kérdésben Kossuthnal vallottak közösséget s megalakította a balközépet, mely feladatának inkább a kiegyezés rendelkezésének gyakorlati megjavítását, mintsem a kiegyezésnek magának megdöntését tekintette. Így enyhült az ellentét közte s a kormányzó Deák-pár között.

A Tisza Kálmán politikai szerepe történelmileg korszakossá akkor lett, mikor elvbarátaival együtt 1875. tavaszán végrehajtotta az u. n. fúziót, vagyis szabadelvűpárt címen egyesült a Deák-párttal s előbb mint belügyminiszter lépve be a kabinetbe, kevéssel később a kormány vezetését is átvette s azt meg tudta tartani majdnem tizenöt éven át.

Ez az egyesülés és kormányalakítás akkor úgyszólván egyértelmű volt alkotmányos életünk megmentésével.

Gróf Andrássy Gyulának, mint külügyminiszternek Bécsbe távozása, utódjának, Lónyaynak megcsökkent népszerűsége, Deák Francnek elöregedése és elbetegedése a kormánypárton oly helyzetet teremtett, hogy olyan minden tiszteletre méltó, de vezetésre nem hivatott férfiaknak, mint Szlávy Józsefnek, Bittó Istvánnak és b. Wenckheim Bélának kellett a kormányzat folytonossága érdekében a kormánygyeplőket kezökbe venniök. A parlamentben anarchikus állapotok kezdtek mutatkozni, a nemzetiségek separatistikus törekvései merészebb alakot öltöttek, s mindezekhez járultak a fenyegető keleti bonyodalmak, a dualismusba belenyugodni nem akaró centralismus túlkapásai és mindenekfölött az 1873-iki gazdasági válság nyomán kitört pénzügyi válság, az államhitel megrendülése, melynek orvoslása körül az akkori gyöngye kormányok eredménytelenül kísérleteztek.

Ausztriában már örvendezve várták, hogy a fiatal magyar alkotmányosság fennállása első évtizedének letelése előtt csődöt fog mondani s vele a dualismus is meg fog dőlni.

Ekkor lépett Tisza a síkra. Neki sikerült oly erős és állandó kormányzatot létesíteni, mely nemcsak a parlament úrává lett, hanem Ausztriával és a külfölddel szemben is megszilárdította a magyar állam tekintélyét; sikerült helyreállítani az államháztartás egyensúlyát és az állam hitelét s a kormányzat céltudatos folytonosságát fenntartani oly veszélyekkel szemben is, a minők azt a balkáni háború s Bosznia

és Hercegovina szükségessé vált elfoglalása, valamint a koronkint megújuló gazdasági kiegyezések nehézségei által fenyegették.

Bár Tisza Kálmán valódi vezér volt kormányzatának hosszú ideje alatt nemcsak a parlamentben, hanem a kormányzás terén is, az eredményeket, melyeket elért, nagyrészt annak köszönhetette, hogy munkatársakul valóban kiváló embereket tudott megnyerni. Az ő kabinetjében voltak miniszterek Trefort Ágoston, Pauler Tivadar, Széll Kálmán, Baross Gábor és Wekerle Sándor — ez utóbbiak tüneményes tehetségeit egyenesen ő fedezte fel — továbbá gr. Csáky Albin, Szilágyi Dezső és b. Fejérváry Géza.

Kormányzatának 15 éve alatt az uralkodó és a nemzet között felmerült nem egy kényes kérdés nyert megnyugtató megoldást; a dualismus a cím- és zászlókérdésben úgy mint katonai téren és a bankügyben erősebben kidomborodott. A nemzeti egység eszméjét Tisza erélyesen érvényesítette a separatistikus irányzatokkal szemben úgy politikai, mint nyelvi és iskolai téren; az ország gazdasági haladását az 1885-iki kiállítás tette szemlélhetővé. Külpolitikai téren — teljes egyetértésben id. gr. Andrássy Gyulával — biztosította semlegességünket az 1870-iki német-francia összeütközésben a közvélemény bizonyos áramlataival szemben és a balkáni háborúban beavatkozásunkat csak a berlini kongresszus határozmányának végrehajtására korlátozta. Ő alkotta meg a főrendiház első, korszerű reformját, s az ő kormányzata alatt épült fel a magyar Alföld székvárosa, Szeged, hullámsírijából „szebben, mint valaha.“

Politikai szerepének tárgyilagos megítélésére hiába keresnék méltóbb szavakat, mint azokat, melyeket legnagyobb politikai ellenfele, gróf Apponyi Albert mondott halálakor a képviselőház elnöki székéből: „A kortársak közt alig volt, aki oly nagy mértékben bírt a kiváló férfiaknak, a született vezéreknek ama jellemző tulajdonságával, hogy rajongásig menő bizalmat és ragaszkodást tudnak maguk iránt felköltetni; ahol pedig ez a tulajdonság megvan, ott ennek hatása szükségszerűleg érvényesül az ellentétek élességében is. Volt azonban egyéniségének egy alapvonása, mely egyesíteni tudta az összes kedélyeket: e vonás az izzó fajszeretet, a magyarságnak az a rajongó szeretete, mely összes jeleseinknek közös tulajdonsága. Ennek a szeretetnek a lángjában, amelyben gyakran összevegyültek mindnyájunk érzelmei, adjuk át Tisza Kálmán emlékét az utókornak.“

Megemlékezésünk azonban nem volna teljes, ha nem méltatnók a Tisza Kálmán szerepét Akadémiánkban is.

Őt arra, hogy az Akadémia tiszteleti tagjai sorába emelje, kiktől — alapszabályaink szavai szerint — „díszes s java öregbedését várja“, nemcsak közéleti állásának kiválósága képesítette, hanem az a hely is, melyet szellemi életünkben mint publicista, különösen mint politikai szónok elfoglalt. Publicista is volt, nemcsak egyes politikai cikkei, hanem a hatvanas évek elején „A parlamenti felelős kormány összeegyeztetése a megyei önkormányzattal“ cím alatt kiadott politikai tanulmánya révén is. Az Akadémia már 1881-ben választotta őt igazgató s 1888-ban tiszteleti tagjává. A bizalomnak mindkét minőségben fényesen megfelelt, Tisza Kálmán nem tartozott közéletünk ama nagyságai közé, kik az Akadémiától reájuk ruházott dísz állásuk oly magától értetődő járulékának tekintik, mely őket semmi egyébre nem kötelezi, mint annak türelmes elviselésére. Tisza legnagyobb elfoglaltsága közepette is élénken érdeklődött Akadémiánk ügyei iránt, szorgalmasan látogatta üléseinket, hozzá is szólt a fontosabb ügyekhez s különösen az Igazgató Tanácsban a legkisebb részletekre kiterjeszkedő jótanácsaival, tapasztalásával és gyakorlati érzékével hathatósan járult hozzá Akadémiánk vagyoni jólétének biztosításához és gyarapításához.

Hivatali elődöm, b. Eötvös Lóránt méltán mondhatta róla, mikor halálát jelentette be, hogy „emlékét meg fogjuk őrizni mi is, akik tiszteltük és szerettük őt, úgy mint viszont ő tisztelte a tudományt és szerette annak magyar művelőit.“

Kétségtelen, hogy Tisza Kálmánt, mint kiválóan nemzeti politikust, a tudomány tisztelete és szeretete mellett, az annak nagy nemzeti hivatásába vetett hit tette az Akadémia buzgó tagjává.

Kegyeletes tartozás kötelez tehát emléke ébrentartására körünkben. Ennek megfeleltünk akkor, mikor 1905.-iki ünnepi közülésünk alkalmával egy elhunyt jelesünk, Tisza Kálmán-nak pálya- és elvtársa Vécsey Tamás mondott fölötte emlékbeszédet, megfeleltünk, mikor arcképét nagygyűlési határozat alapján elnöki termünk számára lefestettük, megfeleltünk ma, mikor születése 100 éves emléknapiját ünnepeljük s a megemlékezés e nemes kötelességét becses örökségképen fogjuk az Akadémia váltakozó nemzedékeire átörökíteni.

IV.

K i v o n a t

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úrnak a II. osztály 1931. január 5-i ülésén „Az 1861.-i országgyűlés vége” cím alatt tartott felolvasásából.

Miután az utóbbi években Berzeviczy Albert előbb az októberi diploma előzményeiről, majd a februáriusi patens keletkezéséről tartott az Akadémia II. osztályában előadásokat, most az abszolutizmus korát tárgyazó műve munkában levő III. kötetének egy további részét ismertette az akadémiai felolvasó asztalnál. Szólt az 1861.-i rövid életű, de emlékezetes országgyűlés lefolyásáról s különösen annak végéről. A februáriusi patens kibocsátása előreláthatóvá tette, hogy az egybehívott országgyűlés képviselőháza úgyszólván teljesen ellenzéki lett. Csak árnyalati különbség volt, hogy a képviselők egy része Deák Ferencet követve a megnyitó trónbeszédre felíratral akart válaszolni, míg másik része csupán határozatot hozni. Már az első tanácskozások kimutatták, hogy a határozati pártiak többségben vannak; ennek dacára sikerült Deák Ferencnek mesterileg megalkotott felirata számára, mely a nemzet összes sérelmét és változhatatlan közjogi álláspontját híven tüntette fel, az általános vita berekesztésekor három szónyi többséget biztosítani a Házban. Azonban a részletes vita során a képviselőház határozati többsége oly változtatásokat eszközölt a Deák eredeti szövegén, amely Bécsben nagy felháborodást keltett s azt eredményezte, hogy szemben Schmerlinggel, ki már ekkor az országgyűlés feloszlására gondolt, a konzervatív államférfiak: Vay, Szögyény, Széchen, Apponyi és Mailáth kieszközölték, hogy az uralkodó egy oly leiratot intézett az országgyűléshez, melyben a feliratnak megfelelő megváltoztatását követelte. A képviselőházban sikerült keresztülvinni, hogy minden vita nélkül visszaállították Deák eredeti szövegét s azt terjesztették fel, azonban ez az előzékenység nem talált megfelelő viszonzásra. A válaszleirat szerkesztésénél a konzervatívok vereséget szenvedtek, Vay, Szögyény és Széchen elbocsáttattak, kancellár gróf Forgách Antal lett, s annak ellenjegyzésével oly leiratot kapott az országgyűlés, amely teljes megtagadása volt a nemzet változhatatlan közjogi álláspontjának. Erre adták meg a méltó feleletet Deák Ferenc

hatalmas második feliratában, mely nemzetünknek mondhatni közjogi evangéliumává vált s amelyet a Ház, — habár a határozati párt részéről ellenjavaslat tételével, annak teljes mellőzésével, ihletszerű elhatározással minden vita nélkül egyhangúlag magáévá tett. A második felirat felterjesztett, s kevéssel rá bekövetkezett az országgyűlés feloszlatása, amely arra hivatkozással történt, hogy a Ház felirata maga a további tanácskozásokat az uralkodó állásfoglalása által megszakítottaknak jelentette ki. A feloszlatás végrehajtásával gróf Haller Ferenc tábornagy bízott meg, mint királyi biztos, azonban az ő közbelépésére nem volt szükség, mert a két Ház Deák Ferenc óvásának megelőző egyhangú elfogadása után lelkes hangulatban, de minden ellenállás megkísérlése nélkül szétoszlott. Így ért véget az 1861.-i alkotmányos kísérlet, amelyet egyáltalán nem tekinthetünk eredménytelennek, mert a Deák Ferenc két felirata minden időkre kifejezte Magyarország megdönthetetlen jogát alkotmányára, irányt szabott a nemzetnek magatartására az elnyomatás további ideje alatt, s ami nem kevésbé fontos, a külföldi közvéleményt majdnem teljesen megnyerte a magyar ügynek; úgy a német, mint különösen az angol és francia sajtó legbehatóbban foglalkozott Deák feliratával s a legtekintélyesebb lapok határozottan sikra szálltak Magyarország igaza mellett s elítélték Ausztria jogfosztó politikáját.

A törvényhatóság utolsó küzdelme után bekövetkezett a provizórium, melynek célja Magyarország megpuhítása volt, de amely e célját el nem érte s négy évvel később tudvalevőleg elbocsáttatott Schmerling s megindultak a Magyarországgal való kiegyezési tárgyalások.

**Csánki Dezső ig. és r. t. osztályelnök üdvözlő szavai
Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úrnak fennebbi
felolvasása után.**

A nagyérdékű felolvasásért Öexcellentiájának őszinte köszönetünket fejezzük ki.

Megengedi azonban a Tekintetes Osztály és magas tudományos Intézetünk legmagasabb rangját közbizalomból immár több, mint negyedszázada viselő, szeretett és hódoló tisztelettel övezett Elnökünk, hogy ez alkalommal, mint osztályelnök, külön is kiemeljem azt a hatást, melyet az ő felolvasása, illetve műve rám, úgy is mint emberre, de úgy

is mint szakférfiúra tett s amely hatásban itt, bizton hiszem, mindnyájan osztozunk.

Magam is mélyen benn lévén már az emberi élet nyolcadik évtizedében, e címen is joggal adhatok kifejezést bámulatomnak, hogy Őexcellentiája, ha úgyanez évtizedben, de még magasabb korban — tudásról és tehetségéről itt ne is beszéljek — ennyi erővel és ifjú lendülettel, ennyi sokoldalúsággal s ily eredményesen dolgozik és áldoz magas-történetírói hivatásának.

A kor, melyet tárgyalt — egyike hazánk legjellemzőbb korszakainak. Hiszen a Dunamedencébe helyezett, tehát itt Keleten központi fekvésű országunk, s benne legkiválóbb államférfiaink, had- és más vezéreink, a XV. századtól kezdve máig, tehát ezer éves történelmünkben több mint öt évszázadon át, mind korlátozottabb eszközökkel s mind nehezebb körülmények között, a világtörténelem két, talán legnagyobb feladatát is teljesítették: a hazát hatalmas külső ellenség ellen védve, védelmezték a nagy Nyugatot s annak békésen fejlődhető civilizációját, s egyidejűleg a nemzeti és közszabadságot. Utóbbinak védelmében szenvedtünk abban a korszakban is, amelyről Őexcellentiája hatalmas, szép művet írva, ennek immár harmadik kötetét fejezi és mutatja be. Oly korét, melynek küzdelmeit mi idősebbek, ha ifjan is, még a magunk szemével láttuk, vagy apáink közvetlen emlékezéseiből ismerjük, amely tehát minket eseményeivel más történelmi korszakoknál közvetlenebbül érdekel és végső, kedvező fejleményeit is ismerve — hiszen „historia est magistra vitae“ — a legkétségbeejtőbb időszakok mai egyikében jobban láthat el bennünket tanulságaival és biztatásaival, erővel, kitartással és reménykedéssel. Majd sok szenvedés után, derengni fog nekünk is!

Fogadja Excellentiád e címen — de mivel hiszen, mint forráskutató, közvetlen szemléletem szerint is óriási munkát végzett — szaktársi és hazafiui méltánylásunk és elismerésünk, örömünk és hódolatteljes üdvözlésünk kifejezését.

V.

A M. Tud. Akadémia munkássága.

a) J e l e n t é s

a M. Tud. Akadémia könyvtárának 1929. és 1930. évi állapotáról.

• I.

Első helyen az Akadémia nagynevű örökgyójaról, *Bojári Vigyázó Ferenc* grófról kell megemlékeznünk, akinek pompás könyvtára megbecsülhetetlen értékekkel növelte könyvtárunkat. A hagyományozott könyvtár két főrangú családnak, a *Podmaniczky*- és a *Vigyázó*-családnak több nemzedéken át folytatott gyűjtéséből eredvén, a gyűjtők érdeklődésének megfelelően különféle irányokban gyarapodott. *Vigyázó Antal* a XIX. század elejének magyar és német szépirodalmi termékeit, folyóiratait, történelmi és különösen magyar történelmi irodalmát szerezte meg (vácrátóti gyűjtemény). *Vigyázó Sándor gróf* ritkaságokat és értékes műveket gyűjtött: kódexeket, ősnymtatványokat, régi magyar könyveket, műtörténeti kiadványokat s folytatta atyjának egyetemes és magyar történelmi könyvgyűjtését is, de az ő könyvtárának jellegét a ritkaságok adják meg. Jellemző ebből a szempontból, hogy a Magyar Bibliophil Társaságnak a *Vigyázó*-hagyatékából rendezett kiállítását a rendezőség róla nevezte el. *Vigyázó Ferenc gróf* a francia memoár-irodalmat kedvelte, folytatta a műtörténeti és a magyar történeti gyűjtést, vásárolt jogi könyveket és könnyebb francia meg német regényeket. A *Podmaniczky-család* könyvei között sok a XIX. század első feléből származó német regény, kézzel írott zenemű; a kézirati anyagban evangélikus hitbuzgalmi művek vannak nagy számmal (rákoskeresztúri gyűjtemény).

Mindkét család hagyatékának kézirati részében gondos gazdálkodásra valló gazdasági irányú magyar-, német- és tót-nyelvű művek vannak (számadások, díszkertészet, állatgyógyászat, szakácskönyvek, stb.). Családi levelek és a gyermekek iskolai dolgozatai (a XVIII. század közepétől) emelik ennek az anyagnak az értékét.

A *Vigyázó Ferenc-könyvtár* külön helyiségben állítottuk fel. Beszállítása 1929 nyarának folyamán történt meg. Legelőször a budapesti és a rákoskeresztúri könyvanyagot dolgozzuk fel, mivel a vácrátóti anyag rendszeres cédulakatalógusával feldolgozásunkig is használható.

A könyvtár személyzete egyébként folytatta az állomány katalogizálását és rendezését. Teljesen átrendeztük az akadémiai és társulatok kiadványainak szakját. Kibővítettük a cédulakatalógust, nagy súlyt helyeztünk a könyvek köttetésére s beszereztük az újabb erdélyi irodalom fontosabb termékeit.

A közönség főként délután használta a könyvtárt, de akadémiai tagok és más kutatók délelőtt is igen sűrűn látogatták.

Nyitva a könyvtár 1929-ben 289, 1930-ban 278 napon volt.

II.

A könyvtár kiadásai.

	1929		1930	
	<i>P</i>	<i>f</i>	<i>P</i>	<i>f</i>
Irodaszerek	601	61	737	87
Könyvkötés és katalógus-tokok . .	3277	58	2064	02
Könyvbeszerzés	1234	04	556	37
Könyvállványok, porszívógép és tűzoltókészülékek	314	—	676	70
Kisegítő erők díjazása	2960	—	3360	—
Altisztek délutáni szolgálata és a ruhatár kezelése	572	50	798	—
Összesen :	8959	73	8192	96

III.

A könyvtár gyarapodása.

A gyarapodás módja	Darabszám	
	1929	1930
Nyomdai köteles-példány	4629	3640
Hatóságok, intézetek, tudományos társaságok, egyesületek, stb. kiadványai	2001	2155
Főtitkári hivatal útján	116	97
Magánosok ajándéka	252	172
Vétel útján	124	81
Kégl Sándor-könyvtár	150*	97*
Vigyázó Ferenc-könyvtár	1505*	3652*
Összesen :	8777	9894

A *kézirattárban* 1929-ben 57, 1930-ban 176 köteget katalogizáltunk az új anyagból, a régi anyagból az akadémiai pályamunkák átrendezését folytattuk, 1930-ban befejeztük.

A *Széchenyi-múzeum* gyarapodása: 2 olajfestmény, 2 fénykép, 8 kis szobor, 3 könyv, 10 füzet, 41 újságlap, 2 ereklye, 4 kézirat és 2 levél, összesen 74 darab.

Köteles-példányokat a következő nyomdavállalatok küldtek be:

a) **Budapestiek:** Apostol; Arany János; Athenaeum; Attila; Barcza József; Bethánia; Bethlen Gábor; Bichler I.; Biró Miklós; Breitner; Budapesti Hírlap; Buschmann F. utódai; Centrum; Comptoir; Csuvara Lajos; Európa; Élet; Fébé; Földes Árpád; Fővárosi; Franklin; Globus; Goldberger és Társa; Hangya házinyomda; Hedvig Imre; Heinrich József; Held; Hentschel H.; Hollóssy János; Hornyászy Viktor; Hungária; Jókai; ifj. Kellner Ernő; Kertész József;

* A Kégl-, illetve a Vigyázó-könyvtárból bekatalogizált darabok száma.

K. M. Egyetemi nyomda; Korvin Testvérek; Közlekedési; Kunossy; Légrády Testvérek; M. Földrajzi Intézet; M. Kir. Államnyomda; M. Kir. Áll. Térképészet; M. Kir. Belügymin. Kísérleti nyomda; Magyar Nemzeti Bank nyomdája; Magyar Távirati Iroda házinyomdája; May János; Merkantil; Merkur; Minerva; Neuwald Illés; Orsz. Közp. Községi nyomda; Pallas; Pápai Ernő; Pátria; Pesti könyvnyomda; Pesti Lloyd Társulat; Posner; Preszler M.; Radó Izor; Révai Testvérek; Róna Ferenc; Sárkány; Spatz Henrik; Stádium; Stephaneum; Sylveszter; Székesfővárosi Házinyomda; Szent László; Thália-Kultura; Tipográfia; Tolnai; Ujságüzem; Uránia; Vallásos Iratok Nemzetközi Kiadóhivatalának nyomdája; Viktória; Világosság; Weisz L. és Fia; Wodianer.

b) **Vidékiek:** *Aszód:* Vas József. *Baja:* Corvin; Új Élet. *Balassagyarmat:* Grünberger A. *Békéscsaba:* Gesmeynyomda; Petőfi. *Cegléd:* Sárík Gyula; Sebők Béla. *Csorna:* Nyomda- és Lapkiadó Eigner G. *Debrecen:* Debrecen sz. kir. város és a tiszántúli ref. egyházkerület könyvnyomda vállalata; Hegedüs és Sándor; Magyar Nemzeti Könyv- és Lapkiadóvállalat; Tisza István Tudományegyetemi nyomda. *Eger:* Egri nyomda; Egri érseki lyceumi nyomda. *Esztergom:* Buzárovits Gusztáv; Hunnia. *Gyoma:* Kner Izidor; Kultura. *Győr:* Győregyházmegyei Alap könyvsajtója; Győri Hirlap nyomdavállalat; Pannónia; V. Szabó és Uzsaly. *Gyula:* Dobay János; *Hódmezővásárhely:* Törekvés. *Jánoshalma:* „Felsőbácska.“ *Kalocsa:* Árpád; Berkes és Társa. *Kaposvár:* Mercur. *Karcag:* Kertész József. *Kecskemét:* Első Kecskeméti Hirlap és Nyomda Rt.; Hungária; Petőfi. *Kiskunfélegyháza:* Unio. *Kiskunmajsa:* Schwarcz Artur. *Kispest:* Fischof Henrik. *Komárom:* Hacker Dezső. *Magyaróvár:* „Mosonvármegye.“ *Mátészalka:* „Szatmár és Bereg“ nyomdái és lapkiadó rt. *Miskolc:* Ifj. Ludvig J.; ifj. Ludvig és Janovits; Magyar Jövő; Miskolci Könyvnyomda; Standhaft József. *Nagykőrös:* Dajka Lajos. *Nyíregyháza:* Jóba Elek. *Pápa:* Ref. főisk. nyomda. *Pécs:* Dunántúli egyetemi nyomda. *Putnok:* Sánta Tapody Árpád. *Rákospalota:* Don Bosco nyomda. *Salgótarján:* Véghe Kálmán. *Sarkad:* Blaszc József. *Sárospatak:* Fischer Lajos; Ref. főiskolai nyomda. *Siklós:* Cserni János „Drávavölgyi“ könyvnyomda. *Sopron:* Rábaközi nyomda; Székely és Társa; Vitéz Tóth Alajos. *Szeged:* „Délmagyarország“ nyomda; Prometheus nyomda; Szeged Városi nyomda; Zachariás György „Mars“ nyomdája. *Szekszárd:* Molnár-féle nyomda; Schlesinger Gyula. *Szentes:* Szentesi Ujságüzem. *Szentgott-*

hárd: Németh Vilmos; Wellisch Béla. *Székesfehérvár*: Debreczeni István; Vörösmarty-nyomda; Számmer I. utóda Pannónia nyomdavállalata. *Szolnok*: Róth Dezső; Varga József. *Szombathely*: Dunántúli nyomdavállalat. *Tata*: Hesz és Végh. *Ujpest*: Attila; Ritter Jenő. *Vác*: Berger Ernő; Kapisztrán-nyomda; M. Kir. Fegyintézeti nyomda. *Veszprém*: Egyházmegyei könyvnyomda; Fodor Ferenc.

Kiadványaikat megküldték a következő hatóságok, intézetek, tudományos társaságok, egyesületek, múzeumok, könyvtárak és szerkesztőségek:

a) **Hazaiak**: *Budapest*: Budapest székesfőváros statisztikai hivatala; Budapesti Ügyvédi Kamara; Csehszlovák követség; Kir. M. József-műegyetem; Lengyel követség; Magyar Gyorsiró-Társaság; Magyar-Hollandi Társaság; M. kir. állami munkaközvetítő hivatal; M. kir. állatorvosi főiskola; M. kir. földmívelésügyi miniszterium; M. kir. hadtörténelmi levéltár; M. kir. kereskedelemügyi miniszterium; M. kir. külügyminiszterium; M. kir. legfőbb állami számvevőszék; M. kir. központi statisztikai hivatal; M. kir. ornithologiai központ; M. kir. postavezérigazgatóság; M. kir. vasúti és hajózási főfelügyelőség; M. kir. vízrajzi intézet; Magyar Nemzeti Bank; Magyar Néprajzi Társaság; Magyar Nyelvtudományi Társaság; Népies Irodalmi Társaság; Orsz. könyvforgalmi és bibliográfiai központ; Orsz. Társadalombiztosító Intézet; Pázmány Péter tudományegyetem rektori és bölcsészeti dékáni hivatala; Pénzüntézet; Reichsdeutsche Schule; Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete; Tudományegyetemi közgazdasági kar dékáni hivatala. *Debrecen*: Tisza István Tudományos Társaság. *Pécs*: Pécs-Baranyamegyei Múzeum-Egyesület. *Sopron*: Bányamérnöki és erdőmérnöki főiskola. *Tihany*: Magyar Biológiai Kutató Intézet. *Vác*: Kir. Orsz. Fegyintézet igazgatósága; Váci Múzeum-Egyesület. *Zalaegerszeg*: Zala vármegye alispáni hivatala.

b) **Elcsatolt területiek és külföldiek**: *Åbisko*: Åbisko Naturvetenskapliga Station. *Adelaide*: University. *Aix*: Bibliothèque de l'Université d'Aix-en-Provence. *Amszterdám*: Koninklijke Akademie van Wetenschappen; Wiskundig Genootschap. *Ancona*: Università Israelitica. *Ankara*: Meteorologisches Institut der Rep. Türkei. *Arad*: Vasárnap szerk. *Athén*: Akadémia Athenon. *Augsburg*: Historischer Verein für Schwaben u. Neuburg. *Baltimore*: American Mathematical Society; The Johns Hopkins University. *Batávia* (Jáva): Kon. Magnetisch en Meteorologisch. Observatorium; Netherlands

Indies Science Council. *Bázel*: Naturforschende Gesellschaft. *Belgrád*: Srpska Kraljevska Akademija Nauka. *Beloit* (Wisc. U. S. A.): The Logan Museum. *Bergen*: Bergens Museum. *Berkeley* (California): University of California: *Berlin*: Archaeologisches Institut des Deutschen Reiches; Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte; Deutsche Rundschau szerk.; Forschungen u. Fortschritte szerk.; Forschungsinstitut für Geschichte der Naturwissenschaften; Generaldirektion der Staatlichen Museen; Kant-Gesellschaft; Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft; Physikalisch-technische Reichsanstalt; Preussische Akademie der Wissenschaften; Preussische Akademie der Künste; Preussische Jahrbücher szerk.; Preussische Staatsbibliothek; Slavische Rundschau szerk.; Seminar für orientalische Sprachen; Ungarische Jahrbücher szerk.; *Bern*: Schweizerische Naturforschende Gesellschaft. *Beuron*: Erzabtei. *Bécs*: Akademie d. Wissenschaften; Universitätsbibliothek; Geographische Gesellschaft; Geologische Bundesanstalt; Naturhistorisches Museum in Wien; Österreichische Völkerbundliga, Diplomatische Section; Österreichisches Institut für Geschichtsforschung; Zoologisch-botanische Gesellschaft; Verein für Geschichte der Stadt Wien; Verein zur Verbreitung naturwissenschaftlicher Kenntnisse. *Bloemfontein*: Nasionale Museum. *Bonn*: Verein von Altertumsfreunden im Rheinlande. *Boston*: American Academy of Arts and Sciences. *Boroszló*: Schlesischer Altertumsverein; Verein für Geschichte Schlesiens. *Braunschweig*: Városi Tanács. *Brünn*: Masaryk University. *Brüsszel*: Academie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique; Jardin Botanique de l'État; Société Royale de Botanique de Belgique. *Brześć nad Bugiem* (Lengyelország): Bjuro meljoraczi Polesia. *Buenos Aires*: Sociedad científica Argentina; Universidad, Biblioteca de la Facultad de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales. *Bukarest*: Académie Roumaine. *Calcutta*: Archaeological Survey of India; Asiatic Society of Bengal; Government of India; Linguistic Survey of India. *Cambridge* (England): Cambridge Philosophical Society. *Cambridge* (U. S. A.): Museum of Comparative Zoology. *Capetown*: H. M. Astronomer at the Cape Good Hope. *Chicago*: Chicago Academy of Sciences; The John Crerar Library. *Cincinnati*: Cincinnati Museum Association; Lloyd Library. *Colombo*: Ceylon Journal of Science; Colombo Museum. *Columbia* (U. S. A.): University of Missouri. *Csernovic*: Universitatea. *Danzig*: Westpreussischer Botanisch-

Zoologischer Verein. *De Bilt*: Kon. Nederlandsch Meteorologisch Institut. *Dijon*: Académie des sciences, arts et belles-lettres de Dijon. *Dnipropetrovszk* (Katerynoslav): Wissenschaftliches Forschungskatheder für physikalische Chemie. *Drezda*: Sächsischer Altertumsverein. *Dublin*: Royal Dublin Society; Royal Irish Academy. *Edinburg*: Geological Survey of Scotland; Royal Society of Edinburgh. *Erlangen*: Friedrich-Alexanders-Universität; Physikalisch-Medizinische Sozietät. *Fiume*: Società di studi Fiumani. *Flórenc*: R. Biblioteca Nazionale Centrale. *Frankfurt a. M.*: Physikalischer Verein zu Frankfurt a. M.; Senckenbergische Naturforschende Gesellschaft. *Freiburg i. Br.*: Badischer Landesverein für Naturkunde u. Naturschutz in Freiburg i. Br. *Fukuoka* (Japán): Medical Faculty Kyushu Imp. University. *Gand*: Bureau Intern. de Statistique Commerciale. *Genf*: Bureau permanente de l'entente intern. contre la IIIe Internationale; Internationales Arbeitsamt; Société des Nations; Société de Physique et d'Histoire Naturelle de Genève. *Genua*: Società Entomologica Italiana. *Giessen*: Hessische Ludwigs-Universität. *Gorki*: Gelehrte Gesellschaft zur Erforschung Weissrutheniens; Weissruthenische Staatliche Akademie für Landwirtschaft. *Görlitz*: Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften. *Göttinga*: Gesellschaft der Wissenschaften; Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung szerk. *Grác*: Karl-Franzens-Universität. *Groningen*: Neophilologus szerk. *Halifax*: Nova Scotian Institute of Science. *Halle a. S.*: Kaiserliche Leopoldinische Akademie der Naturforscher zu Halle; Naturwissenschaftlicher Verein für Sachsen u. Thüringen zu Halle. *Hamburg*: Mathematisches Seminar der Hamburgischen Universität; Verein für naturwiss. Unterhaltung zu Hamburg. *Harlem*: Société Hollandaise des Sciences; Musée Teyler; Teyler's Godgeleerd Genootschap. *Húga*: Bijdragen voor vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde szerk.; Institut International de Statistique; Koninklijke Bibliotheek; Société intern. de phonétique expérimentale. *Heidelberg*: Badische Landessternwarte zu Heidelberg (Königstuhl); Heidelberger Akademie der Wissenschaften; Ruprecht-Karl-Universität. *Helsinki*: Academia Scientiarum Fennica; Finnisch-ugrische Forschungen szerk.; Finska fornminnes föreningen; Merentutkimuslaitos; Societas pro fauna et flora Fennica; Societas Scientiarum Fennica; Suomalaisen Kirjallisuuden Seura; Suomen Geologinen Toimikunta; Suomen Historiallinen Seura; Tilastollinen Päätoimisto. *Indianapolis* (U. S. A.):

Indiana Academy of Science. *Innsbruck*: Österreichisches Institut für Geschichtsforschung. *Izsevszk*: Kenes szerk. *Jassy*: Université. *Jeruzsálem*: The Hebrew University. *Kairó*: Institut français d'archéologie orientale au Caire; Institut Intern. de Statistique. *Kiel*: Naturwissenschaftlicher Verein für Schleswig-Holstein; Universität. *Kiev*: Académie des Sciences d'Ukraine; Kiewer Physikalisches Forschungskatheder. *Kolozsvár*: Erdélyi kath. Akadémia; Université, Séminaire de mathématiques. *Koppenhága*: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. *Königsberg*: Königsberger Gelehrte Gesellschaft; Physikalisch-ökonomische Gesellschaft zu Königsberg. *Krakkó*: Polska Akademia Umiejętnosci. *Kyoto*: Universitas Imperialis. *La Plata* (Argentina): Universidad Nacional de La Plata. *Laibach*: Narodni Muzej. *Lemberg*: Instytut geofizyczny i meteorologii Uniwersytetu Jana Kazimierza; Société Polonaise des Naturalistes „Kopernik“; Towarzystwo Naukowe; Union des Sociétés Savantes Polonaises de Léopol. *Leyden*: Mnemosyne szerk.; Museum szerk.; Rijksmuseum van Oudheden. *Linz*: Oberösterreichischer Musealverein. *Lipscé*: Deutsche Morgenländische Gesellschaft; Gesellschaft deutscher Naturforscher u. Ärzte; Sächsische Akademie der Wissenschaften; Sächsischer Altertumsverein. *London*: Central Asian Society; Department of Scientific Industrial Research; Geological Survey of Great Britain; International Society of Medical Hydrology; Jugoszláv követség; National Physical Laboratory; Royal Asiatic Society; Royal Society of London; Secretary of State for India in Council; The British Academy; The London Library. *Louvain*: Commission Internationale de l'embellissement de la vie rurale. *Lund*: Lunds Botaniska Förening; Université. *Luxemburg*: Section historique de l'Institut G.-D. de Luxembourg. *Lyon*: Bibliothèque de l'Université. *Madison* (U. S. A.): Wisconsin Academy of Sciences, Arts and Letters; Wisconsin Geological and Natural History Survey. *Madras*: Government Oriental Manuscripts Library. *Medford* (Mass. U. S. A.): Tufts College. *Milánó*: Academia pro interlingua. *Minsk*: Bjelaruszkaja agronomičnaja dasljedčaja stancija. *Moszkva*: Laboratory of Experimental Biology of the Zoopark of Moscow; Revue Zoologique szerk.; Société des amis des sciences naturelles, d'anthropologie et d'ethnographie; Wissenschaftliches Meeresinstitut. *München*: Bayerische Akademie der Wissenschaften; Geographische Gesellschaft in München; Historischer Verein von Oberbayern. *Münster*: Landesmuseum der Provinz

Westfalen; Verein für Geschichte und Altertumskunde Westfalens; Westfälisches Provinzialmuseum für Naturkunde. *Nagoya* (Japán): Aichi University. *Nagyszeben*: Siebenbürgischer Verein für Naturwissenschaften zu Hermannstadt; Verein für siebenbürgische Landeskunde. *Nápoly*: Società Reale di Napoli; Società dei Naturalisti in Napoli. *Neuchâtel*: Université. *New-York*: New-York Academy of Sciences; New-York Public Library. *Nürnberg*: Germanisches Nationalmuseum. *Oslo*: Det Norske Videnskapsakademi; Egyetemi könyvtár; Institutet for Sammenlignende Kulturforskning. *Oxford*: University Observatory. *Palermo*: Società di Scienze Naturali ed Economiche di Palermo. *Pádua*: R. Università. *Párizs*: Bureau intern. des poids et mesures; École nationale des langues orientales vivantes; Institut de France, Académie des Sciences; Revue des Études Hongroises szerk.; Union géodésique et géophysique internationale. *Pensa*: Srednevolkskij Pensenskij oblastnoj musej. *Perm*: Institut des recherches biologiques; Universitet. *Philadelphia*: Academy of Natural Sciences of Philadelphia; American Academy of Political and Social Science; American Philosophical Society; Linguistic Society of America; University of Pennsylvania; Zoological Laboratory. *Pittsburg*: Amerikai magyar református egyesület. *Porto*: Instituto económico-social da faculdade de engenharia da Universidade do Porto. *Posen*: Société des amis des sciences de Poznan. *Pozsony*: Komensky-Universität. *Prága*: česká Academie věd a umění; Československá Společnost Entomologická; Deutsche Universität; Historický Klub; Institut de Slave; Masarykova Akademia Práce; Národní Museum; Slavia szerk.; Slovanský Préhled szerk.; Société Royale des Sciences de Bohême; Sternwarte der Deutschen Universität; Vojenské Rozhledy szerk. *Rapid City* (U. S. A.): South Dakota School of Mines. *Reykjavik*: Societas Scientiarum Islandica. *Riga*: Latvijas Universitate; Societas Biologiae Latviae; Systematisch-zoologisches Institut. *Rio de Janeiro*: Instituto Oswaldo Cruz. *Rostock*: Naturforschende und medizinische Gesellschaft zu Rostock; Verein der Freunde der Naturgeschichte in Mecklenburg. *Róma*: Deutsches Archaeologisches Institut; Institut intern. d' agriculture; R. Accademia Nazionale dei Lincei; R. Società Romana di Storia Patria; Società Italiana per il progresso delle scienze; Specola Vaticana. *St. Louis*: Missouri Botanical Garden. *San Diego* (Calif.): San Diego Society of Natural History. *San Francisco*: California Academy of Sciences.

São Paulo (Brazilia): Museu Paulista. *Schwerin*: Verein für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde. *Sendai* (Japán): The Saito Gratitude Foundation; Tohoku Imp. University. *Sodankylä*: Magnetisches Observatorium der Finnischen Akademie der Wissenschaften. *Stanford* (California): Leland Stanford Junior University. *Stavanger*: Museum. *Stockholm*: Ekonomisk Tidskrift szerk.; Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt; Sveriges Geologiska Undersökning; Sveriges offentliga bibliotek. *Stuttgart*: Technische Hochschule; Württembergisches Staatsarchiv. *Sydney*: University. *Szarajevo*: Zemalsky Museum. *Szentpétervár*: Akademia Nauk Sojuza Sovetskich Socialističeskich Respublik; Institut Scientifique Lesshaft; Russkoe Geografičeskoe Obščestvo. *Székelykeresztúr*: Székelykeresztúri Kaszinó. *Szjöl* (Korea): Chosen Medical Association. *Szófia*: Bibliothèque Nationale; Bulgarska Akadémija na Naukite; Bulgarski torgovski sojuz; Földművelésügyi minisztérium; Société Botanique de Bulgarie. *Taihoku* (Formosa): Imperial University. *Tanjore* (India): Tanjore Mahārāja Serfojī's Sarasvati Mahāl Library. *Tartu* (Dorpat): Bibliotheca Universitatis Tartuensis; Gelehrte Esthnische Gesellschaft; Institutum Universitatis Dorpatensis Hungaricum. *Taskend*: Universitas Asiae Mediae. *Teddington* (England): The National Physical Laboratory. *Tokyo*: Chemical Society of Japan; Imperial Academy; Imp. Earthquake Investigation Committee; Imperial University; Institute of Physical and Chemical Research; Japanese Chirurgische Gesellschaft; National Research Council of Japan; Society of Mechanical Engineers; The Young East szerk.; Tokyo Physico-mathematical Society of Japan. *Turócszentmárton*: Matica Slovenska. *Turku* (Åbo): Turun Suomalainen Yliopisto. *Uccle*: Observatoire Royale de Belgique. *Ujvidék*: Istorisko Društvo u Novom Sadu. *Uppsala*: Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet; Kungl. Univ. Bibliotek. *Urbana* (U. S. A.): University of Illinois; State Geological Survey. *Usztyszyszolszk*: Komi mu szerk. *Utrecht*: Kon. Nederlandsch Meteorologisch Institut. *Varsó*: Bibliotheca Universitatis Liberae Poloniae; I. Congrès des mathématiciens des pays Slaves; Fédération des Sociétés Historiques de l'Europe Orientale; Fundamenta mathematicae szerk.; Lengyelországi észt követség; Societas Botanicorum Poloniae; Société Polonaise de Physique; Towarzystwo Naukowe Warszawskie. *Velence*: R. Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti. *Victoria* (B. C. Canada): Dominion Astrophysical Observatory. *Vilna*:

Báthory István egyetem. *Vladikavkaz*: Wissenschaftliche Gesellschaft der Ethnographie, Sprach- und Literaturwissenschaft. *Vladivosztok*: Vladivosztokskij Podotdel Gosudarstvennogo Geograficeskogo Obščestva. *Voronezs*: Société des Naturalistes de Voronëje. *Washington*: American Council of Learned Societies; Bureau of American Ethnology; Carnegie endowment for international peace; National Academy of Sciences; National Research Council; Smithsonian Institution; Treasury department U. S. Public Health Service; U. S. Department of Agriculture; U. S. Geological Survey; U. S. National Museum; U. S. Naval Observatory. *Wellington*: New Zealand Institute. *Wiesbaden*: Verein für nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung. *Woods Hole* (Mass. U. S. A.): Marine Biological Laboratory. *Zágráb*: Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti. *Žólkiew*: Analecta Ordinis S. Basilii Magni szerk. *Zürich*: Naturforschende Gesellschaft in Zürich.

Adományaikkal a következő magánosok gyarapították a könyvtár állományát: Aldrich J. M. (Washington), Alexander Ch. P. (Wash.), Alsó L., Ambrus J., Arnautovitch A. (Párizs), Backmann L. (Uppsala, 25 drb.), Badics J., Bailey J. W. (Wash.), Balázs A. (Kolozsvár), Barna J., Bánfi F. (Assisi), Beketovskij D. N. (Krasznodar), Beöthy K., Berde B. (Kolozsvár), Berecz D. (Sopron), Berkó J., Bernheimer J. (Bécs), Berry E. W. (Wash.), Berzeviczy A. (19 drb.), V. ker. m. kir. áll. Berzsenyi Dániel reálgimm. ifjúsága, Blaisdell F. E. (Wash.), Boissevain C. H. (Páris, 7 drb.), Bolivar C. S. (Caracas), Boving A. G. (Wash.), Buchanan L. L. (Wash.), Cagán G., Chandler A. C. (Wash.), Christa W. (Bukarest), Collinder B. (Uppsala), Cotel E., Craciun J. (Kolozsvár), Cushman J. A. (Wash.), Csada I. (Debrecen), Cserép J., Czimer K. (Szeged), Daday A., Dezső L. (Szombathely), Dollinger Gy., Dunn R. E. (Wash.), Duzee M. C. (Wash.), Dyar H. G. (Wash.) Egyed I., Erdély S., Eszterle M. E., Farkas L. (Jászkarajenő), Fekete M. (Nagybánya), Ferenczi M. (Kolozsvár), Fleischmann Gy. (Kassa), Foshag W. F. (Wash.), Frisch A. (Berlin), Gates G. E. (Wash.), Gerd K. P. (Moszkva), Gerő E., Geszti J., Gilmore Ch. W. (Wash.), Goitein Zs., Gyalui F. (Kolozsvár), György L., Heinrich C. (Wash.), Heller E. (Szeged), Hirschfeld M. (Detroit), Hevesy V. (Páris), Honti J., Hoór-Tempis I. (Róma), Hortobágyi A. (Kaposvár), Howel A. B. (Wash.), Huber L. L. (Wash.), Irinyi A. (Hamburg), Iváni R., Janet Ch. (Beauvais), Jones

M. F. (Wash.), Kabos Á. (Temesvár), P. Kaizer F., Kalima Jalo (Helsinki), Kellett B. (Wash.), Kirk E. (Wash.), Knight-Attee (Wash.), Kornis Gy., Kovács I. (Szeged), Kőrakó B. (Miskolc), Kvassay J., Láng N. (Debrecen), Lechner J., Leszlényi I., Lilek M. (Célje), Lósy-Schmidt E., Mahler E., Mailáth J. gr., Malloch J. R. (Wash.), Mansfield W. C. (Wash.), Markó A., Markus Fr. (Brünn), Marsh C. D. (Wash.), Marshall W. B. (Wash.), Mágocsy-Dietz S., Málnási Ö. (Eger), Melich J., Merrill G. P. (Wash.), Mező F., Michel L. (Liège), Miller G. S. (Wash.), Miller W. A. (Hechingen), Mohácsi J., Molnár A., Molnár J. (Debrecen), Molnár O., Muskens L. J. J. (Amszterdám), R. Nagy L., Nemes A., Nemes Gy., Nemirovski M. J. (Vladikavkaz), Nyárady M., Ochs G. (Wash.), Oltay K. (27 drb.) Oroszlán Z., Ozorai J. (Érsekújvár), Parker J. B. (Wash.), Pauler Á., Pálóczi E., Pekár D., Petrov A. (Prága), Prestage E. (London), Price E. W. (Wash.), Rabe W. (Kiel), Rados J., Radó A., Rathbun M. J. (Wash.), Reardon L. (Wash.), Reiner J., Relkovič D., Rexa D., Riley J. H. (Wash.), Roe G. C. (Wash.), Sandground J. H. (Wash.), Sauvageot A., Saxl F. (Hamburg), Sándy Gy., Schaffer K., Schünemann K. (Berlin), Schwartz B. (Wash.), K. Sebestyén J. (Köpec), Setälä E. N. (7 db.), Shannon E. V. (Wash.), Silbernagel E. (Kiel), Simpson Ch. T. (Wash.), Sipos Zs., Solymossy S., Somogyi J., Sonkoly I., Sors P., Stas C. (Rotterdam), Stein A. (Srinagar), Strasser A., Strupp K. (Párizs), B. Szabó L., Szathmáry I., Szádeczky-Kardoss L., Szentikiss E. (Hódmezővásárhely), Széchenyi Aladár gr., Székács J. (Losonc), Szinnyei F. (43 db.), Szinnyei J. (15 db.), Tagán Galimdsán, Taylor E. L. (Wash.), Teliuala M. T. (Bombay), Thim J. R. (Bécs), Todd Clyde W. E. (Wash.), Tolnai V. (Pécs, 11 db.), Trájer I., Treadwell A. L. (Wash.), Treves Fratelli (Milánó), Vaughan T. W. (Wash.), Veress E., Vernadsky G. (New Haven), Verzár Fr. (Debrecen), Vidor J. (Szabadka), Vikár B., Vvedensky Dm. (Szentpétervár), Weisz E., Weisz M., Wels G. (New-York), Wickenden R. T. D. (Wash.), Wright A. H. (Wash.), Zimányi K., Zolnai Gy. (Pécs).

IV.

A könyvtár olvasótermi és kölcsönzési forgalmát külön részletező táblázatos kimutatások tüntetik fel.

Az olvasóterem forgalma volt :

Év	Rendes látogatók száma	Hány ízben ?	Használt kötetek száma
1930	307	3595	20.238
1929	246	3315	16.150
1928	255	4001	17.270

A könyvkölcsönzési forgalom :

Év	Kölcsönzők száma	Kivett kötetek száma
1930	2484	8664
1929	2660	7509
1928	2554	6366

A kéziratár anyagából 1929-ben 75 kutató 205 köteget használt 421 ízben, 1930-ban 78 kutató 183 köteget 549 ízben.

A Széchenyi-múzeumot 1929-ben 889, 1930-ban 1409, a Vörösmarty-szobát 1929-ben 2854, 1930-ban 3062, a Goethe-szobát 1929-ben 734, 1930-ban 1118 látogató kereste fel.

1929-ben és 1930-ban a könyvtár a következő könyvtárakkal és intézetekkel érintkezett könyvek és kéziratok kölcsönzése ügyében :

Bécs: Haus-, Hof- u. Staats-Archiv; Hofkammerarchiv; Magyar Történeti Intézet; Nationalbibliothek. *Berlin*: Magyar Történeti Intézet; Preussische Staatsbibliothek. *Budapest*: Árpád-reálgimn.; Berzsényi-reálgimn.; Eötvös-Kollégium; Földtani Intézet; Fővárosi Nyilvános Könyvtár; M. Kir. Hadtörténelmi Levéltár; Iparművészeti múzeum; M. Kir. Külügyminisztérium; Magyar Külügyi Társaság; Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-könyvtára; M. N. Múzeum Történeti Osztálya; Budapesti Német Követség; Országgyűlési Könyvtár; Orsz. Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ; Orsz. Levéltár; Pázmány Péter-tudományegyetem Könyvtára; Pestmegyei Levéltár; Szent Imre-Kollégium; Szépművészeti Múzeum. *Cassel*: Landesbibliothek. *Debrecen*: Déry-múzeum; Ref. Kollégiumi Nagykönyvtár; Tisza István-Tudományegyetem Könyvtára. *Eger*: Érseki Jogliceum. *Esztergom*: Szent István kath. főgimn. *Gödöllő*: Premontrei reálgimn. *Győr*: Állami főreáliskola; Állami leányliceum; Városi női felsőkereskedelmi iskola. *Hamburg*: Kulturwissenschaftliche Bibliothek Warburg. *Heidelberg*: Universitäts-Bibliothek. *Helsinki*: Egyetemi Könyvtár. *Kolozsvár*: Erdélyi Múzeum-egyesület; Egyetemi Könyvtár. *Lipscse*: Bibliothek der Deutschen Bücherei. *Magyaróvár*: Gazdasági Akadémia. *Miskolc*: Evang. Jogakadémia. *Nyíregyháza*: Evang. reálgimn. *Pannonhalma*: Szent Benedekrend központi főkönyvtára. *Pápa*: Ref. Kollégium Könyvtára; Szent Benedekrendi r. kath. főgimn. *Pécs*: Erzsébet-Tudományegyetem Könyvtára. *Sárospatak*: Ref. főiskola. *Strassburg*: Bibliothèque Nationale et Universitaire. *Szeged*: Ferenc József-Tudományegyetem Könyvtára. *Szombathely*: Kultúregyesület. *Tihany*: Magyar Biológiai Kutató Intézet. *Tübinga*: Universitäts-Bibliothek.

Budapest, 1931. évi január hó 15-én.

Szinnyei József
ig. és r. t., főkönyvtárnok.

I. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az olvasóterem rendes látogatóinak foglalkozásáról.

	1930	1929	1928
Hittudományi hallgató	—	4	—
Joghallgató	9	6	10
Orvostanhallgató	2	5	—
Bölcsészeti hallgató és tanárjelölt .	148	78	76
Műegyetemi hallgató	2	5	7
Közgazdasági kari hallgató	2	8	3
Más főiskolai hallgató	4	4	6
Közép- és szakiskolai tanuló	33	30	48
Lelkész	5	3	2
Magánzó és háztartásbeli	4	3	5
Köztisztviselő	28	25	26
Hirlapíró	5	—	2
Író	1	5	3
Tanár	23	28	20
Tanító	2	—	3
Ügyvéd	1	5	4
Orvos	2	6	4
Mérnök	7	8	8
Katonatiszt	7	3	6
Művész	1	2	3
Okleveles gazda	2	4	—
Vegyész	—	—	2
Gyógyszerész	—	—	3
Magántisztviselő	19	14	14
Összesen :	307	246	255

II. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az akadémiai könyvtár olvasótermének forgalmáról.

Hónap	Olvasók száma			Használt kötetek száma		
	1930	1929	1928	1930	1929	1928
Január	357	437	430	2300	2198	1962
Február	337	365	478	2037	1745	2162
Március	451	405	507	2615	2190	2462
Április	310	427	470	1750	1580	1648
Május	360	256	370	2135	1116	1738
Június	195	210	219	1435	1125	1125
Július	186	85	—	1274	173	—
Augusztus . . .	56	65	—	340	324	—
Szeptember . . .	310	168	212	1600	1125	818
Október	390	310	480	1960	1683	1850
November	356	348	530	937	1470	2100
December	287	239	305	1855	1421	1405
Összesen :	3595	3315	4001	20238	16150	17270

III. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az akadémiai könyvtár kölcsönzési forgalmáról.

Hónap	Kölcsönzők száma			Kivett kötetek száma		
	1930	1929	1928	1930	1929	1928
Január	228	286	281	798	715	702
Február	260	280	262	780	700	655
Március	243	266	276	850	665	690
Április	260	283	202	910	708	505
Május	303	293	176	1162	880	440
Június	170	153	176	594	460	422
Július	90	96	120	315	113	300
Augusztus . . .	130	122	—	455	366	—
Szeptember . . .	245	220	191	858	776	478
Október	210	188	340	735	564	850
November	185	201	305	647	610	762
December	160	272	225	560	952	562
Összesen :	2484	2660	2554	8664	7509	6366

a) A Szótári Bizottság munkássága 1930-ban.

A Bizottság folytatja a magyar nyelv Nagy Szótárának előkészítéséhez szükséges adatgyűjtést. Rendszeresen feldolgoztatta eddig a Bizottság a XVIII. század közepétől a XIX. század utolsó negyedéig az irodalom legjavát. Az utolsó három esztendőben a múlt század utolsó negyedének az irodalma került szótörténeti feldolgozásra. Az adatgyűjtést a Bizottság helyiségében berendelt középiskolai tanárok végzik, akiket a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr évről-évre rendelkezésére bocsát a Bizottságnak. Az 1930—31. iskolai évre a miniszter úr a következő tanárokat rendelte be (540—1/147—1930. sz.) a) teljes heti óraszám alól való felmentéssel Horváth Endrét, Rézler Gyulát, Földessy Gyulát és Hajdu Jánost, b) fél heti óraszám alól való felmentéssel Putnoky Imrét, Fögel Sándort, Karácsony Sándort és Koczogh Andrást. A feldolgozandó munkák kiválogatását, a gyűjtések felülvizsgálását és rendezését Putnoky Imre és Sági István bizottsági tagok végezték.

Hivatalos munkájukon kívül tiszteletdíjjal jutalmazott gyűjtéssel is gyarapították a szótár anyagát a berendelt gyűjtők közül Putnoky Imre, Horváth Endre, Rézler Gyula és Fögel Sándor. Rajtuk kívül Zolnai Gyula rendes tag szolgáltatott adatokat.

A gyűjtés számadatai az utolsó két esztendőben a következők (az 1899—1928. évi adatokat lásd: Akad. Ért. 1925. 10. és 1929. 12. lap):

1929-ben 11 gyűjtő 76 munkából gyűjtött 74.240 adatot.

1930-ban 9 gyűjtő 79 munkából gyűjtött 89.985 adatot.

A gyűjtött adatok száma összesen 2,944.935.

A Bizottság kiadása 1930-ban 3475·77 pengő. Ebből 2520— pengő az adatgyűjtés tiszteletdíja, 400— pengő előadói tiszteletdíj és 555·77 pengő dologi kiadás.

Budapesten, 1931 január 26-án.

Gombocz Zoltán

előadó.

b) Jelentés a Történelmi Bizottság működéséről az 1930. évben.

A Történelmi Bizottság az elmúlt évben öt ülést tartott, melyeken a folyó ügyekkel és Akadémiánk által hozzá áttett ügyek elintézésével foglalkozott. Javaslatot tett a bizottság

többek között a Székesfőváros 1000 pengős jutalomtételére kiírandó pályatételre, amelyre a bizottság „*József nádor és a szépítő-bizottság hatása Pest városa fejlődésére*“ c. tétel kiírását hozta javaslatba.

A bizottsághoz az elmúlt évben is több oldalról nyújtattak be kéziratok az akadémiai kiadványok közé való felvétel, illetve segélyezés céljából. E kérelmek teljesítése az Akadémia pénzügyi viszonyainál fogva lehetetlen volt és a bizottság kénytelen volt e tekintetben elutasító határozatokat hozni. A benyújtott kéziratok közül a bizottság csak a Barabás Samu lev. tag által összeállított *Székely Oklevéltár*-at vette fel a kiadandó művek sorába — tekintettel arra, hogy e gyűjtemény kisebb terjedelmű — és megkereste a főtítkár urat, hogy annak költségeire az 1931. évi költségvetésbe megfelelő összeget beállítani sziveskedjék.

A bizottság a krakkói Tud. Akadémia megkeresésére behatóan foglalkozott a M. Tud. Akadémia és a lengyel Tudományos Akadémia által *Báthory István emlékére közösen kiadandó munka* tervezetével és erre vonatkozólag tett is a krakkói Akadémiának javaslatot. Ez ügyben 1930 decemberében Dabrowsky János krakkói egyetemi tanár, Akadémiánk kültagja Budapesten járt és a bizottságnak elnökével, valamint több tagjával tárgyalásokat is folytatott, de végleges megállapodás még nem jött létre.

A bizottság gondozásában az elmúlt évben a Szentpétery Imre biz. tag szerkesztette *Árpádkori királyi oklevelek regesztáinak* I. kötete III. befejező füzeté jelent meg, mely az 1274. évig terjedő okleveles anyagot öleli fel. Ugyancsak megjelent e mult év folyamán a *Történeti Szemle* XV. évfolyama 13 ívnyi terjedelemben. A bizottság azonkívül anyagi támogatással járult hozzá Tóth Zoltán „*A német koronázási formula kard insigneja*“ c. székfoglaló értekezésének német nyelven megjelentetéséhez.

A bizottság Lukinich Imre indítványára elhatározta az 1931 évi I. félévi költségvetésbe egy ismertető munka felvételét, mely a Nemzetközi Történelmi kongresszusokat előkészítő bizottságnak Budapesten, 1931. évben tartandó értekezlete alkalmából jelennék meg és ismertetné azokat az intézményeket, melyek a magyar történelmet hivatásszerűen művelik.

A bizottság Szentpétery Imre biz. tag kérelmére hozzájárult ahhoz, hogy a néhai Horváth Sándor által gyűjtött magyar királyi pecsétek másolatai, melyek eddig az Országos

Levéltárban őrizettek, a Pázmány Péter tud. egyetem Történelmi Szemináriumának adassanak át megőrzés céljából.

A bizottság másolat-gyűjteményének használatára az elmúlt évben dr. Szabó Aladár ref. lelkész, a bécsi Staatsarchiv, Buday Kálmán és Kretschmayr Henrik bécsi egyetemi tanár kértek engedélyt.

A bizottság kiadásai az elmúlt évben 6871 pengő 73 f-t tettek ki. Megjegyzendő, hogy ebbe az összegbe a *Történelmi Szemle* nyomdaköltségei nincsenek felvéve, minthogy a nyomda a számlát csak az elmúlt év utolsó napjaiban nyújtotta be.

Kelt a bizottságnak 1931 évi február hó 6-án tartott üléséből.

Áldásy Antal
előadó.

VI.

Fináczy Ernő ig. és r. t. osztály-titkár, bizottsági tag úr előterjesztése a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának 1930. december hó 4-én tartott ülésén.

Igen tisztelt Bizottság!

A Népszövetség a múlt esztendő óta félévenként egy francianyelvű pedagógiai folyóiratot ad ki, melynek címe: *Recueil Pédagogique*. Az első szám 1929. júliusban jelent meg. E folyóirat kizárólag azzal a kérdéssel foglalkozik, milyen módon és eszközökkel lehet a Népszövetség eszméjét az iskolákban, általában a fiatal nemzedék között ismertetni és megkedveltetni, továbbá feladatának tekinti azt is, hogy rendszeresen megismertesse, minő intézkedéseket tettek eddig világszerte kormányok, társulatok, egyesületek, tanító- és nevelő-intézmények a Népszövetség gondolatának és céljainak megvalósítására.

A folyóirat két részből áll. Az *első* részben különböző értekezések közöltetnek, melyek részben általános érdekűek, részben pedagógus szakembereknek szólnak. A *második* rész tartalma: jelentések (rapports) a különböző államokban elért eredményekről.

I. Az első részekben közölt értekezések és tanulmányok közt különösen megragadja figyelmünket a filmről és a rádióról írt két cikk. Ezek szerzői kimutatni igyekeznek, hogy mind a két eszközt nagyon jól fel lehet használni a nemzetközi érzület erősítésére, a népek közötti szolidaritás meg-

szilárdítására és a Népszövetség eszményei iránt való rokonszenv ébresztésére.

Az első füzet bevezetésében a szerkesztő bejelenti, hogy már több állam kormányai kértek a „Les fins et l'organisation de la Société des Nations“ c. füzetből több példányt, mert az eddig küldöttek nem elégitették ki a szükségletet. Több példányt kér a magyar kormány is. Ugyancsak az előszóban olvassuk, hogy ezt a füzetet Magyarországon lefordítani szándékoznak. A szerkesztő ez alkalommal kiemeli, hogy az utánnymásnak, illetőleg fordításnak híven kell ragaszkodnia az eredeti szöveghez és hogy nincs helye a viszonyokhoz való alkalmazásnak.

A *filmről* szóló értekezés szerzője beszámol egy enquete-ről, melyet Bradford grófság 76 iskolájában tartottak 10—17 éves 4000 tanulóval, kiknek válaszolniok kellett a következő kérdésekre :

1. Milyen háborús filmeket látott Ön ?
2. Irja le ezek egyikének a címét és hogy:
 - a) mikor látta,
 - b) mire emlékszik belőle ?
 - c) mi a véleménye a mieinkről ?
 - d) mi a véleménye a másik táborról ?
 - e) mit gondol Ön a film alapján a háborúról ?

A vegyes iskolákat kihagyva, a készülő statisztikára felhasználtak 25-t (17 elemi, 2 központi, 6 középiskola), a 4000-ból 1739 tanulóval. Ezekből kiválasztották a teljesen értelmetlen feleleteket s maradt 1149 tanuló felelete (598 fiú és 551 leány).

A feladatok óriási többsége (95·7%) a háború iránt való gyűlöletének, vagy a tőle való irtózatának adott kifejezést.

Még kell jegyezni, hogy a feleletek csak igen ritkán tanuskodnak az ellenség lebecsüléséről, vagy gyűlöletéről, általában elég tárgyilagosak az ellenfél teljesítményének megítélésében is.

Kérdés, mutassunk-e háborús filmeket ?

Nem lehet tagadni, hogy a szóban levő filmek csakugyan alkalmasak lehetnek a háború iránt való ellenszenv felkeltésére, de viszont minden idealizmust is kiölhetnek a gyermeki lélekből. S ez a dolognak pedagógiai oldala. A háborús-kodás mai módja semmiféle példáját sem adhatja a személyes bátorságnak és vitézségnek : a hadakozó felek legtöbbször nem is látják egymást. Tömegek harcolnak gépekkel és a

technika más eszközeivel. Nincsen semmi e filmekben, ami lélekművelő és nemesítő volna. A pusztá öldöklés látása általában durvalelkűvé teheti az ifjat, amit nevelő iskolában mindenképen kerülni kell. Azt hiszem tehát, jobb, ha az ilyen filmeket egészen kirekesztjük az iskolákból.

Egy másik rövid cikk a *szünidei nemzetközi diák-összejöveletekről* szól. Eddig három ilyen összejövétel volt: az egyik Franciaországban és kettő Angliában; három nemzet tanuló (német, francia, angol) jöttek össze tanárok vezetésével. Különböző módon igyekeztek a háromféle anyanyelvű tanulókat egymáshoz közelebb hozni. Így például a gyermekeknek egyes meséket kellett előadniok, melyek az egész világon ismeretesek. Ilyen a „Piroska és farkas“ meséje. Mindegyik szereplőt (Piroska, nagyanya, farkas) három külön nemzethez tartozó (egy francia, egy angol és egy német) jelenítette meg. A szereplők 3—3 nyelven beszéltek. Erre megjegyezhetjük, hogy az ilyen kísérleteket legfeljebb két nyelven beszélőkkel lehetne megtenni, mert egyszerre három nyelven érintkezni nehéz lesz.

Egy másik cikk arról szól, hogy a coopération intellectuelle érdekében a főiskoláknak és egyetemeknek jobban kellene tekintettel lenniök a nemzetközi viszonyokra és intézményekre, különösen a politikai tudományok terén.

Mellözve egy angol public school tanárának a Népszövetség ismertetésére vonatkozó többé-kevésbé egyéni benyomásait, melyekről egy rövid lélekzetű elmfuttatásban számot ad, továbbá egy németországi Aufbauschule szünidei utazásának leírását Angliába (illetőleg az angol tanulókat Berlinbe), különös érdeklődést kelthet egy hosszabb tanulmány *a keresztény ifjak nemzetközi táborozásáról*.

Eddig 9 ilyen táborozás ment végbe: 2 Svájcban (a Neufchateli tó mellett), 1 Helsingforsban, 1 Windsorban, 1 Svédországban, 1 Nürnberg mellett, 1 Hollandiában és 1 Magyarországon (a Balaton partján). Az ifjak 16, 17 és 18 évesek voltak és a képviselt nemzetek száma 12—20. A legnagyobb létszám a helsingforsi, ahol 287 fiatalember volt együtt. A balatoni táborozásról a jelentésttevő (Tracy Strong) ekként emlékezik meg:

„A Balaton partján, Magyarországon, dombok alján, melyek szőlővel vannak beültetve és gyakran régi várakkal, elmúlt ősi dicsőség néma tanuival vannak koszoruzva, királyi fogadtatásban részesített bennünket a keresztény ifjak szövetségének nemzeti bizottsága. Ebben a táborban főleg Európa

déli és délkeleti vidékein lakók voltak találhatók, akiknek társasága lehetővé tette, hogy közelebbről ismerkedjünk meg azokkal az eszmékkel, reményekkel és előítéletekkel, melyek a világnak ezen részében uralkodnak. A magyar táborban voltak görögkeleti vallásuak, római katolikusok, reformátusok, luteránusok és az amerikai Egyesült Államok különböző keresztény felekezeteinek képviselői. A társalgás hét nyelven történt.

Az ifjak eszmecseréi arról tanuskodtak, hogy a mai fiatal nemzedék főképp tények és realitások iránt érdeklődik. Bebizonyosodott ez — a szerző szerint — a szigligeti táborban, ahol egy vasárnapi beszélgetés során szembekerültek a cseh-szlovákok, magyarok, románok és jugoszlávok. Úgy látszik, a köztük lefolyt vita nagyon heves lehetett, az ellenfelek nem győzték meg egymást; végezetül is abban állapodtak meg, hogy mindnyájan hisznek egy Istenben, s ez a hitük szilárdabban fűzi őket össze, mint minden egyéb.

II. Az egyes számok 2. része azokat a jelentéseket közli, amelyekben egyes szakférfiak beszámolnak az illető államnak a Népszövetség érdekében tett intézkedéseiről: mikép nyertek eddig végrehajtást azok a kívánságok, hogy az iskola útján ismertté válják és lehetőleg kedveltté a Népszövetség. Ilyen, néha igen terjedelmes jelentéseket közöltek a Recueil-ben az európai államok közül Franciaország, Belgium, Németország, Nagybritánia (külön Wales), Olaszország, Svájc, Svédország, Norvégia, Dánia, Lengyelország, Cseh-Szlovákia és Románia; a tengerentúli államok, illetőleg dominiumok közül: az Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália, Új-Zéland és Japán.

Az írók rendszerint előadják, hogy az illető kormányok elrendelték a Népszövetség ismertetését a közoktatás egyes fokozatain; szólnak arról, hogy különösen a történelem és alkotmánytan körében, illetőleg a polgári jogok és kötelességek tanykönyveiben is már többé-kevésbé figyelmet fordítanak e tárgyra s hogy egyes államokban külön albizottságok foglalkoznak a Népszövetség ismertetésének módozataival stb.

Ami az általános hangulatot illeti, a következő megjegyzésekre szorítkozom:

Mivel ezen államok közt — Németország kivételével — a legyőzött államok nem szerepelnek, természetes, hogy a jelentések általában rokonszenvesen irnak a Népszövetségről és annak népszerűvé tételére vonatkozó törekvésekről; különösen kitűnik ez a franciaországi és cseh-szlovákiai jelen-

tésekből: „Cseh-Szlovákiában — mondja az illető jelentés — általános lelkesedéssel fogadták a Népszövetséget; ezt a humanitás szolgálatában álló szervezetet, mely nem a kardokra, hanem a népeknek kölcsönös jóhiszeműséggel tiszteletben tartott megállapodásaira támaszkodik.“

Különálló helyet foglal el a jelentések sorában a romániai, szerzője: Kiritzescu Konstantin, a romániai közép-oktatás intézője, aki egészen leplezetlenül nyilatkozik a kérdésről. Ezért, s mert ez a cikk mutatja, mennyire nem lehet széjjelválasztani a Népszövetség pedagógiai tervezéseit a politikumtól, kissé részletesebben ismertetem a jelentést.

A jelentés bevezetése szinte olvadozik békenyilatkozatoktól. „Az egész földkerekségén“ — mondja — „a béke fehér galambjai megkezdtek a fészket lerakni a gyermekek gyengéd lelkületébe és csak nagy nehézséggel lesznek onnan most már elűzhetők“. Ezen nyitány után a jelentésttevő meglepő őszinteséggel vizsgálja azokat a viszonyokat és állapotokat, melyek Romániában a Népszövetség eszméjének és népszerűvé tételének kedveznek, s azokat, melyek nem kedveznek neki.

Amazok sorában különösen két körülményre utal a jelentés. Az egyik az, hogy a román nép nagyon békés természetű, a katonásdi (l'amour du panache) mindig idegen volt neki. (Ezt csakugyan mi is megerősíthetjük a magyar történelem tanúságai alapján.) A másik, hogy a jelenlegi politikai helyzet is kedvez annak, hogy a románok rokonszenvet mutassanak a szóbanlevő törekvéssel. „A Népszövetség“ — mondja szinte megdöbbenő őszinteséggel a jelentésttevő — „mint őrtálló (comme sentinelle) jelent meg minden olyan törekvéssel szemben, mely erőszakkal meg akarja változtatni azt a területi statusquot, mely a nemzetközi új megállapodás eredménye“. (Contre tout changement par la force au statusquo territorial resultant du nouvel arrangement international.)

A Népszövetség eszméjének nem kedvező körülmények három rendbeliek és pedig: a fenyegető revíziós törekvések, továbbá a leszerelés, melyre Románia nem határozhatja el magát, mert olyan állammal határos, amellyel politikai pör van, s mely Európában egyedül nem ismeri el a genfi intézményt. Végül nem találhat kedvező fogadtatásra Romániában a Népszövetség, mert a békeszerződéseknek a kisebbségek érdekében hozott rendelkezései, amennyiben végrehajthatnak, „mindennemű, gyakran alaptalan felszólalásokra adhatnak

alkalmat, melyek a román állam politikai alapjait megingathatnák.“

A román kormány mindamellett kísérletet tett, hogy az ifjú nemzedék hangulatát kipuhíthassa. Három éven át országos iskolai írásbeli versenyvizsgálatot hirdettek a következő tételre:

1927: Miképen lehet kiegyeztetni a Népszövetség célját a mi nemzeti eszményünkkel?

1928: Hogyan lehetne a román ősnépesség (la population roumaine aborigène) és a román területeken lakó ethnikus lakosság közt oly közeledést létesíteni, amely összhangzatos együttműködést engedne meg a román állam egyetemes érdekeinek keretében?

1929: Románia és a területén lakó ethnikus kisebbségek. Azok a pontok, melyeken a román népesség és a mostani ethnikus kisebbségek között együttműködés létesült, a román faj történeti multjában. Hogyan lehetne hasznosítani ezeket a történeti közeledéseket (ces rapprochements historiques) avégből, hogy a közös érdekeket a nemzeti szuverénitász eszméjének, a román állam integritásának, az alkotmányosság elveinek és a Népszövetség céljainak gondolatával össze lehessen egyeztetni.

Az utolsó konkurzuson 1061 fiú- és leánytanuló vett részt, 80 különböző osztályból.

Ez a versenyvizsgálat a Népszövetség szempontjából nagyon vigasztalanul végződött. A jelentésttevő szerint: „azok a gondolatok, amelyek az ifjak dolgozataiból adódnak, egyetlen szóba foglalhatók: szkepticizmus. Szkepticizmus abban a tekintetben, hogy lehetséges-e a megértés és békeszerető hajlandósága iránt. Szkepticizmus abban a tekintetben, hogy a Népszövetség akciójára szolgáló eszközök elég hatékonyak-e? Szkepticizmus ama célzatok részrehajlatlansága és őszintesége iránt, melyeken a Népszövetség munkássága a kérdések nagy számában alapszik“.

A román jelentés tehát nemcsak adatainál és hangjánál fogva érdekes, de azért is megérdemli figyelmünket, mert felveteti velünk azt a kérdést, vajjon nem volna-e helyes, ha mi is beküldenők jelentéseinket és a romániai példához hasonló őszinteséggel tárnók fel leplezetlenül helyzetünket, mely lehetetlenné teszi, hogy a Népszövetség eszméje Magyarországon csak némi rokonszenvvel is találkozzék, s hogy tovább menjünk ezen eszme propagálásában azon

szerény intézkedéseknél, melyeket a Bizottság a közelmúltban javaslatomra elfogadott?

Az egyes államok részéről beérkezett többi jelentések közül csak még kettővel akarok foglalkozni. Egyik a cseh-szlovákiai, melynek szerzője Šusta professor. Az író azon kezdi, hogy a „cseh-szlovák nemzet“ (mi úgy tudjuk, hogy ilyen nincsen) történetének egész folyamán a legbékeszeretőbb nemzet volt. Tanuként fel kell vonulnia az öreg Podiebradnak, aki „a nemzetek szövetségét“ tervezte a XV. század közepe táján; továbbá tanuskodnia kell Comeniusnak, (mindenesetre jogosan, mert ő csakugyan a világbéke hirdetője volt). Hivatkozik a jelentésttevő Wilsonra, Maszarykra és Benesre, akik szerinte valamennyien a béke érdekében dolgoztak (értsd az új köztársaság megalapítása érdekében). Megemlékezik a legnagyobb nehézségről, a kisebbségekhez való viszonyról, „melyet minden cseh ember“ (most már elhagyja a szlovák szót) „véleménye szerint semminemű igazságtalanságnak nem szabad feldöntenie“. Ezen ketes bevezetés után most már felsorolja a jelentésttevő mindazokat a hivatalos és nem hivatalos intézkedéseket, amelyeket a cseh-szlovák köztársaság területén tettek a Népszövetség érdekében, — ami ellen nem lehet észrevételt tenni; de igenis erősen kihívja a kritikát a referens azzal, hogy a jelentés keretein messze túllépve leírja mindazokat, a Népszövetség ügyétől független módozatokat, melyekkel az új köztársaság az európai nemzetekkel, különösen a barátságos francia nemzettel (la nation amie) politikai összeköttetéseket létesített. A jelentés legnagyobb része tehát nem a Népszövetségre vonatkozik, hanem valóságos propaganda-irat.

Roppant érdekes az az attitűd, melyet a fennforgó kérdésben a német jelentésttevők foglalnak el a Recueil hasábjain, még pedig két helyen: I. füz. 120—131. lap (Schellberg min. tanácsos, a porosz közokt. minisztériumban) és III. füz. 59—68. lap (Lötschert kölni gimnáziumi tanár).

Az első jelentés behatóan ismerteti és kommentálja azt az 1927. évben (Németország belépése után) kiadott porosz közokt. min. rendeletet, melyben a porosz miniszter kötelezővé teszi a Népszövetség iskolai tanítását, azzal a hozzáadással, hogy egy nemzetnek belépése az összes népeket felölelő nagy közösségbe az ő saját nemzeti fellendülésének kedvez (favorise son essor national). Az azóta beérkezett iskolai jelentésekkel a referens meg van elégedve. Vannak ugyan a rendelkezés ellen irányuló kritikák is, de határozott ellen-

szenv jobbára csak a rajnamelléki (akkor még megszállott) területeken mutatkozott, ahol nagyon is nyilvánvaló volt az ellentmondás a Népszövetség eszméje és a reális tények között. (Ez a mi megszállott területeinkre is alkalmazható.)

A második német jelentés legnagyobb része azt az értekezletet ismerteti, amelyet Németország minden vidékéről összesereglett 150 igazgató-tanár, és tanító 1929. novemberben három napon át tartott Berlinben ezzel a napirenddel: *A Népszövetség és az oktatás*. Az értekezletet az akkori porosz kultuszminiszter, Becker nyitotta meg, aki ráutalt arra a szerinte meglepő evolúcióra, melyen a Népszövetség gondolata egy évtized alatt keresztülment.

Az összejövetel többi szónokai különösen a történeti oktatás megváltozott feladatairól és módozatairól érkeztek. Schellberg min. tanácsos megállapította, hogy általában mindenütt megvan az iskolákban a jóakarát a miniszteri rendelet végrehajtására s a helyenként mutatkozó balsiker csakis az anyagi eszközök elégtelenségének tulajdonítható. A német sajtóban az értekezlet legélelénkebb visszhanggal találkozott s mindenütt megnyilvánult az a kívánság, hogy ez a konferencia megismételtessék.

Látjuk mindebből, hogy Németország irányadó közvéleménye általában nagyon rokonszenvesen itéli meg a Népszövetséget. Ez azért lephet meg bennünket, mert Németország époly megalázottan, megcsönkítettan, nemzeti érzületében lesújtottan s gazdasági tekintetben megnyomorodottan került ki a világháborúból, akárcsak Magyarország. A lelkek ezen gyors átforgalmazásának okát másban nem találhatjuk meg, mint bizonyos belpolitikai jelenségekben, bizonyos pártalakulásokban, melyek nemcsak a pacifizmusnak, hanem a defaitizmusnak is kedveznek.

De végzem jelentésemet, melynek egyedül ismertetés volt a célja; az, hogy a t. Bizottság tagjai értesüljenek azokról a leglényegesebb mozzanatokról, melyek legújabbán felmerültek a külföldön a Népszövetség gondolatának az iskolák útján való megismertetése és népszerűvé tétele érdekében.

Fináczy Ernő.

VII.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

PÉNZTÁRI SZÁMADÁSA

1930-RÓL.

ACTIVUM

A Magyar Tudományos Akadémia

		Pengő	Pengő
1.	<i>Ingatlanok :</i>		
	a) az Akadémia palotája, bérháza, könyvtár- készlete és egyéb felszerelések értéke .	1,500.000—	
	b) a széphealmi birtok a Kazinczy- mauzoleummal	80.000—	1,580.000—
2.	<i>Értékpapírok :</i>		
	a) az Akadémia sajátja	11.607.04	
	b) alapítványok értékpapirjai	182.247.27	193.854.31
3.	<i>Adósok, átfutó követelések</i>		13.530—
4.	<i>Készpénzkövetelések folyószámlákon és takarékszámlákon</i>		157.150.44
			1,944.534.75

Budapest, 1930

A Magyar Tudományos Akadémia

MAGYAR FÖLD--

Koós Zoltán s. k.

vagyommérlege 1930 december 31-én.

PASSIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Különféle alapítványok</i>		225.070·07
2.	<i>Alapítványok kamatai</i>		28.284·63
3.	<i>Adományok</i>		25.437·17
4.	<i>Hitelezők</i>		16.327·11
5.	<i>Vagyon</i>		1,640.453·18
6.	<i>Folyó évi vagyonkezelési felesleg</i>		8.962·59
			1,944.534·75

december 31.

vagyonának kezelője :

HITELINTÉZET

Kelemen s. k.

A könyvelésért :

Voit Lajos s. k.

A Magy. Tud. Akadémia nyereség- és

TARTOZIK

		Pengő	Pengő	
I. Személyi kiadások :				
1.	a) A főkönyvtárnok és osztálytitkár urak, ügyész, könyvvezető, építész és orvos tiszteletdíjai és az irodai és könyvtári személyzet illetményei	19.409:96	36.276:96	
	b) Nyugdíjak és jutalmak	16.867:—		
II. Dologi kiadások :				
2.	Az akadémiái épületek fenntartására, illetőleg javítására fordított költség	15.000:10	84.870:49	
3.	Fűtés, világítás	5.605:57		
4.	Irodai és egyéb kisebb dologi kiadások	4.399:10		
5.	Adó	19.592:82		
6.	A könyvkiadó-bizottság kiadványa és akadémiái kiadványok szétküldésének költsége	5.451:83		
7.	Előre nem látott kiadások	22.761:98		
8.	Rendkívüli kiadások :			
	A Kazinczy-ingatlanok karbantartása	5.706:61		
	Nagygyűlési költségek	1.355:35		
	Berendezésekre	2.299:60		
	Beruházási költsön kamata	1.935:89		
	Vegyes kisebb kiadások	671:64		
		11.969:09		
III. Tudományos kiadások :				
9.	Akadémiái Értesítő	2.158:06	221.770:92 8.962:59	
10.	Budapesti Szemle	14.900:—		
11.	Az I. osztály és bizottságai	31.045:38		
12.	A II. " "	69.903:81		
13.	A III. " "	31.886:14		
14.	Irodalmi célokra	5.439:30		
15.	Etimológiai szótár	4.135:—		
16.	Etnográfiai és folklorisztikai költség	2.650:—		
17.	Szótári bizottság	3.520:—		
18.	Külön kiadványok	16.597:95		
19.	Tudományos társulatok, továbbá az „ <i>Ungarische Jahrbücher</i> ” és a „ <i>Revue des études Hongroises</i> ” segélye	6.270:42		
20.	Könyvtári kiadások	9.794:86		
21.	Hirdetett jutalomtértelek kifizetésére	23.470:—		
22.	Folyó évi vagyonkezelési felesleg			
				351.880:96

Budapest, 1930

A Magyar Tudományos Akadémia

MAGYAR FÖLD-

Koós Zoltán s. k.

veszteség-számlája 1930 december 31-én.

KÖVETEL

	Pengő	Pengő
1. Államsegély		108.665—
2. A gróf Vigyázó-vagyon jövedelméből tudományos célra igénybevett összeg		130.000—
3. Házbérjövdelem a bérház és palota után		72.853.41
4. Könyvek eladásából befolyt összeg		23.669.72
5. Kamatok		11.044.91
6. Értékpapírok jövedelme		817.35
7. Vegyes bevételek		4.830.57
		351.880.96

december 31.

A könyvelésért :

vagyonának kezelője :

Voit Lajos s. k.

HITELINTÉZET

Kelemen s. k.

Függelék.

Alapítványok és azok kamatai 1930 december 31-én.

	Tőke P		Kamat P	
<i>I. Alapítványok, melyek készpénzben és érték- papirokbán vannak elhelyezve.</i>				
Gróf Andrássy Dénes	alapítványa	. . .	8'64	
Czintula Mihály	"	. . .	1'60	
Özv. Fejes Jánosné	"	. . .	—'02	
Fabriczy Sámuel	"	. . .	3.112'26	1.187'67
Schwarzer Lajos	"	. . .	—'93	
Fraknói Vilmos	"	(Akad. rész)	8'—	
Fraknói Vilmos	"	. . .	2'35	
Dr. Ortway Tivadar	"	. . .	3'20	
Id. Pekár Imre	"	. . .	8'—	
Báró Podmaniczky Gézáné	"	. . .	8'—	
Udvardi Cherna János	"	. . .	—'19	
Feridun ösztöndíj	"	. . .	6'06	
Feridun Kiamil Zadé bej hagyománya (Akad. rész)			2'40	
Román Ferenc	alapítványa	. . .	50'65	
Báró Kornfeld Zsigmond	"	. . .	31.635'25	323'35
Chorin Ferenc	"	. . .	71.393'—	241'79
Serbán János	"	. . .	4.340'—	517'02
Kazinczy Gábor és neje	"	. . .	7.712'42	1.301'94
Unghváry László	"	. . .	11.393'40	6.219'22
Hangya	"	. . .	1.520'32	
Weiss Fülöp	"	. . .	54.800'—	2.015'—
Átvitel:			186.006'69	11.805'99

	Tőke P	Kamat P
Áthozat :	186.006-69	11.805-99
<i>II. Alapítványok</i>		
<i>kizárólag készpénzben elhelyezve.</i>		
Wellisch Alfréd alapítvány	1.600—	866-39
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank gróf Széchenyi István alapítvány	8.000—	2.398-67
Kónyi Manó alapítvány	10.000—	4.115-79
Halmos Izor „	2.272-86	678 33
Makfalvy Géza „	80—	50-99
Somossy Béla „	80—	85-07
Jékey László „	80—	
Európai árupodgyász r.-t. „Rákosi Jenő“ alapítv.	80—	61—
Benedek Sándor alapítvány	400—	333-60
Szemző István „	1.393-49	1.038-87
Kugler Mihály-féle „Rákosi Jenő“ alapítvány . .	80—	33-28
Nyiregyházi Takarékpénztár „	800—	297-19
Darányi Ignác „	1.000—	500-18
Csernoch János „	1.500—	365-35
Kara Győzőné baloghi Palcsó Mária alapítvány .	1.000—	175-73
Vészi József alapítvány	1.000—	49-42
Értéküket veszített alapítványok kiegészítésére szánt összegek	9.697-03	
Több alapítvány és adomány közös kamatszámmlája		5.428-78
Összesen :	225.070-07	28.284-63

Budapest, 1930 december 31-én.

A könyvelésért :

Voit Lajos s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője :

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET

Koós Zoltán s. k.

Kelemen s. k.

	Értékpapírok értéke	
	1930 dec. 31-iki ártolyamok	pengőben
Értékpapírok.		
<i>I. Az Akadémia értékpapirjai :</i>		
K 92.000 n. é. Magyar földhitelint. záloglevél		7·36
K 4.000 n. é. Egyes. bpesti főv. tkp. zálogl.		—·32
K 1.900 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ nost. m. koronajáradék		—·15
K 7.000 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ m. földterherment. kötv.		—·56
K 200 n. é. Kisbirt. Orsz. Földhitelint. zgl.		—·02
K 21.000 n. é. Kisbirt. Országos Földhitelint. alapítványi okirat		1.050—
K 1.210.000 n. é. 6 ⁰ / ₁₀ m. hadikölcsön		96·80
K 833.200 n. é. 5 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀ m. hadikölcsön		66·64
K 200.000 n. é. Magyar mezőgazd. szöv. alapítói üzletrész		540—
K 2.400 n. é. Tiszaszab. sorsjegy, 1 magyar, 1 osztrák vöröskereszt sorsjegy		—·19
40 drb. Pesti Hazai I. Takarékp. részvény	169·50	6.780—
8 drb. Első Budapesti Gőzmalom részvény	18—	144—
12 drb. Belvárosi Takarékpénztár részvény	62·50	750—
10 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	217—	2.170—
108 drb. Magyar Tudom. Társ. Sajtóvállala- lata részvény		1—
		11.607·04
<i>II. Alapítványok értékpapirjai :</i>		
Gróf Andrássy Dénes alapítvány :		
K 108.000 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ nost. m. koronajáradék		8·64
Czintula Mihály alapítvány :		
K 20.000 n. é. 6 ⁰ / ₁₀ magyar hadikölcsön		1·60
Özv. Fejes Jánosné alapítvány :		
K 200 n. é. M. Földhitelint. záloglevél		—·02
Fabriczy Sámuel alapítvány :		
K 4.400 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ M. Földhitelint. zálogl.		—·36
K 208.400 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ M. Földhitelint. zálogl.		16 66
9 drb. Borsod-miskolci gőzmalom részvény	8·40	75·60
3 drb. Farbenindustrie részv. M 1600	125—	2.720·40
2 drb. Deutsche Bank részvény M 200	110—	299·24
		136·02
Átvitel :		14.729·56

	Ertékpapírok értéke	
	1930 dec. 31-iki árfolyamok	pengőben
Áthozat:		14.729.56
Schwarzer Lajos alapítvány:		
K 11.500 konv. osztrák járadék . . .		—92
K 100 4·2% ₀ osztrák járadék . . .		—01
Fraknói Vilmos alapítvány:		
K 29.400 n. é. Magyar Földhitelint. záogl.		2·35
Fraknói Vilmos akadémiai letét:		
K 100.000 magyar hadikölcsön . . .		8—
Dr. Ortway Tivadar alapítvány:		
K 30.000 Magyar Földhitelint. záloglevél		2·40
K 10.000 magyar hadikölcsön . . .		—80
Id. Pekár Imre alapítvány:		
K 100.000 5% ₀ Angol-Magy. Bank jár.-jegy		8—
Báró Podmaniczky Gézáne alapítvány:		
K 100.000 5% ₀ Angol-Magy. Bank jár.-jegy		8—
Udvardi Cherna János alapítvány:		
K 2.400 magyar hadikölcsön . . .		—19
Feridun-öszöntődj alapítvány:		
K 75.800 n. é. Magyar Földhitelint. záogl.		6·06
Feridun-alapítvány akadémiai rész:		
K 30.000 Magyar Földhitelint. záloglevél		2·40
Román Ferenc alapítvány:		
4 drb. Bereg-munkácsi bank rv. à 300 čk.	16·8825	50·65
Báró Kornfeld Zsigmond alapítvány:		
137 ¹ / ₄ drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	217—	29.783·25
Chorin Ferenc alapítvány:		
329 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	217—	71.393—
Átvitel:		115.995·59

	Értékpapírok értéke	
	1930 dec. 31-iki árfolyamok	pengőben
Áthozat :		115.995·59
Serbán János alapítvány :		
20 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	217·—	4.340·—
Kazinczy Gábor és neje alapítvány :		
27 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	217·—	5·859·—
Unghváry László alapítvány :		
64 ^{11/25} drb. M. Általános Hitelbank részv.	65·—	4.188·60
40 drb. Pesti Magyar Keresk. Bank részv.	101·—	4·040·—
8 drb. Pesti Hazai I. Takprékpénzt. részv.	169·50	1.356·—
26 drb. Rimamurányi részvény	48·80	1.268·80
30 drb. Osztrák-Magyar Államvasut részv.	18·—	540·—
Hangya alapítvány :		
Hangya üzlet rész		1.466·32
Weiss Fülöp alapítvány :		
Dollár 10.000·— Pesti M. Keresk. Bank 7 ⁰ / ₁₀ -os záloglevél	dolláronként 5·48	54.800·—
Összesen :		193.854·31

Budapest, 1930 december 31-én.

A könyvelésért :

Voit Lajos s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője :

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET

Koós Zoltán s. k.

Kelemen s. k.

VIII.

Kimutatás

az 1930 július — december hónapokban megjelent kiadványok nyomdai költségeiről, az ezek után kifizetett írói tiszteletdíjakról és az említett félévben kiutalt tudományos segélyekről.

A *Budapesti Szemle* július—decemberi füzeteinek írói tiszteletdíjaira és a segédszerkesztő úr tiszteletdíjára kiutaltatott 6.000.— P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

Darkó Jenő l. t. *Bury J.* k. tagról tartott emlékbeszéde nyomdai kiállítására és Császár Elemér r. t. *Ferenczi Zoltán emlékezete* c. m. különlenyomatára 490·12 P
 Emlékbeszéd írói tiszteletdíjára 80.— ”
 A *Kőrösi Csoma Archivum* segélye 500.— ”
 Összesen : 1.070·12 P

b) Nyelvtudományi Bizottság.

A *Nyelvtudományi Közlemények* új kötetének írói tiszteletdíjaira és nyomdai előállítására 4.256·80 P
 A *Magyar Nyelv* c. folyóirat 25 éves tárgymutatójának segélye gyanánt egyszersmindenkorra 2.000.— ”
 A Magyar Nyelvtudományi Társaság segélye . 1.500.— ”
 Az előadó úr tiszteletdíja 200.— ”
 Összesen : 7.956·80 P

c) Classica Philologiai Bizottság.

Az előadó úr tiszteletdíja 200.— P

d) Irodalomtörténeti Bizottság.

Az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1930. évf. III. és IV. füzetének nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjaira 3.832·85 P
 Az előadó úr tiszteletdíja 200.— ”
 Összesen : 4.032·85 P

Az I. osztály és bizottságai összesen : 13.259·77 P

B)

A II. osztály és bizottságai.

a) II. osztály.

Kenez Béla I. t.: <i>Európa földbirtokpolitikája a háború előtt és a háború után</i> című és Finkey Ferenc r. t.: <i>A börtönügy haladása az utolsó 100 év alatt</i> c. székfoglaló értekezései, végül Török Pál: <i>V. Ferdinánd konstantinápolyi béketárgyalásai</i> c. m. nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjaira .	2.029— P
Gróf Apponyi Albert: <i>ifj. gróf Andrássy Gyuláról és Hegedüs Loránt: Rákosi Jenőről</i> tartott emlékbeszéde nyomdai kiállítására	306·68 „
Összesen:	2.335·68 P

b) Filozófiai Bizottság.

Bartók György I. t.: <i>Kant erkölcsfilozófiája</i> c. ; báró Brandenstein Béla: <i>Művészetfilozófia</i> c. m. nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjaira, végül Bergson: <i>Teremtő fejlődés</i> („Evolution créatrice“) c. m. nyomdai kiállítására*	6.442·95 P
Az előadó úr tiszteletdíja	200— „
Bizottsági apróbb költségekre	25— „
Az <i>Athenaeum</i> folyóirat segélye	1.000— „
Összesen:	7.667·95 P

c) Jogtudományi Bizottság.

Buza László: <i>A kisebbségek jogi helyzete</i> c. m. nyomdai kiállítására	2.773·31 P
Az előadó úr tiszteletdíja	200— „
Összesen:	2.973·31 P

d) Történelmi Bizottság.

Tóth Zoltán I. t. székfoglaló értekezésének (<i>A német koronázási formula kard insigniája</i>) újabb segélye.	360— P
Átvitel:	360— P

* E munkának fordítói tiszteletdíja már az előző félévben kiutaltatott.

	Áthozat:	360.— P
<i>Fédération des Sociétés Historiques de l'Europe Orientale</i> évi tagdíja		30'73 „
Lukinich Imre I. t. előadó úrnak a <i>Bulletin d'information</i> költségeire		500.— „
	Összesen:	<u>890'73 P</u>

e) Hadtörténelmi Bizottság.

Hozzájárulás a <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> 19. évfolyam nyomdai költségeihez		3.200.— P
Az előadó úr tiszteletdíja		200.— „
József fhg. Ó Fensége „ <i>A világháború</i> “ c. műve IV. kötetének nyomdai kiállítására és bírálati díjaira*		12.647'05 „
	Összesen:	<u>16.047'05 P</u>

f) Nemzetgazdasági Bizottság.

A <i>Közgazdasági Szemle</i> segélye.		4.800.— P
Az előadó úr tiszteletdíja		200.— „
	Összesen:	<u>5.000.— P</u>

g) Archaeologiai Bizottság.

Archaeológiai ásatásokra a bizottság irányítása szerint a M. Nemzeti Múzeum tisztviselőinek közreműködésével		2.000.— P
Az <i>Archaeologiai Értesítő</i> 1930. évi kötetének előkészítési költségeire		850.— „
Az előadó úr tiszteletdíja		200.— „
	Összesen:	<u>3.050.— P</u>

A II. osztály és bizottságai összesen: 37.964'72 P

C)

A III. osztály és bizottsága.

a) III. osztály.

A <i>Matematikai és Temészettudományi Értesítő</i> 47. kötetének tiszteletdíjaira		3.970'10 P
	Átvitel:	3.970'10 P

* Az e kötethez mellékelt térképek előállításának költségeit a szerző úr Ó Fensége a sajátjából fizette ki.

	Áthozat :	3.970·10 P
Zimányi Károly r. t. : <i>Frantzenau Ágoston</i> l. t.-ről és Ilosvay Lajos ig. és t. t. : <i>Wartha Vince</i> r. t.-ről tartott emlékbeszéde nyomdai ki- állítására		565— „
Horváth Géza r. t.-nak: <i>A magyar birodalom</i> <i>Hemiptera Faunája</i> c. m. elkészítésére kuta- tási segély		1.300— „
Rybár István l. t.-nak optikai vizsgálatokra		1.500— „
Zemplén Géza r. t.-nak kémiai kutatásokra se- gélyül		1.200— „
	Összesen :	<u>8.535·10 P</u>

b) Matematikai és Természettudományi Bizottság.

Filarszky Nándor l. t. : <i>A sejtmagosztódás</i> c. m. nyomdai számlájára		2.212·69 P
Az előadó úr tiszteletdíja.		<u>200— „</u>
	Összesen :	<u>2.412·69 P</u>
<i>A III. osztály és bizottsága összesen :</i>		10.947·79 P

Etnográfiai és Folklorisztikai Bizottság.

Az 1930-ban Bernben tartandó Népművészeti Kiállítás számára készülő magyar kiadvány előkészítésére		5.000— P
Az előadó úr tiszteletdíja.		<u>200— „</u>
	Összesen :	<u>5.200— P</u>

Könyvkiadó Vállalat.

Károlyi Árpád r. t. : <i>Néhány történelmi tanul- mány</i> c. m. nyomdai kiállítására* Összesen :		3.923·30 P
---	--	------------

Külön kiadvány.

Farkas Gyula egy. tanár: <i>A magyar romantika</i> c. m. nyomdai kiállítására	Összesen :	3.911·95 P
--	------------	------------

* A szerző úr írói tiszteletdíjat nem vett igénybe.

Szótári Bizottság.

Dologi kiadások	300— P
Adatgyűjtésre	1.300— „
Az előadó úr tiszteletdíja.	200— „
Összesen:	1.800— P

Könyvtár.

A folyóiratok kiegészítésére, legszükségesebb kötések költségeire és egyéb legszükségesebb kiadásokra	4.000— P
*	
Báró Eötvös Loránd ig. és r. t. síremlékére első részlet (tartalékolva)	2.000— P
Karácsony János r. t. síremlékére	1.000— „
A Szechenyi Múzeum gyarapítására.	500— „
Akad. kiadványok szétküldésének költségeire	2.663·06 „
Összesen:	6.163·06 P
Összes tudományos kiadásokra kiutaltatott	93.170·59 P

IX.**A M. Tud. Akadémia költségvetése**

az 1931. év január—június hónapjaira.

I. A <i>Budapesti Szemle</i> január—júniusi füzetének írói tiszteletdíjaira	6.000 P
II. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> január—júniusi füzetének nyomdai kiállításához	1.000 „
III. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> egy füzetére	1.000 „
IV. Az <i>Almanach</i> és a tagok irodalmi munkálatainak kinyomtatására	1.400 „
V. Tagajánlások kinyomtatására	400 „
VI. Négyesy László r. tag: <i>Kazinczy Ferenc</i> elhunytának centenáriuma alkalmából kiadandó tanulmánya nyomdai költségére és írói tiszteletdíjára	3.200 „
Összesen:	13.000 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.**a) I. osztály.**

1. Vargha Damján I. t.: <i>Szent Imre herceg a magyar kódex-irodalomban</i> c. m. nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjára	900 P
Átvitel:	900 P

	Áthozat :	900 P
2. Emlékbeszédek kinyomatására		400 „
3. Az emlékbészédek írói tiszteletdíjaira		200 „
4. Bírálati díjakra		200 „
	Összesen :	1.700 P

b) Nyelvtudományi Bizottság.

1. Az előadó úr tiszteletdíja		200 P
2. Bizottsági kisebb kiadásokra		40 „
	Összesen :	240 P

c) Classica-philologiai Bizottság.

1. Szidarovszky János: <i>Görög és latin hangtan és alaktan</i> c. m. nyomdai kiállítására (első részlet)		1.500 P
2. A bizottság egyik kiadványára		800 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja		200 „
4. Bizottsági kisebb kiadásokra		40 „
	Összesen :	2.540 P

d) Irodalomtörténeti Bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> 1931. évi I. és II. füzetének nyomdai kiállítására, továbbá szerkesztői és írói tiszteletdíjára		3.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja		200 „
3. Bizottsági kisebb kiadásokra		40 „
	Összesen :	3.240 P

Az I. osztály és bizottságai összesen 7.720 P

B)

A II. osztály és bizottságai.

a) II. osztály.

1. Angyal Pál r. t.: <i>A közigazgatásellenesség büntetőjogi értékelése</i> c. és Balás Károly I. t.: <i>Ar-adók és residuum-adók</i> c. értekezései nyomdai kiállítására		1.000 P
2. Emlékbeszédek kinyomatására		400 „
3. Ezek írói tiszteletdíjára		200 „
4. Bírálati díjakra és póstaköltségekre		200 „
	Összesen :	1.800 P

b) Filozófiai Bizottság.

1. Varga Sándor: <i>Rickert filozófiája</i> c. m. nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjára		1.500 P
2. Az <i>Athenaeum</i> c. folyóirat segélyére		1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja		200 „
4. Bizottsági kisebb kiadásokra		40 „
	Összesen :	2.740 P

c) Jogtudományi Bizottság.

1. Vitéz Moór Gyula I. t.: <i>A jogi személyekről</i> c. m. nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjára (első részlet)	1.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Kisebb kiadásokra	40 „
Összesen:	1.740 P

d) Történelmi Bizottság.

1. A Budapesten tartandó <i>Nemzetközi történettudományi Kongresszuson</i> a Történelmi Bizottság kiadásában megjelenő munkára	3.000 P
2. A <i>Történeti Szemle</i> XV. évfolyamának nyomdai kiállítására	2.160 „
3. A Kelet európai Történelmi Foederatio évi tagdíja	30 „
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
5. Bizottsági kisebb kiadásokra	40 „
Összesen:	5.430 P

e) Hadtörténeti Bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjaira	2.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	2.200 P

f) Nemzetgazdasági Bizottság.

1. A <i>Közgazdasági Szemle</i> segélye	2.400 P
2. Fellner Frigyes I. t.: <i>Csonkamagyarország nemzeti jövedelme</i> c. m. nyomdai kiállítására	890 „
3. Laky Dezső I. t.: <i>Magyarország bűnügyi statisztikája</i> c. m.-re	1.000 „
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
5. Póstköltségekre és egyéb kisebb kiadásokra	100 „
Összesen:	4.590 P

g) Külön kiadvány.

1. Dr. Papp Dezső: <i>Magyar szociálpolitika a világháború alatt</i> c. m. nyomdai kiállítására. (A Carnegie Endowment támogatásával megindított sorozat újabb kötete)	5.000 P
--	---------

h) Archaeologiai Bizottság.

1. Az <i>Archaeologiai Értesítő</i> LXIV. kötetének nyomdai kiállítására, továbbá írói tiszteletdíjakra	10.000 P
2. Archaeologiai ásatásokra a bizottság irányítása szerint a M. Nemzeti Múzeum tisztviselőinek közreműködésével	2.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Kisebb kiadásokra	40 „
Összesen:	12.240 P

A II. osztály és bizottságai összesen 35.740 P

C)

A III. osztály és bizottsága.

a) III. osztály.

1. A <i>Matematikai és Természettudományi Értesítő</i> XLVII. kötetének nyomdai kiállítására, különlenyomatokra és az írói tiszteletdíjakra (második részlet)	6.100 P
2. Ugyanannak XLVIII. kötetéből az első füzet nyomdai kiállítására	1.000 „
3. Kaán Károly I. t.: <i>A természeti emlékek védelme és megóvása</i> c. m. nyomdai kiállításához az Akadémia hozzájárulása	3.500 „
4. Az Union Géodesique et Géophysique Internationale 1931. évi tagdíja kb.	2.000 „
5. Az Union Internationale des Mathématiciens évi tagdíja kb.	250 „
6. Emlékbeszédekre és írói tiszteletdíjakra	400 „
7. Birálati díjakra és postaköltségekre	100 „
8. Orvostudományi kutatásokra segély	1.000 „
Összesen:	14.350 P

b) Matematikai és Természettudományi Bizottság.

1. A <i>Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte</i> XXXVII. kötetének nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjaira	3.400 P
2. Lovassy Sándor: <i>Az ecsedi láp és madárvilága</i> c. m. nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjára	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	4.600 P

A III. osztály és bizottsága összesen	18.950 P
Az I—III. osztályok összes tudományos kiadásai	62.410 P

Szótári Bizottság.

1. Dologi kiadások	600 P
2. Adatgyűjtésre	500 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	1.300 P

Az Akadémia segélye

Csengery János t. t.: <i>Aeneis fordításának</i> nyomdaköltségeire	1.000 P
--	---------

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, legszükségesebb kötések költségeire és egyéb legszükségesebb kiadásokra	4.000 P
Könyvállványok szaporítására	770 „
Régi magyar nyomtatványok kötési költségeire	250 „
Összesen:	5.020 P

* * *

A <i>Revue des Études Hongroises</i> segélye 1931-re	3.200 P
Az <i>Ungarische Jahrbücher</i> segélyére	3.000 „
Gróf Széchenyi Istvánnak a döblingi gyógyintézet kertjében emelendő emlékművére	1.500 „
Kazinczy-kiadásokra	300 „
A <i>Bécsi Magyar Történelmi Intézet Évkönyvének</i> (szerkeszti Károlyi Árpád t. t. és Angyal Dávid r. t.) segélyezésére (első részlet)	2.000 „
Két érdemes tanító jutalmazására (Korábban b. Wodianer jutalom)	1.000 „
Nagygyűlési előadás tiszteletdíjára	400 „
Nagygyűlési jutalomdíjakra	3.800 „
Akadémiai kiadványok szétküldésének költségeire kb.	1.600 „
A <i>Coopération Intellectuelle</i> költségeire kb.	400 „

Összes tudományos kiadásokra kb. 99.930 P

Személyzeti kiadások.

Főtítkári tiszteletdíj	1 P
A főkönyvtárnok úr tiszteletdíja (január—június hónapokra).	2.000 „
A főtítkári irodaszemélyzetnek (napidíjas és két gépironó fizetése félévre)	3.120 „
Összesen :	5.121 P

Tiszteletdíjak félévre.

A három osztálytitkár úrnak egyenként 1.000 P, összesen	3.000 P
Dr. Bánszky János ügyész	800 „
Dudás Kálmán építész	800 „
Voit Lajosnak könyvelésért	800 „
Az altisztek családjainak gyógykezelésére	800 „
Összesen :	6.200 P

Nyugdíjak.

Az Akadémia régibb alkalmazottainak nyugdíjára és az időnként előterjesztett kérelmek alapján rendkívüli segélyekre, valamint a felemelt lakbérek alapján félvi segélyekre 18.000 P

Nyugdíjat kap: Jónás Károly ny. gondnok három személy után.

Dr. Trócsányi Zoltán ny. irodaigazgató két személy után.

Özv. Tiringer Béláné, a Könyvkiadó Hivatal vezetőjének özvegye két személy után.

Özv. Borovszky Samuné irodaigazgató özvegye egy személy után.

Ezenfelül minden nyugdíjas részére megszavaztatott tüzelőanyag és Jónás Károly ny. gondnok a bérház I. emeletén természetben kap lakást (három utcai szoba és egy udvari helyiség, valamint mellék-helyiségek).

Jónás Károly két gyermekének nevelésére félvi 320 pengőt kap.

Személyzeti kiadások végösszege 29.321 P

Rendes dologi kiadások félévre.

Fűtőanyagra	1.000 P
Villamos világításra (az Akadémia palotája és a bérház lépcsőháza)	1.600 „
Vizdíj a palotában és a bérházban együtt	800 „
Kéményseprőnek	408 „
Ülési meghívók előállítására és borítékokra	120 „
Telefondíj	280 „
Postadíjakra kb.	450 „
Irodai kiadásokra kb.	500 „
Kézbesítő altisztek villamos költsége kb.	400 „
Adókra kb.	13.000 „
illeték-egyenérték	100 „
Összesen kb.:	18.658 P

Rendkívüli dologi kiadásokra és beruházásokra.

1. Az Akadémia palotájában a legszükségesebb szerelési, tatarozási és egyéb, azonnali javítást kívánó munkákra	2.000 P
2. Előre nem látott kiadásokra	2.000 „
Összesen:	4.000 P
A palota és bérház tűzkárbiztosítása kb.	1.100 P
Összes kiadás	153.009 P

Bevételek.

1. Várható államsegély (1931 január—1931 júniusban)	50.000 P
2. Házbérjövedelem kb.	36.000 „
3. Könyvek eladásából kb.	8.000 „
4. Az Igazgató-Tanács határozata alapján a gróf Vigyázó-vagyon jövedelméből felhasználható	50.000 „
5. Adományokból	1.500 „
6. A korábbi években tartalékolt összegekből felhasználható	3.000 „
7. A Carnegie-alapítvány kilátásba helyezett átutalása 500 dollár	500 „
Összesen kb.:	148.500 P
és 500 dollár	

Pénztári maradvány 1930 december 31-én	7.998 P
Rendelkezésre áll kb.	156.498 P
és 500 dollár.	

X.

a)

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TULAJDONÁBAN LÉVŐ

KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON

KIMUTATÁSA 1930 JÚNIUS 30-ÁN

ÉS

JÖVEDELMEI 1930 JAN. 1-TŐL JÚN. 30-IG.

A M. Tudományos Akadémia tulajdonában lévő
1930. évi

ACTIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Készpénzkövetelések :</i>		
	a) a Pesti Magyar Keresk. Banknál	34.064.—	
	b) a Magyar Földhitelintézetnél	34.705.—	
	c) a Magyar-Olasz Banknál	8.294.—	
	Összesen	77.063.—	
	Dr. Péteri Ferenc ügyvéd úrnál elszámolásra	2.584.24	
	Dr. Vályi Lajos ügyvéd úrnál elszámolásra	52.74	79.699.98
2.	<i>Értékpapírok :</i>		
	a) gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon	612.136.48	
	b) gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon	279.460.28	891.596.76
3.	<i>Ingtatlanok :</i>		
	a) gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon 13.613 hold 719 öl		
	b) gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon 4.402 hold 1.252 öl VII., Károly-körút 1. számú ház		
	Az ingatlanok összértéke		16,111.050.—
4.	<i>Követelés gróf Vigyázó Sándorné-féle vagyontól</i>		67.463.59
			17,149.810.33

Budapest, 1930

gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon kimutatása
június hó 30-án.

PASSIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Hagyatéki tőke</i>	15,121.506·65	
	Tartaléktőke (az 1928 július 28-ika előtti időből származó hagyatéki terhek kiegyenlítésére tartalékolt összeg)	476.485·17	15,597.991·82
2.	<i>Értékcsökkenési alap</i>	97.400,46	
	Levonva a M. Tud. Akadémiának beruházási célokra kölcsönadott összeg	14.500·—	82.900·46
3.	<i>Gróf Bolza Marietta köteles rész címen fennálló követelése</i>		914.283·83
4.	Pesti Magyar Kereskedelmi Bank		480.702·—
5.	Tiszta jövedelem 1930 I. félévben	133.932·22	
	Ebből a M. Tud. Akadémia Tudományos céljaira felhasznált az év folyamán	60.000·—	73.932·22
			17,149.810·33

augusztus hó.

A könyvelésért :
Várady György s. k.

A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

KIADÁSOK

		Pengő	Pengő
1.	Költségek :		
	Jövedelem- és vagyonadó	8.929·28	
	Életjáradék	12.000·—	
	Kegydíjak	1.230·—	
	Illetmények	25.943·33	
	Bankköltségek	594·78	
	Adományok	405·—	
	Alkalmazottak készkiadásai	2.402·10	
	Biztosítási díjak	593·72	
	Misedíjak, Rákoskeresztúr, Vecsés, Tisza- földvár	2.934·—	
	Vácrátót, vízműlétesítési költség	5.000·—	
	Vácrátóti cselédség természetbeni járandósága	151·96	
	Erdősítési és földmérési munkák	1.300·—	
	Nagyberki és Prónayfalva erdőéri lak tatarozási költsége	950·—	
	Dr. Joanovits közjegyző díjai	10.510·55	
	Hagyatéki leltározás költségei	421·44	
	Perköltségek	824·96	
	Térképmásolatok költségei	955·70	
	Bátya kukorica-csárda tatarozási költsége	219·35	
	Egyéb költségek	5.550·51	80.916·68
2.	<i>A Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól kölcsonvett tőke kamata</i>		6.087·—
3.	<i>Az 1930. évi jövedelmekből az Akadémia tudományos céljaira felhasznált összeg</i>		60.000·—
4.	<i>Fennmaradó jövedelem</i>		73.932·22
			220.935·90

jövedelmei 1930 június hó 30-án.

BEVÉTELEK

		Pengő	Pengő
1.	<i>Kamatjövedelmek :</i>		
	a) gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	2.013·39	
	b) gróf Vigyázó Ferenc-vagyonból	661·88	
	c) a gróf Vigyázó Sándorné-vagyonnak kölcsönadott tőke kamata	1.244·86	3.920·13
2.	<i>Értékpapírijövedelem :</i>		
	a) gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	46.302—	
	b) gróf Vigyázó Ferenc-vagyonból	18.165·14	64.467·14
3.	<i>Ingatlanok jövedelmei :</i>		
	a) gróf Vigyázó Sándor-vagyonból :		
	Nagyberki-Mosdós haszonbér	16.900—	
	Szalkszentmárton haszonbér	24.367—	
	Prónayfalva (Kötöny-pusztá) haszonbér	4.109·70	
	Harta-Bojár haszonbér	3.848 93	
	Harta-Mikla haszonbér	7.619·38	
	Nagyberki, erdőgazdaság bevételei	2.697·90	
	Pusztacsabony, erdőgazdaság bevételei	3.700—	
	Prónayfalva, erdőgazdaság bevételei	1.200—	
	Bojári erdőgazdaság bevételei	3.162—	
	Vácrátót, (növényeladás)	1.818·91	
	Egyéb bevételek, (vadászati bér, malom-és laktér)	1.367—	70.790·82
	b) gróf Vigyázó Ferenc-vagyonból :		
	Abony, (Epstein-féle bérllet) haszonbér	11.987·04	
	Abony, (kishaszonbérlők) haszonbér	578·98	
	Tószeg, haszonbér	5.000—	
	Paládics, haszonbér	7.000—	
	Újkécske, haszonbér	2.140—	
	Uzód-Nánapuszta, haszonbér	2.429·61	
	Bátya, zátonyjövedelem	4.000—	
	Abony, erdőgazdaság bevételei	1.191—	
	Bátya, erdőgazdaság bevételei	2.027—	
	Újkécske, erdőgazdaság bevételei	939·50	
	Rákoskeresztúr, (nagyvér) haszonbér	3.850—	41·143·13
4.	<i>Házjövedelem :</i>		
	bef. bér és késedelmi kamat	60.101—	
	házaadó és fenntart. költség	19.486·32	40.614·68
			220.935·90

augusztus hó.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

A M. Tudományos Akadémia tulajdonában lévő

ACTIVUM

1930 évi

		Pengő	Pengő
1.	<i>Készpénzkövetelések :</i>		
	a) Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesületnél	5,388·75	
	b) Magyar-Olasz Banknál	6,471·20	11,859·95
2.	<i>Értékpapírok</i>		379,034·44
3.	<i>Ingatlanok :</i>		
	3.181 hold 786 öl		2,227,000·—
4.	<i>Rákoskeresztúr parcellázás</i>		558·18
			2,618,452·—

Budapest, 1930

gróf Vigyázó Sándorné-vagyon kimutatása
június hó 30-án.

PASSIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Hagyatéki tőke</i>	1,749.063·09	
	<i>Tartaléktőke (az 1928 július 28-ika előtti időből származó hagyatéki terhek kiegyenlítésére tartalékolt összeg)</i>	271.327·34	2,020.390·43
2.	<i>Fel nem használt 1928. és 1929. évi jövedelem</i>		38.602·96
3.	<i>Gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon követelése</i>		67.463·59
4.	<i>Báró Harkányi János és György uraknak kötelesrész címén még fennálló követelése</i>		476.877·79
5.	<i>Tiszta jövedelem 1930. I. félévben</i>		15.117·80
			2,618.452·57

augusztus hó.

A könyvelésért:

Várady György s. k.

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

KIADÁSOK

		Pengő	Pengő
1.	<i>Költségek :</i>		
	Illetmények	5.166·67	
	Készkiadások	238·68	
	Jövedelem- és vagyonadó	6.101·22	
	Bankköltség	24·07	
	Vecsés, leltározási költség	3.000·—	
	Ócsöd, illeték	3.200·—	
	Rákoskeresztúr, erdőöri lakás átalakítási költsége	5.586·—	
	Rákoskeresztúr, gazdaság kiadásai	1.613·52	
	Rákoskeresztúr, alkalmazottak illetményei	2.040·—	
	Egyéb költségek	300·72	27.270·88
2.	<i>A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon követelésének kamatai</i>		1.244·86
3.	<i>Báró Harkányi János és György uraknak köteles rész követelése után 1930. I. félévre járó kamatok</i>		14.782·48
4.	<i>Tiszta jövedelem 1930. I. félévben</i>		15.117·80
			58.416·02

Budapest, 1930

jövedelmei 1930 június hó 30-án.

BEVÉTELEK

		Pengő	Pengő
1.	<i>Folyószámla kamatok</i>		486·49
2.	<i>Értékpapírjővedelem</i>		27.175·20
3.	<i>Ingatlanok jövedelmei:</i>		
	Rákoskeresztúr, haszonbér	15.553·31	
	Rákoskeresztúr, erdőgazdaság bevételei	1.406·—	
	Rákoskeresztúr egyéb bevételei	544·48	
	Vecsés haszonbér	6.132·58	
	Penc haszonbér	607·—	
	Pesti rétek haszonbér	6.510·96	30.754·33
			58.416·02

augusztus hó.

A könyvelésért:

Várady György s. k.

X.

b)

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TULAJDONÁBAN LÉVŐ

KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON

KIMUTATÁSA 1930 DECEMBER 31-ÉN

ÉS

JÖVEDELMEI AZ 1930 ÉVBEN.

A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

ACTIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Készpénzkövetelések :</i>		
	1. a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál	24.535.40	
	2. a Magyar Földhitelintézetnél	5.575.82	
	3. a Magyar-Olasz Banknál	461.—	30.572.22
2.	<i>Értékpapirok :</i>		
	a III. és IV. számú függelék szerint :		
	1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon	592.290.02	
	2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon	250.145.57	842.435.59
3.	<i>Ingatlanok :</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon 13.613 hold 719 öl		
	2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon 4.402 hold 1252 öl		
	3. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon VII., Károly-körút 1. számú ház		
	Az ingatlanok összértéke		14,309.427.—
4.	<i>Követelés a gróf Vigyázó Sándorné-féle vagyonból</i>		62.881.79
			15,245.316.60

Budapest, 1931 évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

mérlege 1930 december 31-én.

PASSIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Hagyatéki tőke</i>	13,319.883·65	*
	Tartaléktőke (az 1928 július 28-ika előtti időből származó hagyatéki terhek kiegyenlítésére tartalékolt összeg) 1. sz. függelék	491.034·99	13,810.918·64
2.	<i>Értécsökkenési alap</i>		48.239·29
3.	<i>Tartozások :</i>		
	1. gróf Bolza Marietta köteles részéből még fennálló összeg	914.283·83	
	2. a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak	373.953·92	
	3. dr. Vályi Lajos ügyvéd úrnak elszámolásból	345·98	1,288.583·73
4.	<i>Tiszta jövedelem 1930. évben</i>	240.370·16	
	Ebből felhasználtatott az év folyamán (a M. Tud. Akad. tudományos céljaira 130.000— végrendeleti végrehajtói díj címén 12.795·22)	142.795·22	97.574·94
			15,245.316·60

február hó 12-én.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

B. Forster Gyula ig. t. s. k.

Teleszky János ig. t. s. k.

* Hagyatéki tőke 1929 december 31-én 15,121.506·65 P
 Levonásba hozatott az ingatlanoknál mutatkozó érték-
 különbözet fejében 1,801.623— P
 Marad hagyatéki tőke 1930 december 31-én 13,319.883·65 P

A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

KIADÁSOK

		Pengő	Pengő
1.	Költségek :		
	Jövedelem és vagyonadó	14.396,41	
	Életjáradék	24.000,—	
	Kegydíjak	4.170,—	
	Illetmények	48.060,—	
	Bankköltség	649,27	
	Adományok	655,—	
	Alkalmazottak készkiadásai	5.980,94	
	Biztosítási díjak	1.961,89	
	Misedíjak, Rákoskeresztúr, Vecsés, Tiszaöldvár	2.934,—	
	Vácrátót vízműlétesítési költség	5.000,—	
	Vácrátót cselédség járandósága	151,96	
	Erdősítési és földmérési munkák	1.800,—	
	Nagyberki és Prónayfalva erdőéri lak tatarozási		
	költsége	3.250,—	
	Dr. Richter Richard közjegyző díja	24.473,66	
	Dr. Joanovits	10.510,55	
	Dr. Farnek László	3.948,74	
	Hagyatéki leltározás költsége	679,08	
	Ingóságok árverési költsége	786,38	
	Perköltségek	3.023,56	
	Térképmasolatok költsége	1.178,90	
	Bátya kukorica-csárda tatarozási költsége	219,35	
	Nagyberki szalacscai cselédház építése	1.220,—	
	Mosdósi templom tatarozási költsége	1.122,—	
	Mérnöki műszerek beszerzési költsége	1.409,88	
	Gazd. iroda fennt. költsége	556,54	
	Rákoskeresztúri múzeum fennt. költsége	4.083,13	
	A gróf Vigyázó-könyvtár rendezési költsége	400,—	
	Különféle költségek	6.771,—	173.412,24
2.	Kamatfizetések :		
	A Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál felvett folyó-		
	számla kölcsön után		23.591,71
3.	A folyó évi jövedelemből felhasznált összeg		142.795,22
4.	Fennmaradó jövedelem 1930. évben		97.574,94
			437.374,11

Budapest, 1931. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

jövodelmei az 1930. évben.

BEVÉTELEK

	Pengő	Pengő
1. Kamatjövodelmek :		
1. gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	3.193'21	
2. " " Ferenc " " "	787'60	
3. " " Sándorné-vagyonnak kölcsönadott		
tőke kamata	2.996'19	6.977'—
2. Értékpapírjövodelem :		
1. a gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	48.998'30	
2. a " " Ferenc " " "	18.415'07	67.413'37
3. Ingatlanok jövodelmei :		
1. a gróf Vigyázó Sándor-vagyonból :		
Nagyberki Mosdós haszonbér	33.679'20	
Szalkszentmárton " " "	97'087—	
Prónayfalva (Kötöny-pusztá) " " "	5.609'70	
Harta-Bojár " " "	9.579'43	
Harta-Mikla " " "	10.181'65	
Nagyberki-i erdőgazdaság bevételei	4.727'80	
Pusztacsabonyi " " "	10.399'30	
Prónayfalvai " " "	7.100—	
Bojári " " "	4.656'50	
Szalkszentmártoni " " "	6.129'68	
Vácrátót (növényeladás) " " "	1.918'91	
Egyéb bevételek	4.343'02	195.412'19
2. a gróf Vigyázó Ferenc-vagyonból :		
Abony (Epstein-bérlet) haszonbér	20.763'99	
Abony (kishaszonbérlek) " " "	1.017'14	
Tószeg " " "	10.000—	
Paládics " " "	11.800—	
Újkécske " " "	3.640—	
Úszod-Nánapuszta " " "	4.134'63	
Bátya földhaszonbér " " "	15.531'91	
Bátya réthaszonbér " " "	4.147'70	
Bátya zátonyjövodelem " " "	8.666'64	
Rákoskeresztúr (nagy rét) haszonbér	8.000—	
Bátya erdőgazdaság bevételei	5.509'73	
Abony " " "	2.756'30	
Újkécske " " "	1.317'90	
Bátya " " "	2.700—	
Nánapusztai " " "	478'70	
Egyéb kisebb bevételek (házbér, vadászati bér)	1.054—	101.518'64
4. Házbérjövodelem :		
Befolyt bér és késedelmi kamat	110.353'06	
Házadó és fenntartási költség	44.300'15	66.052'91
		437.374'11

február hó 12-én.

A könyvelésért:

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták:

B. Forster Gyula ig. t. s. k.

Teleszky János ig. t. s. k.

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

ACTIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Készpénzkövetelések :</i>		
	1. a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egye- sületnél	2.673 -	
	2. a Magyar-Olasz Banknál	347-20	3.020-20
2.	<i>Értékpapírok :</i>		
	Az V. számú függelék szerint		351.534-14
3.	<i>Ingtatlanok :</i>		
	Rákoskeresztúr . 2.067 hold 274 öl		
	Vecsés (Ferihegy) 580 " 1.172 "		
	Pesti rétek . . . 228 " 391 "		
	Penc 288 " 567 "		
	Összesen : 3.164 hold 804 öl		1,898.700-—
4.	<i>Követelések a Rákoskeresztúron eladott háztelkekért</i>		136.438-97
			2,389.693-31

Budapest, 1931 évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

mérlege 1930 december 31-én.

PASSIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Hagyatéki tőke</i>	1,467.372-08	*
	Tartaléktőke (az 1928 július 28-ika előtti időből származó hagyatéki terhek kiegyenlítésére tartalékolt összeg) II. sz. függelék	291.390-44	1,758.762-52
2.	<i>Fel nem használt 1928. és 1929. évi jövedelem</i>		25.790-34
3.	<i>Tartozások:</i>		
	1. a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak	397.845-08	
	2. a Magyar Tudományos Akadémiának	118.115-69	
	3. a gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-féle vagyonnak	62.881-79	578.842-56
4.	<i>Tiszta jövedelem 1930. évben</i>		26.297-89
			2,389.693-31

február hó 12-én.

A könyvelésért:

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták:

B. Forster Gyula ig. t. s. k.

Teleszky János ig. t. s. k.

* Hagyatéki tőke 1929 december 31-én	1,741.022-31 P
Hozzá az 1929. évi tiszta jövedelemnek a végrendelet értelmében tőkésített 20%-a	8.040-78 P
	1,749.063-09 P
Levonva az értékpapiroknál és ingatlanoknál mutatkozó érték-különbséget fejében	281.691-01 P
Marad hagyatéki tőke 1930 december 31-én	1,467.372-08 P

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

KIADÁSOK

		Pengő	Pengő
1.	<i>Költségek :</i>		
	Illetmények	9.750—	
	Készkiadások	914—	
	Jövedelem- és vagyonadó	7.350·78	
	Bankköltség	42·19	
	Vecsés leltározási költség	3.000—	
	Ócsöd illeték	3.200—	
	Rákoskeresztúr erdőöri lakás átalakítási költsége	5.586—	
	Rákoskeresztúr gazdaság kiadásai	2.419·52	
	Rákoskeresztúr alkalmazottak illetményei	4.060—	
	Különféle költségek	1.183·32	37·505·81
2.	<i>Kifizetett kamatok :</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon követelése után	2.996·19	
	2. báró Harkányi János és György uraknak köteles rész címen fennálló követelésük után	28.656·02	
	3. Magyar Tud. Akadémiának a kölcsön- vett tőkék után	3.520·54	35.172·75
3.	<i>Tiszta jövedelem 1930 évben</i>		26.297·89
			98.976·45

Budapest, 1931 évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

jövedelmei az 1930 évben.

BEVÉTELEK

		Pengő	Pengő
1.	<i>Kamatjövedelem</i>		3.689.09
2.	<i>Értékpapírjövedelem :</i>		
	V. számú függelék szerint		28.743—
3.	<i>Ingtatlanok jövedelmei :</i>		
	Rákoskeresztúr haszonbér	37.256.32	
	„ erdőgazdaság bevételei	1.860.30	
	„ egyéb „	3.421.50	
	Vecsés „ haszonbér	10.380.58	
	Penc „	1.361.50	
	Pesti rétek „	12.264.16	66.544.36
			98.976.45

február hó 12-én.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

B. Forster Gyula ig. t. s. k.

Teleszky János ig. t. s. k.

I. sz. Függelék.

A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-féle „Tartaléktőke“ számla részletezése.

	Pengő	Pengő
<i>Bevételek :</i>		
Egyenlegáthozat 1929 december 31-éről		413.772:93
Abony házhelyvételár részletek	13.974:69	
„ eladott felszerelési tárgy	300—	
Nagyberki-i pálinkaház vételára	4.480—	
„ vasuti korcsma vételára	1.350—	
„ gépészlak vételár-részlet	1.500—	
Bátya akolépület vételár	800—	
„ kukorica-csárda vételár-részlet	800—	
„ eladott épületek „	2.032—	
Árverésen eladott ingóságokért befolyt	56.656:94	
Kardos ügyben bírói letétből megtérült összeg	808:43	82.702:06
		496.474:99
<i>Kiadás :</i>		
Hátralékos iskolaadó 1923—1928. évekre		5.440—
Egyenleg 1930 december 31-én		491.034:99

II. sz. Függelék.

A gróf Vigyázó Sándorné-féle „Tartaléktőke“ számla részletezése.

	Pengő	Pengő
<i>Bevételek :</i>		
Egyenlegáthozat 1929 december 31-éről . . .		287.797·44
Árverésen eladott ingóságokért befolyt . . .	6.000—	
Rákoskeresztúr adóvisszatérítés útépitési ügyben	243·50	
Rákoskeresztúr épületek eladott anyagáért . .	474·50	6.718—
		294.515·44
<i>Kiadások :</i>		
Dr. Jancsó Lajos orvosi díjainak végleges kiegyenlítése	2.500—	
Dr. Löwy Gyula ügyvédi követelésének végleges kiegyenlítése	625—	3.125—
Egyenleg 1930 december 31-én . . .		291.390·44

III. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Sándor-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjövedelme 1930. évben.

Az értékpapír neve	Érték 1930 dec. 31-én pengő	Szelvény- jövedelem pengő
5.000 drb. Pesti magyar kereskedelmi bank részv.	505.000—	42.000—
504 „ Magyar ált. hitelbank részv.	32.760—	2.772—
10 „ Magyar jelzálog-hitelbank részv.	400—	42·50
6 „ Első magyar ált. bizt. részv.	4.194—	90—
80 „ Duna-Száva-Adria vasut részv.	864—	
200 „ Transdanubia gőzmalom részv.	400—	
336 „ Stephaneum-nyomda részv.	5.913·60	504—
50 „ Dunavecsei takarékpénztár részv.	1.000—	50—
162 „ Steyr Werke részv.	364·70	
140 „ Ganz és társa gépgyár részv.	8.120—	1.120—
K 1.060.000— n. é. kis. földhitelint. záloglevél	84·80	
K 3.000— n. é. kisorsolt O. M. B. záloglevél	—·24	
K 24.000— n. é. kisorsolt P. K. K. B. záloglevél	1·92	
K 124.200— n. é. kisorsolt Agrárbank záloglevél	9·94	
K 54.000— n. é. kisorsolt P. M. K. B. záloglevél	4·32	
M 16.000— 1885. é. Déli vasut els. kötvény	—	
K. c. 17.200— 4 ⁰ / ₁₀ -os Buschterader els. kötvény	2.419·90	116—
K. c. 5.600— 5 ¹ / ₄ ⁰ / ₁₀ -os Csehszlov. vasuti kötvény	913·30	} 353·80
K. c. 45.150— 4 ⁰ / ₁₀ -os Csehszlov. vasuti kötvény	6.104·30	
K 8.000— 5 ¹ / ₄ ⁰ / ₁₀ -os Franz Josef-Bahn kötvény osztrák hányad	—	
K 63.000— 4 ⁰ / ₁₀ -os Ferd. Nordbahn kötvény osztrák hányad	—	
1 drb. elismervény lengyel valorizác. bejelen- tésről	—	
4 „ elismervény K 39.220— kényszer- kölcsonról	—	
1 „ elismervény K 300— osztrák febr. járadékról	—	
K 487.500.000— 5 ⁰ / ₁₀ -os 1924. évi kényszer- kölcson	22.425—	1.950—
K 275.000— 6 ⁰ / ₁₀ -os nostr. magyar hadikölcson	770—	
K 300.000— 5 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀ -os nostr. magyar hadikölcson.	540—	
Összesen :	592.290·02	48.998·30

IV. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjövödelme 1930. évben.

Az értékpapír neve	Érték 1930 dec. 31-én pengő	Szelvény- jövödelem pengő
800.000 K. n. é. nostr. 6 ⁰ / ₁₀ -os magyar h. kölcs. kötv.	2.240—	
220.000 K. n. é. nostr. 5 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀ -os m. h. kölcs. kötv.	396—	
202.000 K. n. é. 4 ⁰ / ₁₀ -os Pesti Hazai I. takarékpztár sorsolt záloglevél	16-16	
11.000 ar. frt. 4 ⁰ / ₁₀ -os magyar aranyjárdék	1-76	
48.000 K. n. é. 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀ -os Kisbirtokos országos föld- hitelintézeti záloglevél	3-84	
14.000 K. n. é. Kais. Ferdinand Nordbahn 4 ⁰ / ₁₀ -os 1898 évi kötvény után talon	—	
1 drb. 14.000 K. n. é. Kais. Ferdinand Nordbahn lengyel hányadra vonatk. bejelentési biz.	—	
8.400 c. k. n. é. 4 ⁰ / ₁₀ -os Csehszlov. államv. kötv.	1.135-68	54-57
1.158-54 P n. é. magy földhitelint. alapítv. okirat	1.158-54	
48.000 M n. é. 1883. évi 4 ⁰ / ₁₀ -os Kaiserin Elisabeth Bahn elsőbbségi kötvény köpenye	—	
1.100 drb. Pesti magyar kereskedelmi bank részv.	111.100—	7.700—
7 „ Hazai bank részv.	339-50	31-50
165 „ Pesti hazai I. takarékp. egyesületi részv.	27.967-50	2.310—
66 „ Pesti hazai I. takarékpénztár nyeresémi kötvény (6.600 K. n. é.)	—52	
25 „ Beocsini cementgyári unio részv.	3.150—	325—
75 „ Salgótarjáni köszénbánya részv.	2.377-50	262-50
80 „ Magyar ált. köszénbánya részv.	34.800—	3.040—
100 „ Urikányi zsilvölgyi köszén részv.	7.650—	1.000—
30 „ Kühne mezőgazdasági gépgyár részv.	204—	30—
207 „ Ganz és társa gépgyár részv.	12.006—	1.656—
22 „ 2.200 sv. frcs. n. é. Union des Usines Nasic részv.	2.112—	198-83
75 „ Magyar keleti tengerhajózási részv.	367-50	22-50
294 „ 14.700 S n. é. Osztrák-Magyar állam- vasuti részv.	5.292—	
28 ⁴ / ₅ drb. Kaiser Ferdinand Nordbahn részv.	25.901-62	} 1.784-17
9 ⁸ / ₅ „ Kaiser Ferdinand Nordbahn élv. rv.	3.045-38	
55 drb. 11.000 K. n. é. Pusztatenyő-Kunszent- márton hév. vas. törzsrészvény	8.800—	
7 „ 1.400 K. n. é. Pusztatenyő-Kunszent- márton hév. vas. élv. jegy	—	
40 „ 840 K. n. é. Központi sajtóvállalat részv.	—07	
80 P n. é. Hangya szövethazai üzletrész	80—	
6 drb. Ujpest-Arpád-úti mozgósínház részv.	—	
Összesen:	250.145-57	18.415-07

V. sz. Függelék.

A gróf Vigyázó Sándorné-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjövödelme 1930. évben.

Az értékpapír neve	Érték 1930 dec. 31-én pengő	Szelvény- jövödelem pengő
1750 drb. Pesti hazai I. takarékpénztár egyesület részvény	296.625—	24.500—
100 „ Magyar általános hitelbank részv.	6.500—	550—
93 „ Pesti magyar kereskedelmi bank részv.	9.393—	651—
18 „ Hazai bank részvény	873—	81—
50 „ Földhitelbank részvény	—	—
6 „ Krausz-Moskovits egyes. ipartelepek részvény	564—	65—
50 „ Zabolai faipar részvény	—	—
3 „ Slavonia részvény	—	—
25 „ Magnezit ipar részvény	3.750—	273.70
6 „ Magyar általános gépgyár részv.	6—	—
40 „ Ganz és társa gépgyár részv.	2.320—	320—
37 „ Salgótarjáni köszénbánya részv.	1.172.90	129.50
50 „ Kühne mezőgazdasági gépgyár részv.	340—	50—
100 „ Rimamurányi salgótarjáni vasmű részv.	4.880—	500—
75 „ Első magyar részvény serfözde részv.	7.650—	390—
76 „ Magyar ruggyantagyár részv.	2.130—	266—
12 „ Gschwindt-féle szeszgyár részv.	1.458—	144—
15 „ Flóra gyertya- és szappangyár részv.	135—	15—
40 „ Első budapesti gőzmalom részv.	720—	80—
25 „ Magyar gázizzófény (Auer) részv.	1.900—	75—
25 „ Egyesült izzólámpa és villamossági részvény	6.225—	396.80
30 „ Fővárosi serföző részv.	840—	—
4 „ Concordia gőzmalom rt. részv.	8—	—
30 „ Borsod-Miskolci gőzmalom részv.	252—	—
12 „ Beocsini cementgyár Unio részv.	1.512—	156—
20 „ Magyar fém- és lámpaárugyár részv.	2.200—	100—
1,003.000 K. n. é. Magyar földhitelintézeti 4 ¹ / ₀ -os záloglevél	80.24	—
Összesen :	351.534.14	28.743—

VI. sz. Függelék.

A két gróf Vigyázó-vagyon kezelésénél alkalmazott urak illetményei a következőképen oszlanak meg:

	Pengő
Dr. Péteri Ferenc ügyvéd tiszteletdíja	16.000.—
Dr. Péteri Ferenc ügyvéd irodaátalánya	3.300.—
Dr. Vályi Lajos ügyvéd tiszteletdíja	12.000.—
Gerényi Jakab ny. miniszteri tanácsos tiszteletdíja	9.600.—
Garzó József kulturmérnök tiszteletdíja	8.720.—
Tóth József erdőmérnök tiszteletdíja	7.280.—
Dudás Kálmán tiszteletdíja	800.—
Prónayfalvai erdőőr illetménye (1 óra)	110.—
Összesen:	57.810.—

Ez összegből a gróf Vigyázó Sándorné-vagyon jövedelmei terhére elszámoltatott 9.750.—
A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon terhére marad . . . 48.060.—

XI.

Tájékoztató

a két gróf Vigyázó-vagyon állagáról és a két vagyont még terhelő tartozásokról 1931 január 1-én.¹

I. Gróf Vigyázó Ferenc elhunytakor, 1928 július 28-án az örökhagyó *ellen* még életében, 1926 április 1-én és 7-én indított két *nagy örökösödési per volt folyamatban*. Ez okból csak a köteleusrészre jogosított felperesekkel kötött egység után volt lehetséges a hagyatéki tárgyalás megtartása.

Ennek megtörténtével a budapesti központi kir. járásbiróság 1930 augusztus 9-én Pk. II. 267.706—30/1928. sz. alatt hozott végzésével a *M. Tud. Akadémiának, mint örökösnek átadta* gróf Vigyázó Ferenc hagyatékát. Ez a végzés jogerőre is emelkedett, az egyes ingatlanokra nézve a tulajdonjog telekkönyvi bekebelezése a M. Tud. Akadémia javára a közeljövőben meg fog történni.

A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon kimutatása (közölve fennebb a 88—91. lapokon) tünteti fel azokat a földbir-

¹ V. ö.: az *Akadémiai Értesítő* XL. kötet, 445. füzetének 357—361. lapján közölt megjegyzésekkel.

tokokat és terjedelmüket, amelyek a kötelesrésze jogositott felperesnek jutott ingatlanok átadása után a M. Tud. Akadémia birtokában maradtak. Előrelátható azonban, hogy a két gróf Vigyázó-vagyont még terhelő és az alábbiakban részletezett igen nagy tartozások kifizethetése végett az Akadémia kénytelen lesz még valamely ingatlant, esetleg értékpapirokat eladni.

A földbirtokokon felül az Akadémia tulajdonában maradt a *Budapesten*, VII., Károly-körút 1. szám alatt fekvő egyemeletes ház; a *rákoskereszturi* kastély, amelyben az örök-hagyó úr végrendelete értelmében családi „múzeum“-ot kellett felállítani, az *abonyi* kastély, amely bennlakók kizárásával régi állapotában megtartandó; gróf Vigyázó Ferenc *könyvtára*, amely 1929 óta a M. Tud. Akadémia palotájában őriztetik és még rendezés alatt áll; néhány vidéki községben fekvő és az örök-hagyó által bérbeadott kisebb értékű ház; végre a gróf Vigyázó Sándor által gyűjtött és most bank-safeben őrzött serleg- és tálca-gyűjtemény.

A két gróf Vigyázó-vagyonhoz tartozó *értékpapiroknak* az 1930 december 31-ről készült jegyzékét és azok tőzsde-értékét, valamint az 1930. évi szelvényjövendelmét a III—V. sz. függelék tünteti fel. (L. a 98—100. lapokon.)

II. A gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon tartozásai.

A Budapesten, 1921 március 19-én elhunyt gróf Vigyázó Sándornak kötelesrésze jogositott unokája, akkor kiskorú Bolza Marietta grófnő képviselőjében atyja, gróf Bolza Pál 1926 április havában 35.392/1926. szám alatt kötelesrész és járulékai iránt gróf Vigyázó Ferenc ellen pert indított. Ebben a perben a budapesti kir. törvényszék már elrendelte a becslési eljárást, amikor az Akadémia, mint végrendeleti örökös e vagyon *birtokába* lépett. Ez örökösödési perben a felek 1929 november 16-án egyezséget kötöttek, amelyet később a kiskorú grófnőre nézve Somogy vármegye árvaszéke, mint illetékes gyámhatóság is jóváhagyott.

A kir. törvényszék által kirendelt hatósági becslők munkálata alapján az egyezségben a felek a gróf Vigyázó Sándor-vagyonhoz tartozó tárgyak értékét. . . . 19,738.994— pengőben állapították meg. Az egyezségben a felperes néhai édesanyjának, gróf Bolza Pálné, gróf Vigyázó Josephinnek előre kiadott értékeket a kötelesrész kiszámításának alapjául elfogadta. A gróf Vigyázó Sándor-vagyonból az egyezség

szerint kötelesrész címén Bolza Marietta grófnőt az összes vagyonérték egynegyedrésze 4,934.748·50 P
 illette meg. E kötelesrész kielégítése végett 1929 október 1-i hatállyal az Akadémia *természetben* átadta a kötelesrészre jogosítottnak a Vácrátót község határába eső összes hagyatéki ingatlanokat (földbirtok, kastély, kert stb.) 1,733.005 — P
 értékben, továbbá

a Budapesten, V., Nádor-utca 20. szám
 alatt levő házat 1,000.000 — P
 értékben; végre a vácrátóti kastélyban és melléképületeiben leltározott ingó-vagyont, kivéve a könyvtárat és a könyvszekrényeket, amelyek az öröknyugó úr végrendeletei szerint az Akadémiát illették. Ezenfelül a hatósági becslők által megállapított értékben természetben vette át a grófnő a VII., Károly-körút 1. szám alatti gróf Vigyázó-lakásban volt azokat az ingóságokat, amelyek *nem* voltak muzeális értékűek és amelyeket ő kiválasztott.

A fennmaradó tőkefartozásra a M. Tud.
 Akadémia készpénzben fizetett 1929 nov.
 hóban 500.000 — P-t,
 1930 májusában 700.000 — „
 A még hátralevő összegből 1931 márc. 20-án
 esedékes lesz további 800.000 — P.

Eddig nem volt kiszámítható összeg szerint a vácrátóti gróf Vigyázó-birtoknak és az V., Nádor-utca 20. szám alatt levő háznak 1921 márciustól (a nagyatyja, gróf Vigyázó Sándor halálától) járó elvont haszna.

A végrendeletben foglalt meghagyások értelmében a M. Tud. Akadémia kifizetett a vagyon jövedelmének 10⁰/₀-a fejében gróf Zichy Gyula kalocsa-bácsi érsek úr öccsellenciája végrendeleti végrehajtói tiszteletdíja fejében részletekben 1928—1930-ban összesen 37.472·67 P-t.

Ezenfelül kifizették a következő tartozások:

A gróf Vigyázó Ferenc betegsége és elhunyta alkalmával felmerült szanatóriumi,
 gyógykezelési és temetési költségek 24.036·04 P
 a végrendeletben rendelt hagyományok tőkége
 gyanánt 85.929·63 „
 e hagyományok után kamatok fejében 1.331·54 „
 a gróf Vigyázó Ferenc által rendelt életjáradék
 gyanánt 58.000 — „

vagyon- és jövedelemadó gyanánt	141.554·12 P
házasodóra és házfenntartási költségekre (a VII., Károly-körút 1. és V., Nádor-utca 20. sz. házak után)	161.746·83 „
királyi közjegyzőknek tárgyalási díjaira és per- költségeire	2.037— „
hatósági szakértők díjai és becslési díjakra .	82.476·84 „
az alkalmazottak ¹ illetményeire	165.456·65 „
az alkalmazottak készkiadásaira	18.360·29 „
kegydíjak és adományokra	11.846·50 „
bankköltségekre	1.929·67 „
tűzkárbiztosítási díjakra	3.743·50 „
beruházásokra, épületjavításokra, tatarozásokra és egyes gazdaságokban kisebb építkezé- sekre	137.655·30 „
ügyvédi tiszteletdíjakra és régi perköltségek címén a hagyatékkal szemben támasztott igényeknek részben egyezség, részben bíró- sági ítélet alapján történt kiegyenlítésül eddig	227.472·94 ² „
különféle gazdasági kiadásokra	12.439·11 „
misedíjak és gyászistentiszteletok költségei (Ferenc gróf kikötése alapján) ez ideig .	4.514— „
Gaal Károly csabonyi kocsis peres igényei- nek kiegyenlítésére	10.000— „
Steidl Jenő volt könyvelő végkielégítésére .	10.000— „
mérnöki műszerek beszerzési költségei . .	2.476·28 „
gróf Vigyázó Ferenc könyvtárának az Akadé- miába átszállítása költségeire	7.941— „
gróf Vigyázó Ferenc szobrára	3.600— „
a rákoskereszturi múzeum fenntartási költsé- geire	4.083·12 „
erdősítési és földmérési munkálatokra . . .	1.800— „
térképmásolatok beszerzésére	1.685·90 „
hátralékos iskolai adók kiegyenlítésére . .	5.440— „
különféle kiadásokra	16.297·69 „

¹ Az alkalmazottak névsorát és 1930-ban kifizetett illetményeit l. a VI. számú függelékben a 112. lapon.

² Ez az összeg Péteri Ferenc, Vály Lajos, Dorogi Ervin, Nagy Elek és Kováts István budapesti, Nyáry Béla kalocsai, Sebess Jenő marosvásárhelyi és Löwy Gyula szarvasi ügyvédeknek fizettetett ki.

A M. Tud. Akadémia e vagyon jövedelméből
tudományos célokra felhasznált. 250.000— P¹

III. A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon tartozásai.

Még 1926 április 1-én báró Harkányi János és György (az örökhagyó féltestvérei), illetőleg Bolza Pál, mint kiskorú leánya t. és t. gyámja gróf Vigyázó Ferenc ellen az anyjától, báró Podmaniczky Zsuzsannától örökölt vagyonra nézve törvényes osztályrész kiegészítése, illetőleg kötelesrész iránt pert indítottak. Ebben a perben az Akadémia Igazgató-Tanácsa a felperesekkel 1929 június 4-én egyezséget kötött. E perben a hagyatékhhoz tartozó és megosztás alá kerülő vagyon értékét 7,836 011·22 P-ben állapították meg. E vagyon felét gróf Vigyázó Ferenc jogán a M. Tud. Akadémia örökölte; egy gyermekrészt (a vagyon egynegyedrészt) kapta kisk. Bolza Marietta grófnő, kötelesrészrel elégedtek meg báró Harkányi János és György, akik Podmaniczky Zsuzsanna bárónőnek első házasságából született fiai.

A kiskorú grófnőre esett 1,959.002·80 P érték, amelynek fejében természetben átadott a tiszaföldvár-martfői birtok és készpénzben kifizettetett 1929 augusztus havában Somogy vármegye árvaszékéhez, amely egyezséget 1929 június 15-én 13.158. sz. alatt hagyta jóvá, 204.416·37 P.

B. Harkányi Jánosnak és Györgynek

fejenként jutott 979.501·40 P
amelyből kifizettetett 1929-ben 867.548·60 „
a hátralékos tőke és ennek kamata fejében
pedig 1930 december 1-én 490.751·33 „

Ezeken felül e vagyonból kifizettetett gróf Vigyázó Sándorné úrnő régi barátnőjének, Lónyay Flóra úrnőnek az örökhagyó által rendelt életjáradéka és temetési költsége 15.900— P

Az alkalmazottak illetményeiből erre a vagyonra esett 18.250— P

¹ Tekintettel a vagyont terhelő igen nagy tartozásokra, az Igazgató-Tanács határozata értelmében az 1931. év I. felében tudományos célokra csak 50.000 P lesz felhasználható.

Az alkalmazottak készkiadásaiából erre a va- gyonra esett	1.934.40 P
Vagyon- és jövedelmi adó	34.448.67 „
Szakértői díj és költségek	59.155.43 „
A rákoskeresztúri gazdaság kiadásai	7.010.02 „
Rákoskeresztúri beruházási költségek	10.936.— „
Tüzkárbiztosítások	566.23 „
Adomány a rákoskeresztúri ev. egyháznak ¹	6.000.— „
Vecsés (Ferihegy) kertgazdaságnál a leltári tárgyak értékének és a kamatoknak vissza- térítése egyik bérlő részére	5.800.— „
1927. évi inség-adó	967.60 „
Különféle kiadások	2.073.80 „
Rákoskeresztúri parcellázás költségei ² eddig	156.990.87 „

A gróf Vigyázó Ferenc végrendeletében foglalt megha-
gyások értelmében

a gróf Vigyázó Sándorné-vagyon tiszta jöve- delméből: Rákoskeresztúr, Vecsés és Tisza- földvár szegényeinek segélyezésére kiutat- tatott (8%)	10.046.36 P
Az örökhagyó által rendelt családtörténeti monografia elkészítésére (32%) eddig	9.301.72 „
Nemzeti célokra felhasználtatott (40%)	55.336.— „

IV. A M. Tud. Akadémiának azok a tagjai, akik a két
gróf Vigyázó-vagyon kezelésével fáradoztak, névszerint néhai
Vargha Gyula t. t. másod-elnök, Popovics Sándor ig. és t. t.,
Jankovich Béla ig. t., Kaán Károly l. t., valamint a gróf
Vigyázó-vagyonnal összefüggő jogi kérdések tárgyában éve-
ken át fáradozott Staud Lajos l. t., ny. kuriai tanács-elnök és
néhai Nagy János ny. államtitkár urak a felajánlott tisztelet-
díjat nem fogadták el és készkiadásaik megtérítését is elhá-
rították.

A főtitkár sem tiszteletdíj címén, sem utazásai alkalmá-
val felmerült készkiadásai megtérítése címén semmit sem vett
igénybe.

V. A gróf Vigyázó-vagyonhoz tartozó földbirtok az
1930 végén megállapítható forgalmi érték szerint; az érték-

¹ Gróf Vigyázó Ferenc úr korábbi ígérete alapján.

² Földmunkák és vízvezeteki berendezések költségei, továbbá az
ott alkalmazott mérnökök díjai.

papírok pedig az 1930 december 31-i tőzsdei jegyzésnek megfelelő értékben vétettek fel a vagyonkimutatásokba.

VI. Habár a hagyatéki bíróság a két gróf Vigyázó-vagyont már átadta a M. Tud. Akadémiának, mint végrendeleti örökösnek, az Akadémia azokat a saját vagyonmérlegébe csak akkor fogja beilleszteni, ha a két vagyont terhelő jelentékeny tartozások annakidején teljesen kifizethetők lesznek és így az Akadémia a *vagyonállag* értéke felől *egészen pontos* tájékoztatást fog szerezhetni.

*

1930 december 31-ig készpénzben kifizetett

a kötelesrészre jogosítottaknak összesen .	2,762.716·30 P
egyéb követelések kiegyenlítésére	1,636.043·73 „
Az Akadémia tudományos célokra felhasznált	250.000·— „-t.

XII. a) Elő-
a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon bevételeiről
terjedő

A) Bevételek.		Pengő	Pengő
a) A haszonbérletileg kezelt földbirtokok :			
1.	Abony Bolháspartpuszta (572·88 q buza)	8.020—	
2.	Abony kisbérletek (részben buza-, részben pénzhaszonbér)	799—	
3.	Bátyai kishaszonbérletek (buza)	500—	
4.	Hartabojár (365 q buza)	5.110—	
5.	Hartamikla (172·12 q buza)	2.410—	
6.	Nagyberki-Mosdós (pénzhaszonbér)	16.900—	
7.	Prónayfalva-Kötönypuszta (pénzhaszonbér)	6.500—	
8.	Rákoskeresztúr-Nagyrét (pénzhaszonbér)	4.000—	
9.	Szalkszentmárton (pénzhaszonbér)	50.000—	
10.	Tószeg-Paládics (325·5 q buzahaszonbér)	4.557—	
11.	Tószeg-Alsórét (pénzhaszonbér)	5.000—	
12.	Ujkécske (81 q buzahaszonbér)	1.134—	
13.	Uszod (116·40 q buzahaszonbér)	1.630—	106.560—
b) Házilag kezelt földbirtokok.			
14.	Abony	1.252—	
15.	Bátya	8.700—	
16.	Csabony	3.545—	13.497—
c) Erdőgazdaság :			
17.	Abony	2.000—	
18.	Bátya	3.000—	
19.	Csabony	7.000—	
20.	Hartamikla	2.000—	
21.	Nagyberki	3.000—	
22.	Prónayfalva	8.000—	
23.	Szalkszentmárton	3.000—	
24.	Ujkécske	2.000—	30.000—
d) Bérház :			
25.	Budapest, VII., Károly-körút 1.		53.515·80
e) Tőkejövedelem :			
26.	Értékpapírok szelvényjövedelme gróf Vigyázó Sándor-vagyon 39.300— P		
	„ „ gróf Vigyázó Ferenc-vagyon 16.200— P	55.500—	
27.	A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon tartozása után járó kamatjövedelem 1931-ben megszűnik*		
28.	Folyószámlakamat	300—	55.800—
f) Különféle bevételek :			
29.	A kisberkii erdőszlak bére	100—	
30.	Szalkszentmártoni térítés	588·12	
31.	Előre nem látottak	111·88	800—
g) Rendkívüli bevételek :			
32.	Abony Bolháspart-pusztai birtok haszonbérhátraléka		5.075·20
Összes bevétel :			265.248—

* Az anyai vagyonnak ez a tartozása a rákoskeresztúri parcellázásokból befolyó házhelyvételárakból 1931 elején teljes kiegyenlítést nyer.

irányzat

és kiadásairól 1931 január 1-től június 30-ig
félévre.

		Pengő	Pengő
B) Kiadások.			
a) Személyi kiadások :			
1.	A központi igazgatási költségekből* e vagyonra eső rész	22.500—	
2.	Régi alkalmazottak kegydíjai	1.480—	
3.	Az alkalmazottak készkiadásaira kb.	1.800—	25.780—
b) Dologi kiadások :			
4.	Az abonyi park fenntartása	1.028—	
5.	Abonyi épületek tatarozása	900—	
6.	Bátyai épületek tatarozása	5.000—	
7.	A Szalkszentmárton-feketehalmi iskola felszerelésének kiegészítése	300—	
8.	A Károly-körtü házban levő gazdasági iroda fűtése, világítása és takarítása kb.	250—	
9.	Tűzkár-biztosítások	1.120—	
10.	Bankköltségek	500—	
11.	Előre nem látott kiadásokra	3.000—	12.098—
c) A házilag kezelt földbirtokoknál :			
12.	Abony	198—	
13.	Bátya	6.050—	
14.	Csabony	1.100—	7.348—
d) Az erdőgazdaságok kiadásai :			
15.	Erdőőri személyzet készpénzjárandósága	1.905—	
16.	Csabonyi erdőgazdaság térítése a mezőgazdaságnak természetbeni szolgáltatásokért	1.290—	
17.	A nagyberkii főerdőőr nyugdíja és lakáspénze	1.000—	
18.	Erdősítési költségekre és csemetekertek gondozására	1.000—	
19.	Erdőőri lakások karbantartásaira	650—	5.845—
e) Bérház :			
20.	Budapest, VII., Károly-körtü 1. számú ház közterhei	20.150—	
21.	E ház karbantartására kb.	2.500—	22.650—
f) A földbirtokok közterhei :			
22.	Bátya	3.978—	
23.	Csabony	954—	
24.	A nagyberkii erdő	260—	
25.	A Prónayfalva-i erdő	100—	
26.	Rákoskeresztúr	906—	6.198—
g) Végrendeleti terhek :			
27.	Az örökhatáry által rendelt életjáradék	12.000—	
28.	A rákoskeresztúri muzeumi örölkövényei	900—	
29.	Gyászintenzitetelek költségeire	2.930—	15.830—
h) Rendkívüli kiadások :			
30.	Kulturmérnöki műszaki és kataszteri költségek	1.400—	
31.	Gróf Zichy Domokosné gróf Bolza Marietta köteles részének esedékes részlete kiizethetése végett fel- vett 350.000 P kölcsön 7 1/2% kamata	13.100—	14.500—
Összes kiadások :			110.249—
Előrelátható bevételi többlet kb. :			154.999—

* Ezek részletezése a 112. lapon.

XII. b) Elő-
a gróf Vigyázó Sándorné sz. báró Podmaniczky Zsuzsanna-
június 30-ig

A) Bevételek.		Pengő	Pengő
a) A haszonbérbe adott földbirtokok :			
1.	A rákoskeresztúri kishaszonbérletek haszonbére (1495·72 q rozs)		11.265.—
2.	Vecsés (Ferihegy) 467 q rozs		3.736.—
3.	Pesti rétek 312·50 q buza és 542·48 P készpénz		5.229.—
4.	Penc 60 q rozs		480.—
b) Erdőgazdaság :			
5.	Rákoskeresztúr		2.000.—
c) Tőkejövedelem :			
6.	Értékpapírok szelvényjövödelme	25.200.—	
7.	Folyószámlakamat	300.—	25.500.—
d) Különféle bevételek :			
8.	Rákoskeresztúri malombérek és házbérek		1.082.—
Összes bevétel:			49.292.—

irányzat

vagyon bevételeiről és kiadásairól 1931 január 1-től terjedő félévre.

		Pengő	Pengő
B) Kiadások.			
a) Személyi kiadások :			
1.	A központi igazgatási költségekből a gróf Vigyázó Sándorné sz. báró Podmaniczky Zsuzsanna-vagyonra eső rész	4.000.—	
2.	A rákoskeresztúri ispán illetménye	1.440.—	
3.	Gebele rákoskeresztúri alkalmazott illetménye	600.—	6.040.—
b) Dologi kiadások :			
4.	A rákoskeresztúri épületek karbantartása	3.750.—	
5.	A rákoskeresztúri park gondozása	200.—	
6.	Bankköltségek	50.—	
7.	Tűzkárbiztosítás	94.—	
8.	Előre nem látottakra	500.—	4.594.—
c) Erdőgazdasági kiadások :			
9.	Erdődőr illetménye	840.—	
10.	Csemetekert gondozására	100.—	940.—
d) Köztartozások :			
11.	Rákoskeresztúr	2.630.—	
12.	Pesti rétek	810.—	
13.	Penci erdő	82.—	3.522.—
e) Kamattartozás :			
14.	A Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál nyitott hitelszámlán fennálló 372.635'64 P tőkekövetelésnek 7 ¹ / ₂ % kamata	13.900.—	
15.	A M. Tud. Akadémiától kölcsönvett tőkék kamata 118.115'69 után 6%	3.500.—	17.400.—
Összes kiadás :			32.496.—
Bevételi többlet :			16.796.—
f) A tiszta jövedelem felhasználása gróf Vigyázó Ferenc úrnak 1923 okt. 25-i végrendelete alapján :			
16.	Tőkésítésre 20%		3.359'20
17.	Rákoskeresztúr, Vecsés és Tiszaföldvár szegényei segélyezésére 8%		1.343'68
18.	Báró Podmaniczky monográfia céljára 32%		5.374'72
19.	Magyar nemzeti célra fordítandó 40%		6.718'40
			16.796.—

A költségvetés tervezetét számszerűleg átnézte :

Várady György s. k.

**A Magyar Tudományos Akadémia tulajdonában lévő
gróf Vigyázó-vagyon kezelésével megbízott alkalmazottak
illetményei 1931 január hó 1-től június hó 30-ig.**

Dr. Vályi Lajos ügyvéd tiszteletdíja (havi 1000 P) . . .	6.000— P
Dr. Vályi irodaátalánya	1.200— „
Gerényi Jakab gazdasági tanácsos tiszteletdíja	4.800— „
Garzó József kulturmérnök tiszteletdíja	3.960— „
Tóth József erdőmérnök tiszteletdíja	3.640— „
Dudás Kálmán építész tiszteletdíja	800— „
Összes illetmények:	20.400— P
Dr. Péteri Ferenc ügyvéd végkielégítésére 1931 január—	
június hóra tartalékolva	6.100— P
Végösszeg:	26.500— P

XIII.

Az 1931 évi nagygyűlésen odaitélhető jutalmak tárgyában javaslattételre kiküldött bizottságok.

Nagyjutalom (2000 P) és a *Marczibányi-mellékjutalom* (800 P) (az 1922—1930. évkörben megjelent nyelvtudományi munkáknak). A bizottság elnöke Szinnyei József ig. és r. t. osztálytitkár, tagjai: Munkácsi Bernát, Zolnai Gyula, Négyesy László és Gombocz Zoltán r. tt.

Weiss Fülöp-jutalom (4000 P) (az 1925—29. években megjelent kiváló szépirodalmi munkának). Elnök Herczeg Ferenc ig. és t. t. másodelnök, tagok: Császár Elemér és Szinnyei Ferenc r. tt., Papp Ferenc és Szász Károly l. tt.

Chorin Ferenc-jutalom (2300 P) (az 1930. évben megjelent legkiválóbb közgazdasági, esetleg államtudományi munkának) elnök Gaal Jenő r. t., a Nemzetgazdasági Bizottság elnöke, tagok: Popovics Sándor és Teleszky János ig. tt., Zelovich Kornél r., Kaán Károly, Navratil Akos és Laky Dezső l. tt.

Sámuel-Kölber-jutalom (200 P) (nyelvtudományi értekezésnek), elnök Szinnyei József ig. és r. t. osztálytitkár, tagok: Petz Gedeon, Melich János és Gombocz Zoltán r. tt.

Könyi Manó-jutalom (1800 P) (az 1928—30. években megjelent kiváló publicisztikai, legújabbkori történelmi, esetleg közjogi munkának). Elnök báró Wlassics Gyula ig. és t. t., tagok: Concha Győző ig. és r. t., Bernát István r., Lukinich Imre és Hajnal István l. tt.

Kazinczy Gábor- és neje-jutalom (400 P) (érdemes író, művész, tudós segélyezésére), elnök báró Wlassics Gyula ig. és t. t., tagok: Popovics Sándor ig. és t. t., Fináczy Ernő r. t. osztálytitkár, Kürschák József r. és Baros Gyula l. tt.

Báró Kornfeld Zsigmond-jutalom (2000 P) (bármely szakból való kiváló munkának), elnök báró Wlassics Gyula ig. és t. t., tagok: Popovics Sándor ig. és t. t., Szinnyei József és Fináczy Ernő ig. és r. t. osztálytitkárok, valamint Kürschák József r. t.

Hadtörténelmi jutalomtétel (1000 P). A székesfőváros hadtörténelmi jutalomtétéle tárgyában kiküldött bizottság tagjai: Gyalókey Jenő és Pilch Jenő l. tt.

XIV.

Jelentés a Weiss Fülöp-jutalomról.

A M. Tud. Akadémia múlt évi nagygyűlésén a 10.000 dolláros Weiss Fülöp-alapítvány kamataiból 4.000 pengős jutalmat tűzött ki olyan kiváló magyar szépirodalmi mű kitüntetésére, amely az 1925—29-ik években nyomtatásban megjelent. Hivatalos folyóiratának, az Akadémiai Értesítőnek XL. kötetében a 300. lapon, közölvén a jutalom föltételeit, fölshíltotta a magyar szépirodalomnak azokat a munkásait, akik a jutalmat el óhajtják nyerni, hogy küldjék meg munkájukat 1930. december 31-ig a M. Tud. Akadémia főttkári hivatalába, de megjegyezte, hogy az Akadémia nem köti magát a beküldött pályaművekhez, hanem figyelmét kiterjeszti az 1925 és 1929 között megjelent összes magyar szépirodalmi munkákra s szabadon választja a jutalmazandó munkát, akár beküldték előzőleg a főttkári hivatalba, akár nem.

Az írók és kiadók értesülvén a napilapokban is közzétett hirdetményekből a jutalomról, a következő szépirodalmi munkákat küldték be a kitűzött határidőig a M. Tud. Akadémia főttkári hivatalához:¹

Anka János, *A fűszál evangéliuma.*

Balla Irma, *Vaskuthy Gábor.*

Csanádi Balogh István, *Árvíz; A vándorhegedüs; Hajnali beszélgetés* c. novellák.

Bányai Kornél, *Közelebb a földhöz; Forrás; Örök arc.*

Boross Mihály, *Az ész sztrájkja.*

Böngérfi János, *Hún és magyar hősmundakör.*

Csathó Kálmán, *Lányok, anyák, nagyanyák.* (3 kötet.)

Dénesné Boga Janka, *Vezeklés.*

Drávai János, *Rózsás vitézek.*

Fáy Iloña, *Bánky Tamás fiai.*

Gayné Édy, *Tavaszi versek.*

Gál Árpád, *A sátán bibliája.*

bereznai Gróh István, *Sárarany kigyó; Az idealista Perbetei.*

¹ Az alább felsoroltakon kívül Csiha Sándor és egy névtelen kéziratban küldtek be verseket, de ezeket, mert nem feleltek meg a pályázati föltételeknek („nyomtatásban megjelent“ művet lehet csak jutalmazni), nem vette a Bizottság figyelembe; hasonlóképen mellőznie kellett Gerő Katalinnak beküldött *Életem* című művét, mert emlékirat, nem pedig „szépirodalmi munka.“

- P. Gulácsy Irén, *Fekete vőlegények*. (3 kötet.)
 Kassák Lajos, *Egy ember élete*.
 Kováts Jenő, *Péter megtérése*.
 Lázár István, *Aranykapuk városa; Krisztus*. (2 kötet.)
 Nagy Dániel, *Bajtársak; Huszárszív; Vándorló magyarok*.
 Vályi Nagy Géza, *Fáj ma élni; Földem, népem*. (2 kötet.)
 Ozorayné Kálmán Margit, *Halálos összetartozás*.
 Pakocs Károly, *Jöttem Isten városából*.
 Dr. Rózsa Ignác, *Aron öt könyve*. (5 kötet.)
 Röck Gyula, *Tülvilági mesék*.
 Sásdi Sándor, *Nyolc hold föld*.
 Surányi Miklós, *Csodavárók*.
 Dr. Szabó Kálmán, *Kinok útja*.
 Szabó László, *Hún király*.
 Szabó Mária, *Felfelé*.
 Dr. zalai Szalay László, *Szuhay; A puszta balladája*. (2 kötet.)
 P. Szederkényi Anna, *A padlás meg a halál*.
 Szenes Tilda, *A nagyszerű házasság*.
 Szirbik Antal, *A harmónia könyve*.
 Telekes Béla, *Zsoltárok*. (Fordítás, 3 kötet.)
 Törökné Kovács Hermin, *Varjutanya*.
 Zerdahelyi Ferenc, *Mult és jelen*.
 Zorkóczy József, *Rend a chaosban*.

A M. Tud. Akadémiától javaslattételre kiküldött Bizottság — elnöke Herczeg Ferenc t. t., tagjai Császár Elemér és Szinnyi Ferenc r., Papp Ferenc és Szász Károly I. tagok — megállapította, hogy a beküldött pályaművekben gazdag és változatos termés fekszik előtte: van a pályamunkák között regény és novella, dráma és lírikum. Értékes munka is szép számmal akad köztük, sőt olyanok is, amelyek méltók volnának e jutalomra. Az egyiket, P. Gulácsy Irén *Fekete vőlegények* című hatalmas történeti regényét, már ki is tüntette a M. Tud. Akadémia a Péczely-jutalommal — méltán. Ez a nagyszabású és nagyvonalú regény drámai elevelességgel lepörgetett jeleneteivel és figyelmet lenyűgöző, lélektanilag igaz fordulataival, márványból kifaragott főhősével rászolgált a koszorúra. Lázár István *Krisztusa* ugyan a történet és költészet határmezsgyéjén jár, de az Istenember életét olyan művészettel beszéli el s olyan gazdag, eleven lelki rajzot ad hőséről, hogy regénynek is értékes mű. Szabó Mária első nagyobb műve, a *Felfelé* is komoly, jelentős regény: szerzője a mindennapi élet jellemző mozzanatait egy örök emberi és mégis sajátosan magyar probléma szolgálatába állítja s közben egy fiatal leány lelkének mélységeibe világít bele, olyan művészi erővel, amely csak az igazi írók adománya.

Surányi Miklós is, a *Csodavárókban*, magasra tüzi a célt: egy messze szétágazó úri család sorsában akarja tükrözni egy egész osztálynak, a dzsentrinek csöndes tragédiáját. A képet és a szimbolumot nem tudja ugyan harmonikusan összeforrasztani, de regénye gazdag szintettségükkel és igazságukkal megkapó részletekben. Csathó Kálmán trilógiája, *Lányok, anyák, nagyanők*, a szerzőnek nemcsak legnagyobb méretű, de legkiforrottabb műve is. Keretül egy nagyméretű társadalmi rajzban megismerteti a magyar társadalom életét három nemzedéken át, az abszolutizmustól a Károlyi forradalomig, s ebből a színes, érdekes rajzból fejleszti ki a lélektani rúgókon járó mozgalmas cselekvényt, az viszont élesen megvilágítja hat évtized fontos társadalmi problémáit.

Ezek közül a most méltatott regények közül a Bizottság bátran kiválaszthatta volna valamelyiket, hogy a jutalomra ajánlja. Mégis, számbavéve a megállapított időkörben megjelent, de be nem küldött szépirodalmi munkákat, tehát az 1925-től 1929-ig megjelent összes költői termést, úgy látta a Bizottság, hogy ezúttal, mikor első ízben nyílik alkalma a M. Tud. Akadémiának ezt a nagytekintélyű jutalmat odaítélni, olyan munkát emelhet a többi kiváló fölé, amely esztétikai értékben versenyez velük, irodalomtörténeti jelentőségben jóval meghaladja — ezzel a jutalmazással egyben kései elismerését fejezi ki egy sokat szenvedett, életében kellő méltánylásra nem talált költő iránt. Ez a költő Harsányi Kálmán, s munkája, amelyet kitüntetésre ajánlunk, műveinek hét kötetes gyűjteménye: *Harsányi Kálmán munkái*. Budapest, Győző Andor kiadása, 1928—29. (*Válogatott versek*. 189 l. — II. *A tölgylevelél*. Verses tündérrege. 217 l. — III. *Ellák*. Tragédia. 122 l. — IV. *Drámai miniatűrök*. 112 l. — V. *A kristálynézők*. Regény. 343 l. — VI. *Színházi esték*. Színművekről és színészek játékaról. 338 l. — VII. *Emberek, írások, problémák*. Cikkék, elmélkedések és tanulmányok. 345 l.)

A Weiss Fülöp-alapítvány szabályai szerint a jutalmat szépirodalmi *műnek* kell odaitélni, s erre a kitüntetésre Harsányi Kálmán hét kötete mindenképen méltó, de a Bizottság nem tagadja, hogy elhatározásába belejátszottak Harsányi emberi kiválóságai is meg a sorsán borongó tragikum. Egy finomlelkű, minden szépért és jóért lelkesedő férfi, szívében a dicsőség álmaival, beszorul egy szürke tisztviselő-szobába és a helyett, hogy zengő versekbe foglalhatná feltörő érzéseit és szárnyaló gondolatait, a végzet kegyetlen rendeléséből lélekemésztő, szellemölő munkára, hosszú számsorok össze-

adására pazarolja erejét. Időnként, a mindennapi kenyéren megtakarított filléreivel, mégis sikerül neki kiadni egy-egy verskötetet s pihenő óráiban megírnia egypár drámát — hiába! Egy-két élesebb szemű kritikus fölfigyel az újszerű hangra, de a közönség nem kért belőlük, az irodalmi élet szervei meg nem vették észre. Az ujságok, az írói érvényesülés leghatalmasabb tényezői, becsapták előtte a szerkesztőség ajtaját — egyik kitűnő verse három napilap ajtaján is kopogtatott, de egyik sem nyílt meg; a kiadók visszautasították kéziratait; színművei évekig heverték kéziratban, vagy nyomtatásban — az 1910-ben írt *Pater Benedek* csak 1926-ban került színre, az *Ellák* meg elkészülte után épen két évtizedig várt, míg a színészek játéka életet vihetett az írás holt formáiba. A siker a színigazgatókkal szemben, akik nem ismerték fel e drámák értékét, a szerzőnek adott igazat, kivált az *Ellákra* vonatkozólag, amely a Nemzeti Színház utolsó évtizedében egyike lett a legnagyobb diadaloknak.

Az *Ellák* bemutatójának ünnepi, forró estéje fölemelte Harsányit a nagy írók sorába, nyomába szegődött a siker, a népszerűség, a dicsőség — Akadémiánk a drámát 1924-ben a Voinich-díjjal tüntette ki, a Petőfi-Társaság, ugyanakkor, nagydíjával egész drámaírói munkásságát, a Kisfaludy-Társaság pedig tagsággal kínálta meg. Mindez az ünneplés és jutalmazás már későn érkezett — az ősz utolsó sugarai csak egy halálra vált költő megtört szemében csillanhattak meg. Harsányi Kálmán erejét megőrlte a harctéren töltött négy esztendő nyomorúsága és gyötrelme; megviselt idegrendszere, amelyet egy gránátnyomás is megbénított, és halálos kórtól kikezdtet szervezete vitte a sír felé.

Tragikuma azonban mégis csak halála után teljesedett ki. Élete utolsó évében összegyűjtötte művei legjavát s anyagi erejét meghaladó áldozattal egyöntetű kiadásban közrebocsátotta. A kritika mindenfelől nagy méltánylással fogadta, de a közönség már kevésbé vásárolta. Egy emberélet írásba rögzített műve nem kellett neki. A magyarság, mint annyszor, szívét fölajánlotta, de pénzét nem.

Meg kell vallanunk, hogy Harsányi Kálmánnak, mint igazi tragikus hősnek, volt bűne is — éppen a közönséggel szemben: nem kereste kegyét. De ez volt egyben legnagyobb érdeme, kiválóságának magyarázata. Balsorsa, vagy más szempontból: jósorsa ifjúkorában elzárta a közönségtől, s így nem volt olvasótábora, amelynek kedvét kellett volna keresnie. Írhatott tehát szíve szerint, hiszen valójában magának írt. Azt

írta, amire szíve készítette, és úgy írt, amint azt lelke követelte: nem alkudott meg a kritikával, nem vetett számot az olvasók ízlésével. A költészet az ő számára hivatás és életszükséglet volt, nem kenyérkereset vagy játék, még csak nem is eszköz a dicsőség megragadására. A költészet az ő elgondolásában a legtisztább világ; aki oda akar emelkedni, rázza le magáról a földi élet szennyét-porát — de az érdekek és tendenciák ballasztját is. Maga egész lelkével ebben a tiszta világban élt: mint valami kinyilatkoztatásban hitt a költészet hivatásában, s teljes odaadással, a szerelmes rajongásával és áldozó pap áhítatával szolgálta élete szent ügyét; a tiszta szép eszméjének megvalósítását.

Azt a költőt, aki kiszakítja magát a küzdő, tülekedő, földi célokat hajszoló embervilágból, hogy ideáljainak élhessen, lírikussá predesztinálja lelki alkata — s Harsányi valóban elsősorban lírikus volt, a köztudat hosszú ideig nem is ismert más Harsányit, mint a lírikust — ha ugyan köztudatnak lehet nevezni azt az egynehány kiművelt ízlésű embert, aki figyelemmel kísérte Harsányi pályáját. A nagy közönség körében nem volt népszerű, az jóformán nem is tudott róla. Hiába is fordult volna Harsányi verseihez, nem talált volna gyönyörűséget bennük. Túlságosan nehéz volt költészete, anyagában is, megformálásában is. Ha elvétele megszólaltatott egy-egy könnyed érzést, mint az *Etty tőlükertje* című ciklusban, hangja mint a halkán kiejtett szó a boltozatos barlangban, továbbrezegve mély bugássá erősödött. De rendszerint már az indítékai is súlyosabbak. Amint *Poetika* című versében mondja:

Gránitsziklákból, döngő kalapáccsal,
Szikrázva zengő rimeket kiverni,
Valaha ez volt a poetikám;
Mindent akarni, mindent merni,
Vágtatni villám lobogással
Lánggal lobogó meteor paripán.

Nem is az érzései ihlették, hanem a gondolatai, s az élményi elem, a lírának addig leggazdagabban buzgó forrása, az ő verseiben vagy elrejtőzik a mélybe, vagy csak egy pillanatra villan föl, hogy megindítsa a komoly gondolatoknak súlyos folyamatát. Akár az erdő rengetegében jár, vagy a zivatar félelmes látványát szemléli, akár a maga lelkébe pillant: megfestve az eléje táruló képet, nem azt az érzelmi megindulást jeleníti meg, amely az élmény nyomán benne támadt, hanem a reflexió szárnyán az eszmék világába emelkedik s ott, eltérve a valósághoz, sőt a maga szubjektivitásához fűző

szálakat, a költészet leple alatt bölcseledik. Hol megdöbbenve az emberi élet során eléje bukkanó metafizikai és etikai kérdéseken, a valóság és a látszat, a szabadság és a lekötöttség, az erény és a bűn ellentétét próbálja megoldani, hol még nagyobb „gondolatsziklákát“ görget, a lét, a mindenség, a végtelenség problémáit. Az ilyen reflexív versek költészetének leghatalmasabb termékei. Közülök is kiemelkedik *Az aggteleki barlangban* és a *Hülő napok*. Amaz bölcselemi költemény, megragad nagyszerű természeti képeivel, s azzal a harmóniával, amelybe e képek és a belőlük kifejtett mély eszmék olvadnak: a mulandóság és az örökkévalóság gondolata, meg az Isten-hit. Emesz igazi kozmikus líra: a költőt képzelete magasan a valóság fölé, a kozmosz világába ragadja, s annak küzdelmes életét, az alakuló és összeomló világok sorsát festi. Harmadik társuk, a *Tuba mirabilis*, nagyszerű symphoniája a hangoknak, s kitünő a záróakkordja: a vágy a legfölségesebb hang, az Úr hangja után — de egyenletlenebb, mint amazok, s belső formája sem oly harmonikus.

Ez a nagy eszméket megszólaltató s férfias zengésű líra látszólag egészen személytelen. Mélyebbre nézve azonban fölismerszenek rajta a szubjektív mozzanatok, egyfelől patoszában, amely mint a manometer a gőz feszültségét, elárulja a költő szívének az indulatig fölfokozott mozgalmát, másfelől komorságában, amely határozott világfelfogást tükröz. Harsányi nem volt pesszimista, vagy mint ő mondja németes terminológiával, az élet tagadója, de az élet sivársága — a maga életének szenvedései és csalódásai, s az emberiség életének szörnyű mozzanatai, a háború és a vörös uralom borzalmai — meg magának az embernek gonoszsa fájdalommal töltötték el lelkét, s miközben „az élet mély ányéka szállt“ reá — „gyönyörül“, szinte akaratlanul „az ősbőrúnak lett a gunnyasztója“. (*Én nem vagyok az élet tagadója.*) Nem vesztette el hitét sem Istenben, sem az igazság erejében, csak nagyon messze, neki elérhetetlen távolban látta az Isten országának eljövételét és az igazság diadalát; akart hinni benne, de meggyötört szívének kétségeit nem tudta egészen elhallgatni. Innen van verseinek sötéten csillogó színpompája, — de verseinek helyenként szokatlan érdességét, nehézkességét, gondolatfolyamatainak megtörését is részben éppen az a vergődés magyarázza, nemcsak a megmunkálandó anyag „sziklakeményisége“, amellyel az ő döngő kalapácsa sem bírt mindég.

Egy dolog hiányzik Harsányi lirájából: a nemzeti gondolat. Mindent egyetemes emberi szempontból néz, a nagy közönség s nem a nemzet érdekének világánál. Meglehetősen újszerű volt ez föltűnése idején, valamint különös tárgyköre, szokatlan indítékai és tolmácsoló művésze is, vonzódása a gondolatok túlságos tömörítéséhez és az elvont kifejezőmódhoz, a csillogó, de merészségükben megdöbbenő jelzőkhöz és összetételekhez. Ma már mindez közkeletű, ha nem is az ő nyomán, s így mégis joggal látjuk Harsányiban egy új költői irány előharcosát.

Harsányi lírája megjelenésében absztrakt líra: elvonatkozás az élet realitásától. Valamint az életben visszavonult annak ridegsége elől lelkének csigaházába, költészetében is ábrándvilágot teremtett maga körül. Aki így egy ábrándvilágban él, s azt, ami őt körülveszi, az embereket, a természetet, a világot, a maga ideális távlatokra beállított szemével nézi, az óhatatlanul szimbolistává lesz: a nyers valóság képe sötétlen csillogó délibábra szinesedik eléje, s valami rejtett, mély értelmet kap, olyan jelentést, amely nem természetesen fejlődik belőle, hanem az író miszticizmusra hajló lelke viszi bele. A szimbolizmus azonban Harsányinak nemcsak lírájára nyomta rá bélyegét. Mivel ő elsősorban lírikus, szimbolizmusa, lirizmusa révén, behatol epikájába és drámájába is. Harsányinak, a lírikusnak jellemző vonása, ez a szimbolizmus, kiütközik már első nagyobb szabású alkotásából, a *Tölgylevél* című verses regéből. Tündérmese, de valami egészen különös költői alkotás. Különös az eredete: nincs kapcsolata a magyar népmesével, sem a külföldi mesekinccsel, még Shakespeare tündérvilágával sem, noha egyik hőse, Oberon, a *Szentivánéji álomból* kapta nevét: a *Tölgylevél*, László vitéz és Ondimur tündérleány szerelmének mesés története, egészen költője képzeletében teremt. Különös a mese szelleme is. Fantasztikus vegyületben adja a való és a képzelet világát. Ami mesében nem szokás, térben és időben pontosan lokalizálja az elüldözött tündérleány és a szabadító kereszties vitéz történetét, de a reális keretet a mesék méreteire terjeszti ki s a mese színeivel vonja be. A Kárpátok havas rengetegei mellett ott látjuk a déli flóra pompájában ragyogó tündérvilágot, s ebben a környezetben a hősök testi-lelki megmozdulásai is fölfokozódnak a természetfölöttiig. És különös a tündérrege célja: nem pusztán mint a képzelet színes játéka akar hatni, hanem mint szimbolum is, mint az emberi élet mélyértelmű magyarázata. A költő a

mesevilágból a maga szívéletén keresztül egy nagyon fájdalmas életigazságot szűr le: a vágyak föllobogó lángja nyomán nem marad szívünkben más, mint tört remény, vagy — s ez még leverőbb — megúnt robot. De mind ennél, még a *Tölgylevél* szimbolikájánál is, jobban megragadnak bennünket éppen ezek a regéből kihallatszó szívhangok, az a gazdag lirizmus, amely benne lüktet, a meséből, a természeti képekből, a lelkirajzból kiáradó hangulat — ez az egyszerű történet az örök lírából meríti varázsát.

Lirizmusa és szimbolizmusa teszi figyelemreméltóvá Harsányi regényét is, a *Kristálynézőket*. A mű egyike a legmerészebb elképzeléseknek a magyar regényirodalomban. Hőse, akárcsak Zola trilógiájában, egy város, Budapest, de nem az a város, amelyet mi ismerünk, hanem — és éppen ebben áll a regény lirizmusa — amilyenek a szerző látja a valóságban és a képzeletben. Így kettős képet fest, mindegyiket a maga erősen szubjektív álláspontjáról: egy sötétet, csupa árnyékból, ez a való, s egy ragyogót, amilyenek a magyarság fővárosának lennie kellene — s mindkét képet a szenvedélyig fölhevített érzése lírai vízióvá emeli. Mint a korarenesszansz olasz festői, ő is odafesti alakját regénye vásznára — két változatban. Az egyik, amilyenek a *világ* látta őt: egy szürke ember ez, a pénzügyminisztérium kishivatalnok, akit a *Tölgylevél* egyik fenyegető réme vár, a „megúnt robot“ — senki sem sejtí róla, hogy ihletett költő, az új magyar líra egyik megteremtője. A másik változat — amilyenek *maga* látta magát. Ebben a képben legbensőbb énjét tárja fel, a világ elől gondosan rejtett lelki valóját: ennek a Harsányinak a szívében nem maradt más, mint a *Tölgylevél*ben említett „tört remény“, s feldúlt lélekkel menekül a valóság elől, de maga elől is, az ábrándok világába. „Kristálynéző“-vé lesz. Mivel öntudatlanul érzi, hogy a lelkét szétfeszítő nagy gondolatoknak és szárnyaló érzéseknek nem tudja megadni adequat formájukat: az indiai kristálynézők utódaiként, akik egy drágakőre meredve autohipnoziskban kuszán fantasztikus képeket látnak, ő, a gazdag tudású, nagyműveltségű és merészképzeletű európai, a maga kristályának nézésébe merül, hogy lemondva az *alkotásról*, a *szemléletben* keressen feledést. Meg is lát bűvös kristályában mindent, ami volt és ami lesz, az élet csodálatos szövevényét és az álmok tündérpalotáját. Ezekben a látomásokban, a hihetetlenül megfeszített szellemi energiának és a neurotikus lelkiállapotnak geniálisan kusza képzeteiben,

páratlan élességgel tükröződik egy megrendült lélek gazdag tartalma: az ismeretek tömege, a gondolatok ereje, a képzelet merészsége és mindenekfölött idealizmusa, nemes fölfogása az életről s annak értékeiről, az emberről és annak hivatásáról. Magának a kristálynézésnek szimbolikája nem rajzolódik tisztán elénk a regényből, de annál elevenebben érezzük ki az ember és a költő kettős, de közös gyökerű tragikumát: amazt az élet kicsinyes viszonyai nem engedik fölszárnyalni az ideálok világába, emezt a tehetetlenségének ólomsúlya nyüggözi le, hiszen még a génie ereje sincs arányban teremtő vágyának méreteivel! Milyen lehangoló filozófiát hirdet ez a szomorú regény: a szellem nem tudja lebírni az anyagot, a meddő spekuláció legyőzi a tettvágyat, a teremtő erő pusztá képzelődéssé sorvad.

A szimbolizmus egészen hiányzik Harsányi apró drámái javából, így a *Pater Benedek*ből — ezek kétségkívül legkedvesebb, legbájosabb termékei költői szellemének. Annál nagyobb jelentőséget kap nagy tragédiájában, az *Ellákban* — s itt érvényesül egész költői munkásságában a legharmonikusabb módon, a legnagyobb megjelenítő erővel. Ez a tragédia megindításában és bonyolításában a magyar drámairodalom legnagyobb szabású alkotásai közé tartozik. Két hatalmas embert állít szembe, akiket a legszorosabb vérségi kötelék fűz össze, apát és fiút, az öreg uralkodót, a világ ostorát, Attilát, és hatalmának örökösét, Ellákot. Nem a két egymást váltó nemzedéknek önmagától kínálkozó, természetes ellentétét aknázza ki, hanem emberi voltukból fejlesztí az összeütközést — épúgy, mint egykor Szigligeti, aki a keresztény világ urát, Nagy Constantinust, állította szembe fiával, Constansszal. Kitűnő gondolat volt mindkettő: milyen hatalmas drámai feszültség rejlik ebben a helyzetben! S mennyivel mélyebb és igazabb Harsányinál az összeütközés alapja! A *Világ urában* az apa a támadó fél, ő tör kettős féltékenységében, hatalmáért és szerelméért aggódva, fia életére — alaptalanul, mert az még álmában sem gondol arra, hogy a trón vagy mostohája után kinyujtsa kezét. Az *Ellákban* a fiú támad — s lélektani szempontból így van helyesen — de ő sem hatalomvágyból. Az önös érzelmek idegenek szívtől, még szerelmét is elhallgattatja s kedvesét zokszó nélkül engedi át apjának, annyira tiszteli. Lelke nemesebbik fele tüzeli, a fajszeretet. A hún népet félti, annak jövőjét, atyjától. Ezen a ponton viszi bele drámájába Harsányi a szimbolikát: a két hőst egy-egy nagy gondolat megtestesítőjévé emeli.

Ezzel a szimbolummal a történetfilozófia fényét veti a historiai eszménysorozatra. Attila és Ellák küzdelme két ellentétes gondolat, két ellentétes erő összeütközése. Attila célja a viláгурalom, a győztes húnok és a legyőzött idegen nemzetek összeolvasztása egy birodalomba: Ellák érzi, hogy ennek a nagyszabású koncepciónak ára temérdek hún vére, s ami még fájóbb, a hún nép fajiságának veszte. Ő tehát ki akarja szakítani szeretett faját abból a colossusból, amelybe atyja belekovácsolta, hogy megmaradhasson húnnaк, a maga urának. Ellák a faji érzés, a hún gondolat szimboluma, Attila a hatalomvágyé és a nemzetfölötti gondolaté. Hallottuk, mértékadó helyről is, hogy ez anachronisztikus beállítás, a költő a maga korának eszmevilágát vetíti vissza a másfélezer év előtt élt emberek lelkébe, s annak a mély aggodalomnak, amely Ellák szívét összeszorítja, valójában nem hún, hanem magyar fájdalom a forrása. Tagadhatatlan, hogy Harsányi költői fölindulásának végső gyökere itt a maga faji érzése, a magyar érzés, s a nemzeti gondolat, amelyet lírája talán tudatosan nem alkalmazott indítékul, ezuttal megihlette lelkét — mégis, úgy látom, az anachronizmus vádját jogtalanul emelik az *Ellák* ellen. Egyfelől a húnság és magyarság azonosítása évszázados hagyomány nemzetünk életében is, költészetében is, másfelől, ha a húnok lelkébe nem láthatunk is, vajjon nem tehetjük-e föl, hogy egyik-másik hún nagyúrbán föltámadt az a természetes aggodalom, hogy a hún világbirodalom csak a hún faj romlásán épülhet föl? S ha a történelem adatai nem tiltják, nincs-e joga a költőnek életre keltetni hőse lelkében azt a gondolatot, amely ott megeremehetett? Emlegetik azt is, hogy Ellák nem méltó párja erőben Attilának. Igaz, de még Arany sem tudott vele egyenrangú felet szembeállítani! Erő és szív van Ellákban, s mint ember, művészi kiformalásában, plasztikus, akár maga Attila. Az ellentét tragikus csomóját kitűnően köti meg Harsányi. A dráma vezetése a nagy fordulatig, Attila megölésének elhatározásáig, biztos; érezzük, hogy apa és fiú küzdelme életre-halálra megy, s tragikus félelmünk annál erősebb, mert tudjuk előre, hogy bármelyik fél győz, a húnság sorsa meg van pecsételve. Kár, hogy a tragédia a III. felvonás után ellankad, de azért az *Ellák* így is, tragikus koncepciójával, a történeti kornak nagyvonalú, eleven rajzával, művészien kifaragott alakjaival s hol líraian áradó, hol igazi drámai dikciójával, nagy értéke drámairodalmunknak.

Érték Harsányi egész költői munkássága is, még pedig, bár

paradoxonszerűen hangzik, egészében nagyobb érték, mint egyes művei értékének összege. Külön nézve őket, vagy műágak szerint összefogva, mindegyikben van valami zavaró — legkevésbé drámáiban. Lirájában messzebb távozott nemzeti klasszicizmusunk hagyományaitól, mint amennyire fölfogásunk szerint a megváltozott korszellem s a közlés elhajlása megkívánta; regényében merész kézzel szétörte a műfaj régi kereteit, hogy új formát teremtsen számára, de csak anyagban adott újat, a keresett művészi formát nem találta meg; regéjében a részek szépsége kedvéért lemondott az egész harmóniájáról. De ami a legfontosabb, szellemben megtartotta Harsányi a kapcsolatot nagyjainkkal. Valamint azok, ő is egész lelkét belevitte a költészetbe, egy nemes lélek emelkedett felfogását, s a művészet tiszta eszközeivel dolgozott, egy nyomnyira sem térve ki az esztétikum világából. Nagy költői feladatokat tűzött maga elé, tudatosan kereste az újat, de nem föltűnést hajszolva, hanem azért, hogy tágítsa a költészet birodalmát, hogy új lehetőségeket nyisson meg számára. Az a komoly becsvágy, amellyel nemes céljára tört, az irodalomnak az a megbecsülése, amely minden költői alkotásából kiütöközik, újabb irodalmunk egyik tiszteletreméltó alakjává emeli — ez adja meg Harsányi Kálmán jelentőségét irodalmunk életében, ez irányította elsősorban reá a Bizottság figyelmét.

Tisztelettel kérjük a tek. Akadémiát, méltóztassék jóváhagyni választásunkat és az ez évi Weiss Fülöp-jutalommal az elhunyt költőnk *Munkáinak* hétkötetes gyűjteményét kiűntetni.

Herczeg Ferenc t. tag
elnök.

Császár Elemér r. tag
előadó.

Szinnyei Ferenc r. tag

Papp Ferenc l. tag.

Szász Károly l. tag
a Bizottság tagjai.

XV.

**Csánki Dezső ig. és r. t. osztályelnök
üdvözlő beszédei****a) Kenéz Béla 1. t. székfoglalója alkalmából
1930. évi április 7-én.**

Tisztelt Tagtársunk!

Köszönettel fogadott nagyértékű székfoglalód — melynek alapján a Magyar Tudományos Akadémia teljesjogú belső tagjai sorában üdvözlünk — úgy elméleti, tudományos, mint bizonyára gyakorlati szempontból is nagyérdekű és iránymutató.

Szenvedésektől sújtott korunkban és agrár hazánkban az Általad tárgyalt kérdés kétségkívül egyik legfontosabb.

A bölcselkedő, egyszerre valóságokat és rendező eszméket kereső történetírónak valóban nem nehéz a világháborút okolni a helyzet e rosszabbodásáért, és ehhez képest megállapítani, hogy a sok közül három legerősebb: a nemzeti, társadalmi és gazdasági gondolatban és gondokban gyötrődik egész földrészünk.

Keresik a háborús bűnbakot, és ez alapon a kisebbségeket, hogy gazdaságilag is sújthassák. Pedig az előzmények és az u. n. békekötések után kialakult új helyzetek szinte kiáltják, hogy az egész nagy világtörténeti eseményt, végső vonatkozásában, a hódításra törekvő nemzeti eszme ellenállhatatlan ereje szülte.

A társadalmi eszme még inkább csak összeköttetéseket használ a felforgatás céljaira, de harcát egyelőre egy egységes zárt területen igyekszik megvívni. Alig lehet kételkedni, hogy a nemzeti gondolatnak határozott, szervezett vezetés mellett ma még nagyobb feszítő ereje van. De mindkét eszme, a politikába kapcsolódva, hivatva van a gazdasági állapotokat is megváltoztatni és porlasztani.

E téren eddig jogilag el sem képzelte, a kisebbségeket sújtó, a birtokelkobzásig menő, zürzavaros elhatározásokat termeltek területegység, agrárreform és más címen, a nemzeti és kapcsolatosan a társadalmi eszmétől itt-ott megittasult, területükben kétségkívül, egységükben azonban csak látszólag megduzzadt új államok.

És vajjon mi lett az új állapot vége? Gazdasági hanyatlás! Mohó éhesen kapkodtak különösen egy-egy utódállamban a felszabadult földbirtokok után és most, gyakran megcsömörölve, a sikertelenségtől kedvetlenül, a nyomasztó terhektől elcsigázva, a felvevő képesség hiánya mellett is sok helyütt szinte szabadulni vágnak e sokszor parlagon hagyott birtokoktól.

Ekként az említett hármast gondolat, a lezajlott háború után, a lelkekben és a területeken kettős szomorú hatásban mutatkozik. Egyik a gyűlölet, másik ennek nyomában a szegénység.

A jövő történelem, azaz az élet majd megmutatja a maga útját. De a háború óta lefolyt, aránylag rövid idő alatt megejtett kényszerű kísérletek azt mutatják, hogy a további pusztulás megakadályozására az ezt okozó feszítő gondolatokat kell, elszánt türelemmel és elhatározással szelidíteni, s az érvényesülni törekvő földrajzi és régi történelmi fejlemények törvényeit kell megszívlelni.

*

Meg fogjuk keresni az elnökséget, hogy Neked a jogaid birtokába helyező oklevelet állíttassa ki és küldje meg.

További munkálkodásodhoz pedig, melytől értékes és jelentős eredményeket várunk, Istentől erőt és áldást kívánunk.

b) Divéky Adorján I. tag székfoglalója alkalmából 1931. január 19.-én.

Tisztelt Tagtársunk!

Köszönetünket fejezem ki nagyérdekű felolvasásáért, melynek megtartásával a M. Tud. Akadémia teljesjogú belső tagjainak sorába lépett.

Meg fogjuk keresni az elnökséget, hogy az erről szóló tagsági oklevelet állíttassa ki és tisztelt Tagtárs úrnak küldje meg.

Jelen székfoglalója új oldaláról, széles áttekintéssel kíván bemutatni egy oly elsőrangú történelmi eseményt, mely korszakalkotó jellege miatt évszázadok óta a közérdeklődés előterében áll. Méltó figyelemmel kísértük előadását.

Legyen szabad azonban ez ünnepélyesebb pillanatban történetirői működésének oly területére irányoznom tekinte-

tünket, melyen immár negyedszázad óta alapvető munkásságot fejt ki, s melynek alapján iktatta Önt tagjai sorába tudományos intézetünk.

Hazánk életének idők folyamán a lengyel nemzet életével való kapcsolatát értem. Legyen meggyőződve, hogy itt mi mindnyájan át vagyunk hatva ezen a területen kifejtett tudományos és hazafias munkásságának, nemzetközi szempontból is nagybecsű értékétől.

A történelem olykor csodálatosképen alig más, mint jelen a multban. Az események olykor, legalább lényegükben, megisméltődnek. Gyakran folytatódik egy-egy történelmi tény hatása olykor századokon át, avagy századok mulva, s viszont fenyeget veszedelem ily történelmi tény fonalának későbbi elhanyagolása következtében. A népeknek századok folyamán egy-egy eseménnyel kapcsolatos egymásra hatása pedig úgyszólván mindennapi látvány.

Tisztelt Tagtárs úrnak lengyel vonatkozású történelmi tanulmányai gyakran mutatnak ily feltűnő eseteket, s mindkét nemzetre nézve — a magyart és lengyelt értem — kellemes egymásra hatásokat. Hasonló rokonszenves egybeesések természetesen más népekkel kapcsolatban is mutatkoznak, s mindezek hatását csak emelik ellenkező jellegű történelmi látványok.

Mint látszik, tisztelt Tagtárs úrnak mai felolvasása is lengyel eredetű tény hatásának következménye.

A két nemzet egy másik hatalmas összeköttetésének részleteiről véletlenül ép ma fogunk még hallani, lengyel történelmi tárgyjal szintén régóta foglalkozó egyik nagyérdemű társunk előadásából. Egy ősrégi magyar törzsből származó erdélyi fejedelem a lengyel királyi trónra emelkedik, azon nemcsak becsületet szerez nemzete és a maga magyar nevének, hanem úgyszólván a legmagasabb királyi tekintélyre emelkedik, részben a magyar és lengyel nemzet félelmes ellenségével való küzdelem nyomán. S kell-e másik, különb történelmi egybeesésre utalnom, mint a Bem és Petőfi nevére, melynek drága értékét még inkább megvilágítja a Garibaldi-Kossuth-féle olasz-magyar hasonlat, a háttérben a szabadságért és nemzeti önállóságért folyó nemes küzdelemmel, vagy mindennek kiáltó ellentéte az 1848–49. évi szabadságharcunkra következő szomorú korszakban hazánkat s Lengyelországnak akkor Ausztriához tartozott galíciai részét az osztrák császár nevében csapatosan ellepő, kiméletlenül garázdálkodó és germanizáló cseh tisztí és szolgahad.

S miként folytatódik ezen imitt rokonszenves, amott kiméletlen látvány a mi korunkban?

Párisban, a francia nemzetnek a mi nemzetünk mai történelmével oly szomoruan szembekerülő dicső fővárosában ép most ünnepeljük a lengyel nemzetnek szabadságáért és önállóságáért, különösen 1830 óta vívott nemes küzdelmét, egy ékes történelmi kiállításon, amelyen mi magyarok, minden vetélkedés kizárásával, méltó formában jelenünk meg és tüntetünk a múltban vonzalommal felkinált támogatásunk emlékeivel, s ezeken alapuló kipróbált szeretetünkkel; mialatt — hogy e látvány értéke annál inkább kidomborodjék — a megalázó és pusztító cseh népszámlálás látványán gyöt-rődünk.

Bizonyára az a rokon- és ez az ellenszenv segít nekünk majd, a jeles lengyel nemzet évszázadokon át tanusított, s általunk kényszerűségből már szintén annyiszor gyakorolt erényének utánzásában: várni és küzdeni tudni s kitartani.

Deák Ferenc mintegy 70 évvel ezelőtt mondta: amit erőszakkal elvettek tőlünk, visszaszerezhetjük, de amiről magunk lemondunk, az örökre elveszett. Erre mi ma visszhangul kiáltjuk: Nem, nem, soha! S ez is történelem. A jelen a múltban, vagy megfordítva. Csakhogy akkor az „Élőszobor“, melynek minden tagja fáj — volt szeretetünk tárgya, ma pedig a felszabadult eleven nemzet az.

És tisztelt Tagtárs úrnak legyenek e példák és gondolatok intelem és buzdítás, e téren teljesített hivatásának további kitartó és elismerésünkkel kísért folytatására.

S fogadja legszívesebb üdvözetünket.

c) Kuncz Ödön 1. taghoz, 1931. február 9-én.

Tisztelt Tagtársunk!

Megtartott székfoglalója alkalmából kettős kedves kötelességet érzek. Ki kell fejeznem köszönetünket nagyérdű felolvasásáért, melynek megtartásával tisztelt Tagtárs úr a Magyar Tudományos Akadémia teljesjogu belső tagjai sorába lépett, s ez alkalomból, ily minőségében, mindnyájunk nevében legjobb kívánataink kifejezésével üdvözlöm.

Megvallom, hogy a tudomány, melyet tisztelt Tagtárs úr művel, kissé távol áll attól a tudományos foglalkozástól, melynek címén pl. én, e diszes társaságban helyet foglalhatok. S ezért alig mernék ehhez a tárgyhoz e pillanatban —

mint szokásba vettem — hozzászólni, ha nem éreznék mégis közelebbi, mintegy magasabb vonatkozású, úgyszólván filozófiai jellegű pontot, amelynél a kereskedelmi, részvény- és szövetkezeti jog a történettudománnyal érintkezik.

Hogy magamat legrövidebben kifejezzem, ez az a tisztelt Tagtárs úr által is határozottsággal kifejezett gondolat, mely szerint *a kereskedelmi és általában a gazdasági élet szervezetét, ennek technikáját, az ép szabályozásra váró életviszonyoktól nem szabad elválasztani, és hogy ezek az életviszonyok a mindenkor uralkodó, sokszor forrongó erkölcsi és gazdasági eszmék, így a szabadság és igazság parancsának hatása alatt is állanak s a történelmi fejlődés folyamán változásnak is lehetnek alávetve.*

Ezen az alapon egyesítik aztán harmóniába tisztelt Tagtárs úr művei is, különösen az alapvetők, a tisztán jogászai szempontokat, egyrészt történelmi és erkölcsi, másrészt gazdaságpolitikai, tehát pusztán gyakorlati szempontokkal. É szerint — most idézek — „az élő gazdasági organizmus jogi lényege sem lehet más, mint annak történelmi eszmei alapon felfogott gazdasági lényege“.

Ily értelemben próbáljuk mi is feltárni a gazdasági organizmusok életét, a történelmi korszakok folyamán.

Ifjú koromban magam is foglalkoztam hazánk kereskedelmének ilyenmű történetével, egyik személyszerint is kiváló, de nemzetközi viszonylatban is kimagasló királyunk, az Anjou Nagy Lajos korszakában, midőn egy ideig három tenger határolta az uralkodása alatt álló, központjában magyar állami területet. E tény felemlítésével e pillanatban szintén csak azt a közös filozófiai pontot kívántam élenkebb világitásba helyezni, mely tudományainkat összeköti.

Nyilvánvaló, hogy a privilégiumok ama rendi korszakában a gazdasági élet is másként alakult; de nem lehet kétségbe vonni, hogy az u. n. nemzetgazdaság viszonyait, a társadalommal és állammal való vonatkozásban, egységesen, akkor is jogi gondolatok szabályozták.

Meg fogjuk keresni az elnökséget, hogy tisztelt Tagtárs úrnak, a megtartott székfoglalója alapján megillető tagsági oklevelet állíttassa ki és küldje meg.

XVI.

N e k r o l o g o k .

1. Csánki Dezső ig. és r. t. osztályelnök megemlékezése
Wertheimer Ede r. tag elhunytáról a II. osztálynak
1931. január 5-én tartott ülésén.

Mélyen tisztelt Osztály!

Mielőtt a napirendre áttérnénk, egy gyászsesetről kell megemlékeznem.

Wertheimer Ede, kit Akadémiánk mint kiváló történet-írótt néhány évvel ezelőtt rendes tagságával tisztelt meg, — Berlinben meghalt.

Gondoskodás fog történni, osztálytitkár úr e részben indítványt teend, hogy az elhunytnak a tudomány terén kifejtett nagyértékű munkásságát annak idején avatott tagtárs méltassa.

E pillanatban, e helyről csupán néhány szóval kívánok emlékének áldozni, hogy átérezve a kidőltével ránk: társaira; Akadémiánkra, abban Osztályunkra és a magyar tudományra háruló veszteséget, e felett való fájdalomunknak, gyászunknak és egyszersmind kegyeletünknek már ezen legelőször kínáló alkalommal is kifejezést adjak.

Mi szakférfiak, kik életünket szakadatlan megfigyelések közepette éljük, még embertársaink halálakor is, önkéntelenül is, nemcsak azt a kérdést érezzük feltámadni lelkünkben, hogy mi volt ő tudományunknak, hanem azt is, hogy mi volt ő mint ember, ennek a nehéz életnek és társadalomnak, mely a szeretet és tisztesség nevében oly szigorúan írja elő parancsait.

Erről a német nevet viselt, de érdemeivel magyar nemességre emelkedett, — s bár ez inkább a nőket érdekli — nem éppen szép arcú férfiúról, szeretett és nagyérdemű társunk: Károlyi Árpád, egy hozzám haláláról a múlt hó végén írott levelében így emlékezik meg:

„Én őt 56 esztendő óta ismerem és egy minden tekintetben tisztességes, becsületes, jó és tisztalelkű embernek ismertem, a leg tisztességesebbek egyikének, akikkel életem folyamán valaha összejöttem.“ Bár rövidebb idő óta, ilyenek, hozzáteszem, lelkében és modorában fölöttébb szerénynek ismertem őt én is. S mily öröm ezt megállapítani egy

emberről, aki a legkiválóbb emberi értékekről, egyéniségekről és eseményekről tanuskodott.

Ha idősb gróf Andrassy Gyuláról írott három kötetes nagy művét említem, nem azért teszem, hogy a többit: Ausztria és Magyarország történetéről a XIX. század első felében, Ferenc császár három első feleségéről, a reichstadti hercegről, Kossuth Lajos amerikai utjáról, Haynauról, Bismarckról s ezen újabb idők más, magyar és világtörténelmi vonatkozású eseményeiről és államférfiairól írott műveit és cikkeit elhallgassam, hanem, hogy a legkimagaslóbban mutassam be és bámuljam őt.

A legelső, amit ebben a műben, mint a többiben is dicsér a szakférfiú, a közvetlen történelmi források teljes felhasználása és ismerete, ami annál többet jelent, mert hiszen ebben a korban és ezeknél a tárgyaknál már óriási minisztériumi és titkos hivatalos irat, levelezés, hirlap és könyv tömegeivel kellett végeznie; a másik pedig, az események bár objektív, de teljes átélése, gondolatoknak, főleg intézményekben s kimagasló emberi alakokban való életszerű megelevenítése, a kornak s ezt kinzó problémáknak egyszerű feltárása, amelyekben együttvéve, amint mindez folyamatos stílusán át megelevenedik, valóságos művészt mutat.

Érdemeit, ha lehet, csak fokozza, hogy mint hire jár, Kossuth Lajosról is egy hasonló kimerítő, terjedelmes, kész életrajz maradt utána, s hogy — ami mai megcsonkított és megrágalmazott mivoltunkban politikailag oly nagy, szinte propagatív érték — műveinek legnagyobb részét idegen világnyelveken is kiadta.

Legyen áldott emlékezete!

2. Ortvyay Rudolf I. t. gyászbeszéde

Farkas Gyula r. t. ravatalánál 1930. december 29-én.

Őszinte fájdalommal és mély megilletődéssel veszek búcsút a Magyar Tudományos Akadémia, valamint a budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetem bölcsészeti kara nevében Farkas Gyulától, a kolozsvári Ferenc József-Tudományegyetemen az elméleti fizika nyug. ny. r. tanárától, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjától, valamint a Pázmány Péter-Tudományegyetem doktorától és volt magántanárától.

És egyúttal felhasználom e szomorú pillanatot arra is, hogy a magam nevében, mint az elhunyt kiváló tudós

tanítványa és éveken át utódja a kolozsvári, majd szegedi Ferenc József-Tudományegyetem elméleti fizikai tanszékén, Farkas Gyulának mély halával, szeretettel és tisztelettel eltelt szívből egy utolsó istenhozzádót mondjak.

Farkas Gyulával a magyar fizika régebbi generációjának egyik legjellegzetesebb, tudományra és jellemre legkiválóbb képviselője száll sírba, kinek tudományos érdemeit távolról sem méltatják és ismerik annyira, mint az azok jelentőségének megfelelően. Ez érthető is abból a körülményből, hogy egész élete elmélyedésre és nem széleskörű hatásra volt beállítva, elsősorban saját, az igazságot szomjazó lelkét és tudományos lelkiismeretét óhajtotta kielégíteni és azután hatni olyanokra, kiket hasonló szempontok vezettek a tudomány művelésében és kiktől hasonló igazságszeretetet kívánt meg.

Farkas Gyula tudományos produktivitásának kora 60 évnyi időtartamot halad meg. Néhány zenei tanulmány után eleinte matematikai, majd elméleti fizikai problémákba mélyedt, melyek munkásságának legjelentékenyebb részét teszik ki. Utolsó éveiben ismét visszatért matematikai kérdésekhez.

Tudományos működése a fizika ama korszakába esik, melyet fenomenológiai iránynak nevezhetünk, és amely megelőzte a fizika mai korát, amelyet igen átfogó, de sokszor igen merész fogalomalkotások jellemeznek. A fenomenológiai korszakot egy vonás jellemzi, amely Farkas Gyulának is egyik főjellemvonása: a lelkiismeretesség, fogalmi tisztaságra való törekvés, elkülönítése annak, amit a tapasztalatból kapunk, attól, amit annak magyarázatára hozzászünk és általában egy bizonyos tartózkodás túlmesszemenő feltevésekkel szemben. Farkas Gyula ezirányú törekvéseinek legszebb gyümölcsei a mechanika alapelveire vonatkozó alapvető vizsgálatai, melyekben az u. n. Fourier-féle elvet a legnagyobb egyszerűségben, szigorúságban és oly általánosságban fejté ki, amint az addig ismeretes nem volt. Ez az elv vált fizikai világnézetének alapkövévé, melyet úgy az elektromosság áramlására, mint a thermodynamikai egyensúly megállapítására sikerrel alkalmazott.

Hogy látóköre mily széles, szelleme mily átfogó volt, mi sem bizonyítja jobban, mint az elektron-elméletre vonatkozó érdekes vizsgálatai, melyekben az elméletnek minden speciális feltevéstől mentes legmélyebb alapját igyekezett kihámozni, valamint ama kongeniális készsége, mellyel a relativitás elvének jelentőségét azonnal felfogta és tartalmát érté-

kes eredeti vizsgálatokkal kifejtette és gazdagította. E ponton az oly óvatos és konzervatív Farkas Gyula igen modern volt, amin azonban a szakember egyáltalában nem csodálkozik, mert az oly merésznek és újszerűnek látszó relativitáselmélet egy matematikai gondolkozású fizikus számára a klasszikus fizika természetszerű továbbfejlesztése és betetőzése.

Ugyanaz a hajthatatlan, tisztaságra törekvő igazság-szeretet, mely Farkas Gyula tudományos működését jellemezte, érvényre jutott egész életében is. Az egyetemi és főképp kari ügyeket, melyeket élénk figyelemmel kísért, szintén a mellékes szempontok figyelmen kívül hagyásával tisztán a legmagasabb etikai és tudományos szempontok szerint bírálta el. Amint másokkal szemben szigorú volt, époly kérlelhetetlen volt önmagával szemben is és az önmegítélésben is ugyanaz a tiszta és biztos ítélet jellemezte, mint tudományos kutatásaiban. Ifjú korában zenei pályára gondolt, de amint látta, hogy itt nem érheti el azt a magas színvonalat, melyet önmagától elvárt, lemondott róla. És mikor úgy érezte, hogy súlyosbodó szembaja nem engedi, hogy azt a munkát elvégezze, amit elvégezni kötelességének tartott, munkaerejének birtokában visszavonult egyetemi tanszékétől, bár még évekig élénk érdeklődéssel kísérte a tudomány fejlődését és értékes eredményekkel gazdagította a tudományos irodalmat.

Életében számos súlyos megpróbáltatás érte, melyeket csodálatos, bölcs megnyugvással viselt. Súlyos szembaja ép a legérzékenyebb ponton, tudományos munkájában akadályozta. Családtagjai egymás után elhunytak mellette és csak az vizsgáló, hogy utolsó éveiben nem kellett a szerető rokonok ápoló kezét nélkülöznie.

Farkas Gyula pályája fényes és dicsőséges lapja hazánk tudományos életének. Emléke élni fog azok szívében, kiknek alkalmuk volt kristálytiszta szellemét és jellemét saját tapasztalásukból megismerni. Tudományos művei pedig őszinte élvezetet és lelki okulást fognak nyújtani mindazoknak, kik kellő lelki nyugalommal és koncentrációval rendelkeznek és a mechanika alapelveibe elmélyedni óhajtanak.

És ha el is mulik mindaz, ami Farkas Gyulában halandó volt, az egyéniségéből kiáradó erő tovább fog élni és életet fog kelteni.

Ennek a meggyőződésnek tudatában veszek búcsút Farkas Gyulától.

3. Hoor-Tempis Móric 1. t. beszéde Kandó Kálmán 1. t. ravatalánál 1931. január 16-án.

A M. Tud. Akadémiában tagtársaid szomorú szívvel, mély meghatottsággal járulunk e ravatal elé, hogy elbúcsúzzunk a halandó testtől, melyben — felejthetetlen Tagtársunk és drága jó Barátunk, *Kandó Kálmán* — a Te nagy és nemes lelked, hatalmas és csodálatosan termékeny elméd lakott.

Bánatunkban nemcsak az egész magyar nemzet, hanem az egész művelt világ osztozik. Mindenütt, ahol a fekete gyémántban és a vizerőkben rejlő munkakészleteket hasznosító hatalmas erőművek szolgáltatják az áldásthozó villamos energiát, mindenütt, ahol óriási villamos mozdonyok száguldva továbbítják az emberi szorgalom termékeit, a művelt technikusok ezrei és ezrei ma Téged gyászolnak.

Úttörő munkáddal, termékeny új gondolatokkal, a technikai találmányok egész sorával embertársaid javát, haladását szolgáltad; megbecsülhetetlen nagy szolgáltatásokat tettél a magyar tudománynak és iparnak, elismerést és dicsőséget szerezted a magyar mérnöki tudásnak.

Mindaz, amit alkottál, nagy elméből könnyen fakadt, de tengernyi szorgalmat és kitartást kellett gondolataidnak a gyakorlatba való átültetésére fordítanod; sok-sok nehézséggel, néha az irigységgel is kellett viaskodnod. A kitűzött nagy célok érdekében egészségedet is feláldoztad.

A tudományban és a gyakorlati életben mások munkáját mindenkor megbecsülted és segítetted. Hűséges jóbarát és lovagias ellenfél voltál.

A neked jutott babért, a művelt nemzetek, államfők és tudományos testületek elismerését igazi magyar úrhoz illő szerénységgel fogadtad és viselted, a megpróbáltatásokat — melyekben bőven volt részed — keresztényi megadással tűrted.

Emléked, alkotásaid, tovább élnek és újabb nemzedékek javára újabb és újabb haladást fognak megérlelni.

Amidőn a Magyar Tudományos Akadémia koszorúját teszem ravatalodra, a hálának, elismerésnek és szeretetnek virágait fonom belé. De hozzáfűzöm a magam és mindazok szeretetének szerény virágait is, akiknek megadatott az a szerencse, hogy baráti körödhöz tartoztak. Véghetetlenül fáj, hogy veled immár kezét többé nem szoríthatunk, jóságos

szemeidbe nem nézhetünk és nem halljuk többé biztató szavadat.

Kandó Kálmán, a magyar technikai tudomány büszkesége, felejthetetlen Tagtársunk, drága jó *Kálmán* Barátunk, Isten Veled.

4. **Tangl Károly r. t. beszéde Fröhlich Izidor ig. és r. t. osztálytitkár ravatalánál 1931. január 26-án.**

Szomorú napja a magyar tudománynak az 1931. év január 24-ike. Gyászlobogót tűzött ki a Pázmány Péter-Tudományegyetem, fekete zászló leng a Magyar Tudományos Akadémia palotáján, gyászolnak széles ez országban mindenütt, hol a tudományt művelik, mert elvesztettük Fröhlich Izidort. A Pázmány Péter-Tudományegyetem, a Magyar Tudományos Akadémia, az Országos Tanárképző Intézet, a Királyi Magyar Természettudományi Társulat nevében búcsú-zom Tőled Fröhlich Izidor, amikor elindulsz arra az útra, mely a nagy tudás örök országába vezet.

Visszapillantok a 78 évre, mellyel a Mindenható jósága megajándékozta; e hosszú életből csodás harmónia kíséretében egy motívum cseng felém, mely így szól: dolgozni. A boldog családi élet nyújtotta örömkön kívül a tudományos munkában és annak sikerén érzett meglegedettségben találta egyetlen igaz örömét. A nagyközönség szemében érdekes eseményeket alig találunk életében, a tudományos munka egész lelkét annyira betöltötte, hogy az ő számára érdekes esemény az volt, ha egy problémát megoldott, ha kutatásai új eredményre vezettek; ilyen eseményekben élete gazdag volt.

Fröhlich Izidor a budapesti tudományegyetem gyermeke, itt kezdte egyetemi tanulmányait báró Eötvös Loránd vezetése alatt, ki felismerte benne tehetségét és egyengette útját az egyetemi katedrához. Állami ösztöndíjjal két évet töltött a berlini egyetemen Helmholtz és Kirchhoff hírneves német fizikusoknál; itt készítette első tudományos dolgozatát Helmholtz laboratóriumában 1875-ben. Ebben az évben avatta doktorrá a budapesti Tudományegyetem Bölcsészeti Kara. A sors különös kegye megengedte, hogy eredményekben gazdag 50 év után a doktori aranydiplomát is átnyújthatta. Doktori szigorlatán a vizsgáló bizottság tagjai voltak: Petzval Ottó, Jedlik Ányos és báró Eötvös Loránd. Fröhlich Izidor

tudós képességeinek eme első tűzpróbáját fényesen állotta meg a fizika nagymesterei előtt. A fizikai tudományok köz-katonájává avatták; de csakhamar a magyar fizikusok egyik vezére lett s az is maradt, míg a munkában elfáradva szemeit örök pihenőre lecsukta. Alig egy évvel a doktorátusa után a budapesti tudományegyetem magántanára lett s azóta 52 éven át, 1928-ig tanította az elméleti fizikát mint magántanár, majd 1878 óta mint rendkívüli és 1885 óta mint rendes tanár; tanította odaadással, lelkesedéssel és pontossággal, mert szerette tudományát és az ifjúságot, kinek lelkébe akarta vésní az ő nagy lelkesedését és tudását. Annyira szerette tudományát, hogy még 73 éves korában részt vett a berlini egyetem egy kurzusán, melyen az elméleti fizika legújabb fázisát beszéltek meg; ott ült a tanterem padjában s szorgalmasan jegyezte az előadásokat. Élénken emlékszem vissza arra az időre, amikor 43 évvel ezelőtt először hallgattam Fröhlich Izidor elméleti fizikai előadásait; minden óra után két tábla is megtelt képletekkel, de ezek nem maradtak üres, ijesztő formulák, az ő előadásában elvesztették félelmetes voltukat, életre keltek, mert lelket lehelt beléjük s világosan, hangosan hirdették a fizika örök törvényeit és a fizikai világ nagy összefüggését. Tanított az Országos Tanárképző Intézetben is, Igazgató-Tanácsának három évtizeden át lelkes tagja volt, élénken részt vett annak munkájában és intézte diákjainak ügyes-bajos dolgait. Talán itt érezték diákjai legjobban azt a mélységes atyai szeretetet, mellyel egyetemi éveikben őket kísérte, sőt azon túl is.

Egyetemi tanári működése természetesen nem merült ki a tanításban. Az egyetemi ügyek tárgyalásában és intézésében élénk részt vett; Fröhlich Izidor véleménye mindenkor súlyosan esett latba; bármely ügyet bízott rá a kar, mindig nagy odaadással, lelkiismeretességgel és tárgyilagossággal intézte. Tanártársai három ízben választották dékánná és 1911-ben rektor magnifikussá.

Hosszasan szeretnék beszélni Fröhlich Izidor tudós kutató munkájának eredményeiről, hisz a kutató munka volt életének legnagyobb gyönyörűsége; beszélnék mindenekelőtt optikai vizsgálatairól, melyek legjobban vonzották; beszélnék a rácsokról elhajlító visszavert fény jelenségéről, melyet részletesen átkutatott, több 10.000 mérést végezve és melyről szebbnél szebb törvényeket állapított meg; beszélnék a teljes visszaverődésre vonatkozó kutatásairól, melyekkel kimutatta, hogy teljes visszaverődéskor az optikailag ritkább közegbe

is jut fény; beszélnek elektrodynamikai kutatásairól, melyek egy újfajta elektrodynamometer és önindukció normálé szerkesztésére vezettek. Lemondok azonban erről, amit annál könnyebben tehetek, mert hisz kutatásainak eredményei megmaradnak továbbra is, köztünk élnek és hirdetik Fröhlich Izidor dicsőségét.

Kutató munkájának külső elismerésben is bőven volt része. A Magyar Tudományos Akadémia 1880-ban levelező-, majd 1891-ben rendes tagjává választotta, 1913 óta osztálytitkár, 1920 óta az Igazgató-Tanács tagja. Az osztálytitkári teendők intézésében bőven volt alkalmunk csodálni Fröhlich Izidor hihetetlen pontosságát, ügybuzgalmát és azt a nagy szeretetet, mellyel az Akadémia iránt viseltetett; életének talán legkedvesebb órái azok voltak, melyeket az Akadémián töltöhetett. 1887-ben az Akadémia a Bésán-díjjal tüntette ki az elektrodynamometer elméletéről szóló pályamunkáját, 1910-ben a nagyjutalmat nyerte el. 1920-ban a Matematikai és Fizikai Társaság elnökévé választotta. A külföld elismerése sem maradt el: a glasgowi egyetem tiszteletbeli doktorává avatta a lord Kelvin ünnepélyén.

Fröhlich Izidor, kedves kollégánk, amikor utolsó nagy utadra indulsz, utadat virágokkal díszítjük, virágokat helyezünk ravatalodra; e virágok elhervadnak, csak egy marad meg: a szeretet, ragaszkodás és nagybecsülés virága, melyet szívünkben hordunk, mely élni fog továbbra is.

Fröhlich Izidor, kedves kartársunk, Isten veled!

5. Rybár István 1. tag beszéde Klupathy Jenő 1. tag ravatalánál 1931 március hó 4-én.

Mélyen tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

Mély megilletődéssel és fájó szívvel lépek e ravatal elé, hogy a királyi magyar Pázmány Péter-Tudományegyetem tanácsa, bölcsészettudományi kara és a Magyar Tudományos Akadémia nevében elbúcsúzzam a jeles fizikustól, a jó tanártól, sokat szenvedett kartársunktól.

Klupathy Jenő 1861-ben Kassán született. Középiszkolai tanulmányait szülővárosában végezte. 1876—1880-ig Budapesten a tudományegyetemen és műegyetemen fizikai és matematikai előadásokat hallgatott. Egyetemi tanulmányainak elvégzése után az Eötvös Loránd báró vezetése alatt álló kísérleti fizikai

intézet tanársegéde lett. Fizikai tanulmányainak elmélyítése céljából az 1885/6. tanévben Würzburgban és Berlinben töltött egy-egy félévet. 1888-ban a budapesti VII-ik kerületi főgimnázium rendes tanárává nevezték ki és ugyanez évben a budapesti tudományegyetem a természettan magántanárává habilitálta, majd ez év őszén ugyanez egyetemen a kísérleti természettan helyettes tanára volt. 1896—97. években Olasz-, Angol- és Franciaországban tanulmányúton volt, ahonnan visszatérve mint a középiskolai tanárképző intézet tanára működött 1903-ig, amikor a budapesti tudományegyetemen a gyakorlati fizikai intézet nyilvános rendkívüli tanárává, majd 1908-ban rendes tanárrá nevezték ki.

Klupathy tudományos munkássága főleg a kathódsugarak vizsgálatára és a folyadékok bizonyos tulajdonságainak tanulmányozására vonatkoznak. Továbbá nagy mértékben tökéletesítette a vetítési célokra szolgáló ívlámpát is. E tudományos munkásságán kívül, mint az „Urania“ magyar tudományos egyesületnek évek hosszú során át főtitkára, a tudomány népszerűsítése terén nagy érdemeket szerzett hazánkban.

Klupathy Jenő nevéhez fűződik az egyetemi gyakorlati fizikai intézet megszervezése. Nagy ambícióval és szívós kitartással törekedett arra, hogy intézetét a külföldi egyetemek mintájára berendezze és hogy az abban folyó gyakorlatokat a modern követelményeknek megfelelően megszervezze. Hogy kitűzött célját, a hallgatók gyakorlati kiképzését, minél tökéletesebben elérje, nem elégedett meg azzal, hogy a gyakorlatok számára szükséges eszközöket beszerezze, hanem a gyakorlatok kiviteléhez, az eszközökkel történő mérésekhez kitűnő segédkönyvet is írt.

Még mielőtt befejezhette volna a gyakorlati fizikai intézet teljes megszervezését, e szervezési és tudományos munkássága közben támadta meg őt a súlyos betegség, mely szépen induló tudományos pályáját és nagy terveit derékban kettétörte. Fájó szívvel láttuk, hogy örölte fel hosszú időn át erős szervezetét az alattomos kór, s most fájó szívvel állunk itt ravatala előtt, hogy kartársi tiszteletünknek és búcsúnknak kifejezést adjunk.

Őrizzük meg kegyelettel az Ő emlékezetét!

XVII.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

- Akadémiai Almanach* 1930-ra. 163 lap. Ára P 3—
- Akadémiai Értesítő*. XL. kötet, 445. füzet. 1929 október—1930 március. 277—366 és I—LIV lap. Ára P 2.50
- A Magyar Nép Irodalmi Könyvtára*. 3. szám. Mikes Kelemen válogatott törökországi levelei. 46 lap. Ára P —20
- Gróf Apponyi Albert* ig. és r. t.: ifj. gróf Andrássy Gyula ig. és r. t. emlékezete. Emlékbeszédek XXI. kötet, 1. sz. 17 lap. Ára P —50
- Archaeologiai Értesítő*. Szerkeszti Hekler Antal. XLIV. kötet, 320 lap. Ára P 36—
- Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. Szerkesztette Szentpétery Imre. 1. kötet, 1001—1270. 3. füzet. 353—576 lap. Ára P 10—
- Balás Károly*: Ár-adók és residuum-adók. Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből. IV. kötet, 1. sz. 19 lap. Ára P —50
- Bartók György*: Az eszme filozófiai vizsgálata. Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből. III. kötet, 9. sz. 54 lap. Ára P 2.50
- Kant etikája és a német idealizmus erkölcsbölcselete. Az Akadémia Filozófiai Könyvtára 4. sz. 335 lap. Ára P 15—
- Bergson*: Teremtő fejlődés. Az Akadémia Filozófiai Könyvtára 2. sz. 336 lap. Ára P 10—
- Báró Brandenstein Béla*: Művészetfilozófia. 378 lap. Az Akadémia Filozófiai Könyvtára 3. sz. Ára P 15—
- Buza László*: A kisebbségek jogi helyzete... XX. 432 lap. Ára P 12—
- Császár Elemér* r. t.: Ferenczi Zoltán r. t. emlékezete. Emlékbeszédek XX. kötet, 16. sz. 40 lap. Ára P —50
- Darkó Jenő* l. t.: Bury Bagnell János k. t. emlékezete. Emlékbeszédek XX. kötet, 18. sz. 35 lap. Ára —50
- Emlékbeszédek* XX. kötet, 15. sz. Horváth Géza r. t.: id. Entz Géza ig. és r. t. emlékezete. 35 lap. Ára P 1—
- XX. kötet, 16. sz. Császár Elemér r. t.: Ferenczi Zoltán r. t. emlékezete. 40 lap. Ára P —50
- XX. kötet, 17. sz. Ilosvay Lajos ig. és t. t.: Wartha Vince r. t. emlékezete. 39 lap. Ára P —50
- XX. kötet, 18. sz. Darkó Jenő l. t.: Bury Bagnell János k. t. emlékezete. 35 lap. Ára P —50
- XX. kötet, 19. sz. Zimányi Károly r. t.: Franzenau Ágoston l. t. emlékezete. 17 lap. Ára P —50
- XXI. kötet, 1. sz. gróf Apponyi Albert ig. és r. t.: ifj. gróf Andrássy Gyula ig. és r. t. emlékezete. 17 lap. Ára P —50
- XXI. kötet, 2. sz. Hegedüs Loránt l. t.: Rákosi Jenő ig. és t. t. emlékezete. 19 lap. Ára P 1—
- Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből* III. kötet, 9. sz. Bartók György: Az eszme filozófiai vizsgálata. 54 lap. Ára P 2.50

- III. kötet, 10. sz. Kenéz Béla : Európa földbirtok-politikája a háború előtt és a háború után. 28 lap. Ára P 1.—
- III. kötet, 11. sz. Finkey Ferenc : A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt. 43 lap. Ára P 1.—
- IV. kötet, 1. sz. Balás Károly : Ár-adók és residuum-adók. 19 lap. Ára P —50
- Értekezések a Történeti Tudományok köréből* XXIV. kötet, 12. sz. Török Pál : I. Ferdinánd konstantinápolyi béketárgyalásai. 112 lap. Ára P 3·40
- Farkas Gyula* : A magyar romantika. 336 lap. Ára P 8.—
- Fellner Frigyes* : Csonka-Magyarország nemzeti jövedelme. 107 lap. 3 melléklettel. Ára P 5.—
- Filárszky Nándor* : A separatiós sejtmagosztódás elmélete. Matematikai és Természettudományi Közlemények XXXVII. kötet, 1. sz. Ára P 6.—
- Filozófiai Könyvtár* 1. sz. Leibniz : Újabb vizsgálódások az emberi értelemről. 632 lap. Ára P 24.—
2. sz. Bergson : Teremtő fejlődés. 336 lap. Ára P 10.—
3. sz. br. Brandenstein Béla : Művészettfilozófia. 378 lap. Ára P 15.—
4. sz. Bartók György : Kant etikája és a német idealizmus erkölcsbölcselete. 335 lap. Ára P 15.—
- Finkey Ferenc* : A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt. *Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből* III. kötet, 11. sz. 43 lap. Ára P 1.—
- Hadtörténelmi Közlemények* XXXI. évf., III—IV. füzet. 271 lap. Ára P 2·50
- Szerkeszti Gyalóka J. Jenő.
- XXXII. évf., I—II. füzet. 150 lap. Ára P 2·50
- Szerkeszti Gyalóka J. Jenő.
- Hegedüs Loránt* I. t. Rákosi Jenő ig. és t. t. emlékezete. Emlékbeszédék XXI. kötet, 2. sz. 19 lap. Ára P 1.—
- Heller Farkas* : A Magyar Tudományos Akadémia és a közgazdasági tudományok. 31 lap. Ára P 1.—
- Horváth Géza* r. t. : Id. Entz Géza ig. és r. t. emlékezete. Emlékbeszédék XX. kötet, 15. sz. 35 lap. Ára P 1.—
- Ilosvay Lajos* ig. és t. t. : Wartha Vince r. t. emlékezete. Emlékbeszédék XX. kötet, 17. sz. 39 lap. Ára P —50
- Irodalomtörténeti Közlemények*. Szerkeszti Császár Elemér.
- XL. évf., 1. füzet. 1—128 lap. Ára P 3.—
- XL. évf., 2. füzet. 129—256 lap. Ára P 3.—
- XL. évf., 3. füzet. 257—384 lap. Ára P 3.—
- XL. évf., 4. füzet. XII + 385—584 lap. Ára P 3.—
- XLI. évf., 1. füzet. 128 lap. Ára P 3.—
- József főherceg tábornagy úr ő fensége* : A világháború, amilyennek én láttam. IV. kötet. Győzelmes küzdelmeink Erdélyért. I—XII + 886 lap. 1—44. sz. melléklet és 3 számozatlan katonai térkép. Ára P 64.—
- A világháború, amilyennek én láttam. V. kötet. Győzelmes küzdelmeink Erdélyért és Bukovina visszafoglalása. VIII + 928 lap. 45—75. számú melléklet és 1 számozatlan térkép. Ára P 64.—
- Károlyi Árpád* : Néhány történelmi tanulmány. 520 lap. Ára füzve P 12·40 (P 6·20), kötve P 15·60 (P 7·80)

- Kenéz Béla*: Európa földbirtok-politikája a háború előtt és a háború után. Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből. III. kötet, 10. sz. 28 lap. Ára P 1'—
- Közgazdasági Szemle*. LIV. évf., 73 kötet, 6–7. sz. június–július. 411–554 + 35–48 lap. Ára P 3'—
- Leibniz*: Újabb vizsgálódások az emberi értelemről. Filozófiai Könyvtár. 1. sz. 632 lap. Ára P 24'—
- Lovassy Sándor*: Az Ecsedi-láp és madárvilága fennállásának utolsó évtizedében. 87 lap, egy térképpel. Ára P 2'—
- Magyar Etymologiai Szótár* X. füzete. Irta: Gombocz Zoltán és Melich János (dunszt-érdem). 1441–1600 lap. Ára P 8'—
- Matematikai és Természettudományi Értesítő*. XLVII. kötet. Szerkeszti Fröhlich Izidor. VII + 796 lap. 8 táblával. Ára P 36'—
- Matematikai és Természettudományi Közlemények*. XXXVII. kötet, 1. sz. Szerkeszti Mauritz Béla. A separatiós sejtmagosztódás elmélete stb. Irta: Filárszky Nándor. 275 lap. Ára P 6'—
- Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn* XXXVII. kötet. Red. von J. Kürschák und B. Mauritz. 174 lap, 5 táblával. Ára P 8'—
- Németh Gyula*: A honfoglaló magyarság kialakulása. 351 lap. Ára P 6'—
- Nyelvtudományi Közlemények*. XLVII. kötet, III. füzet. Szerkeszti Szinnyei József. 321–480 + IV. lap. Ára P 4'—
- Szentpétery Imre*: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. 353–576 lap. Ára P 10'—
- Gróf Tisza István Képviselőházi Beszédei*. I. sorozat, I–XI + 764 lap. Ára törzselőfizetőknek füzve P 14'—, kötve P 15'—, bolti ára füzve P 28'—, kötve P 29'—
- Török Pál*: I. Ferdinánd konstantinápolyi béketárgyalásai. Értekezések a történettudományok köréből. XXIV. kötet, 12. sz. 112 lap. Ára P 3·40
- Történeti Szemle*. XV. évf., 1–4. füzet. Szerkeszti Áldásy Antal. I–II + 203 + I–V. lap. Ára P 6'—
- Tóth Zoltán*: Attilas Schwert. 214 lap. Ára P 6'—
- Dr. Vargha Zoltán*: Gróf Vigyázó Sándorné báró Podmaniczky Zsuzsanna (1838–1923) életrajza. 223 lap. Ára P 6'—
- Ünnepi ülések*: A Magyar Tudományos Akadémia ünnepi közülése 1930 május 11-én. 29 lap. Ára P —·50
A Magyar Tudományos Akadémia ünnepi ülése a Szent Imre-év alkalmából. 1930 május 18-án. 36 lap. Ára P —·50
A Magyar Tudományos Akadémia ünnepi ülése gróf Széchenyi István „Hitel” c. m. megjelenésének centenáriuma alkalmából. 24 lap. Ára P —·50
- Zimányi Károly* r. t.: Franzenau Ágoston l. t. emlékezete. Emlékbeszédék XX. kötet, 19. sz. 17 lap. Ára P —·50

XVIII.

A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok folytatólagos jegyzéke.

(Az előző jegyzéket lásd Akadémiai Értesítő XL. 445. f. 362. lap.)

N. N. a Darányi-alapítvány 1930. évi kamataként	240— P
N. N. három bíráló-bizottsági tagsági díj visszafizetése . . .	85— ”
Jankovich Béla ig. t.: Az Akadémia 1930. évi Kautz Gyula- jutalmát visszaajándékozta	1.000— ”
N. N.	800— ”
Ravasz László t. t. visszaajándékozott tiszteletdíja	200— ”
A székesfőváros adománya egy jutalomtétel kiírása céljára Győr sz. kir. város adománya az elértéktelenedett alapítvá- nyok tőkéjének kiegészítésére	1.000— ” 800— ”
N. N. adománya	1.000— ”
Gyertyánffy István hagyománya	7.411,72 ”
N. N. adománya	1.000— ”

INHALT.

	Seite
I. Die inneren Mitglieder der Akademie	1
II. Eröffnungsrede des Präsidenten Albert von Berzeviczy anlässlich der am 11-ten Mai 1930 gehaltenen feier- lichen Generalversammlung: „Die hundertjährige Akademie“	5
III. Eröffnungsreden des Präsidenten Albert von Berzeviczy : a) Erinnerung an König Franz Josef I.	17
b) Anlässlich der Hundertjahreswende des Todes Karl Kisfaludys	19
c) Anlässlich des Centenars der Geburt des Dir.-und Ehrenmitglieds Koloman von Tisza am 15-ten Dezember 1930	22
IV. Vortrag des Präsidenten Albert v. Berzeviczy: „Das Ende des Landtags 1861“	27
a) Auszug des Vortrags	27
b) Begrüßungsworte des Klassenvorstands Desider Csánki nach dem Vortrag	28
V. Die Tätigkeit der Ungarischen Akademie der Wissen- schaften	30
a) Bericht über den Stand der Bibliothek der Akademie in den Jahren 1929 und 1930	30
b) Bericht des Wörterbuch-Ausschusses von 1930	46
c) Bericht des Geschichtswissenschaftlichen Aus- schusses von 1930	46
VI. Vortrag des Dir.-und o. M. Ernst Fináczy in der Sitzung des Ungarischen Nationalkomitees der Coopération Intellectuelle am 4-ten Dezember 1930	48
VII. Kassenbericht der Ung. Akademie der Wissenschaften von 1930	57
VIII. Zusammenstellung der Druckkosten der in Juli-Dezember 1930 erschienenen Veröffentlichungen	57
IX. Kostenvoranschlag der Ungarischen Akademie der Wissenschaften für Januar-Juni 1931	67
X. Wage und Vermögens- und Einkünfte-Ausweis der beiden Graf Vigyázó-Vermögen	71
a) Januar—Juni 1930	77
b) Juli—Dezember 1930	88
XI. Bericht über den Stand und die Belastungen der beiden Graf Vigyázó-Vermögen am 1-ten Januar 1931	101

	Seite
XII. Kostenvoranschlag der beiden Graf Vigyázó-Vermögen für Januar—Juni 1931	108
XIII. Die zum Zwecke der von der Generalversammlung 1931 zu erteilenden Preise ausgesandten Ausschüsse	113
XIV. Bericht über den Philipp Weiss-Preis	113
XV. Begrüßungsreden des Klassenvorstands Desider Csánki anlässlich der in der II-ten Klasse stattgefundenen Antrittsvorträge :	
a) an korr. M. Béla Kenéz	125
b) an korr. M. Hadrian Divéky	126
c) an korr. M. Edmund Kuncz	128
XVI. Nekrologe :	
1. Erinnerungsworte des Klassenvorstands Desider Csánki anlässlich des Todes des o. M. Eduard v. Wertheimer in der Sitzung der II-ten Klasse am 5-ten Januar 1931	130
2. Rede des korr. M. Rudolf Ortway an der Bahre des o. M. Julius v. Farkas	131
3. Rede des korr. M. Moritz Hoór-Tempis an der Bahre des korr. M. Koloman v. Kandó	134
4. Rede des o. M. Karl Tangl an der Bahre des Klassensekretärs und Dir. und o. M. Isidor Fröhlich	135
5. Rede des korr. M. Stephan Rybár an der Bahre des korr. M. Eugen Klupathy	137
XVII. Neuausgaben der Ungarischen Akademie der Wissenschaften	139
XVIII. Fortgesetztes Verzeichnis der Stiftungen und Schenkungen an die Ungar. Akademie der Wissenschaften	142

S O M M A I R E.

	Page
I. Les membres internes de l'Académie	1
II. Discours d'ouverture prononcé par M. le Président Albert de Berzeviczy dans la séance générale solennelle du 11 mai 1930., „ <i>Le centenaire de l'Académie</i> “	5
III. Les discours d'ouverture de M. le Président Albert de Berzeviczy :	
a) Commémoration du Roi François Joseph Ier	17
b) Centenaire de la mort du poète Charles Kisfaludy	19
c) Centenaire de la naissance de Coloman de Tisza (membre d'honneur) le 15 décembre 1930	22
IV. Communication de M. le Président Albert de Berzeviczy : „ <i>La fin de la diète de l'année 1861</i> “	27
a) Extrait de la communication	27
b) Paroles de congratulation prononcées à la suite de la commémoration par M. Désiré Csánki, membre ordinaire et président de section	28
V. L'activité de l'Académie Hongroise	30
a) Rapport sur l'état de la bibliothèque en 1929 et 1930	30
b) Rapport de la Commission du Dictionnaire sur l'année 1930	46
c) Rapport de la Commission d'Histoire sur l'année 1930	46
VI. Proposition faite par M. Ernest Fináczy, membre ordinaire, membre de comité et secrétaire de section, dans la séance du 4 décembre de la Commission Nationale Hongroise de Coopération Intellectuelle	48
VII. Rapport sur l'état financier de l'Académie en 1930	57
VIII. Relevé des frais d'imprimerie des publications parues dans la seconde moitié de l'année 1930	67
IX. Budget de l'Académie pour la première moitié de l'année 1931	71
X. Bilan des deux fortunes Comte-Vigyázó, avec état de leur actif et de leurs revenus :	
a) Janvier à juillet 1930	77
b) Juillet à décembre 1930	88
XI. Communication sur l'état des deux fortunes Comte-Vigyázó et sur les charges qui les affectent jusqu'au 1er janvier 1931	101

	Page
XII. Etat de frais des deux fortunes-Vigyázó pour la première moitié de l'année 1931	108
XIII. Comités délégués pour disposer du décernement des prix en 1931 dans la séance solennelle de l'Académie	110
XIV. Rapport sur la distribution du prix Philippe Weiss	114
XV. Paroles de salutation de M. Désiré Csánki, membre ordinaire, président de section, prononcées à l'occasion des discours de réception des membres correspondants suivants :	
a) M. Béla Kenéz	125
b) M. Adorján Divéky	126
c) M. Ödön Kuncz	128
XVI. Nécrologie :	
1. Commémoration de la mort d'Edouard Wertheimer, membre ordinaire de l'Académie, faite par M. le Président de Section Désiré Csánki dans la séance close de la Section II. le 5 janvier 1931	130
2. Oraison funèbre, prononcée par M. Rodolphe Ortway, membre correspondant, à l'enterrement de Jules Farkas, membre ordinaire	131
3. Oraison funèbre, prononcée par M. Maurice Hoór-Tempis, membre correspondant, à l'enterrement de Coloman Kandó, membre correspondant	134
4. Oraison funèbre, prononcée par M. Charles Tangl, membre ordinaire, à l'enterrement de Isidore Fröhlich, membre ordinaire et secrétaire de section	135
5. Oraison funèbre, prononcée par M. Etienne Rybár, membre correspondant, à l'enterrement d'Eugène Klupathy, membre correspondant	137
XVII. Les publications récentes de l'Académie Hongroise	139
XVIII. Suite de la liste des donations	142
XIX. Sommaire en allemand, en français et en anglais	143

CONTENTS.

	Page
I. Internal Fellows of the Hungarian Academy	1
II. Inaugural address delivered by President Dr. Albert de Berzeviczy at the Official Meeting of the Academy held on 11th May 1930. <i>"The Centennial Academy."</i>	5
III. Opening speeches by President Dr. Albert de Berzeviczy :	
a) In memory of King Francis Joseph the First	17
b) To commemorate 100th anniversary of Charles Kisfaludy's death	19
c) To commemorate 100th anniversary of Coloman Tisza, Director and hon. member 15th December 1930	22
IV. President Dr. Albert de Berzeviczy's lecture entitled <i>"The end of the parliamentary session of the year 1861"</i>	27
a) Extract from the above study	27
b) Vote of thanks delivered by Mr. Desiderius Csánki, Director, ordinary member and President of Section	38
V. The activities of the Hungarian Academy	30
a) Library Report of the years 1929 and 1930	30
b) Report of the Dictionary Committee, for the year 1930	46
c) Report of the History Committee, for the year 1930	46
VI. Proposition put forward by Mr. Ernest Fináczy, Director, ordinary member, secretary of section and committee member, at the meeting held on 4th December 1930, of the Hungarian National Committee for Intellectual Co-operation	48
VII. Accounts of the Hungarian Academy for the year 1930	
VIII. Account of the printing cost of works published during the period July to December 1930.	58
IX. The Hungarian Academy's Estimates for the first half of the year 1931	67
X. Balance-Sheet of the two Count Vigyázó estates, with statement showing the value and yield thereof	71
a) January to July 1930	78
b) July to December 1930	88
XI. Report on the two Count Vigyázó estates and on the charges on same subsisting as per January 1st, 1931	101

	Page
XII. Estimates for the two Count Vigyázó estates for the first half of the year 1931	108
XIII. Committees appointed to propose distribution of prizes to be awarded at the General Assembly of 1931	110
XIV. Committee Report on the <i>Philip Weiss</i> -prize	114
XV. Addresses of welcome by M. Desiderius Csánki, Director and ordinary member, President of Section, to the following members :	
a) Mr. Béla Kenéz, corr. member	125
b) Mr. Adrian Divéky, corr. member	126
c) Mr. Edmund Kuncz, corr. member	128
upon delivery of their installation speeches held in Section II.	128
XVI. Necrologies :	
1. Speech made by Mr. Desiderius Csánki, Director and ordinary member, President of Section, on decease of Edward Wertheimer, ordinary member, at the session of Section II, on 5th January, 1931	130
2. Mr. Rudolph Ortway, corr. member's speech at the bier of Julius Farkas, ordinary member	131
3. Mr. Maurice Hoór-Tempis, corr. member's speech at the bier of Coloman Kandó, corr. member	134
4. Mr. Charles Tangl, corr. member's speech at the bier of Isidore Fröhlich, Director and ordinary member, secretary of section	135
5. Mr. Stephen Rybár, corr. member's speech at the bier of Eugene Klupathy, corr. member	137
XVII. New publications of the Hungarian Academy	139
XVIII. List of donations (continued)	142
XIX. German, French and English translation of the table of contents	143—148

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti : BALOGH JENŐ.

XLI. KÖTET.

1931.

MÁJUS—SZEPTEMBER.

I.

A M. Tud. Akadémia XCI. ünnepélyes közlése.

1. Herczeg Ferenc ig. és t. t. másodelnök úr megnyitó beszéde.

Gróf Széchenyi István és a „Világ“.

Gróf Széchenyi István több alkalommal hangsúlyozta az ellentétet, amelyet ő a tett és a szó emberei között talált. »A tett mindenben nagyszerű és hatalmas, az üres gyöngye szóval összehasonlítva« — írja naplójában. A *Világ*ban pedig: »A tett első, a szó második s épen így az ember: a hazafi elől áll, csak azután jön az író«.

Az ember azt a benyomást nyerheti, hogy Széchenyi, midőn szóról és tettről beszél, az üres szót hasonlítja össze a hasznos tettel. A beszéd-artista által okozott légrezgéseket, a ciklops pörölycsapásaival.

Végre is érthető, hogy a vitéz lovastisztet, aki a napoleoni háborúk viharában világtörténelmi energiák mérkőzésének volt tanuja és részese, elkedvetlenítette a szó- és betűáradat, amellyel a quaerulans táblabíróvilág a magyar közéletet elöntötte. Miután fölismerte a nemzet vigasztalan helyzetét, csak természetes, hogy ezért a közszellemet teszi felelőssé, amely immár hátat fordított a gyakorlati életnek és elméleti vitákban tombolja ki magát.

Azonban a határsorompót, amelyet a tett és szó embere vagy mint ő mondja: a hazafi és az író között vont, maga Széchenyi döntötte meg, midőn egymásután olyan könyveket írt, amelyek a magyar történelem legsúlyosabb és leghasznosabb tettei közé tartoznak. A tettek imádója egész közéleti pályáján az élő és az írott szó fegyverével volt kénytelen hadakozni és azzal is vívta ki legfényesebb győ-

zelmeit. Reformmunkáját, amely az ország fejlődését új csapásokba terelte, a *Hitel*, *Világ* és *Stádium* örök nevezetességű háromságával indította meg.

A három könyv ugyanazt a gondolatkört aknázza ki egyre tüzesedő energiával, tárgyában mind jobban elmélyedve, mint bányász az érchegyben. Széchenyi számos alkalommal körülírta azt, amit nemzeti programjának nevezhetnénk, egyébek között ilyen szavakkal is:

»Az emberiségnek egy nemzetet megtartani, sajátságait mint ereklyét megőrzeni, szeplőtlen minőségében kifejteni, nemesíteni erőit, erényeit s így egészen új, eddig nem ismert alakká kiképezve, végcéljához, az emberiség feldicsőítéséhez vezetni.«

A könyveknek óriás hatásuk volt a magyar értelmiség körében. A nagybeteg nemzet már lemondott önmagáról, de most kitűnt, hogy csak képzelt beteg volt és vakító örömtüzek világították meg a magyar éjszakát. Széchenyi fátylaja az élet, az ifjúság, a jövő szimboluma volt. Erős hite, amelyet a magyarság küldetésébe vetett, magával ragadta a közvéleményt. A nemzet a maga megváltóját látta benne, rajongói a »diadal fiának« nevezték. Erről a három könyvről fogja egykor Arany János énekelni:

Hitel, Világ és Stádium! ti három —
Nem kézzel írt könyv, mely bölcsel, tanít,
De a lét és nem lét közti határon
Egekbe nyúló három piramid!

Az 1832—33-as években Széchenyi volt a nemzet elismert és ünnepelt vezére. A főrendi konzervatívok ellenállása teljesen szétolvadt és midőn később megint ellenzékkal találta magát szemben, ez már nem a maradiak, hanem Kossuth fellépésének eredménye volt. Széchenyin ekkor beteljesült a girondiak végzete.

A három mű közül a *Hitel* 1830-ban, a *Világ* 31-ben, a *Stádium* 33-ban került ki a nyomdából. Mai ünnepi ülésünk tehát összeesik a *Világ* megjelenésének századik évfordulójával és ez a körülmény mentse ki bátorságomat, hogy foglalkozom a könyvvel, amelyet Széchenyi eddigi méltatói az ő legkiválóbb művének neveznek.

A *Világ* tulajdonképen vitairat; szerzője a *Hitel*ben kifejlesztett gondolatok védelmére írta. A védelmet szükségessé tette gr. Dessewffy József híressé lett könyve: »*Hitel* című

munka taglatatja«, amelyben a konzervatív gondolat energikus ellentámadásba ment át. Széchenyi a *Világban* egyenesen »drága barátjához«, gr. Dessewffyhez intézi a szót és meg kell állapítanunk, hogy vitatkozó módszere száz esztendő távlatából tekintve is kínosan személyeskedő!

»... Mi szerencsétlen hiúsági szesz hajthat Téged vén napjaidban arra — írja egyebek közt — hogy másokba gáncsoskodjál, midőn inkább köszönnöd kellene, hogy számos bohóságid és botlásaidat csak hallgatva vagy nevetve tűri az igazságos közönség...« Kétségbe vonja továbbá Dessewffynek jogát, hogy hozzászóljon gazdasági kérdésekhez, mert hiszen otthon hanyag és könnyelmű gazdának ismerik. Felháborodik azon, hogy a Taglatat őt, »mint a haza ellenségét«, sárral dobálja, kiké barátjának mephistophelesi perfidiája ellen és a többi!

Kétségtelen, hogy Széchenyi ezzel a polémiával megszire túllépte a jogos önvédelem határait és kétségtelen, hogy a Taglatat, melynek szerzője korának legképzettebb és leghazafiasabb politikusai sorába tartozott, bírálatának felületességével sem szolgált rá ilyen éles hangú visszautasításra.

Figyelembe kell azonban vennünk Széchenyi mérhetetlen nagy érzékenységét, amely jellemének egyik tragikus alapeleme és amely előkészítette későbbi lelki összeomlását és öngyilkosságát. Kárhozzátunk nem lehet ezt az érzékenységet, mert hiszen annak gyökérszáalai a lélek mélységeiben összefonódtak Széchenyi erős hitével, azzal a hittel, amely csakugyan csodákat művelt, nagyobb csodákat, mint amilyen a hegyek elmozdítása. A *Világ* írója joggal meg volt róla győződve, hogy az út, amelyen halad, az egyetlen egyenes és célhoz vezető. A konzervatívok konok akadékoskása kimondhatatlanul kcsérítette. Az ő vérében próféták komor tüze izzott; halálos komolyan vette a saját meggyőződését; tőle az ellenvélemény tiszteletét és higgadt hangot ép oly kevésbé lehet kívánni, mint a paptól, akinek szentélyébe pogányok törtek. »Ecettel, választóvízzel, erősb méreggel pedig azért írtam sok helyen, hogy nehezen ébredő hazánkfiait kiragadjam aluszékonyaságukból« — mondja ő maga.

A *Világ*, mint Széchenyi minden írásműve, ciklops-épitmény: darabos, erőszakolt, de telve őseredeti szépséggel, áhitatot keltő fenséggel és szívbe markoló őszinteséggel. Az alapjai pedig évszázadokra épültek. Még találabb

lenne talán, ha gazdagon és merészen tagolt bazaltszikla-csoporthoz hasonlítanók, amelyet vulkanikus erők emeltek ki az anyaföld tüzes mélységeiből. Nagytudományú elődöm az Akadémia másodelnöki székében, Kautz Gyula, ugyan gyöngédebb hasonlattal él: a könyv »egy époly mélyreható, mint magasan járó szellemtől fölismert igazságok gyöngysora«.

Gyulai Pál, »*Gróf Széchenyi István mint író*« című értekezésében, a *Világ* főszméit három csoportra osztja. Első: Magyarország mindenben hátra van és amíg ezt nyíltan el nem ismerjük, nem lehet szó haladásról. Második: A magyarság erőből pezsgő, fiatal nép, amely csodálatos magasságokba emelkedhetik, ha kifejti nemzetiségét és közértelmességét. Harmadik: Fővárost, azaz politikai, társadalmi, irodalmi és kereskedelmi központot kell teremnünk, hogy nemzet legyünk a szó európai értelmében.

Akadémiánk a multban méltó módon vitte Széchenyi könyveit a magyar közönség elé, én tehát a *Világot* sem ismertetni, sem méltatni nem szándékozom, hanem megelégszem azzal, hogy saját gondolatainak tükrében fölidézzem a szerző alakját. Mert Széchenyi István talán egyik könyvében sem annyira Széchenyi, mint a *Világban*. Ha tudjuk, hogyan vélekedik az ember önmagáról és az élet fontos jelenségeiről, akkor körülbelől tisztában lehetünk magával az emberrel is. A *Világban* mindezt megtudhatjuk Széchenyiről.

Már az első fejezet, mely az »Ön- és körülményismereti töredékek« darabos címét viseli, éles világlátásban állítja szemünk elé »egyénségét«.

A huszártisztból államférfivá, a viveurből a nemzet legmunkásabb tagjává lett arisztokrata gyónásának benyomását nyerjük, midőn így ír: Férfikorunkban, ha az élvezetek minden iskoláját már kijártuk, semmi sem elégítheti ki vágyainkat, mint a közjó érdekében végzett munkálkodás. Dolgoznunk és fáradoznunk kell, ha nem akarjuk, hogy életünk elsüljedjen a tűrhetetlen unalom és az önmegvetés posványában. A szerző bevallja, hogy visszajedt, midőn első ízben összehasonlította a saját jelentéktelen és sokféle függésben tengődő személyét a születési előkelőséggel és vagyoni függetlenséggel, amelyet a sors rápazarolt. Élete eme korszakában tiszta szándékon és jóakaraton kívül semmit sem talált magában, aminek a társadalom hasznát vehette volna.

A munka legerősebb rúgója Széchenyi szerint a hazaszeretet. Ő nem hisz a szerencse vakságában, a munka sikerének matematikai törvényei vannak. Arra az eredményre jutott, hogy minden rendű és rangú embernél a megelégedés alapja: a lelki függetlenség. Ennek föltételei pedig: az élettudomány, az egészség és a rendezett vagyoni helyzet.

A közérdekű munka célja most csak egy lehet: honunkat ájultságából visszahozni az életre. A nemzet a lelki és testi műveltség egész körében rettenetesen hátra maradt, Széchenyi azonban fellángoló örömmel állapítja meg, hogy a magyarság a fiatalság, erő és fogékonyság csalhatatlan jeleit mutatja. Ő ki meri mondani, hogy nem sokat tart a nemzet történelmi multjáról, de annál többet a jövőjéről. A multról elmélkedvén, fölkiált: mennyi erőnek voltunk tanui, csakhogy eldarabolt erőnek! mennyi szabadságszomjnak, csakhogy téves irányú szabadságszeretnek!

Lelki függetlenségre van szükségünk. Ki igazán független közöttünk? Ki mer férfias önérzettel a királyi szék elé lépni, hogy a haza kívánságait tolmácsolja? És ki az, kérdi, ki az, aki szembe mer szállani a tömeg előítéleteivel? A kormányok hibáznak, ha gyöngé és függő alattvalókra alapítják hatalmukat. A gyöngé ember nem hű, de nem is hűtelen, ő csak az, amivé reménye és félelme formálja. Az országot a mélységből csak két erő emelheti ki: a nemzeti érzés és a közműveltség fejlesztése.

Ne várjunk mindent a kormánytól és ne okoljuk mindenért a kormányt. Nem hitethetjük el magunkkal, hogy tudatlanságunknak, bárdolatlan viselkedésünknek, tékozló hajlamainknak, oktalan életszokásainknak valamely kormányrendszer volna az oka. A jövő sorsunkat az fogja eldönteni, mekkora erő kifejtésre leszünk képesek. Nem az izmok és inak erejéről beszél — hiszen, ha arról volna szó, akkor az ökor parancsolna az embernek! — hanem lelki erőről. Amíg egy nemzetben nincs elég lelki erő, mindaddig az rab, akárhogyan fuvalkodjék is föl.

A fejezetből az igazi Széchenyi szól hozzánk, akinek egyénisége a hidegen számító ész, a mély és szenvedélyes érzés és a szárnyaló fantázia sajátságos és szinte páratlan vegyülete. Szomorú egyébként, hogy ezeknek a gondolatoknak egy része még ma is csak mint vágy és program él a nemzeti politikában.

A »Szerencsétlen ideák« című fejezetben bátor és ke-

mény kézzel napvilágra vonszolja és leleplezi a nálunk uralkodó előítéleteket és ferde nézeteket, amelyek a nemzeti haladás akadályai. Az előítéletek főleg a hitelre, a kereskedeésre, a pénzre, az ember- és áruforgalomra vonatkoznak.

A gúny tüskés korbácsával sujt végig az elavult és hazug gögön, amely nálunk meg akarja bélyegezni a pénzszerző foglalkozásokat. Le kell tennünk arról a szerencsétlen ideáról — mondja továbbá — melynél fogva a honszeretettől mámoros honfi Hunniát földi paradicsomnak hirdeti és meg kell barátkoznunk a gondolattal, hogy jó hazafiak nem azok, akik derűre-borúra dicsérik a hazát, hanem azok, akik közös erővel kiemelik mostani mélységes süllyedéséből.

Nálunk örökké csak szabadságról és ideálokról beszélnek, pedig legkevesebben tudják, mi az igazi szabadság, ideális törekvéseink pedig nem egyebek a légbemegörgetésnél. Egész férfi nem a hatalmas ember, hanem az, akiben az istenség szikrája él és aki életcélját abban keresi, hogy teremtsen.

A »*Vallomások*« című fejezetben odakiált az erős gondolatokat és gyöngye tetteket termelő társadalomnak: merjünk nagyok lenni! Ez nem is olyan nehéz, ha előbb bölcsnek tudunk lenni. Van ebben a fejezetben egy aforizma, amely jókora erkölcsi bátorságról tanuskodik, ha meggondoljuk, hogy arisztokrata vetette papírra, az Úr 1832-ik esztendejében. »A mult a halál, a jelen és jövő az élet; s így az élő embernek nem a multban, hanem a jelenben és jövőben van a helye!«

Éles szemének figyelmét nem kerüli el, hogy a magyar ember mint gazda tétkozló, mint hazafi fősvény. Ennek fordítva kellene lennie. Tiltakozik ellene, hogy gazdasági kérdésekbe hazafias szempontokat keverjenek és midőn politikai ellenfelei meg akarják védeni a magyar ló és a hazai bor hírért, az angol telivérrel és a francia borral szemben, visszavág nekik: a lótenyésztés és bortermelés, ha patriotizmusra és nem gazdasági elvekre állítják, nem lesz jó üzlet.

Nem szereti, hogy a magyarság minden bajáért a kormányt teszi felelőssé, de azért úgy vélekedik, hogy a kormánynak szüksége van ellenzékre, mert az igazság — az emberiség egyetlen célravezető kalauza — csak eszmesurlódások tűzében születik meg.

Egyébként meg van róla győződve, hogy Magyarország sohasem sejtett virulás előtt áll, föltéve, hogy tanácskozásainkon több lesz a bölcsesség, mint a rabulizmus; képviselőink közt több a nemesen gondolkodó, mint a kivált-ságos ember; több a hazafi, mint a pártember.

A fejezet végszavaiban drámai erővel robban ki lelkének felgyülemlett energiája: »Most van idő, csudákat művelni, most vagy tán soha!«

A magyar nyelvről elmélkedvén, úgy hiszi, hogy a nemzet csakis nyelve férfias erejének köszönheti, hogy évszázados viharok nem tudták elsöpörni a föld színéről. Azt mondja: »Aki honunk életét, emelkedését és majdani dicsőségét szomjazza, tegyen anyanyelvünkért, amit tehet; mert vele mindent elérhetünk, ami nemzetünk, sőt az egész emberiség dízére méltó, nélküle semmit!«

Széchenyinek egyébként az akkor oly izgalmas nyelv-újítási problémákról igen találó nézetei voltak. »Ha van saját szavunk — mondja — ne tűrjük az idegent, ha pedig nincs, akkor mutassunk az idegen, minket gazdagító s az anyanyelvvel majdan összeforrandó szó iránt, annyi hospitalitást, mint amennyivel régi magyar szokás szerint fogadjuk a jövevényt.« Kölcsönszókra és a »szógyárnokok« új szavaira azt mondja: mindaz, amit idő, szokás, sajátunkká tesz, magyar lesz. Ellenben idegen marad, amit a szokás nem fogad el. — A tapasztalás igazolta Széchenyi nyelvérzékét.

Végtelenül jellemző a szerzőre nézve az »Ész és szív« felírású fejezet gondolatmenete. Lehetséges, hogy Széchenyi itt önmagával vitatkozik; a fejezetet tollba mondhatta neki az a nosztalgia, amelyet a cselekvés embere, aki a saját szíve gánctvetéseitől fél, a hidegen számító tárgyilagosság iránt érez. Úgy találja, hogy annak a mindennapi szójárásnak, amely szerint egyik embernek jó szíve, a másiknak rossz szíve van, legkisebb értelme sincs. Ez a megkülönböztetés nem törődik a lélek tiszta vagy tisztátalan voltával, sőt az erős lelkű férfit, akihez nem emelkedhetik föl a tömeg, rossz szívűnek tünteti fel, míg a gyöngye és kislelkűre a jó szív hírét ruházza.

Az ő saját, emelkedett álláspontját, plasztikus példával világítja meg.

Az 1829-iki Dunaáradás — úgymond — gyászba borította Ausztria egy részét és buzgó tevékenységre izgatta a jótékonyt. A jószívűek azon fáradoztak akkor, hogy

kárpótlást nyújtsanak azoknak, akiknek házát, tehenét vagy esetleg nadrágját elvitte az árvíz. De egyikük sem gondolt arra, hogy a Duna medrének végleges szabályozásával egyszerűs mindenkorra elejét kellene venni hasonló elemi csapások megismétlődésének.

A fejezetet ily szavakkal végzi: »Valamint a jószívű pipázó több helységet tesz hamuvá gyanútlanul, mint a rossz gyujtogató készakarva, úgy több szerencsétlenséget hoz az emberiségre a jó szív, melyet rossz fő kormányoz, mint a rossz szív, amelynek ura jó fő«.

Ime a kiváltságos szellem, aki a nagy egészét látja, miközben a tömegember a részletek labirintusában borkál.

Az »Egyesületek«, a »Casino« és a »Pesti lóverseny« kérdéseiről elmélkedvén, arra a meggyőződésre jut, hogy a közös érdek a nagy titok, amely mindent egyesít és a nemzet hosszú életének egyedüli garanciája. Az emberiség nagy tetteinek legmélyebb rúgója a közhaszon és jobb, biztosabb élet után való vágyakozás; ezen a valóságon csak az ábrándozó szomorodhatik el, aki a theatralis ére-nyeket mindenekfölött becsüli. Pedig az, aki egy-két nemzedéknek boldogabb existenciát tud biztosítani, Széchenyi szerint nagyobb férfi, mint az antik hős, akit a hírszomj hajtott úgynevezett halhatatlan tettei végbevételére.

Az emberiségnek végre is vállalnia kell a felelősséget a saját életéért. Le kell tennünk arról, hogy balsikereinkért a sors mostohaságát, a hatóságok igazságtalanságát, embertársaink kajánságát tegyük felelőssé és nem az igazi bűnöst: a magunk restségét, tudatlanságát és állhatatlanságát.

A kultúra és civilizáció egyik alapköve a szabadság, másik a vetélkedési kedv. (Az ágonok korában a régi hel-lének is ezt vallották.) Ha összefog az emberi értelem a szorgalommal, akkor szinte mindenható, még a mostoha sors csapásait is ki tudja védeni. Példának említi Hollandiát és Törökországot. Hollandiát, Európa egyik legkietlenebb és legterméketlenebb földdarabját, virágzó kerté tudta varázsolni lakóinak értelme és szorgalma; míg Törökországot, amelyet a természet pazarul árasztott el kincsekkel és szépségekkel, sivataggá változtatta a fanatizmus és a restség.

A szabadságról azt tartja: a legfőbb jó, de az soha sem lehet vad, tudatlan és önkényes emberek sajátja.

A szabadságot mindenki szereti, az önös azonban csak magának, az igaz ellenben minden embertársának. A szabadságról elmélkedvén, azt mondja: Aki megkötötte magát idegen kéz által, akár csak egy cérnaszállal is, az nem szabad többé. De aki magasabb célok kedvéért önkénytelen súlyos láncokat vesz magára, annak szabadsága szeplőtlen marad.

Hevesen tiltakozik ellene, mintha akár a Casino, akár a Lóverseny öncélú alapítás volna. Ezek egy emelendő épület alapárkai. A cél mindenekelőtt a magyarság egyesítése, amire ennek a szilánkokra tépett társadalomnak oly nagy szüksége van. Könyvét két jellemző tétellel fejezi be: Mit ér minden politikai okoskodás, teória és praxis, amelynek célzata nem az emberek lehető legnagyobb részének boldogítása... És végül: »Tegyen mindegyikünk amennyit tehet hazájáért, földieiéért! s ki becsületesebben, elszántabban járja utolsó leheletéig a hazafiság pályáját, az legyen győztes, diadalmas!«

Igy szólt Széchenyi István, akinél elszántabban és becsületesebben senki sem járta élete útját és aki így, saját elmélete szerint, Magyarország leggyőztesebb, legdiadalmasabb államférfia. Ha volt már irótollnak teremtő ereje, az övének volt. Erre tanu a mai Magyarország külső és a mai magyarság belső ábrázata, amelyet embrionális formában ott látunk már szunnyadni a *Világ* fejezeteiben. Aki ezt a könyvet megírta, az bizonyára a világirodalom legnagyobb publicistáinak egyike.

A *Világ*ban kialakul már a mély jelentőségű párhuzam, amely később Széchenyi István egyéni és a magyar nemzet egyetemes sorsa között érvényesült. A fényes katonatiszt szakított a multjával, a bécsi szalonok arszlánjából a nemzet legmunkásabb tagja lett. Hogy ezt megtehesse, előbb a saját lelkében meg kellett járnia ugyanazt az utat, amelyet később kijelölt az egész magyarságnak, midőn a kiváltságosak és szolgák laza tömegébe beoltotta a vágyat, hogy egységes nemzetbe forrjon össze. Széchenyi maga újjászületett, hogy előkészíthesse a magyarság újjászületését.

Lépésről-lépésre vezette népét, fokról-fokra, a fülledt sötétségből a napfényes, szabad magaslatok felé. Midőn pedig a megfiatalodott és megizmosodott nemzet megúnta már az óvatos haladást, midőn kiragadta magát a gyámoltság alól és rövid, rohamos emelkedés után véres tagok-

kal zuhant vissza a mélységbe: a katasztrófa első áldozata maga Széchenyi István lett.

A magyarság kiheverte akkori szörnyű bukásának következményeit, miként ki fogja heverni következményeit annak a katasztrófának is, amelyet a világháború hozott rá. És ha erre képes lesz, abban része jut a *Világnak* is, amelyben a prófétaelkű szerző ezeket a sorokat írta:

»Senki sem lesz képes teljesen eltiporni és megsemmisíteni azt a magot, amely egykor, ha mi mai emberek már nem leszünk, alkotásaink romjaiból kikél s utódainkat arra ösztönzi, hogy hazánk javára és dicsőségére megvalósítják mindazt, amit mi csak megpendíteni tudtunk.«

Széchenyi a jövőbe látó államférfiak közé tartozott. Nem egy jóslata megdöbbenő módon beteljesült.

Isten segítségével ez is valóra fog válni.

Ezzel a kívánsággal köszöntöm a mélyen tisztelt közönséget és megnyitom a Magyar Tudományos Akadémia 91.-ik ünnepélyes közülését.

2. Bernát István r. t.: Darányi Ignác emlékezete.

Ez az előadás nagyobb terjedelménél fogva külön kiadvány gyanánt (*Emlékbeszéd*: XXI. kötet, 5. szám) hagyta el a sajtót.

II.

XCI. Nagygyűlés.

Első nap. 1931. május 13-án.

I. Napirend előtt *Berzeviczy Albert* elnök úr megemlékezett arról, hogy az Akadémiának egyik oszlopos tagja, báró Wlassics Gyula ig. és t. t. a mult napokban ünnepelte közigazgatási birói elnöki működésének huszonöt éves fordulóját. Kevés kör van az országban, ahol ennek az évnapnak jelentőségét és báró Wlassics Gyula érdemeinek tiszteletét annyira értékelnék, mint a M. Tud. Akadémia, melynek tagjai báró Wlassics Gyulában nemcsak a kiváló államférfiút tisztelik, nemcsak nagy tudományos érdemeit méltányolják, hanem nagyrabecsülik, hogy fényes pályáján sohasem lett hűtlen az Akadémiához, ül-

seinken résztvett, minket tanácsával és tevékeny munkásságával segített, úgy, hogy jogunk van báró Wlassics Gyulára, mint tagtársunkra is, büszkének lenni.

A nagygyűlés tagjai az elnök üdvözlő szavait élénk helyesléssel kísérték és az üdvözlésnek a jegyzőkönyvben is kifejezést adtak.

II. A főtitkár bemutatja a folyó évi május 17.-én tartandó ünnepélyes közülés programját:

1. Herczeg Ferenc ig. és t. t. másodelnök: Gróf Széchenyi István és a »Világ«.

2. Balogh Jenő főtitkár: Az Akadémia 100 év előtt és most.

3. Bernát István r. t.: Darányi Ignác t. t. emlékezete.

Az ünnepélyes közülés tárgysora elfogadtatik.

III. A Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom a folyó évben a nyelvi tudományokat illetően, a javaslattételre kiküldött bizottság (Szinnyei József ig. és r. t. elnök, Gombocz Zoltán r. t. előadó, Munkácsi Bernát, Négyesy László és Zolnai Gyula r. tagok) szemlét tartott az 1922—1930-ig terjedő évkörben megjelent nyelvtudományi munkák felett és a Nagyjutalmat *Melich János* r. t. »A honjoglaláskori Magyarország« című művének, a Marczibányi-mellékjutalmat pedig *Németh Gyula* l. t. »A honjoglaló magyarság kialakulása« című művének javasolta kiadatni.

A nagygyűlés az I. osztálynak a bíráló bizottság véleményéhez csatlakozó egyhangú javaslatát egyhangúlag elfogadta (I. Akad. Értesítő 1931. évf. 176. l.).

Az elnök úr az ülésen jelen volt Melich János r. tagot a Nagyjutalom odaitélése alkalmából legmelegebben üdvözli és szerencsét kíván neki a fényes irodalmi működése által kiérdemelt elismeréshez.

IV. A folyó évben először odaitélhető Weiss Fülöp-jutalom az 1925—1929. években megjelent kiváló *szép-irodalmi* munkának volt kiadható. A bizottság (elnök Herczeg Ferenc ig. és t. t. másodelnök; tagok: Császár Elemér r. t. előadó, Szinnyei Ferenc r., Papp Ferenc és Szász Károly l. tt.) az *Akad. Értesítő* 446. füzetének 114—124. lapjain közzétett jelentésében a jutalmat *néhai Harsányi Kálmán* művei hét kötetes gyűjteményének (megjelent Budapesten az 1928—29. években) javasolta kiadatni. Az I. osztály egyhangú javaslatát a nagygyűlés egyhangúlag elfogadja.

V. A kiküldött bizottság (Szinnyei József elnök, Petz Gedeon, Melich János, Gombocz Zoltán r. tagok) jelentése alapján a nagygyűlés az első osztály javaslatára az 1931. évi Sámuel-Kölber-díjjal *Bárczi Gézának* a Magyar Nyelv című folyóirat 1930-i évfolyamában megjelent »*Ó-francia jövővényszavaink problémái*« című értekezését jutalmazza (Akad. Értesítő 1931. évf. 178. l.).

VI. A Chorin Ferenc-alapítvány letétjében levő érték-papírok 1930. évi osztalékának (4600 P) fele az Ig. Tanács határozata alapján jutalmul használható fel; ez osztalék másik felét pedig az Ig. Tanács tartalékolni rendelte valamely közgazdasági munka számára. A Chorin Ferenc-jutalom tárgyában kiküldött bizottság (Gaál Jenő r. t. elnök, Popovics Sándor és Teleszky János ig. tagok, Zelvich Kornél r., Kaán Károly és Navratil Ákos l. tagok, valamint Laky Dezső l. t. előadó) és a II. osztály javaslatára a jutalmat *Fellner Frigyes* l. t. kapja »*Csonka-magyarország nemzeti jövedelme*« című munkájáért (Akad. Értesítő 1931. évf. 186. l.).

VII. A báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány 1930. évi osztalékjövödelmét (felfelé kikerekítve, 2000 P-t) az e tárgyban kiküldött bizottság (báró Wlassics Gyula ig. és t. t. elnök, Concha Győző ig. és r. t. előadó, Popovics Sándor ig. és t. t., Sinnyei József és Fináczy Ernő ig. és r. tagok, valamint Kürschák József r. t.) *Molnár Kálmán* pécsi egyet. tanár »*Magyar közjog*« című munkájának javasolta kiadatni (Akad. Értesítő 1931. évf. 189. l.).

A főtítkár felemlíti, hogy a II. osztálynak tegnap tartott zárt ülésén Reiner János l. t. úr kifogásolta azt, hogy Fináczy Ernő osztálytitkár úr ezt a javaslatot a t. II. osztály ülésén is felemlítette. Ezzel szemben a főtítkár a következőket kívánja hangsúlyozni:

A báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány ügyrendjének (*Akad. Ért.* XXXV. kötet, 202—203. lap) III. pontja értelmében a jutalom odaitélése ugyan a nagygyűlésen történik, azonban már több évben előfordult, hogy az osztálytitkár urak a báró Kornfeld-jutalom tárgyában kiküldött bizottság javaslatát az osztályülésen felemlítették. Különösen, felmutatja a főtítkár a II. osztály zárt ülési jegyzőkönyvei közül az 1927. évi május 3-án és 1928. évi május 15-én tartott zárt ülések jegyzőkönyveit, amelyekben (és pedig az előbbinél a 2. oldal a) pont, az utóbbiban a 2. oldal c) pont alatt) a báró Kornfeld-jutalomra vonatkozó

javaslat felemlítettett és a második esetben a határozat így szólt: »az osztály a javaslatához *hozzájárul*»; megállapítja a főtitkár azt is, hogy mind a két ülés alkalmával Reiner János l. t. úr a zárt ülésen *jelen volt* és nincs nyoma annak, hogy ő az osztálytitkár úrnak ezen bejelentése ellen felszólalt volna.

Az előzménytől, illetőleg az osztály gyakorlatától eltekintve, helyesnek találja a főtitkár ezt az eljárást annál fogva, mert a báró Kornfeld-jutalom »bármely szakhoz tartozó oly műnek jutalmazására fordítható, amely tudományos jelentőségénél fogva a jutalomra méltónak mutatkozik«.

Ennek folytán kívánatos is, hogy e jutalom tárgyában mindegyik osztály zárt ülésén állást foglalhasson és amennyiben a bizottság javaslatában említett munkával szemben más munkát kíván jutalmazásra ajánlani, erről a nagygyűlés tudomást szerezhessen.

A főtitkár, arra való utalással, hogy a jelentést a szóbajóhető kiváló munkáknak *több hónapra terjedő*, beható tanulmányozása alapján Akadémiáknak nagyérdemű nestora, Concha Győző ig. és r. t. dolgozta ki, a bizottság és az osztály javaslatát elfogadásra ajánlja.

A báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány ügyrendjének III. pontja értelmében a nagygyűlés titkos szavazással határoz a bizottság és az osztály javaslata fölött. A szavazás megejtetvén, az elnök úr megállapítja, hogy beadatott 30 (harminc) szavazat és pedig 23 igen és 7 nem. Ennek folytán az ügyrendben előirt többség megvan és az elnök úr kihirdeti, hogy a nagygyűlés a báró Kornfeld Zsigmond-jutalmat szótöbbséggel Molnár Kálmán »*Magyar közjog*« című munkájának ítéli oda.

VIII. A Kónyi Manó-jutalom odaitélése tárgyában kiküldött bizottságnak (báró Wlassics Gyula ig. és t. t. elnöklete alatt Concha Győző ig. és r. t., Bernát István r., Lukinich Imre és Hajnal István l. tt.) javaslatát a II. osztály *nem* fogadta el és úgy határozott, hogy e tárgyban egy későbbi osztályülésen újabb bizottságot fog kiküldeni. Tudomásul van.

IX. A Kazinczy Gábor és neje-jutalmat (felfelé kikérítve 400 P) a kiküldött bizottság (báró Wlassics Gyula ig. és t. t. elnök, Popovics Sándor ig. és t. t., Fináczy Ernő és Kürschák József r. és Baros Gyula l. tagok) javaslatára *dr. Szlávik Mátyásnak*, az eperjesi ev. theologiai fő-

iskola ny. dékánprofesszorának ítéli oda (Akad. Értesítő 1931. évf. 190. l.).

X. Az 1930. évi nagygyűlés a székesfőváros adománnyából 1000 pengős jutalomtételt hirdetett »*Buda ostroma 1849-ben*« című jutalomtételre. E hirdetmény alapján dr. Rédvay István és Timon Béla két tervrajzot küldtek be Akadémiánkhoz, azonban az e tárgyban kiküldött bírálók: Pilch Jenő és Gyalóky Jenő I. tagok, valamint a II. osztálynak legutóbbi zárt ülése azt javasolják, hogy e pályázati határidő 1931 december 31-ig meghosszabbíttassék, mert kívánatos, hogy a tervrajzok szerzői tanulmányaikat folytassák és pályatervezetüket alaposabban és részletesebben dolgozzák ki.

A nagygyűlés ilyen értelemben határoz és értesíteni rendeli a pályázókat arról, hogy e pályázati határidőt meghosszabbította.

XI. Az első osztály május 12-i zárt ülésében javasolta, hogy az Akadémia néhai Szabolcska Mihály t. t. arcképét a képgyűjtemény számára festesse meg. Az elnök úr elrendeli a titkos szavazást, amely megejtetvén, az elnök úr megállapítja, hogy beadatott 29 szavazat és pedig 28 igen, 1 nem, minek folytán az elnökség intézkedni fog néhai Szabolcska Mihály arcképének megfestése iránt.

XII. A főtitkár felemlíti, hogy az 1930. évi nagygyűlésen hirdetett jutalomtételek közül meddő maradt a gróf Széchenyi István életrajzára hirdetett 3000 pengős jutalomtétel. Tudomásul van.

XIII. Az illetékes osztályok javaslata alapján a nagygyűlés a /. alatt mellékelt korrekturalevonatban felsorolt új jutalomtételeket tüzi ki és még pótlólag felveszi a II. osztály részéről utólag javasolt Sipőcz Jenő-jutalmat.

XIV. Az illetékes egyetemi karok javaslatai alapján a nagygyűlés nyelvészeti, illetőleg történettudományi jutalom gyanánt legfeljebb 10—10 akadémiai kiadványt ítél oda a következő egyetemi hallgatóknak:

A *budapesti* Pázmány Péter-Tudományegyetemen:

Ulrich Emilia negyedéves bölcsészettanhallgató (nyelvészeti jutalomra),

Kring Miklós negyedéves bölcsészettanhallgató (történelmi jutalomra);

a *debreceni* Tisza István-Tudományegyetemen:

Porzolt István harmadéves bölcsészettanhallgató (nyelvészeti jutalomra),

Geliczky József negyedéves bölcsészettanhallgató (történelmi jutalomra);

a *pécsi* Erzsébet-Tudományegyetemen:

Hesz Kálmán másodéves bölcsészettanhallgató (nyelvészeti jutalomra),

Nagy Tibor harmadéves bölcsészettanhallgató (történelmi jutalomra);

a *szegedi* Ferenc József-Tudományegyetemen:

Szabó Ferenc abs. tanárjelölt (irodalomtörténelmi jutalom),

Budai Kálmán negyedéves tanárjelölt (történelmi jutalom).

Egyúttal a nagygyűlés helyeslőleg tudomásul veszi, hogy a főtitkár az Akadémia könyvraktárában *nagy számban* meglevő kiadványokból több példányt ajándékol fog megküldeni olyan szemináriumi könyvtáraknak, illetőleg a báró Eötvös-kollégiumok és más kollégiumok igazgató-tanárainak, vagy az egyes szemináriumok vezető tanárainak ajánlata alapján olyan egyetemi hallgatóknak, akik ilyen könyvajándékokra méltók.

XV. A főtitkár bemutatja az egyes osztályok jelentéseit az osztályelnökök választásáról, továbbá a III. osztályét az osztálytitkár jelöléséről, végre az osztályok tagajánlásait.

Ezek szerint osztályelnöknek választott:

az I. osztályba Némethy Géza r. t.,

a II. osztályba Pauler Ákos r. t.,

a III. osztályba Horváth Géza r. t.

és a III. osztálytitkárnak jelölt Kürschák József r. tagot.

Az osztályok a tagválasztó nagygyűlésnek a következőket ajánlották:

Az I. osztályba

tiszteleti tagnak:

Négyesy László r. t. . . . 29 szavazattal 1 ellen,

rendes tagnak a B) alosztályba:

Horváth János l. t. . . . 27 szavazattal 2 ellen,

külső tagoknak:

Kannisto Artúr helsinki

egyetemi tanárt 28 szavazattal 1 ellen,

Krohn Károly helsinki egye-

temi tanárt 29 „ 1 „

A II. osztályba**tiszteleti tagnak :**

Concha Győző ig. és r. t. 50 szavazattal 4 ellen,

levelező tagnak az A) alosztályba :

Mattyasovszky Miklós az OFB
tanácselnöke, az agrárpoli-
tika művelője 42 szavazattal 11 ellen,
Szász Béla államtitkár, jog-
tudós 35 „ 15 „

rendes tagnak a B) alosztályba :

Lukinich Imre I. t. 42 szavazattal 8 ellen,

levelező tagnak a B) alosztályba :

Szabó Dezső egyetemi tanár,
történetíró 38 szavazattal 9 ellen,

külső tagnak :

Edwin Montefiore Borchard
az amerikai Yale-egyetem
tanára, a nemzetközi jog
művelője 35 szavazattal 1 ellen,
Calice Ferenc bpesti osztrák
követ, archaeológus 34 „ 1 „
Lapradelle Albert, a párizsi
egyetem tanára, a nemzet-
közi jog művelője 30 „
Yanagisawa Yasuthosi japán
statisztikus 30 „

A III. osztályba**tiszteleti tagnak :**

Horváth Géza r. t. 37 szavazattal 2 ellen,

rendes tagnak az A) alosztályba :

Pogány Béla I. t. 37 szavazattal 3 ellen,
Rybár István I. t. 37 „ 1 „

levelező tagnak az A) alosztályba :

Haar Alfréd egyetemi tanár,
matematikus 27 szavazattal 12 ellen,
Hüllt Dezső műegyet. tanár,
építőművész 35 „ 2 „

rendes tagnak a B) alosztályba :

Buday Kálmán I. t.	36 szavazattal	2 ellen,
Vendl Aladár I. t.	36 „	2 „

levelező tagnak a B) alosztályba :

Telegdi Róth Károly egyet. tanár, geológus	35 szavazattal	1 ellen.
---	----------------	----------

XVI. Felemlíti végül a főtitkár, hogy az osztályok a bizottságokba a velük közölt jegyzékben felsorolt tagtársakat választották, továbbá, hogy boldogult Fröhlich Izidor ig. és r. t. helyett a Matematikai és Természettudományi Bizottság, a Könyvkiadó, továbbá az Értelmi Együttműködés Bizottságába a III. osztálynak megválasztandó osztálytitkára jelöltetett. A nagygyűlés ehhez a jelöléshez hozzájárul.

XVII. Az elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére Badics Ferenc t. és Zelovich Kornél r. tagokat kéri fel és az ülést bezárja.

Második nap, 1931. május 15.**Elegyes ülés.**

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr, később pedig Herczeg Ferenc ig. és t. t. lelépő másodelnök úr elnöklése alatt jelen voltak: gróf Mailáth József, Badics Ferenc, Bláthy Ottó, Ilosvay Lajos, Károlyi Árpád, gróf Klebelsberg Kunó, Kozma Andor, Popovics Sándor, Ravasz László, gróf Teleki Pál és báró Wlassics Gyula ig. tt., Angyal Dávid, Angyal Pál, Áldásy Antal, Bernát István, Csánki Dezső, Császár Elemér, Domanovszky Sándor, Fejér Lipót, Fináczy Ernő, Finkey Ferenc, Földes Béla, Gaal Jenő, Gombocz Zoltán, Hóman Bálint, Horváth Géza, Kollányi Ferenc, Kornis Gyula, K. Kováts Gyula, Kövesligethy Radó, Kürschák József, Mágocsy-Dietz Sándor, Mauritz Béla, Melich János, Munkácsi Bernát, Pauler Ákos, Petz Gedeon, Pintér Jenő, Polner Ödön, Preisz Hugó, Rados Gusztáv, Schaffer Károly, Szarvasy Imre, Szentpétery Imre, Szinnyi Ferenc, Szinnyi József, Vári Rezső, Voinovich Géza, Zelovich Kornél, Zemplén Géza, Zimányi Károly és Zolnai Gyula r. tagok és Balogh Jenő főtitkár.

I. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr az ülést megnyitván, bejelenti, hogy e hóban lejárt a három éves

időszak, amelyre választatott, minélfogva maga és Herczeg Ferenc másodelnök úr nevében is visszaadván az elnöki tisztet, mélyen érzett köszönetet mond az Akadémia támogatásáért, amellyel őket megbízatásuk egész tartama alatt kitüntette.

Egyúttal felkéri az elnökválasztó elegendes ülés további vezetésére Herczeg Ferenc ig. és t. t. lelépő másodelnököt és a tereméből távozik.

Herczeg Ferenc ig. és t. t. másodelnök elfoglalván az elnöki széket, a főtitkár a hagyományokhoz képest felolvassa az Alapszabályok 40. és 42. §-ait.

Ennek megtörténtével Herczeg Ferenc ig. és t. t., mint az elegendes ülés elnöke, elrendeli a szavazást. Beadott összesen 52 szavazat, amelyek megszámláltván, kintűnt, hogy az 1931—34-ig terjedő három évre elnökké 52 szavazattal egyhangúlag újból Berzeviczy Albert ig. és t. t. választatott meg. Az elegendes ülés az eredményt élénk helyesléssel fogadta.

III. Herczeg Ferenc ig. és t. t. felkéri Badics Ferenc, Bláthy Ottó és Károlyi Árpád t. t. urakat, hogy az újonnan megválasztott elnököt, aki a szavazás ideje alatt más teremben tartózkodott, az eredményről értesíteni sziveskedjenek.

A terembe visszatérő elnök urat az elegendes ülés megújuló meleg tetszésnyilvánítással fogadja és Herczeg Ferenc ig. és t. t. a következő beszéddel közli vele a választás eredményét:

»Nagyméltóságú Elnök Úr! Mielőtt el méltóztatik foglalni e helyet, melynek betöltésére Nagyméltóságodnál senki sem méltóbb, méltóztassék megengedni, hogy a M. Tud. Akadémia nevében kifejezést adjak annak az öröme, tiszteletnek, ragaszkodásnak és szeretetnek, amely mindnyájunk szívét betölti, mikor most Excellenciád Isten kegyelméből immár tizedszer foglalja el a magyar kultúrának ezt a fölötté fontos őrhelyét. Excellenciád a multban annyi tapasztalattal, bölcseséggel, annyi erővel és kritikus időben olyan példátadó kötelességtudással végezte elnöki teendőit, hogy nekünk ebben a pillanatban csak egy kívánságunk lehet, az, hogy a Gondviselés adjon erőt Nagyméltóságodnak arra, hogy a jövőben is teljes erővel vezethesse az Akadémia hajóját.

Mivel pedig az én másodelnöki megbízatásom ideje is lejárt, ezennel megköszönöm az Akadémia bizalmát.

Ezen általános helyesléssel fogadott üdvözlésre az újonnan megválasztott Berzeviczy Albert elnök úr a következőkben válaszolt:

»Mindenekelőtt Herczeg Ferenc lelépő másodelnök úrnak mondok köszönetet meleg szavaiért, melyekkel engem a választás eredményéről értesíteni szives volt. Mélyen meghat az Akadémia bizalmának újabb megnyilvánulása, ha visszagondolok arra, hogy immár 26 éve töltöm be e magas tisztséget, kivált pedig, ha arra gondolok vissza, hogy akik 26 év előtt részesei voltak megválasztásomnak, mily kevesen vannak ma jelen s ez a mai, részben új akadémiai nemzedék is ugyanazzal a barátsággal és bizalommal van irántam, sőt talán nagyobb, mert eleinte az elnökválasztásnál megoszlottak a nézetek, míg az utóbbi választások alkalmával egyhangúlag hívtak meg. Legyenek m. t. Tagtársaim meggyőződve, hogy az élet nagyobb kincset nem tartalmaz annál a bizalomnál, amelyet az Akadémiában találok. Emberi számítás szerint azt kell hinnem, hogy ez az utolsó alkalom, amelyen elnökké megválasztattam, mert hisz korom előrehaladt és ha három év múlva élni is fogok, még megválasztásom esetén is nagymértékben kell kérnem az elnézést. A mai választás reám nézve igen becses és ha utolsó lenne is, életem legnagyobb értékének fogom tekinteni. Kérem, tartsanak meg továbbra is fölötté nagyrabecsült szívélyes barátságukban, bizalmukban!«

IV. Az élénk tetszéssel fogadott szavak után Berzeviczy Albert elnök úr elfoglalván az elnöki széket, elrendeli a szavazást a másodelnöki állásra. A szavazás megtérvén, az elnök úr megállapítja, hogy beadatott összesen 52 szavazat és ezek megszámláltatván, kiderült, hogy másodelnökké 52 szóval, tehát egyhangúlag Csánki Dezső ig. és r. t. választatott meg.

Berzeviczy Albert elnök úr őszinte örömmel üdvözli elnöktársát, mire Csánki Dezső ig. és r. t. másodelnök meghatott szavakban mond köszönetet.

V. Az elnök úr bejelenti, hogy az Alapszabály 40. §-a értelmében az elnök és a másodelnök megválasztása a Kormányzó úr őfőméltóságának megerősítése végett elő fog terjesztetni (1920. évi I. t.-c. 13. §).

VI. Az elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Ravasz László t. és Fejér Lipót r. tagokat és az ülést bezárja.

Második nap, 1931. május 15-én.

Nagygyűlési összes ülés.

I. A III. osztály a Fröhlich Izidor ig. és r. t. elhunytával megüresedett osztálytitkári állásra Kürschák József r. tagot jelölte.

Az elnök úr felkéri az ülést, hogy a III. osztály osztálytitkárát megválassza és evégből elrendeli a titkos szavazást.

A beadott szavazatok megszámláltatván, kitűnt, hogy egyhangúlag Kürschák József választotta a III. osztály titkárává.

II. Az elnök úr megállapítja, hogy az igazgató-tanácsnak két, az Akadémia összessége által választandó tagját a mai nagygyűlésnek meg kell választania és evégből elrendeli a titkos szavazást. Ennek megtörténtével az elnök úr megállapítja, hogy beadott 48 szavazatot, melyekből Gaal Jenő és Kürschák József 48—48 szavazatot kapott.

Az elnök úr megállapítja, hogy Gaal Jenő és Kürschák József r. tagok *egyhangúlag* igazgató-tagokká választottak és őket ebben a minőségben legmelegebben üdvözli.

Gaal Jenő ig. t. meleg hangon köszönetet mond mind a két újonnan megválasztott igazgató-tag nevében és igéri, hogy az Akadémia legfőbb kormányzó hatóságának munkásságában lelkiismeretesen fognak résztvenni.

III. Az elnök úr az Ügyrend értelmében sorshuzás által megállapítja az osztályok szavazásának sorrendjét.

Az eredmény: III., II., I.

IV. Titkos szavazás útján golyózással megválasztották a következő tagokat:

Az I. osztályba

tiszteleti tagnak :

Négyesy László r. t. egyhangúlag,

rendes tagnak a B) alosztályba :

Horváth János l. t. . . . 39 szavazattal 1 ellen,

külső tagnak :

Kannisto Artúr helsinki-i

egyetemi tanár, finnugor

nyelvtudós 29 szavazattal 2 ellen,

Krohn Károly helsinki-i egyet.

tanár, folklorista . . . 29 „ 1 „

A II. osztályba**tiszteleti tagnak :**

Concha Győző ig. és r. t. egyhangúlag,

levelező tagnak az A) alosztályba :

Mattyasovszky Miklós az OFB
tanácselnöke 42 szavazattal 2 ellen,
Szászy Béla államtitkár, jog-
tudós 40 „ 5 „

rendes tagnak a B) alosztályba :

Lukinich Imre I. t. 40 szavazattal 4 ellen,

levelező tagnak a B) alosztályba :

Szabó Dezső egyet. tanár . 38 szavazattal 9 ellen,

külső tagnak :

Edwin Montefiore Borchard
a Yale-egyetem tanára,
nemzetközi jogász . . . 34 szavazattal 2 ellen,
Calice Ferenc bpesti osztrák
követ, archaeológus . . . 37 „ 3 „
Lapradelle Albert a párizsi
egyetem tanára, a nemzet-
közi jog művelője . . . 34 „ 3 „
Yanagisawa Yasutoshi japán
statisztikus 36 „ 0 „

A III. osztályba**tiszteleti tagnak :**

Horváth Géza r. t. 40 szavazattal 9 ellen,

rendes tagnak az A) alosztályba :

Pogány Béla I. t. 45 szavazattal 3 ellen,
Rybár István I. t. 42 „ 5 „

levelező tagnak :

Hüttl Dezső műegyet. tanár 43 szavazattal 6 ellen,
Haar Alfréd egyetemi tanár
matematikus 33 „ 15 „

rendes tagnak a B) alosztályba :

Buday Kálmán I. t. 46 szavazattal 1 ellen,
Vendl Aladár I. t. 43 „ 4 „

levelező tagnak :

Telegdi Róth Károly egyet.
tanár, geológus 47 szavazattal 1 ellen.

III.

Bizottsági jelentések.**1. Jelentés a Nagyjutalomról és a Marczibányi-mellékjutalomról.**

A Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom ez évben a nyelvi tudomány szakot illetően, a javaslatételre küldött bizottság (Szinnyei József, Munkácsi Bernát, Négyesy László, Zolnai Gyula és Gombocz Zoltán r. tt.) szemlét tartott az 1922—1930-ig terjedő évkörben megjelent nyelvtudományi munkák fölött.

Az utóbbi évek gazdag tudományos terméséből, figyelmen kívül hagyva a kisebb terjedelmű, de tudományos szempontból értékes tanulmányokat, valamint a befejezetlen nagyobb munkákat (így különösen Klemm Antal kitűnő Magyar történeti mondattanát, amelyből eddig 13 ív jelent meg), a bizottság a következő hat munkát emeli ki mint legkiválóbbakat:

1. *Jakubovich Emil és Pais Dezső: Ómagyar olvasókönyv.* Pécs, 1929. 308 l.

Zolnai Gyula „Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig“ c. 1894-ben megjelent munkája a HB.-t és a KT.-t nem számítva, a középmagyar kor nyelvi emlékeit ismerteti. Régóta érzett hiányt pótol Jakubovich és Pais olvasókönyve, amely az ómagyar összefüggő nyelvemlékek mellett az ómagyar szórvány-emlékeket is rendszeresen feldolgozza: az arab és görög kútfők s oklevelek szórvány-emlékeit s az 1055—1427 időkörből azokat a latin (részben kiadatlan) okleveleket, amelyek a legértékesebb magyar anyagot tartalmazzák.

A könyv eredetileg egyetemi kézikönyvnek készült, de mai alakjában a gondolateltető bevezetés, a XI—XII. sz.-i eredeti oklevelek jegyzéke, a szövegközlés paleografiai pontossága és megbízhatósága, a nagy diplomatikai és filológiai tudással megírt, sok újat tartalmazó előzések Jakubovich és Pais könyvét minden magyar nyelvész számára nélkülözhetetlen forrásmunkává teszik.

2. *Kertész Manó: Szokásmondások.* Nyelvünk művelődéstörténeti emlékei. Budapest, 1922. 286 l.

A szerző munkájában azokat a jelentésváltozásokat tárgyalja, amelyeket Wundt műszavával változó uralkodó jegyű asszimilációs jelentésváltozásoknak nevezünk. Az uralkodó jegy megváltozásának egyik oka a megnevezett tárgy megváltozása.

A művelődés tárgyai átalakulnak, intézmények, szokások megváltoznak, megszűnnek, de a régi elnevezés, kifejezés megmarad s az etimológiai kapcsolat világosan utal az eredeti névadás indítékaira. Az uralkodó jegy elhomályosulásának másik oka a belső nyelvkeveredés: ha kisebb szociális körből, egyfoglalkozású emberek homogén csoportjából egy-egy szó, kifejezés átkerül a köznyelvbe. Némi túlzással elmondhatjuk, hogy abban a szó- és szóláskészletben, amelyet a mindennapi életben használunk, tudattalanul is régi jogszokások, babonák, társadalmi berendezések, tárgyfejlődések, egyszerűen egész multunk emlékét őrizzük.

Kertész Manó szólásmagyarázatokkal régebben is szívesen és hozzáértéssel foglalkozott. Nagy érdeme, hogy nyelvünk művelődéstörténeti emlékeit nagy szeretettel összegyűjtötte s pompásan megírt könyvében tárgyi körök szerint csoportosítva, nagy nyelvi tudással s biztos tárgyismerettel magyarázta. Munkája a szakkörök elismerésén kívül a nagyközönség élénk érdeklődését is felkeltette. Kertész pályaművét a M. Tud. Akadémia annak idején már a Marczibányi-jutalommal tüntette ki (Ak. Ért. 1917: 291).

3. *Melich János: A honfoglaláskori Magyarország.* MNyTK. I. 6. 1925—29. 434 l.

A magyar tulajdonnevek, elsősorban helynevek módszeres vizsgálatának megindítása Melich János érdeme. Már 25 évvel ezelőtt a Magyar Nyelv II. kötetében megjelent „Adatok hazánk honfoglaláskori s X—XII. századi helyneveinek értelmezéséhez“ c. értekezésében hangsúlyozza a régi felfogással szemben, hogy a tulajdonnevek ugyanazon hangtörvények szerint fejlődnek, mint a köznevek, hangtörténeti kutatásokban épügy felhasználhatók s pl. a Konstantinosnál 950 k. feljegyzett magyar tulajdonnevek legfontosabb szórvány- emlékeink közé tartoznak.

Azóta, jórészt Melich hatása alatt, folyóiratainkban helyneveink és személyneveink eredetével foglalkozó értekezések egész sora jelent meg.

Kétségtelen, hogy annak, aki helyneveink eredetét kutatja, nagy nehézségekkel kell megküzdeni. A tulajdonnévnek nincs jelentése. A jelentések egyezése vagy hasonlósága a köznevek eredetének vizsgálatában az etymon helyességének vagy helytelenségének megítélésében fontos szerepet játszik. Ha tulajdonnév eredetét vizsgáljuk (hacsak nem olyanokról van szó, amelyek még félig-meddig közneveknek tekinthetők, mint pl. *Fertő*, *Černa-voda* stb.), magyarázatunk helyességét első

sorban a magyarázandó név hangtani (és alaktani) fejlődésének ismerete döntheti el. Magában véve talán valószínűnek látszhatnék pl. Hunfalvy feltevése, hogy *Szolnok* neve szláv eredetű: < *Solnik* 'emporium salis', ha nem tudnók, hogy *Szolnok* régibb magyar alakjai *Szounuk* < *Szounik* < *Szaunik*, tehát a szláv *solč* 'só' szóval nem hozható kapcsolatba. (Melich, i. m. 237.) Másfelől arra is tekintettel kell lennünk, hogy a feltett név megfelel-e az átadó nyelv névadási törvényeinek. Hogy a felhozott példánál maradjak, a szláv *solč* köznévből számos helynév alakult: cseh *Solany*, *Solec*, *Solček*, *Solenice*, lengy. *Solca*, szlov. *Solila* stb., csak épen *Solčniku* nevű hely nincs szlávok lakta területen. (Melich, i. m. 235—6.)

Legrégibb földrajzi, kül. folyóneveink jórészt nem közvetlenül a névadó nép nyelvéből, hanem egy vagy több nép közvetítésével kerültek a magyarba, amely vagy amelyek az örökölt nevet saját nyelvük törvényei szerint módosították. A *Maros* folyónév, amely már Herodotosnál előfordul *Μαῖρις* alakban, végelemzésben thrák-phryg vagy dák eredetű; a magyarság *Maris* v. *Marisz* alakot vett át (*Maros* < ómagy. *Morus* < *Maris*). Mivel a szlávtságban, valamint a nyugati germánban az eredeti idg. szavak s a régi jövevényszavak szóvégi -s hangja eltűnt, a *Maris* alakot csak olyan nyelvek származtathatták át a magyarra, amelyekben a szóvégi -s hang változatlanul megmaradhatott, ill. -š-sé válhatott. A dák alak Melich szerint mindenekelőtt a latinba, majd innen a keleti germánba (gót) vándorolt, s a honfoglaló magyarsághoz hún-avar-bolgár közvetítéssel jutott el. (Melich, i. m. 61.) Régi földrajzi neveink hangalakjából tehát — persze a legnagyobb óvatossággal — a honfoglalás kori Magyarország etnikai viszonyaira is következtethetünk.

E néhány általános megjegyzésből is nyilvánvaló, hogy Melich János a legnehezebb nyelvészeti és történeti feladatok egyikére vállalkozott, amidőn azt tűzte ki célul, hogy X—XI—XII. századi földrajzi neveink alapján a honfoglalás kori Magyarország etnikai térképét megrajzolja.

Kutatásainak rövidre fogott eredménye a következő. Hazánk lakossága a honfoglalás előtt meglehetősen gyér volt; a kisebb-nagyobb népcsoportokat, törzseket gyakran lakatlan területek választották el egymástól. Felsőmagyarországon, Trencsény és Nyitra vidékén nyugati szláv: tót lakosokat találunk, a Garam mentén nyugati germán: kvád törzseket. Nem lehetetlen az sem, hogy illir nyelvű töredék is élt még itt a honfoglalás korában.

Dunántúl északi felében felső német: bajor és szláv (de nem délszláv) lakosságot találunk, a Győr—Sopron—Mosony vonalon avar maradványokat. A Balatontól délre a lakosság jóval gyérebb volt: a Muraközben ószlovén, a baranyai részeken bolgár-török s valahol a Balatontól délre újlatin nyelven beszélő töredékek is lakhattak. A későbbi török hódoltság területén és részben Erdélyben nyugati bolgár-szláv és bolgár-török népcsoportok mutathatók ki. Különösen fontos annak a megállapítása, hogy a honfoglaló magyarság hazánk területén még bolgár-török nyelvet beszélő néptöredékeket is találhatott; ennek kétségtelen bizonyítékai a *Maros*, *Temes*, *Szamos* folyónevek hangalakja, a bolgár eredetű *Karasó* és *Küküllő* folyónevek s a *Gyula*, *Gyécsa*, *Karoldu* és *Sároltu* személynevek. Németh Gyula Melich gondolatát tovább fejtvé, valószínűnek tartja, hogy a bolgár-török nyelvi hatás a mai Magyarország területén is folytatódott. (A honf. magy. kial. 126.)

Melich röviden ismertetett művében épen úgy, mint régibb munkáiban is szerencsésen egyesül az aprólékos részlet-megfigyelés általános kapcsolatoknak, összefüggéseknek szinte intuitív felismerésével. Az a kép, amely a honfoglalás előtti Magyarország etnikai viszonyairól művében élénk tárul, a tudomány haladásával részleteiben megváltozhatnak, meg is fog változni, de általános körvonalaiban aligha.

4. *Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása.* Budapest, 1930. M. Tud. Akadémia.

Hogy a magyar nyelv alapelemeiben finnugor nyelv, szorosabban a finnugorság keleti, ugor csoportjába tartozik, az Hunfalvy és Budenz működése óta nem lehet tudományos vita tárgya. De másfelől épen az utóbbi évtizedek nyelvészeti kutatásai mutatták ki azt a mélyreható nyelvi és kulturális hatást, amelyet a törökség a honfoglalás előtti magyarságra gyakorolt, s ezzel mintegy közvetve utaltak arra a fontos szerepre is, amelyet a törökség az ugor testvérepektől elszakadó magyarság etnikai kialakulásában játszott. Hóman Bálinttal együtt Németh Gyula is így fogalmazza meg a magyar őstörténeti kutatások legfontosabb feladatát: kimutatni, hogy milyen szerepük volt az ősi fgr. elem mellett a törököknek a honfoglaló magyarság kialakulásában. Kutatni a magyarságot alkotó törzsek és a vele kapcsolatban lévő népszövegségek történetét, a változó kapcsolatok keletkezését és megszüntét, a magyar népet más rokon és szomszéd népekhez fűző etnikai és politikai kapcsolatait.

Németh Gyulát e nehéz feladat megoldására széleskörű nyelvismeretei mellett a filológiai és nyelvtudományi kutató módszerekben való fölényes jártassága teszi képpessé. A görög, orosz és keleti forrásokban reánk maradt adatok és feljegyzések gondos filológiai értelmezésén kívül első sorban nyelvészeti kutatásainak eredményeire támaszkodhatik: könyve a történeti-filológiai és nyelvészeti kutatások termékeny kapcsolatának gyümölcse.

A bolgárok, húnok, magyarok (85—150), a magyarság és a kaukázusvidéki török törzsszövetségek (151—220), a magyarság keleten maradt töredékei (299—336) c. fejezetekben sorra tárgyalja a magyar őstörténet minden fontosabb problémáját s az eddigi eredmények rendszeres és szabatos ismertetése mellett saját véleményét a tárgy természetétől megkivántató óvatossággal inkább csak általános körvonalai-ban fejt ki. Két fejezetet külön is ki kell emelnünk. Az elsőt (A török népalakulatok és nevük 8—84), amelyben a török törzsnevek jelentéstani rendszerét állítja fel s ezen az alapon a törzsszövetségek alakulásának törvényeit igyekszik megállapítani, s a negyediket (A magyar törzsrendszer 221—277), amelyben rendszeresen tárgyalja a Konstantinostól hagyományozott hét magyar törzsnevet s így első sorban nyelvészeti alapon a magyar törzsrendszernek következő tagozódását állapítja meg: *Kabar* és *Nyék* védőtörzsek, *Megyer* vezértörzs, *Kürtgyarmat*, *Tarján*, *Jenő* és *Kér* régebben, *Keszi* később csatlakozott törzstörzsedék.

Németh Gyula művének kettős érdemét abban látjuk, hogy egyfelől mintegy lezárja s új eredményekkel bővítve rendszerbe foglalja az utóbbi évtizedek magyar őstörténeti kutatásait, másfelől új gondolatok, hipotézisek felvetésével újabb kutatásokra fog sarkalni.

5. *Tolnai Vilmos*: *A nyelvújítás*. MNyTK. II. 12. Budapest, 1929. 240 l.

A magyar nyelvújítás mint nyelvi forradalom hatásában, jellegében és eredményeiben egyedül álló jelenség az európai nyelvek történetében.

Nyelvtudományunkban Szily Kálmán az első, aki, noha minden szimpatiaja Kazinczy és Széchenyi korához fűzi, tudatosan szakít elődei és kortársai felfogásával, akik a nyelvújítás alkotásait neológus vagy ortológus pártállásuk szerint védik vagy kárhoztatják, s a nyelvújítással szemben nem normatív, hanem történelmi álláspontra helyezkedik.

A Nyelvújítás Szótárának hatása alatt a nyelvújítás történetével, egyes nyelvújítók működésével foglalkozó adalékoknak, értekezéseknek és monografiáknak egész sora jelent meg. Elérkezett az ideje annak, hogy a szétszórt részleteredményeket egységes képbe foglaljuk össze s megírjuk a magyar nyelvújításnak mint a magyar nyelvtörténet és szellem-történet egyik legérdekesebb fejezetének történetét.

Ezt a feladatot Tolnai Vilmos fényesen megoldotta. Műve három főfejezetre oszlik. Az első fejezet módszertani bevezetés; a nyelvújítás elméletével foglalkozik, megállapítja azokat a kritériumokat, amelyek a nyelvújítás jelenségeit a normális nyelvfejlődés jelenségeitől megkülönböztetik, vizsgálja a nyelvújítás okait s azokat a módokat, ahogyan a nyelvújítás eredményei elterjedtek (2—28). A második, legterjedelmesebb rész adja a nyelvújítás tulajdonképeni történetét, írók, írói csoportok és jelenségek szerint, jellemzi az ortológusok és neológusok vezéralakjait, a két pártnak változó szerencsével folyó harcait egészen a legújabb időkig, midőn a pártharcok elcsitulnak, s az objektív megítélés ideje elérkezett (29—204). A harmadik rész végre a szókészlet gyarapításának módjait ismerteti.

Tolnai Vilmos munkája nemcsak a szorosabb értelemben vett magyar nyelvészet szempontjából fontos és hiányt pótló munka, hanem általános módszertani szempontból is érdeklődésre tarthat számot. Kívánatos volna, hogy idegen nyelvre is lefordíttassék.

6. *Zsirai Miklós: Finnugor népnevek. I. Jugria.* Budapest, 1930. 122 l.

Első kötete egy nagyobb monografia-sorozatnak, amely a fgr. népnevek eredetével foglalkozik. A régi orosz kútfőkben, kései középkori arab geografusok műveiben, valamint a középkor és újkor határáról való nyugateurópai történeti és földrajzi munkákban gyakran szerepel egy *Ugra, Jugra, Jugria* stb. terület-, ill. népnév, a drága prémek mesés hazája, a vogulok és osztjások földje s egyszersmind a magyarok őshazája. A Jugriára és a Jugra népnévre vonatkozó többszázéves hagyományt, tudományos feltevéseket ismerteti és bírálja Zsirai Miklós említett munkájában, tehát olyan problémákkal foglalkozik, amelyeknek a magyar őstörténet szempontjából is nagy fontosságuk van. Nagy érdeme az orosz történeti források és az orosz tudományos irodalom idevágó anyagának gondos ismertetése és kritikai feldolgozása, valamint az a vérbeli nyelvészre valló körültekintő óvatosság, amellyel a

Jugra, Ugra népnév eddigi magyarázatait bírálja és a saját felfogását megokolja.

Az említett művek értékének gondos mérlegelése alapján a bizottság azt javasolja, tüntesse ki a M. T. Akadémia a nagyjutalommal *Melich János: A honfoglaláskori Magyarország* c. munkáját, a Marczibányi-mellékjutalommal pedig *Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása* c. művét.

Gombocz Zoltán r. t.
előadó.

Szinnyei József ig. és r. t.
elnök.

Munkácsi Bernát r. t. Négyesy László r. t. Zolnai Gyula r. t.

* * *

A nagygyűlés a bizottság, ill. az I. osztály javaslata értelmében a Nagyjutalmat **Melich János: A honfoglaláskori Magyarország** c. munkájának, a Marczibányi-mellékjutalmat pedig **Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása** c. művének ítélte oda.

2. Jelentés a Sámuel-Kölber-díjról.

Az alulírt bizottság egyhangúlag azt javasolja, hogy méltóztassék az idei Sámuel-Kölber-díjjal *Bárczi Géza dr.* gyakorló-középiskolai tanárnak a Magyar Nyelv 1930. évi folyamában megjelent »*Ó-francia jövevényszavaink problémái*« című értekezését megjutalmazni. *Bárczi* huzamosabb idő óta nagy hozzáértéssel foglalkozik ó-francia jövevényszavainkkal (első értekezése e tárgyban 1923-ban jelent meg, I. M. Ny. XIX. 89). Kutatásai kettős irányúak: egyrészt francia nyelvtörténeti, nyelvjárási s részben francia történeti szempontból behatóbban vizsgálja a már másoktól kimutatott ó-francia jövevényszavainkat (vö. M. Ny. XIX. 89, XXV. 181, 263, 338), másrészt pedig kellő óvatossággal kiegészíti ó-francia jövevényszavaink sorozatát (vö. M. Ny. XXV. 214, XXVI. 303, 389). A megjutalmazásra ajánlott értekezésben röviden elmondja a francia nyelvi hatás kutatásának történetét, majd áttér az ó-francia jövevényszavakkal kapcsolatos következő problémákra: Milyen időből valók ó-francia jövevényszavaink? Milyen területről kerültek hozzánk? Milyen franciaországi nyelv-

ből erednek: általános köznyelvből, helyi köznyelvből, nyelvjárásból? Kik közvetítették: felsőosztálybeliek-e, középosztálybeliek-e vagy pedig telepések? Mindezeket a kérdéseket, amelyek közt nem egy általános elvi jelentőségű is van, széleskörű francia nyelvtudományi és francia történelmi ismerettel, élesen boncoló kritikával tárgyalja s rájuk a következő feleletet adja: A magyar nyelv ó-francia jövevényszavai a francia nyelvtörténet tanúsága szerint is a XII. századnál nem régiebbek, többségük hangalakjánál fogva a XIII. század első felére mutat. A szerző szerint különben más téren is, pl. paleografiai, helyesírási tekintetben régebben, pl. a XI. században francia befolyás alig volt Magyarországon. Szavainak legalább egy része vallón (pl. *jurmint*), más, talán nagyobb része francia területről (Ile-de-France) való (pl. *lakat*, *botos* stb.). Vannak köztük köznyelvi, tehát magasabb társadalmi osztályoktól átvett szavaink (pl. *botos*, *lakat*, *tárgy*) s vannak nyelvjárási eredetűek, tehát telepéseknek köszönhetőek (pl. *jurmint* és *Tálya* helynév).

Ez értekezés mellett dicsérettel említi meg a bizottság a következőket: *Fludorovits Jolán*, Latin jövevényszavaink hangtana. Budapest, 1930. (M. Ny. XXV. és külön is: Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 26. sz.). Latin és magyar nyelvtudományi szempontból egyaránt jeles összefoglalása az e téren eddig végzett magyar kutatásoknak. A szerző rátermettséggel vizsgálja és bírálja a latin jövevényszavaink hangtanával kapcsolatban felmerült kérdéseket, s rámutat a megoldásra váró problémákra. A dolgozatnak értéke az anyag lelkiismeretes összegyűjtése és világos rendszerbe foglalása. — *Fincziczky István*, A vogul névmások. (Nyelvtud. Közlemények XLVII.) A szerző elismerésre méltó tudományos készséggel gyűjtötte össze a megjelent szövegekből a vogul névmásokat, különféle ragos alakjaikat, s alaktani (ragozás, képzés) és mondattani tekintetben tárgyalja őket, bírálva a rájuk vonatkozó eddigi elméleteket. Vizsgálódásában figyelemmel van főképp a legközelebbi rokonyelvre: az osztjákra, ha kell azonban, magyarázataiban távolabbi rokon nyelvekre is hivatkozik. — *Lőcsei Antal*, Északi-vogul mondattani kérdések (Nyelvtud. Közlemények, XLVII. 301—308, 321—364). Sok tekintetben értékes és tanulságos megállapítások a vogul mondatszerkesztés módjaira (egyszerű mondatfajok), s ezenfelül érdekes kísérlet a pas-

sivumi conjunctivus- és az infinitivus-képző eredetének megmagyarázására.

Budapest, 1931 március hó 31.

Szinnyei József ig. és r. t.

elnök.

Petz Gedeon r. t.

Gombocz Zoltán r. t.

Melich János r. t.

előadó.

* * *

A fönnebbi javaslatokat az I. osztály és az Akadémia nagygyűlése magáévá tette.

3. Jelentés a Chorin Ferenc-alapítvány 1930. évi kamatainak odaitéléséről.

Tekintetes Akadémia!

A dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1930. évi kamatainak odaitélésére évenként kiküldendő vegyes bizottság az alapítvány ügyrendjének III. szakasza szerint megalakulván, a bizottság folyó évi március hó 16-án tartott ülésében az előadói jelentés alapján behatóan foglalkozott a számbajöhető tudományos munkákkal s javaslatát az alábbiakban batorokodik a tekintetes Akadémia bölcs döntése alá bocsátani.

1. A bizottság megállapítja, hogy a díj elnyerése s ezzel kapcsolatban bírálat alá leendő bocsátása céljából a t. főtítkári hivatal útján a tekintetes Akadémia elé munka nem terjesztett. A bizottságra tehát az a feladat hárult, hogy az 1930. év folyamán megjelent szakbavágó munkákat gondos vizsgálat alá vetve, először azt döntse el, hogy jelentek-e meg a mult év folyamán általában olyan közgazdasági művek, melyek a dr. Chorin Ferenc-díj odaitélésénél számbajöhetnek. Második kötelességünk volt annak a legjobb, vagy a több jó munka közül annak az esetleg legjobb műnek a kiválasztása, amelyet a mély tisztelettel alulírt bizottság a díjra első sorban tart érdemesnek.

2. A kiküldött bizottság le kívánja szögezni azt a fel-fogását, mely szerint (az alapítványi ügyrend II. szakaszában foglaltak értelmében) az alapítványi kamatok első sorban a

magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományágak körében írt művek jutalmazására lévén felhasználandók, érdeklődési körét a közgazdasági művek szemléjére összpontosította, s mivel úgy vélte, hogy e művek között is találhatunk olyanok, melyek a jutalomra a siker reményével tarthatnak igényt, az alapítványi ügyrend-nyújtotta azt a lehetőséget, hogy a díj másodsorban tudományos vagy irodalmi kvalitásuknál fogva jutalomraméltó államtudományi munkák jutalmazására fordítottassék, figyelmen kívül hagyta.

3. A kiküldött bizottság bátorodik a tekintetes Akadémia nagybecsű figyelmét arra a körülményre is felhívni, hogy a közgazdasági tudományok irodalmi művelésének fellendítése körül máris észrevehető hatást gyakorolt a dr. Chorin Ferenc-alapítvány. Valószínű, hogy ez a hatás az idők során ki fog még mélyülni. Nyilván ezt a célt is tűzte maga elé az alapító nagyértékű alapítványának tételével s a tekintetes Akadémia is akkor, mikor az alapítványi ügyrendet megalkotta. Ennek a célnak érdekében a mély tisztelettel alulírt bizottság őszinte sajnálattal veszi tudomásul, hogy az alapítványi ügyrend V. szakaszában foglalt azon rendelkezés alapján, hogy „ha az Akadémia pénzügyi helyzetéhez képest indokoltnak mutatkoznék, az Igazgató-Tanács, a költségvetés megállapításával kapcsolatban, akképen határozhat, hogy az alapítványi tőke kamatait két vagy három éven át összegyűjti és valamely jutalmazott munka nyomdai kiállítására egy összegben fogja felhasználni“, a tekintetes Igazgató-Tanács kénytelen volt már az 1930. évi közgazdasági művek jutalmazására rendelkezésre álló jövedelem egy részét az imént megjelölt célra igénybe venni. Ezzel is előmozdítandó azt a megtermékenyítő hatást, melyet a szóbanforgó díj már eddig is kiváltott, legyen szabad mély tisztelettel a tekintetes Akadémiának megfontolásra ajánlani azt a javaslatunkat és kérelmünket, hogy mikor most első ízben kényszerül a tekintetes Igazgató-Tanács arra, hogy az alapítványi ügyrend-nyújtotta különleges lehetőség révén használja fel — részben — a dr. Chorin-díj jövedelmét, méltóztassék a tekintetes Akadémia gondoskodni arról, hogy a tartalékolt jövedelmek mindenesetre olyan munkák kiadására fordítottassanak, melyek egyébként a díj odaítélésénél figyelembe jöhetnek, — tehát elsősorban közgazdasági s másodsorban tágabb értelemben vett államtudományi munkák nyomdai költségeinek fedezésére. S legyen szabad abbéli reményünket kifejeznünk, hogy a lehetőséghez képest

az alapítvány ismét mielőbb vissza fog adatni eredeti rendeltetésének.

4. Az 1930. év termése eléggé gazdag volt olyan munkákban, melyek a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományok körében íródtak. Bírálatos jelentésünkből azonban az is kitűnik, hogy a bőséges termésben olyan jeles munkák is adatnak, amelyek a legkomolyabban számbajöhetnek a pályadíj odaitélésénél. Természetesen feleslegesnek vélnők, hogy az 1930. évben megjelent összes olyan művek bírálatára kiterjedjen e jelentésünk, melyet a tisztelettel alulírt bíráló bizottság átvizsgált. Jelentésünkben csak a leginkább kiemelkedő művekkel foglalkozunk. Vannak a részletes bírálat alá nem vett közgazdasági művek között olyanok, melyek önmagukban véve szintén becses alkotások (különösen *dr. Bene Lajos* „*Budapest székesfőváros kereskedői*“ és *dr. Bernát Gyula* „*A magyar jobbágyfelszabadítás eszmeáramlatai 1790—1848-ig*“ c. műveiről emlékezhetünk meg ezek közül elismeréssel), de az erős versenyben egyéb munkákat mégis elébük kell sorolnunk. Mindenesetre örömmel kell regisztrálnunk azt a komoly buzgóságot, melyet a fiatalabb tudományos írói nemzedék a közgazdasági problémák iránt tanusít, s amely záloga annak, hogy — évtizedbe sem telik — és értékes, izmos, tudományosan képzett közgazdasági új írói gárda nevelődik fel Magyarországon.

5. A részletesebb bírálat alá vont munkákra vonatkozó jelentésünk előterjesztése előtt hangsúlyozni bátorkodunk, hogy az alapítványi ügyrendnek azt a szakaszát, mely szerint az alapítványi tőke jövedelme elsősorban a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományágak körében írt művek jutalmazására használható fel, nem rideg szükkeblúséggel értelmeztük, — úgy véljük: helyesen. Megvizsgáltuk azokat a munkákat is, melyek a közgazdasági művek közé tágabb értelmezéssel sorolhatók ugyan, de amelyeknek a magyar közgazdasággal való kapcsolata és tudományos jellege kétségtelen.

Ez a megfontolás késztet bennünket arra, hogy *dr. Weis Istvánnak* „*A mai magyar társadalom*“ c. — oly szép könyvsikert elért — munkájáról megemlékezzünk. E mű írója ropant nehéz és kényes feladatra vállalkozott akkor, midőn a magyar társadalom hierarchiáját kettős irányban vizsgálta: egyfelől a település (a falu, a város és a főváros) átnézetében s másrészt az osztálytagozódás szempontjából. A munka

kapcsolata a magyar közgazdasággal szembeszökő. Szerzője nagy irodalmat dolgozott fel, a társadalmi viszonyoknak a közgazdaságot érintő hatásait élesen megvilágítja, — különös érdeme (apróbb hibáiról nem szólva) ötletes, szellemes gondolatfűzése, melynek révén súlyos problémák körül vallott felfogását tömören tudja kifejezni.

Hasonló okokból, mint dr. Weis István munkájával tettük, hívjuk fel a figyelmet dr. Szél Tivadarnak az 1930. év folyamán megjelent egyik művére, melynek címe: „A születések alakulása Budapesten és az európai nagy városokban“, mely csak úgy, mint dr. Bene Lajos fentebb már említett s dr. Szádeczky-Kardoss Tibor utóbb említendő műve, a székesfővárosi statisztikai hivatalnak rövid idő alatt rendkívül nagy jelentőségre emelkedett „Statisztikai Közlemények“ c. s dr. Illyefalvi I. Lajos által szerkesztett kiadványsorozatában jelent meg. A születési mozgalom egyik legfontosabb tényezője lévén az ország szaporodási viszonyai alakulásának, — s másrészt a nagyvárosok szaporodása tipikus részletproblémája az államok népszaporodásának, s Magyarországnak is, — dr. Szél Tivadar munkája már csak ezért is azok közé sorolandó, melyek az 1930. évben megjelent közgazdasági művek között felötlenek. Dr. Szél műve egyébként is becses, a tudomány érdekeit szolgáló munka, melynek értékét nemcsak írójának irodalmi tájékozottsága, s különösen a születési arányszám csökkenésére vonatkozó irodalom beható ismerete alapozza meg, hanem a szerzőnek a statisztikai módszer alkalmazásában való biztossága is. Régi kísérleteket sikerrel elevenít fel művében dr. Szél Tivadar, midőn az u. n. natalitási táblázatok kérdésével foglalkozik.

A népességi kérdésnek a közgazdaság szempontjából való fontossága tolja előtérbe azt a jeles munkát, melyet dr. Schneller Károly írt: „A magyarországi protestáns népesség demológiai sajátosságai“ címen. Dr. Schneller Károlyt a közgazdasági tudomány művelői között esztendőik hosszú sora óta, mint elsőrendű demografust tartjuk számon. Ebben a munkában is hű maradt tudományos pályafutása során már eddig kialakított jellemvonásaihoz. Kitűnő szemű, a problémák lényegét megfejtő szakember ő, aki különös gonddal szedi össze és foglalja rendszeresen e művébe azokat a demográfiai tanulságokat, melyeket a vallás, mint a társadalomgazdasági élet egyik fontos irányítója, felszínre vet. A jeles statisztikus természetesen nem éri be csupán a protestáns vallású népesség

demográfiai sajátosságainak feltárásával; művében végig szembeállítja az egyéb vallások népességi viszonyait s így vonja le konkluzióit. Dr. Schneller Károly művének szép tartalmából különösen felhívjuk a figyelmet azoknak az összefüggéseknek méltatására, melyek a vallás és a foglalkozás, s másfelől a vallás és a születési mozgalom között fennállanak.

6. A tekintetes Akadémia elé terjesztett jelentésünk gondolatmenetének második vonalába azokat a műveket állítjuk, melyek a dr. Chorin Ferenc-alapítvány ügyrendjében foglalt előírások legszigorúbb értelmezésével is figyelembe jöhetnek a díj odaitélésénél, — aminek különben elvi akadályát azoknál a műveknél sem látnók, melyekről fentebb megemlékeztünk.

Talán szokatlan akadémiai jutalmak odaitélésénél az az eljárásunk, hogy az 1930. évnék a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományos művei között alaposan foglalkoztunk annak az ankétnak az anyagával, melyet a *Magyar Közgazdasági Társaság* rendezett az 1929. év végén és az 1930. év elején, s amelynek anyaga a *Közgazdasági Könyvtár* IX. kötete gyanánt „A magyar búza minősége, ára és értékesítése“ címen jelent meg (Sajtó alá *dr. Nagy Dénes* rendezte). Úgy véljük azonban, hogy mégis helyesen cselekszünk, ha ezt a rendkívül becses munkát nem rekesztjük ki szemlénk köréből. A magyar búza kérdése mezőgazdaságunk sajátlagos adottságában annyira döntő problémája egész közgazdasági életünknek is, hogy a legnagyobb elismeréssel kell adóznunk a *Közgazdasági Társaságnak* azért, hogy e kérdést nyilvános ankéten, a legkiválóbb szakemberek bevonásával megvitatta, s ezzel kétségtelenül lökést adott azoknak a további vizsgálatoknak, melyek azóta szakadatlanul napirenden tartják a búzaproblémát. A *Közgazdasági Társaság* ankétja valóban nem volt hiábavaló fáradozás. Tanácskozásainak az az eredménye, hogy a magyar búza kérdése másképp, mint a minőség megjavítása által, egyáltalán meg sem oldható, mindenesetre oly tanulság, melynek tudományos alapossággal való levezetése a jövőt illetőleg is irányt szabhat mezőgazdasági politikánknak. Az a kívánság, hogy a magyar mezőgazdaságnak olyan standardbúzáat kell a piac számára termelni, mely nemzetközileg elismert márkát képviseljen, a magyar mezőgazdasági termelést érintő reformjavaslatok között bizonyára egyike a legfigyelemreméltóbbaknak.

Dr. Szádeczky-Kardoss Tibor műve, melyet a bizottság szintén külön ki óhajt emelni: „Adalékok a budapesti ipari

munkabérek statisztikájához“ címet viseli. Erre a munkára különösen azért kell a figyelmet felhívunk, mert a magyar közgazdasági tudomány irodalmában eddigelé meglehetősen háttérbe szorultak a munkabérstatisztikai vizsgálatok. A kérdésnek a hazai irodalomban való mellőzése magyarázza meg, hogy dr. Szádeczky-Kardoss Tibor széleskörű elméleti megalapozottsággal fogott hozzá feladata megoldásához, s másfelől azt, hogy könyvének tartalma kilép azokból a látszólag szűkebb keretekből, melyeket a mű címe sejtet: egész országunk ipari munkabérstatisztikáját (a világháború előtti idők adatait is) módszeres tervszerűséggel dolgozta ki benne a szerző. Az egykori idők munkabéréinek a ma fizetett munkabérekkel való összehasonlítása természetesen szükségessé tette, hogy dr. Szádeczky-Kardoss Tibor u. n. reálmunkabéreket is számítson s a pénz vásárló erejének változásában jelentkező zavaró tényező hatását így lehetőleg kiküszöbölje. Ezek a számítások csak emelik művének értékét, melynek egyébként jelentős vonása, hogy a hazai ipari munkabérekre vonatkozó anyagot, minden hozzáférhető forrásból összehordta és szerves egészzé forrasztotta.

Különös elismerés hangján kell megemlékeznünk arról a szinte páratlan forrásmunkáról, melynek anyagát dr. Illyefalvi I. Lajos a székesfővárosi statisztikai hivatal igazgatója gyűjtötte össze s foglalta publikációba: „*A munkások szociális és gazdasági viszonyai*“ címen. A hatalmas kötethez dr. Illyefalvi nem írt külön szöveges jelentést. Csak a szónak szoros értelmében vett forrásanyagot közölte, nyilván úgy vélekedvén, hogy a magyar közgazdasági tudomány érdekében mindennél előbbrevaló fontosságú az, hogy a magyar munkásstatisztika rendszere kiépítették s e statisztika a közgazdasági tudomány művelőinek rendelkezésére álljon. Dr. Illyefalvi I. Lajos művének rendszerét három vezető eszme jellemzi. Az egyik az, hogy gyűjtessék össze egyetlen helyre az a hazai statisztikában szétszórta található anyag, mely a munkáskérdés megértéséhez hasznos alapot szolgáltat. Ebbe a gondolatkörbe tartoznak pl. a munkások számára, népesedési mozgalmára, a gyáripari munkások munkabérére vonatkozó adatok, stb. Másrészt azzal tett dr. Illyefalvi szolgálatot a hazai közgazdasággal kapcsolatos tudományoknak, hogy fáradtságot nem kímélve, kidolgozta számos olyan másodlagos jellegű statisztikai megfigyelésnek a tervét, melyek révén, nem sajátosan statisztikai forrásokra támaszkodva, a munkás-

kérdés lényegét mégis mélyrehatóan megvilágító adatokhoz jutott, (a kereseti adófizetési lajstromok alapján megállapította pl. a munkások keresetére vonatkozó rendkívül érdekes számokat). Betetőzte pedig munkájának nagy tudással felemelt épületét azoknak a nagy horderejű adatoknak a körültekintő összeírásával és feldolgozásával, melyeket külön felvétel segítségével szerzett be a fővárosban százezernyi ipari munkásról. Bizonyos, hogy dr. Illyefalvi kiváló munkája nyomán jeles szakirodalom fog kisarjadni. Ez majd felhasználhatja azt a gazdag adattárt, melyet e mű magában foglal. A közgazdasági tudománynak azonban a jövőre vonatkozólag nyilván kell tartania azt, hogy a hazai statisztika fejlesztése körül a munkásstatisztika terén is maradandó becsű érdemeket szerzett dr. Illyefalvi I. Lajos.

Utoljára emlékezünk meg arról a nagyjelentőségű tudományos munkáról, melyet előbb a t. II. osztály ülésén mutatott be dr. *Fellner Frigyes* I. tag, majd utóbb „*Csonka-Magyarország nemzeti jövedelme*” címen a tekintetes Akadémia kiadványai között is megjelent. Dr. Fellner Frigyes nem kell külön bemutatnunk a tekintetes Akadémiának. Tudományos egyénisége valamennyiünk előtt jól ismert s a problémakörök is, melyekhez műveiben változatlan hűséggel vonzódik, immár három-négy évtized óta élesen és határozottan kialakultak munkásságában. A nemzeti vagyon, a nemzeti jövedelem és a nemzetközi fizetési mérleg problémáinak kutatása azok a legfőbb kutatási irányok, melyeket megfigyelhettünk s ma is tisztán látunk dr. Fellner Frigyes munkájában. A tekintetes Akadémia — méltányolva tudományos érdemeit — a múltban is már nem egy ízben koszorúzta díjjal dr. Fellner Frigyes munkásságát, s honorálta azt a Nemzetközi Statisztikai Intézet is, melynek régóta tagja s nem egy ülésen a szakosztályi tanácskozásoknak megbecsült munkása.

T. tagtársunk, mint említettük, még jóval a világháborút megelőző időkben választotta tudományos munkásságának fősziinteréül a Magyarország nemzeti vagyonára és jövedelmére vonatkozó számításokat, s ha szomorú is látunk, mennyire más közgazdasági viszonyok azok, melyek kényszere mellett a megcsonkított Magyarországra vonatkozólag folytatja egykor elkezdett számításait, megnyugtató, hogy erre az annyira fontos feladatra oly jeles, tapasztalt s a kérdés tudományos irodalmát alaposan ismerő szakember vállalkozik, mint aminő dr. Fellner Frigyes.

Aligha kell a tekintetes Akadémia előtt bővebben kifejtenünk azt, hogy a nemzeti vagyona és a jövedelemre vonatkozó számítások a statisztika legnehezebb problémái közül valók. A tudomány tulajdonképpen ma sem jutott nyugvópontra pl. arra vonatkozólag sem, hogy a számításoknál a subjektív vagy az objektív módszernek nyújt-e előnyt, mely utóbbit t. tagtársunk használja vizsgálataiban. Mindenesetre úgy látszik, hogy több a híve a subjektív módszernek, de azt csak a fejlett jövedelem- és vagyonadó-statisztikával rendelkező államokban lehet helyesen alkalmazni. A tudomány annak a kérdésnek a megvitatását sem zárta le végérvényesen, hogy pl. a nemzeti jövedelemre vonatkozó számításoknak a közgazdasági viszonyok megítélése körül mekkora értéket tulajdonítson. De két dolog mégis kétségtelen. Az egyik az, hogy senki sem teszi vita tárgyává azt az általunk már fentebb említett körülményt, mely szerint különösen a nemzeti jövedelemre vonatkozó becslések roppant komplikált munkálatok. A másik: ellenére annak, hogy az alkalmazott módszerek értéke felől a vélemények megoszlanak, mégis különösen az angol és az északamerikai egyesült államokbeli közgazdasági tudomány szükségesnek tartja a nemzeti jövedelemre vonatkozó számítások eszközlését, — s a statisztika nemzetközi frontján is újra, meg újra kopogtat ez a probléma.

Mindezek folytán bizonyos az, hogy dr. Fellner Frigyes t. tagtársunk a tudomány szempontjából rendkívül értékes munkát végzett akkor, amikor rövid egymásutánban Csonka-Magyarország nemzeti vagyonára vonatkozó számításainak (szintén a tekintetes Akadémia által publikált) eredményei után a nemzeti jövedelemre vonatkozó számításait is nyilvánosságra hozta. A nemzeti vagyona és jövedelemre vonatkozó számítások tudvalevőleg az u. n. konjekturális statisztika fogalmi körébe tartoznak. Számos és sokfelé szétágazó becsléseken alapulnak azok. A becslésnek, mint a tömegészlelést helyettesítő módszernek, gyengéje az, hogy nem ad abszolút megbízható értékeket. A nemzeti vagyona és jövedelemre vonatkozó számításoknak ezért a módszer nem tökéletes voltában rejlő hiányuk az, hogy esetleg vitathatók azok az eredmények, melyekhez a becslést végző tudós jut.

Jeles munkával szemben fokozottabban kell érvényesülni a kritikának. Semmiesetre sem kisebbíti dr. Fellner Frigyes t. tagtársunk munkájának becstét az, hogy egyébként logikus és egyöntetű tudományos módszerének alkalmazásával szem-

ben némely részletkérdéseknél talán a mély tisztelettel alulírt bizottság is észrevételt tehet. Ez csak azt mutatja, hogy a probléma, melyet t. tagtársunk tárgyal, annyira fontos és annyira közérdekű, hogy aki azzal foglalkozik, mindenesetre támadnak benne gondolatok a probléma megoldásával szemben. Ezek az apróbb észrevételek azonban, ismételjük, egyáltalán nem érinthetik dr. Fellner Frigyes t. tagtársunknak a nemzeti jövedelemre vonatkozó számításainak tudományos kvalitását. T. tagtársunk ezzel a munkájával is igazolta, hogy már csaknem két nemzedéken keresztül ő ezeknek a problémáknak legkiválóbb művelője, kinek csak érdeméül jegyezhetjük fel, hogy bár álláspontját, mely szerint a származékos jövedelmek nem tartoznak a nemzeti jövedelem alkotó részei közé, nem adta fel, — az amerikai tudomány felfogását méltányolva, éppen a most tárgyalt munkájának anyagában (mintegy függelékképpen) feldolgozta a személyes szolgálatokból származó jövedelmek adatait is.

Mindezek alapján a tisztelettel alulírott bizottság a dr. Chorin Ferenc-alapítvány — a fentebbiek szerint — rendelkezésre álló kamatainak odaitélésével az 1930. évben megjelent sok jeles közgazdasági és statisztikai mű közül: részint szerzője sok évtizedre kiterjedő tudományos érdemes munkássága elismeréséül, részint magának a dolgozatnak kiválóságánál fogva is, a dr. *Fellner Frigyes* I. tag „*Csonka-Magyarország nemzeti jövedelme*“ című munkáját ajánlja a tekintetes Akadémiának jutalmazásra.

Budapest, 1931. március 16-án.

Gaal Jenő r. t.
bizottsági elnök.

Laky Dezső I. t.
bizottsági előadó.

Popovics Sándor és *Teleszky János* ig. t. t., *Zelovich Kornél* r. t.

Kaán Károly és *Navratil Ákos* I. t.
a bizottság tagjai.

* * *

Az Akadémia nagygyűlése a bizottság és a II. osztály fönnebbi javaslatát elfogadta.

4. Jelentés a Báró Kornfeld Zsigmond-jutalom odaítélése tárgyában.

Tekintetes Akadémia!

A 137^{1/4} drb. Magyar Nemzeti Bank részvényben elhelyezett báró Kornfeld Zsigmond-alapítványnak 1930. évi osztalékjövödelme (az Igazgató-Tanács által kerek összegben megállapítva 2000 P) a szóbanforgó alapítvány ügyrendjének (közöltetett az Akadémiai Értesítő XXXV. kötet, 202—203. lap II. pontja) értelmében az 1928—1930. években megjelent olyan mű jutalmazására volt fordítható, „amely tudományos jelentőségénél fogva a jutalomra méltónak mutatkozik“.

Az e tárgyban kiküldött alulírt bizottság szemlét tartva az utolsó három évben megjelent s részben más jutalmaknál is szóba került munkák fölött, egyhangú határozattal megállapította, hogy közülük kiemelkedik Molnár Kálmán pécsi egyetemi tanárnak „Magyar közjog“ című 1929-ben megjelent (752 lapra terjedő) munkája.

A mű célja: a százados, jogilag ma is érvényes és az ideiglenes, tényleg fennálló magyar alkotmányt, mind e két részének egybekapcsolásával feltüntetni és érvényességi és tételességi oldaluk viszonyát meghatározni.

E célja elérésére messze ki kell terjeszteni vizsgálatát oly vidékekre, ahol közjogi tudományunk eddig nem mozgott.

Trianoni megaláztatásunk, trónutódlási jogunk nemzetközi felfüggesztése, a főkegyúri jognak ezzel kapcsolatos szünetelése, királytalan királyságunkban az államhatalmak viszonya egymáshoz, kétféle jogrendünk teljesen új feladatok elé állítják a közjogászt, ha e bonyolult útvesztőből igaz kivezető utat akar mutatni az eligazodni akaróknak.

Molnár Kálmán egyenlő figyelmet szentel a nemzet mai állami életét megszabó, tényleg fennálló és a csak jogilag érvényes, mert 1918 óta szünetelő alkotmánynak.

Ennek az alapiránynak folyománya a „Csonkamagyarország a multban és jelenben“ című 16. §-t megelőző, Erdélyt, Temesi bánságot, Horváth-Szlavon-Dalmát társországot, Fiumét, Hübéres mellékországot tárgyaló szakaszok fölvétele.

Kétségtelen, hogy e terület-részeknek összefüggése a magyar állam anyaterületével más természetű, mint az, amelyet az anyaterület jogilag érvényes és mai, tényleg fennálló alkotmánya között megállapíthatni. Megvan mégis a rokonság közöttük. A kettészakadás oka mindegyik esetben a pusztá

külső hatalom kényszerítő parancsán, nem a nemzet saját akaratán nyugszik és ez a körülmény rokon természetű megítélésre készítet.

Ha meg nem ütközünk Anglián, hogy királya századokon át magát Nagybritannia, Franciaország és Irland királyának címezte és csak 1801-ben tette le sok százados igényét Franciaország részeire, hogy ennek királyát 1801-ig nem Franciaország királyának, hanem legkeresztényebb királynak címezte s csak akkor törölte francia királyi címét és címeréből a francia liliumokat, nem lehet helyteleníteni a 10 év előtti jogállapotnak összevetését a mai nemzetközi jogállapottal, mert ilyen nélkül a mai belső közjog sok rendelkezése érthetetlen.

Hasonlóképen állítja helyesen egymás mellé a szerző állampolgársági, nemzetiségi, honvédelmi vonatkozás tekintetében az 1920. év előtti s azóta a Trianoni parancsra kialakult jogállapotot. Hasonló módszerrel tárgyalja a magyar szuverenitás viszonyát a nemzetek szövetségéhez, a győztes nagyhatalmakhoz és ebből a viszonyból folyó súlyos csorbulását úgy a jóvátétel meghatározása, mint a gazdasági s más belügyi szabályozások tekintetében.

A magyar közjognak a legújabb nemzetközi változások által nem érintett sajátos, ősi elveken és fejleményeken nyugvó lényege nyer ezután Molnár Kálmán közjogában megfejtést a meglevő controversiák teljes tekintetbe vételével, szónoki szólamok nélkül, szabatos jogászai fogalmakkal.

A Szent Korona fogalmával indul el az államfő, az államfői hatalom jogállását, helyetteseit, elnyerésének módját legapróbb részleteiben megállapító 27—40. §§-ban.

Hasonló részletességgel fejti ki s a legkényesebb részeibe hatol be a törvényhozó hatalom jogkörébe. Az irodalom ellenkező álláspontjával elszámolva, a hazai gyakorlat kiemelkedő fontos eseteinek vizsgálatával, a külföldi közjogok különbségének feltüntetésével nyújt magyarázatot a legnehezebb pontokon. Legyen elég e részben utalni az országgyűlések tartamát illető fejtegetésekre. A mandátumoknak a törvényes időn túl való megtoldását végszükségből lehetségesnek, de a jog belső lényegével ellenkezőnek mondja. A mandátum-meghosszabbító 1915. IV. t.-c. bár tételes erejű, de a tételes jogot, valamint az általános jogérzetet sérti. (407. l.) Ezzel a magyarázatával helyesen emlékeztet arra, hogy a magyar közjog nem ismeri az angol alkotmánynak parlamentje mindenhatóságát valló tételét.

A törvényhozó szervre vonatkozó rész (389—595 l.)

túlnyomólag tételes nyersanyag, a mai tételes rendezés képét nyújtja. Mindazáltal ezt is történelmi előzményeivel veti egybe és egyes pontjai tekintetében igen beható kritikai álláspontra helyezkedik, ha arra szükség van, amint erre egy kiszakított példaként említjük a fent a 407. lapon található állásfoglalást.

A végrehajtó hatalom szervezetét a mű ugyanabban a szellemben tárgyalja, mint a szerzőnek a *Kormányrendeletek*-ről szóló szép monografiája. Nagyon gondos a kormányhatalom jogászai elemzése, a régi és az új jogrend természetének meghatározása.

Az újról a régire való visszatérésnek, a jogfolytonosságnak ügye tüzetes tárgyalásra talált Molnár Kálmán 1930 november 21-i akadémiai székfoglaló értekezésében: „*A jogfolytonosság helyreállításának jogelvi szükségessége és lehetősége.*“ Az itt bemutatott különböző közjogok rendszerével összeegyeztethető, de lege ferenda javaslatok annak értékes kiegészítését teszik.

Rendszeresség, következetesség jellemzője a közjog egészét részletében és kritikailag feldolgozó nagy kézikönyvnek. Csak egy ponton, a főkegyúri jog kérdésében mutatkozik bizonyos ingadozás és következetlenség, de ez a kevésbé határozott álláspont, melyet a szerző ebben az egy kérdésben elfoglal, korántsem oly természetű, hogy a műnek, mely a maga egészében közjogi tudományos irodalmunknak igen jelentékeny terméke, bármiképen csökkenthetné értékét.

A fennebbiek alapján tisztelettel javasoljuk, méltóztassék a folyó évi báró Kornfeld Zsigmond-jutalmát Molnár Kálmán egyetemi tanár „Magyar közjog“ c. munkájának, amelyet az előadottak szerint a jutalmazásra mindenképen érdemesnek tartunk, odaítélni.

Budapest, 1931. április 23-án.

Fináczy Ernő s. k.
ig. és r. t., a bizottság tagja és
jegyzője.

báró Wlassics Gyula s. k.
ig. és t. t., a bizottság
elnöke.

Popovics Sándor ig. és t. t.

Concha Győző ig. és r. t.

Szinnyei József ig. és r. t.

Kürschák József r. t.

a bizottság tagjai.

* * *

A fönnebbi javaslatot az Akadémia II. osztálya és nagygyűlése elfogadta.

5. Jelentés a Kazinczy Gábor és neje Várady Szabó Anna-jutalom odaitélése tárgyában.

Tekintetes Akadémia!

A Kazinczy Gábor-alapítvány évi kamatait (kerek összegben 400 pengőt) a M. Tud. Akadémia az ügyrend értelmében olyan érdemes tudós, illetőleg író vagy művész munkásságának megjutalmazására tartozik fordítani, »aki hosszabb időn át kiváló munkásságot fejtett ki olyan tudományszakma terén vagy olyan irodalmi, illetőleg művészi téren, melynek jövedelme nincs arányban a végzett szellemi munka belső értékével«.

Az alulírt bizottság folyó évi április 24-én tartott ülésében szemlét tartva a figyelembe vehető egyéneken, különösen dr. Szlávik Mátyást, jelenleg Budapesten, igen szerény viszonyok közt élő öreg tudóst találta olyannak, aki mind életkoránál (70 év); mind az eperjesi ág. hitv. ev. theologiai főiskolán töltött, érdemekben gazdag tanári multjánál, mind a cseh megszállás okozta életkörülményeinél, mind a theologiai és filozófiai tudományok terén kifejtett irodalmi működésénél fogva minden tekintetben megfelel az idézett jutalmi feltételeknek.

Ezért a bizottság egyhangúlag azt javasolja a Magyar Tudományos Akadémiának, hogy az idei Kazinczy-jutalmat dr. Szlávik Mátyásnak méltóztassék odaitélni.

Budapesten, 1931. április 24.

Báró Wlassics Gyula ig. és t. t.
elnök.

Popovics Sándor ig. és t. t. *Kürschák József* r. t.
Fináczy Ernő ig. és r. t. osztálytitkár *Baros Gyula* l. t.
a bizottság tagjai.

* * *

A nagygyűlés a javaslatot elfogadta.

6. Jelentés Thirring Gusztáv: „Budapest főváros demografiai és társadalmi tagozódásának fejlődése az utolsó 50 évben“ c. pályamunkájáról.

Tekintetes Akadémia!

A Magyar Tudományos Akadémia 1924. évi nagygyűlése megbízást adott Thirring Gusztáv akkor levelező tagnak a Kőrösy-alapítványból „Budapest demografiai és társadalmi tagozódása“ c. jutalomtétel kidolgozására. Thirring Gusztáv volt a jutalomtételre az egyetlen pályázó és a beküldött tervrajz és egy kidolgozott fejezet alapján az akkori bírálók: néhai Buday László és Kovács Alajos kedvező bírálata alapján adta neki a megbízást a tek. Akadémia.

Már a tervrajz birálatánál megemlítették a bírálók, hogy a szóbanforgó tárgy kidolgozására keresve sem lehetne alkalmasabb embert találni Thirring Gusztávnál, akit a fővárosi statisztikánál eltöltött évtizedek tapasztalatai és eddigi tudományos munkássága egyképen predesztinálnak a feladat megoldására.

A beküldött pályamunka minden tekintetben megfelel annak a várákozásnak, amelyet Thirring Gusztáv munkájához fűztünk. Az ő feladata volt az egyesülésének 50 éves évfordulóját ünneplő székesfőváros népességének demografiai és társadalmi tagozódását és annak fejlődését az elmúlt 50 év alatt bemutatni és minden irányban megvilágítani. Ennek a feladatnak a pályamunka a legteljesebb mértékben megfelel. Végigvonul előttünk az általunk dédelgetett magyar főváros fejlődésének egész menete minden részletében és vonatkozásában. Azt hisszük, nem akad a föld kerektségén még egy város, amelynek népessége ennyire minuciózus gondossággal és minden aprólékos részletre kiterjedő figyelemmel lenne feldolgozva. Itt a szerzőnek nemcsak mint tudós statisztikusnak, hanem mint szervezőnek és hivatalvezetőnek érdemeit is kell méltatnunk, mert hiszen jórészt ő maga volt az, aki mint a székesfőváros statisztikai hivatalának sok éven át aligazgatója, majd igazgatója lehetővé tette, hogy Budapestről ilyen művet egyáltalán meg lehessen írni.

Hogy csak nagyjából végig menjünk a mű gazdag tartalmán, abból a következőket emeljük ki: Az egész munka a bevezetésen kívül, amely az előzményekkel, rendelkezésre álló statisztikai anyaggal és az irodalommal foglalkozik, öt részből áll. Az *I. rész a népesség fejlődésével és külső tago-*

zódásával foglalkozik, a II. rész a népesség tagozódását demografiai alapon, a III. rész kulturális, a IV. rész társadalmi és az V. rész gazdasági alapon tárgyalja. A munka gazdag táblázatok és grafikai anyaggal is fel van szerelve. Nem kevesebb, mint 267 táblázaton mutatja be a fejlődés statisztikai anyagát, nem számítva a szöveg között előforduló kisebb táblázatokat.

Az I. rész a népesség elhelyezésére szolgáló házak és lakások vízszintes és függőleges tagoltságát tárgyalja az egyes népszámlálások szerint s ezzel igen érdekesen mutatja be a főváros terjeszkedésének, fejlődésének időszakonként változó irányát, majd igen részletesen tárgyalja az egyes kerületek, sőt kerületrészek, azonkívül a bel- és kültek különböző irányú és arányú benépesedését, amint az a házak és lakások számának növekedéséből kitűnik. A népességfejlődést nemcsak általánosságban, hanem egyes részleteiben is sűrűn összehasonlítja a vidéki városok és még inkább külföldi nagyvárosok hasonló viszonyaival, mert csak az ilyen összehasonlítás teszi lehetővé Budapest népességfejlődésének kellő értékelését. Rendkívül érdekesek azok a fejtegetései, amelyek a bevándorlásra, a bevándorlás irányára és a bevándorolt lakosság különböző viszonyaira vonatkoznak. A bennszülött törzsökös lakosságot külön is tárgyalja s igen behatóan foglalkozik azokkal a változásokkal, amelyeket a bevándorlás a lakosság egész strukturájában előidézett. Munkájának ez a része mondhatni a legérdekesebb, legjobban kidolgozott és legtöbb új szempontot felölelő. Például a megtelepedési arány, amelyet a Budapesten születettek és a Budapesten lakó helybeli születésűek egymással szembe való állítása útján állapít meg, egészen újszerű adatokat tár elénk. Ez a letelepedési arány, amely Budapesten a szomszédos községekre való újabb kiáramlás folytán csökkenően van, külföldi városok adataival is összehasonlítást nyer. Általában a fejlődés ismertetésénél Thirring Gusztáv nem áll meg a székesfőváros határánál, hanem, ahol teheti, kiterjeszti vizsgálódását a szomszédos községekre is, amelyek a leendő Nagy-Budapest kereteit alkotják; e szomszédos községekre való kölcsönhatás minden lehető részletét is megbeszéli.

A bevándorolt elemek asszimilálódásának jellemzésére a születéshelyet hasonlítja össze az illetőséggel és honossággal és így állapítja meg az asszimilálódásnak, a törzsökös lakosságba való beolvadásnak a folyamatát.

A II. részben a nemek arányát, annak változását és kisebb területi egységek szerint való alakulását tárgyalja az annak idején beküldött tervrajz szerint, majd áttér a népesség

korviszonyaira, amelyet szintén igen behatóan és gazdag statisztikai anyaggal tesz szemlélhetővé. Rendkívül érdekesek itten azok az adatok, amelyeket a bevándorlás befolyásaképpen mutat be. Csak a bevándorlás magyarázhatja azt, hogy az egy-egy évben, vagy évcsoportban születettek a későbbi népszámlásoknál nagyobb számban szerepelnek, mint tíz évvel előtt, holott az elhalálozás természetes rendje szerint kevesbedniök kellene. Ezekből az adatokból meg lehet állapítani, hogy a bevándorlók milyen korosztályokhoz tartoztak.

A II. rész még a főváros lakosságának nemzetiségi és faji megoszlásával is foglalkozik az anyanyelvi statisztika alapján. Meggyőzően mutatja be azt a magyarosodási folyamatot, amelyen a főváros lakossága az elmúlt 50 esztendő alatt átment. Ezt a folyamatot területrészekben keresztül is bemutatja, sőt az egyes családokon belül is. Itt felhasználja Kőrösy Józsefnek még 1880-ból és 1890-ből származó adatait, amelyek azt mutatják, hogy a magyar, német, tót családfelek családjában a gyermekek milyen anyanyelvűek; hányadrésze marad meg a gyermekeknek ugyanabban a nemzetiségben, amilyenek a családfelek vallotta magát.

Általában Thirring Gusztáv ebben a munkájában több esetben idéz nagynevű elődjének, Kőrösy Józsefnek sok tekinthető uttörő munkásságából és kiváló elődjének érdemeit, aki neki magának is tanítómestere volt, mindig legnagyobb elismeréssel illeti.

A III. részben a népesség felekezeti tagozódását tárgyalja a legszélesebb alapon és az 50 éves időszakot megelőző időkre is vet visszapillantást. Részletesen taglalja az egyes felekezetekhez tartozók különböző fejlődésének okait, amelyek nem annyira a természetes szaporodás különböző nagyságában rejlenek, hanem inkább a bevándorolt tömegeknek a törzslakosságtól eltérő felekezeti megoszlásában. Itt csak egy hiányt érzünk: nem foglalkozik az egyes felekezetek nemzetiségi viszonyaival és azok magyarosodásával, ami igen érdekes megállapításokra adhatott volna alkalmat. Ellenben igen érdekesek és részletesek itt azok az adatai, amelyeket a vegyes házasságokról és azok fejlődéséről közöl.

A III. rész következő fejezete a népesség műveltségi viszonyaival foglalkozik és nemcsak az általános műveltséget, az írni-olvasni tudást és annak fejlődését mutatja be az elmúlt időszak alatt s ezt a fejlődést minden fázisában korrall, anyanyelvvél, felekezettel kombinálva tárja eléünk, valamint területi tagozódásban is, de a legutolsó két népszámlálás

alapján az iskolázottság mértékéről is rendkívül érdekes és tanulságos anyagot tár elénk. Ugyancsak ebben a fejezetben találjuk a nyelvismeretre vonatkozó adatokat, amelyeket Thirring szintén a műveltség egyik kritériumának vesz, bár nézetünk szerint a nyelvismeret inkább a viszonyok adottságának az eredménye, amely esetleg nem is függ a műveltségi állapottól. Mindenesetre a műveltség rovatba tartozik a nyugati nagy nemzetek nyelveinek az ismerete, — sajnos — azonban erről nem találunk adatokat. Egyébként maga a nyelvismeret is, arra való tekintettel, hogy erről a szerző már Budapest félszázados fejlődése c. munkájában részletesen megemlékezett, itt csak röviden van tárgyalva.

Általában meg kell jegyeznünk, hogy Thirring Gusztávot ennek a munkájának a megírásában sokszor feszélyezte az, hogy egy-egy témát régebbi népszámlálásokról írott munkáiban és egyéb tanulmányaiban részletesen kifejtett és itt nem akart újabb fejtegetésekbe, ismétlésekbe bocsátkozni. Véleményünk szerint a szerzőnek közismert szerénysége nem engedte azt, hogy újra adjon olyan dolgokat, amelyeket már egyszer közölt, holott a munkának a teljessége és mindenre kiterjedő volta indokoltta tette volna, hogy ilyen részleteket is kimerítőbben tárgyaljon.

A munka IV. része a népesség családi állapotával és a háztartásoknak az összetételével foglalkozik. Az előbbi részben rendkívül érdekes az u. n. házassági tábla, amely azt mutatja be, hogy a bizonyos korú nem házas férfiaknak és nőknek milyen az évenkénti házassági aránya, illetőleg férjhezmenési lehetősége és hogy változott ez az idők folyamán. Igen érdekesek a meglévő házasságokban a férj és feleség korkombinációjára vonatkozó adatok; kár, hogy ezek csak egyetlen évből, 1890-ből közöltek. Itt csak egy hiányt látunk: a házasságok termékenysége a népmozgalmi és a legutolsó népszámlálási adatok szerint nincsen kellőképpen kihasználva.

Szociális szempontból legértékesebb része a munkának a lakásoknak tagozódásáról, a konyha- és cselédnélküli lakásokról és a háztartásoknak családon kívüli idegen elemekkel kevert voltáról szóló rendkívül bőséges anyagnak az ismertetése. Itt a szerző főképen saját, 1906. évi felvételének gazdag anyagából merít. De lehetővé van téve az összehasonlítás is az újabb 1920. és 1925. évi adatokkal. Sajnálatosan mutatják ezek az adatok a lakásviszonyoknak és az egyes társadalmi rétegek életviszonyainak romlását.

Az V. rész végül a népesség foglalkozási viszonyairól ad hű képet és annak a régiebb időkkel való összehasonlítását is adja, amennyire azt a statisztikának az idők folyamán változott módszerekkel létrehozott adatai megengedik. Itt igen érdekesek azok a fejtegetései, amelyekkel a foglalkozási viszonyoknak az egyes kerületekben való különböző alakulására mutat rá, azonkívül, amelyekkel a nemzetiségeknek és a felekezeteknek a foglalkozásokban való szerepét részletesen elénk tárja. A foglalkozási adatok alapján megpróbálja megalkotni a lakosság társadalmi tagozódásának a képét is és bemutatni azokat a változásokat, amelyek a lakosság társadalmi tagozódásában az évtizedek folyamán és különösen a világháború befolyása alatt beállottak.

Az V. résznek másik fejezete és az egész munkának utolsó része a háztulajdonnal foglalkozik és a fizikai személyek tulajdonában lévő házokról, illetőleg azok tulajdonosairól rendkívül érdekes demografiai adatokat közöl, mégpedig egymás mellé állítva az 1906. és az 1927. évi felvételeknek összehasonlítható adatait. Ezek az adatok kitűnően világítják meg a háztulajdonosok foglalkozásában, nemzetiségi és felekezeti megoszlásában 21 év alatt beállott változásokat.

Ez a hosszúnak látszó felsorolás csak igen halvány képet ad arról a végtelenül gazdag anyagról, ami e munkában fel van dolgozva és a lehetőségig kiaknázva. Ennek a bírálatnak nem lehet célja az, hogy belemenjen maguknak az eredményeknek és a tanulságoknak ismertetésébe, így csak az óriási terjedelmű munkának beható áttanulmányozása után azt állapítjuk meg, hogy a munka teljes mértékben kielégíti várakozásunkat. Mind azt a szempontot, amelyet a pályázó a tervrajz beküldése alkalmával maga elé tűzött, a legnagyobb lelkiismeretességgel, nagyszerű tudományos apparátussal kiaknázta és olyan gyönyörű tudományos művet alkotott, amely élete egész munkásságára feltette a koronát. Ez a munka tényleg úgy tekinthető, mint Thirring Gusztáv egész életén át szerzett tapasztalatainak gyűjteményes összefoglalása, amellyel nemcsak a fővárosnak adott egy valóságos kincses tárt és a főváros lelkes barátainak nyújtott érdekes és élvezetes olvasmányt, de saját magának is örökbecsű emléket állított. Kívánatos, hogy ez a kiváló munka a főváros tanácsának még 1924-ben hozott határozatához képest mielőbb kiadásra kerüljön.

Ki kell még emelnünk a munkának azt a nagy értékét, hogy az egyes statisztikai adatok gyűjtési módszerére és fel-

dolgozási rendszerére is kiterjeszkedik, amivel az elméleti statisztikának is nagy szolgálatot tett. Meg kell említenünk végül rendkívül világos, logikus és szabatos előadásmódját, amely munkáját a statisztikai művekkel ritkábban és nem szakszerűen foglalkozók számára is érdekessé és élvezhetővé teszi.

Mindezeknél fogva mély tisztelettel javasoljuk, hogy Thirring Gusztáv e munkájának a Körösy József-jutalmat kiadni méltóztassék.

Budapest, 1931. április 25.

Kovács Alajos l. t.

Földes Béla r. t.

•
a bíráló bizottság tagjai.

IV.

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megnyitó beszédei.

1. Megemlékezés gróf Apponyi Albert 85-ik születésnapjáról az 1931. június 22-i összes ülésen.

Tekintetes Akadémia!

Először gyűltünk ma összes ülésre össze azóta, hogy az egész ország megünnepelte tiszteleti és igazgató tagtársunk, hazánk nagy fia, gróf Apponyi Albert 85-ik születésnapját. Ebből az ünneplésből részt kérünk mi is, mert Apponyit mi is joggal a magunkénak valljuk és mert Akadémiánk nem szokott szótlan maradni akkor, mikor egy nagy, közös érzelem az egész nemzet szívét megdobogtatja.

Igen — a magunkénak valljuk Apponyit, kit Akadémiánk már 1898-ban választott meg tiszteleti tagjává s 1908-ban igazgató-tagjává is, és ki éppen a legutóbbi időben egy nagy jelentőségű emlékbeszéddel s Szent Imre-ünnepélyünkön egy történelmi értekezéssel vett emlékezetes részt Akadémiánk nyilvános működésében. De mint szónok, nemzetünk legnagyobb szónoka s mint publicista is kiváló helyet foglal ő el állandóan sorainkban és irodalmunkban. Összegyűjtött beszédeit kiadták 1896-ban két kötetben, azóta azonban a hazánk közéletében gyakran

korszakos fontosságú szónoklatok egész hosszú sora, mindig újakkal szaporodva, várja azt, hogy könyv alakban közre adva, mint a szónoki művészet példányképei s történelmünknek is gyakran útjelzői nemzetünk közkincsévé váljanak. A küzdelem, melyet a nagy államférfiú hazája igazának érdekében nemzetközi fórumok előtt folytatott, úgy mutatja be Apponyit, mint a nemzetközi jog tudós és ellenállhatatlan meggyőző erejű művelőjét, s Emlékiratai, melyeknek első kötete 1922-ben jelent meg, valódi mintáját szolgáltatják az elfogulatlan és tárgyilagos egykorú történetírásnak.

De ami mindenkit legjobban megragad e csodálatos életpályának immár a patriarchai kort is meghaladó s még mindig fölfelé ivelni látszó képén, az annak szinte példátlanul álló, mindig diadalmasabbá alakuló politikai jelentősége és jellege. Apponyi sohasem igyekezett a hatalmat magához ragadni; a kormány vezetésére sohasem vállalkozott, csak a politikai helyzet elutasíthatatlan követelményei vehették rá, hogy rövid időre a képviselőházi elnöki, majd kétízben a vallás- és közoktatásügyi miniszteri állást vállalja el. Mégis, akár hivatali állásban volt, akár azon kívül, el volt ismerve általánosan, hogy hazánk egyik legnagyobb politikai értékét és tényezőjét bírja benne.

Ez legvilágosabban tűnt ki, mikor hazánkra ránehezedett az a rettentő csapás, mely összeomlását s megcsönkíttatását hozta magával. Innen kezdve mindenki úgy nézett Apponyira, mint akire nemzeti életünk megmentésében a vezérszerep vár, különösen a külfölddel szemben, amely méltán őt tekintette Magyarország reprezentatív férfiának. Semmi kormányhatalom nem volt a kezében, csak a nemzet bizalmát bírta, de azt osztatlanul és az egész magyarságot áthatotta a tudat, hogy ügyét jobb kezekre nem bízhatta.

Égészen példátlan, mondhatjuk, világszerte az a szerep és az az állás, amelyet Apponyi közéletünkben pályája legújabb szakaszában elfoglal. Őt a gondviselés nemcsak kivételesen hosszú élettel, s' az övéhez hasonló korban valóban ritka lelki és szellemi erővel áldotta meg; neki megengedte azt is, hogy hosszú életében elérje azt, amit mások a politikai téren csak haláluk után szoktak elérni s az általános tartaléknélküli elismerést, megbecsülést és bizalmat. Egy neme az életben való megdicsőü-

lésnek, amelyre a történelemben alig találunk példát és nekünk magyaroknak leveretésünkben, méltatlan megaláztatásunkban és meggyötörtetésünkben jogos büszkeségünk, hogy a mi nemzetünk hozta létre azt a határainkon belül és kívül általánosan elismert csodálatos erkölcsi és politikai értéket, melyet Apponyi jóval több mint félszázados pályája csúcspontján képvisel. És az, hogy ez a mindent meghaladó érték a mi hazánk javát szolgálja, a legbiztatóbb reményt nyújtja elnyomott, de igazságos ügyünk majdani diadalára.

Megvagyok róla győződve, hogy Akadémiánk összes tagjainak érzelmeit fejezem ki, midőn indítványozom, hogy ünnepelt tagtársunknak hozzuk tudomására mély elismerésünket, meleg ragaszkodásunkat, csodálatunkat, büszkeségünket és azokat az őszinte kívánságokat, melyekkel az idén letelt évforduló alkalmából drága életének és megbecsülhetetlen munkásságának további megtartásáért fónászkodunk a Mindenhatóhoz.

Gróf Apponyi Albert ig. és tt. válasza Berzeviczy Alberthez, a M. Tud. Akadémia elnökéhez.

Nagyméltóságú Elnök Úr!

Mély hálával vettem nagybecsű közleményét, mely az Akadémiának rólam való megemlékezését és Nagyméltóságodnak azt bevezető beszédét hozta tudomásomra. Az ott kimondott szavaknak súlyt kölcsönöz a szónok kiváló egyénisége és annak a tudományos testületnek erkölcsi súlya, amelynek körében elhangzottak és amely azok tartalmát magáévá tette. Érdemtelenségemnek tudatában csupán akkép tudok pirulás nélkül ennyi elismerés előtt megállni, hogy töretlen elhatározással iparkodom hazánk szent ügyét tovább szolgálni, mindaddig, ameddig az Uristen munkaképességemet fenntartja.

Fogadja Nagyméltóságod és adja át az Akadémia mélyen tisztelt tagjainak hálám és mély tiszteletem kifejezését.

Budapest, 1931. június 28.

Gróf Apponyi Albert s. k.

2. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr megnyitó beszéde a Történettudományok Nemzetközi Bizottságának 1931. május 20-án Budapesten, a M. Tud. Akadémiában tartott ülésén.

A magyar történetírás és a külföld.

Magyarország és székesfővárosa teljes mértékben méltányolja azt a megtiszteltetést, amelyben a Történeti Tudományok Nemzetközi Bizottsága részesíti akkor, mikor ezidei ülését itt Budapesten tartja meg, s ezért mindenké előtt a hála érzelme az, amelynek kifejezést akarok adni, amidőn Önöket, mint a mi Nemzeti Bizottságunk elnöke melegen üdvözlöm. Ha Budapestre esett választásuk abból a meggyőződésből ered, hogy itt a történelmi tanulmányok iránti élénk érdeklődés és őszinte odaadás nyilvánul, ebben a föltevésükben bizonyára nem csalódtak. Nálunk a történelem iránti érdeklődés és szeretet nemzeti jellemünkből fakad, amit bizonyít az a buzgó munka is, mely irodalmi életünk kezdete óta a történelmi tanulmányok egész terén folyt s azok gyors kifejlődését idézte elő.

A mi történelmi irodalmunk keletkezése megelőzte nyelvünknek irodalmi nyelvvé való fejlődését; a mi első történetíróink, — mint különben másutt is — latin nyelven írtak, de már a XVI. században Erdélyben feltűnni látunk egy magyar krónikást, Heltai Gáspár református lelkészt, akinek utódai is akadtak, nemcsak az emlékiratszerű irodalom terén, hanem a krónikákban és értekezésekben is. Hosszú időn át bizonyos párhuzamosságot látunk a magyar és latin történetírás között, bár az utóbbi még mindig túlsúlyban van, mert ha a magyar nyelven írt művek könnyebben tettek szert népszerűsége az országban, viszont nyelvünk elszigeteltsége megfosztotta azokat a határainkon túl való elterjedés lehetőségétől.

A mohácsi katasztrófa óta (1526) óriási nehézségek merültek fel történetírói munkásságunk egységes szervezése körül. Hazánknak szétdarabolása okozta ezt s a török megszállás. Másfél évszázadig a régi egységes Magyarország három külön részre tagolódtott, melyek egymással ellenséges viszonyban is állottak: az, amely a Habsburg-házi királyok uralma alatt állott, az, amely a törököknek hódolt és az, amely a török szultán többé-kevésbé súlyos

pártfoglaltsága alatt az erdélyi fejedelmek által kormányoztatott.

Ebben a korszakban a Verancsics, Oláh, Brutus, Istvánffy, Bethlen Farkas és János latin műveivel versenyre keltek a Szalárdi, Zrinyi, Kemény, Bethlen Miklós és Cserei Mihály magyar könyvei; főképp Erdély volt az, amely a nyugati befolyásoktól való nagyobb függetlenségében a magyar történelmi irodalmat előbbre vihette.

A török uralom megtörése és Erdély függetlenségének megszűnte után a történetírásban a vezetés mindinkább a nyugatra megy át, s a latin nyelv majdnem kizárólag uralkodóvá lesz. Bél Mátyás protestáns tudós volt, de nemsokára főképp a jezsuita tudósok, Pray, Katona és Kollár nyomultak előtérbe és érdemesültek latin történetírásunk terén.

Hogy a latin nyelv szerepét történelmi irodalmunkban helyesen ítéljük meg, számot kell vetnünk azzal a ténnyel, hogy nálunk egészen a múlt század első feléig a latin nyelv a törvényhozás, bíraskodás, sőt a tanítás nyelve is volt; törvényeink, összes közokirataink latinul voltak szerkesztve; ezért a nyelv nálunk a múltban nem volt egyszerűen holt nyelvnek tekinthető, sőt inkább a tanult osztályok érintkezési nyelve is volt, amely soká megakadályozta az országban lakó, különböző nyelvű nemzetiségek ellentéteinek összeütközését.

A XVIII. század vége felé meghonosodott nálunk is az a meggyőződés, hogy nem elég krónikákat írni, hanem be kell hatolni a történelmi ismeretek forrásaiba, az okmányokba, levelekbe, eredeti feljegyzésekbe és emlékiratokba. Kovachich Márton György érdemei ennek az irányznak első érvényreemelése, de soká tartott, amíg az valóban győzedelmeskedett.

Akadémiánk megalapítása gróf Széchenyi István nemeslelkű kezdeményezése következtében 1830-ban a történelmi tanulmányokat meglehetősen szervezetlen állapotban találta, úgy, hogy az alakuláskor nehéz volt találni oly tagokat, akik a Tudós Társaságban valóban a történelmi tudományokat képviselték. Az akkor Tudós Társaságnak nevezett Akadémia főcélja nyelvünk művelése és kifejlesztése volt. De csakhamar felismerték a történelmi források felkutatásának, összegyűjtésének és kiadásának szükségességét is. Győzött annak a belátása, hogy a kiadatlan okmányok használata nem maradhat néhány beavatott szakférfiú

privilegiuma, hogy tehát ezeket a forrásokat az egész irodalmi világ számára hozzáférhetőkké kell tenni. Ehhez járult, hogy nálunk történelmünknek rendkívüli mozgalmas folyása s a viharok, amelyek hazánkban dúltak, okozták, hogy a régi okmányok legnagyobb része eltűnt a háborúk s különösen a török megszállás által okozott zavarokban. Ez az oka annak is, hogy mi ma saját történetünk kútforrásait gyakran kénytelenek vagyunk a külföld levéltáraiban keresni, ami még inkább indokolja azok lemásolásának és közrebocsátásának szükségét.

A történelmi forrásoknak ama kiadása, melyet Akadémiánk és a többi tudományos társulatok rendeztek, különösen a világosi katasztrófa (1849) óta, vagyis a múlt század második felétől kezdve, ma kiterjedt és gazdag gyűjteményt képvisel, úgy, hogy Akadémiánk kötelezve érezte magát ennek a forrásirodalomnak egy bibliográfiáját szerkeszteni meg *Lukinich Imre* tagtársunk által s azt a most körünkben időző külföldi történészek között szétosztani. Ez a kézikönyv feltünteti az egyes forrásművek tartalmát és közlésünk nyelvét. Midőn e kötetet a Nemzeti Történelmi Bizottság t. tagjainak kezeihez juttatjuk, szolgálatot véltünk tenni a történelmi tanulmányoknak, mert aki betekint a könyvbe, csakhamar tájékozódhatik az iránt, mennyiben használhatja a mi kiadványainkat esetleg saját tanulmányai körében?

Természetesen ez a gyűjtemény nem terjed ki a pragmatikus, vagy monografikus jellegű történelmi művekre, habár a jelzett időponttól kezdve történeti irodalmunk ebben az irányban is hatalmasan kifejtett. Hogy csak az elhunyt történészeinkre utaljak, elég talán a Szalay László, Horváth Mihály, Szabó Károly, Ipolyi Arnold, Fraknói Vilmos, Szilágyi Sándor, Pauler Gyula és Thallóczy Lajos nevére utalnom.

Meg kell említenem, hogy Akadémiánk mint történelmi forrásművek kiadója újabban hatalmas versenytársra talált a Történelmi Társulatban, kivált mióta az gróf Klebelsberg miniszter úr elnöklete alatt áll s főképp a közlebb eső korok, vagyis a múlt század forrásműveinek kiadása terén rendkívül élénk tevékenységet fejt ki.

Ez a vázlatos képe történeti irodalmunk fejlődésének azt hiszem, eléggé igazolja azt, amit állítottam, hogy nálunk a történelem iránti szeretet nemzeti jellemünkben gyökerezik. Ez a hajlam újabban még megerősödött a

viszonyok változása következtében. Minél inkább látja egy nemzet magát megfosztva attól, amit a múltban bírt, annál inkább ragaszkodik annak a múltnak emlékeihez, amelyek legalább képzeletében visszaállítják neki azt, amit elvesztett.

Egy más körülmény is arra indít bennünket, hogy múltunkat vizsgáljuk és megvilágítsuk. Helyzetünk ilyen változását, amelyet a háború és a következő békeszerződések idéztek elő, gyakran indokolták oly hibákkal, amelyeket állítólag a mi nemzetünk a múltban elkövetett. Nos, mi nem ismerhetjük el e vád igazságos voltát. Nem tudunk, de nem is akarunk fellázadni az adott tények ellen, de fenntartjuk jogunkat nemzetünk becsületének megvédésére; viseljük szerencsétlenségünk súlyát, de nem ismerjük el azt, hogy saját hibáinkkal idéztük volna elő.

Egyébiránt mi itt teljesen tudományos légkörben mozgunk s bár a történelmi tanulmányok mindenütt a közvéleményből és közérzületből is merítik erejüket és indítékaikat, mi kizárólag az igazság keresését fogadjuk el iránytűnkül történelmi tanulmányainkban. Éppen, mert vagy jóhiszemű tévedések, vagy szándékos történehamisítások oly végzetesekké váltak ránk nézve, köteltségünk visszaállítani azt, ami kétségbevonhatatlanul igaz, s amely csak pártatlan és tárgyilagos vizsgálat útján állapítható meg. Sem az elkövetett igazságtalanságokat, sem a jövőendő jóvátételi követeléseit nem szabad és nem lehet a történelemhamisításra alapítani; ügyünket elveszthettük az erők küzdelmében, de az még mindig győztes maradhat a történelmi igazságszolgáltatás ítélőszéke előtt.

En azt hiszem, hogy a történelmi igazságnak az a hajthatatlan kultusza, mely legjobb sugalmazója minden történelmi kutatásnak és tanulmánynak, bennünket mindnyájunkat közös alapon és közös munkában egyesíthet, bármily érdekek választanak bennünket széjjel az élet küzdelmeiben. Ebben a meggyőződésben üdvözlöm Önöket t. Tagtársaink, mint vendégeinket és hívom fel a kölcsönös bizalomtól sugalmazott munkára.

V.

Közlemények a nemzetközi tudományos együttmunkálkodás ügyeinek intézése végett alakított Magyar Nemzeti Bizottság üléseiről.

1. Berzeviczy Albert ig. és t. tagnak, a M. Tud. Akadémia és a Magyar Nemzeti Bizottság elnökének megnyitó beszéde a Magyar Nemzeti Bizottságnak 1931. június 18-án tartott ülésén Mr. Nicholas Murray Butler előadása alkalmából.

Tisztelt Bizottság, tisztelt közönség!

A Nemzetek Szövetségének kebelében a nemzetek szellemi együttműködésének (Cooperation) szervezésére létesült bizottság felhívására a mi Akadémiánk kebelében is alakult egy, az együttműködés céljait szolgáló nemzeti bizottság, mely az intézménynek nemzetközileg elismert organuma s mint ilyen élénk összeköttetésben áll úgy a genfi bizottsággal, mint a nemzetközi értelmi együttműködés párisi középponti intézetével.

Azonban bizottságunk úgy fogja fel feladatát, hogy nem pusztán végrehajtó-közege a nemzetközi középpontnak, hanem a maga hatáskörében is igyekszik a nemzetek közötti szellemi együttműködést előmozdítani, egyebek között azzal, hogy kiváló külföldi vendégeknek alkalmat és módot nyújt itt, az Akadémia termeiben fejteni ki véleményüket közérdekű, tudományos kérdések felett.

Igy már a multban is szerencsénk volt körünkben fogadhatni és meghallgathatni a külföldi szellemi élet egyes kitűnőségeit. Csak természetes ennél fogva, hogy midőn most a newyorki Columbia-egyetem és a Carnegie-alapítvány nagyhirű elnöke Mr. Nicholas Murray Butler hazánkat és fővárosunkat látogatásával tiszteli meg s itt más tudományos intézetek részéről is méltó megtiszteltetésben részesül, Akadémiánknak a szellemi együttmunkálás ügyét szolgáló nemzeti bizottsága felkérte őt, hogy nagyhatású szavát a mi körünkben is hallassa.

Közönségünk már híreből, eddigi itteni megnyilatkozásából és sajtónk közléseiből ismeri a kiváló férfiút, kit most Akadémiánk csarnokában üdvözölhetünk, ismeri úgy

a tudomány — különösen a filozófia és pedagógia — művelése, mint a tudományos intézmények szervezése körül szerzett fényes érdemeit, melyek neki a művelt világ közbecsülésében oly kiváló helyet biztosítanak. És ismerjük törekvéseit, melyekkel a nemzetközi viszonyokban az emberiség legnemesebb ideáljainak igyekszik érvényt szerezni.

Tisztelt vendégünk a maga széles világismeretével és mélyreható ítéletével kétségkívül ismeri és kellően értékeli azt a jelentőséget, mellyel hazánkra nézve kivált jelenlegi helyzetünkben a szellemi kultúra s a szellemi haladás bír. Egy háborúnak, melyet elő nem idéztünk, ránk nézve gyászos vége hazánkat ezeréves birtokának kétharmad részétől megfosztván, anyagi és politikai hatalomban lényegesen megfogyatkozva, nemzetünk csak szellemi erejének fokozott kifejtésével lehet képes fenntartani azt a helyet, melyet a művelt nemzetek sorában immár régóta méltón elfoglal.

Ez a hely nem dízsterem, mert hiszen bár szellemi kultúránk újabb keletű némely nagy európai nemzeténél, mi voltunk soká védő bástyája a nyugati kultúrának a keleti barbárság előretörései ellen. Ujabbán pedig úgyszólván a szellemi élet minden terén előhoztunk már oly kiváló tehetéseket, melyeknek munkáját az egész művelt világ elismeri s modern irodalmunk a legkülönbözőbb nyelvekre lefordítva el van terjedve mindenfelé.

Szellemi kultúránknak a multból a külföld előtt is ismeretes nagy képviselői közül talán elég a tudományok terén a Bólyay, Körösi Csoma Sándor, Semmelweiss, br. Eötvös József és Lóránd, Vámbéry és Goldziher, a költészet terén a Petőfi, Madách, Jókai, Mikszáth és Ady, a művészetek terén a Liszt, Markó, Munkácsy, Páll, Benczur, Szinyei neveire hivatkoznom.

Fölötte megörvendeztet bennünket, hogy tudós vendégünk mai előadása tárgyául »a kisebb nemzetek szerepét a művelődés fejlődésében« választotta. Mondanom sem kell, hogy ez bennünket mennyire érdekel s hogy egy világra szóló tekintélynek e tárgyra vonatkozó vélemény-nyilvánításától mennyi okulást várunk.

Nemzeti bizottságunk nevében legmelegebben üdvözölve tisztelt vendégünket, felkérem őt előadása megtartására.

A megnyitó beszédnek angol szövege a következő:

Ladies and Gentlemen,

Complying with a request of the Committee on Intellectual Co-operation established within the League of Nations, our Academy has created as well a National Committee whose object is intellectual co-operation and which is the internationally acknowledged exponent of this institution. In this quality our Committee is in lively touch with the Committee at Geneva and the Central Institute for Intellectual Co-operation in Paris.

Still, in the view of our Committee its task is not confined to be merely an executive instrument of the International Centre, but endeavour as well in its own sphere to promote intellectual intercourse between the nations, among others by giving distinguished foreign guests an opportunity to disclose in the Hall of the Academy their views as to scientific problems of public interest.

Thus we had as yet the honour to receive in our midst and to listen to, several prominent notabilities of the intellectual life of foreign countries. When therefore at this time the well known President of Columbia-University and Trustee of Carnegie-foundation, Mr Nicholas Murray Butler is honouring our Country and Capital with his visit, and other scientific institutions are conferring on him the highest distinctions which they have to bestow, it is only a matter of course that the National Committee for Intellectual Co-operation of our Academy has as well requested him to be good enough to let us hear his far-reaching and weighty word in our midst.

The prominent man whom we have at present the honour to greet in the Hall of our Academy is already known to our public by his fame, his manifestations of the recent days and by the reports of the press as a representative man of scientific learning — especially in the field of philosophy and pedagogies — whose splendid merits as to the organisation of scientific institutions being acknowledged far and near, have assured him an exceptional high standing of esteem all over the civilised world. And we know also his aspirations to realize the most noble ideals of humanity.

Our highly honoured guest with his wide knowledge of the world and his profound penetration undoubtedly

knows and duly appreciates the important interest which — especially in our situation — intellectual life and intellectual progress mean to our country. The tragic conclusion of a war which we did not bring about having deprived our country of more than two thirds of its millenarian territory, there is no doubt that our nation greatly reduced in its economic and political power as it is, will not be able to maintain the level it occupies of old standing among civilised nations but with an increased development of its intellectual power.

This level is not an unworthy one. Our civilisation, it must be admitted, is more recent than that of some great European nations because some hundred years, when Oriental barbarism was menacing Occidental Europe, Hungary had the thankless task to be rampart and safeguard to the Western World. Since that time our intellectual life has produced many gifted partners whose work is acknowledged all over the civilised world and products of our letters translated into the most different languages are circulating far and near.

As to the great representative men of our civilisation in the past who are known as well abroad, it might perhaps be sufficient to mention, in the province of learning Bólyay, Alexander Csoma de Kőrös, Semmelweis, Baron Joseph Eötvös, his son Baron Roland Eötvös, Vámbéry and Goldziher, in the sphere of poetry Petőfi, Madách, Jókai, Mikszáth and Ady, and as for art Liszt, Markó, Munkácsy, Páll, Benczur and Szinyey-Merse.

It has been a great pleasure to us that our learned guest chose as theme of his lecture the role of the smaller nations in the development of civilisation. I need not mention how highly this argument is interesting us and how much most valuable advice and suggestions we are expecting to receive from the views which an authority of world-wide ponderosity is laying before us.

On behalf of our National Committee I bid our highly esteemed guest a warm-hearted welcome and beg to request him to deliver his lecture.

Mr. Nicholas Murray Butlernak előadása megtartása után Berzeviczy Albert elnök úr a következő szavakkal mondott köszönetet:

Nemzeti bizottságunk és Akadémiánk nevében mélyen érzett köszönetet mondok Murray Butler elnök úrnak az előadásért, mellyel bennünket megtisztelt, valamint a rokonszeves elismerésért is, mellyel annak keretében nemzetünkről megemlékezett. Előadásában foglalt megállapításait és nézeteit nemcsak figyelemmel kísértük, hanem beható megfontolás tárgyává is fogjuk tenni s igyekezni fogunk azokat javunkra értékesíteni.

Nagyrabecsüljük már magát azt a tényt, hogy kiváló vendégünknek mi is alkalmat nyújthattunk a tudományos életünk kitünőségeivel való érintkezésre s hogy itteni látogatásától a mi szellemi életünk és az Egyesült Államok hatalmasan kifejlett műveltsége között annyira kívánatos kapcsolatok megerősödését remélhetjük. Hálát mondunk mindazoknak, kik mai összejövetelünk fényét megjelenésükkel emelték s ezek sorába különösen az Amerikai Egyesült Államok nagyérdemű követének, valamint a diplomáciai kar többi tisztelt képviselőinek, s ezzel a mai ülést bezárom.

VI.

A M. Tud. Akadémia állásfoglalása a nyelvhelyesség és a nyelvművelés kérdésében.

A M. Tud. Akadémia 1931. évi május hó 18-án tartott összes ülése behatóan foglalkozott az I. osztálynak a nyelvhelyesség kérdésében Négyesy László t. t. 900/1931. számú beadványa alapján kidolgozott javaslatával. A főtktár javaslatára elhatározta az Akadémia, hogy a nyelvművelést újra sürgős, elsőrendű feladatának tekinti és intézkedik a Nyelvtudományi Bizottságnak megfelelő kiegészítése iránt.

Négyesy László t. t. az Akadémia összessége előtt élő szóval is vázolta a magyar nyelvhelyességi mozgalmak történetét és ismertette azokat az okokat, amelyek az Akadémia állásfoglalását elodázhatlanul szükségessé teszik. Utalt arra, hogy már a M. Tud. Akadémia halhatatlan alapítói a Tudós Társaság egyik főfeladatának tekintették a magyar nyelv kispallérozását, később Brassai, Arany János és Gyulai Pál kezdeményezésére ugyancsak az Akadémia kelt nyelvünk tisztaságának védelmére és tette lehetővé, hogy Szarvas Gábor

megindíthassa a Magyar Nyelvőr című folyóiratot, amely körülbelül 25 éven keresztül végezte a nyelvművelés nagy munkáját, megrostálva a nyelvújítás alkotásait, nyesegetve a neologizmus szertelenségeit és szívósan küzdve az idegen-szerűségek: a felesleges idegen szavak, szólások, fordulatok beözönlése ellen.

A XX. század elejétől ellanyhult ez a szervezett mozgalom, ami azzal a káros következménnyel járt, hogy a nyelvromlás egyre ijesztőbb mértékben terjed. A nyelvtudósok nagy része elzárkózott a nyelvhelyesség és nyelvművelés gyakorlati kérdései elől, s a sajtóban sem keltettek számottevőbb visszhangot azok a szorványos aggódó felszólalások, amelyek időnként el-elhangzottak, és azok a javaslatok, amelyeket pl. Lehr Albert, Berczik Árpád és Zolnai Gyula terjesztettek elő. Szinnyei Józsefnek 1924-ben az idegen-szerűségek és a nyelvi helytelenségek ellen mondott rektori beszéde tekinthető az újabb megmozdulás egyik jelentékeny bevezetésének. Az utóbbi években egyre sűrűbben hallunk tiltakozó felszólalásokat az idegen szavak fölös használata és — ami még fontosabb — a veszedelmesen terjeszkedő idegenszerűségek ellen: Kenedy Géza és Hegedüs Lóránt az Akadémiához intéztek ebben az ügyben beadványt, az országgyűlésen is szóváltották nyelvünk romlását és a napilapokban is érdemes cikksorozatok szálltak sikra nyelvünk tisztaságának védelmében (Kosztolányi Dezső stb.).

Mivel az Akadémia a hozzászólások után elérkezettnek látta a fellépésre alkalmas lélektani pillanatot, elfogadta az I. osztálynak azt a javaslatát, hogy élére áll a nyelvhelyesség érdekében indítandó mozgalomnak. A feladat teljesítését az Akadémia évtizedek óta működő Nyelvtudományi Bizottságára bízta, amelyet kiegészít a filozófiai, társadalmi és történettudományi, valamint a matematikai és természettudományi osztályok tagjaival, úgyszintén az Akadémián kívül működő írókkal és publicistákkal is, akiket mint meghívott tagokat óhajt ebbe a munkába bevonni.

A bizottság által végzendő munkálatokat az Akadémia a Magyar Nyelv című folyóiratnak melléklapján teszi közzé, úgy hogy a kérdések tárgyalásáról és az eredményekről az érdeklődő nagyközönség is állandó tájékoztatást nyerhet.

VII.

Dr. Csánki Dezső osztályelnöknek dr. Kornis Gyula rendes taghoz, 1931. április 13-án tartott székfoglalója alkalmából intézett üdvözlő beszéde.

Tisztelt Tagtársunk!

Köszönetünket fejezem ki nagyérdekű felolvasásodért, amelynek megtartásával a Magyar Tudományos Akadémia teljesjogú rendes tagjainak sorába léptél. Meg fogjuk keresni az elnökséget, hogy az erről szóló oklevelet számodra állíttassa ki és küldje meg.

S midőn ily minőségben szívesen üdvözöllek, keresem és könnyen meg is találok a szellemi fonalakat, melyek engem, mint történetírót, Veled, mint filozófussal, a tudomány területén összekötnek.

Ez összeköttetés legbiztosabb fonala: jelen nagyértékű, különösen az állam céljaira, intézményeire és eszményeire vonatkozó előadásodon kívül »A történetfilozófiáról« írt csodálatos szép műved, s »A magyar történetírás új útjai« című új műről szóló kritikai ismertetésed.

Utóbbi mű — *elsőrangú szakjérfiak méltó feltűnést keltett nagyértékű munkája* — tudvalevőleg, különösen a történetírás *szellemtudományi* (szellemtörténeti) módszeréről, és ugyane történetírásnak *a nemzeti gondolathoz* való viszonyáról kíván, *mint fõgondolatról* értekezni, és tudományunk számára irányt adni. De ugyanakkor — talán inkább a színezés és hatás kedvéért — kissé leszólja »a mult század második felének különben tiszteletreméltó u. n. aktapublikáló történetírását«, mely szerinte ezért, a közönséggel való szorosabb érintkezését elvesztette, s mely ezenkívül, az akkor divatos közjogi szabadság-idea szempontjából, mint szerinte »nemzetietlent«, a magyar történetnek több fontos korszakát elhanyagolta.

Könnyű megérteni, hogy az ezen előbbi korszakhoz tartozó, még ma is élő idősebbek, itt-ott mint vádat vették magukra e megállapításokat. S némiképp méltán. Mert kétségtelen, hogy az ilyen adat-publikáló műveket, mint nélkülözhetetleneket, akkor is, sőt *ma is, nem annyira a közön-*

ség, mint inkább a szakemberek számára szokták kiadni; továbbá, mert akkor is jöttek létre nem pusztán adatokat publikáló, hanem feldolgozásszerű művek; s végül, ami fő, akkor is gondolkoztak és vitáztak az azóta hol megöregedett, hol meghalt szakemberek a történetírás, és ezzel kapcsolatban az élet, a világ, s ezekben: az egyén, nemzet és emberiség nagy kérdéseiről, s a mindezeket tárgyazó különféle tudományos módszerekről.

E pillanatban a gondolkodás mesterével állok szemközt, s — bár én is írtam ilyen, több kötetre terjedő, szükségesnek s esetleg unalmasnak látszó forrásművet is — szeretném, ha velem együtt más társaimat is azok közé számíttanátok, akik — midőn ily »adat-publikáló« jelenüket vagy multjukat, mint szaktudósok nem szégyelik — *egyebek közt ezt a »magasabb« u. n. szellemtörténeti és nemzeti irányt is (s ami lényeges: mint nem újat) bizonyos kritikával, a magukénak mondják.*

Nehéz lenne a mi tudományunk nagy területén, óhaj-tásom igazolásául, a rendelkezésre álló pár perc alatt széttekintenünk. De erre most talán nincs is szükség.

Nyilvánvaló, hogy a történetírás, — mely a földi teremtmények legmagasabbikának: az embernek multját, annak sokoldalú mivoltában, de egyszersmind a társadalmakkal, a nagy mindenséggel, sőt az Absolutummal való viszonyában is vizsgálni kívánja, — időnként az *eszmék* egész sorozatával áll kapcsolatban, s e tekintetben neki is kötelességei vannak. De bármint legyen, legfőbb tudományos kötelessége mégis csak *a pontos ténymegállapítás, s ezzel kapcsolatban az objektív igazságra való törekvés.* »Hogyan történt?« E kérdésre kell elsősorban pontos feleletet adnia. S csak azután kutathat okok után, s végezhet általánosításokat. És minél szebb tudományos épületet akar emelni, annál megbízhatóbb anyagot kell ahhoz szállítania.

Maguk *azok a szellemtörténeti eszmék (azaz tulajdonképp magasabb tények) pedig az idők és korszakok folyomán érték és hatás tekintetében szakadatlanul változnak, sőt olykor szinte lázasan kóvályognak.* Alig lehet ugyan tagadni, hogy ma csakugyan főleg *a nemzeti eszme* áll előtérben. A bölcselkedő, egyszerre valóságokat és rendező eszméket is kereső történetírónak nem nehéz, a — *kétségtelen alapul szolgáló kereskedelmi s általában gazdasági okok mellett — ezt az eszmét okolni pl. a világháborúért.* De vajjon nem gyötrődik-e, és nem gyötrődött-e már

régebben is, mondjuk: egész földrészünk pl. a világtörténelem annyira fontos és időnként annyira változó *kulturális válságaitól és eszményeitől*, amelyekben olykor pl. az *erkölcsi s vallási*, mondjuk: *felekezeti* időleges viszonyok is szinte veszélyesen döntő fontosságúak? Nem él, illetve gyötördik-e és nem gyöttrődött-e már régebben is, ezenkívül pl. különösen a *társadalmi eszme* és jelszavak (jobbágyság, feudalizmus, liberalizmus, radikalizmus, kollektivismus, szocializmus, bolsevizmus), az *állam* különböző hatalmi formái és tényezői, s a *gazdasági* válság (pl. ma: munkanélküliség, elértéktelenedés, a termelés túlsága, a felvevő képesség megcsökkenése) hatása alatt? És ép *e pillanatban* nem igaz-e, hogy ami gyűlöletet és szegénységet pl. a *nemzeti eszmének* a háborúval való *túlhajtása* okozott, nem akarja-e *épen ez a gazdasági gondolat* valamiképp enyhíteni?

De hiszen már Te megmondád, sőt a szóbanforgó mű bevezető cikke is hangsúlyozza, hogy pl. ez a, *helyes alkalmazás mellett különben nagy eredményű u. n. szellemtörténeti* módszer, ha öntudatlanul is, különösen az úgynevezett művelődéstörténetben (és tulajdonképp más történelmi feldolgozásokban is) régóta alkalmazott eljárás; sőt, hogy ennek a módszernek is *meg lehetnek a maga jogyartékosságai*, mert pl. széles teret engedhet — a pozitív adatok esetleges lekicsinylése mellett — az egyéni intuíciónak, a szubjektív hangulatoknak, szellemeskedő általánosításoknak, *sőt érzelmeknek is*; amiktől a »tudományt« mind óvni kell. Aminthogy maguk e könyv kitűnő írói is, kénytelenek nemcsak más, feldolgozó műveikben, hanem e könyvükben foglalt megállapításaik szerint is, az ép felsorolt különféle alap-szemponatok érvényesítésével is dolgozni, s ők is inkább csak a *tudomány újabb eredményeinek* felhasználásával és saját külön *egyéni* tehetségükkel különböznek egyik-másik kiválóbb elődjöktől.

Ezekért, s azután még sok minden kritikai másért sem látszik helyesnek csupán *egy-két nevezőre* (pl. szellem-történet, nemzeti gondolat) *visszavezetni* ezt a mi, tudomány-mivoltában úgyis gyakran meggyanusított történet-írásunkat, s *kizáró, egységes és imperatív ítélkezésbe fogni esetleg a különböző népekre és korokra nézve*. Az előttünk lezajló élet kategóriáinak egymással való viszonyában kétségenkívül vannak ugyan *alsóbb és magasabb rangú tények*, de ezeket ennek a tudománynak a legkülönbözőbb népekre, területekre, civilizációkra és időszakokra nézve mindig kü-

lön-külön kell megállapítania. S *például* a történetírásnak egyik legértékesebb tudományos feladata, hogy az ilyen *alsóbb és egyszerűbb* és azután (emelkedve) *magasabb tények, másszóval vezető eszmék* (mint »milieu«) életfejlődését és hatását, az azokat képviselő *vezető egyéniségek* mint »reprezentánsok« tevékenységével és jellemzésével együtt méltassa.

Ezt a tárgyat bővebben is ki lehetne, sőt bizonyára ki is kellene fejtenem. De ez ünnepies alkalomra ez a rövid összefoglalás is elég legyen!

E pillanatban a fődolog, hogy tudományunk területén az újabb, filozófiai rendszeres fogalom- és értékmeghatározások és tárgyunkra is érvényes irányítások Tőled, mai és említett történetfilozófiai munkádból erednek. S midőn én ez előkelő alkalmat ennek megállapítására hálásan felhasználom, mindig a dolgok és gondolatok magasabb harmóniába való egyesítését célzó további tudományos munkálkodásodhoz Istentől erőt, egészséget és áldást kívánok.

VIII.

Herczeg Ferenc ig. és t. t., másodelnök üdvözlő beszédei a M. Tud. Akadémia által jutalmazott tanítókhoz.

Nagy Péter fonói és Missik István rácalmási elemi iskolai igazgató-tanítókhoz 1930. április 27-én.

T. Igazgató uraim!

Az Akadémia ügyrendje, amely a Báró Wodiáner Albert-alapítvány díjának kiadását szabályozza, igen magas igényekkel lép fel a jutalmazandóval szemben. Megkívánja, hogy képzett tanító és buzgó nevelő legyen, hogy szeretettel bánjon tanítványaival, megkívánja, hogy úgy az iskolában, mint az iskolán kívül gondolja a gyermek szellemi, erkölcsi és testi fejlődését, továbbá, hogy a felnőtt lakosság erkölcsi, értelmi és gazdasági helyzetének javításával is foglalkozzék és megkívánja végül, hogy a jutalmazandó a társadalom közbecsülésben álló tagja legyen.

A Tudományos Akadémia, miután megszerezte a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium útján a kir. tanfelügyelők jelentéseit és azután az erre illetékes bizottság vé-

leményét, arra a meggyőződésre jutott, hogy a felsorolt tulajdonságok teljes mértékben érvényesültek az Önök sok évi működésében és azért Önöknek ajánlja fel a jutalmat, elismervén ezzel, hogy Önök követendő példaképen állanak nemcsak a magyar tanítóság, hanem a népet vezető egész magyar értelmiség előtt.

A díj, amelyet átadni bátor leszek, olyan jutalom, amelyet egy szegény nemzet adhat szegény fiainak. Tekintsék kérem szimbolumnak, amelynek igazi értékét a tisztelet és rokonszenv adja meg, amelyet az Akadémia tagjai és velük a magyarság tizezrei éreznek Önök iránt.

A Tud. Akadémia elismerése nemcsak az Önök tiszteletreméltó személyének, hanem az egész néptanítói karnak szól, annak a testületnek, amely mostoha viszonyok közt, lankadatlan buzgalommal és hősiességgel teljesíti hivatását. Pedig ez a hivatás az ország életében ma talán a legfontosabb, mert hiszen a jövő Magyarország sorsát formálja.

Herczeg Ferenc ig. és t. t., másodelnök beszéde az akadémiai jutalmat nyert tanítók jutalmának átadása alkalmából 1931. április 27-én.

Tekintetes Akadémia!

Tisztelettel köszöntöm a M. T. Akadémia tagjait és vendégeit és megnyitom az összes ülést. Ülésünkön különös jelentőséget és érdekességet ad az a körülmény, hogy ma fogjuk kiadni a jutalmat, amellyel a M. T. Akadémia évről-évre két, erényekben és érdemekben gazdag néptanítót szokott kitüntetni. Akadémiánk ezzel nemcsak azt a kulturmunkát akarja megjutalmazni, amelyet egyes kiváló tanférfiak életükben elvégeztek, hanem egyszersmind kifejezést óhajt adni a megbecsülésnek és rokonszenvnek is, amelyet a súlyos viszonyok közt élő és küzdő magyar tanítói kar iránt érez. A jutalom odaitélésénél a javaslatot tevő bizottság elsősorban oly tanítókat szokott figyelembe venni, akiknek munkássága nem merül ki az iskolai oktatásban, hanem akik társadalmi téren is üdvös hatással vannak a lakosság felnőtt részére és azon fáradoznak, hogy emeljék a nép életének színvonalát. Ez a gondolatmenet teljesen beleillik gróf Széchenyi István hagyományaiba, akiről tudjuk, milyen sokat várt és követelt a népnevelés-

től. A súlyos helyzet, amelybe Magyarország a háború következtében került, még fokozta a népnevelő munka szociálpolitikai részének fontosságát. A régi Magyarország társadalmi berendezkedésének egyik hibája és mulasztása volt, hogy nem tudta szoros lelki egységbe forrasztani a nemzet egyes rétegeit és tétlenül nézte, hogyan idegenedik el egymástól a város és a falu, az értelmiség és a munkásnép. Nemzeti érdek, hogy ezen a téren változás történjék és hogy a szellemi és fizikai munkások egymáshoz való viszonya becsületesebb és meghittebb alapon épüljön ki. Egységes nemzet mi akkor leszünk, ha népünk önként vállalja az értelmiség önzetlen vezetését. Itt tág munkaköre nyílik a magyar művelődés utászcsapatának, a tanítóságnak, amely beigazolta már, hogy meg tudja építeni az arany hidat, amely az egyes népiességi rétegek különérdekei fölött az egységes nemzeti élethez vezet. A M. T. Akadémia, az előkészítő bizottság valóban lelkiismeretes és alapos munkálatai alapján, a magyar tanítóság két tiszteletreméltó és érdemekben gazdag kiválóságának, *Skerlán Gyula* és *Iwsits Gyula* igazgató uraknak ítélte oda a jutalmat. Boldog vagyok, hogy én adhatom át az igazgató uraknak az Akadémia elismerésének jelét és csak azt sajnálom, hogy a jutalom természeténél fogva mellőznünk kellett annyi más, ugyancsak kiválóan érdemes nevet, amely az előmunkálatok során fölmerült. Kérem *Skerlán Gyula* és *Iwsits Gyula* urat, vegyék át munkás és áldásos életük szimbolikus jutalmát, amelynek értékét nem az aránylag szerény pénzösszeg adja meg, hanem az egész magyar nemzet nagyrabecsülése és hálája, amely vele együtt jár.

A M. Tud. Akadémiának a kiváló elemi iskolai tanítók részére kiadott 500—500 (1929-ben 400—400) pengős jutalmát kapták:

1929-ben: Keresztes Vencel diósgyőri vasgyári igazgató-tanító, Berkényi Károly zólyomi, majd pesterzsébeti igazgató-tanító.

1930-ban: Nagy Péter fonói (Somogy vm.) róm. kat. elemi iskolai igazgató-tanító, Missik István rácalmási (Fehér vm.) áll. elemi iskolai igazgató-tanító.

1931-ben: *Skerlán Gyula* soproni róm. kat. elemi iskolai igazgató-tanító, *Iwsits Gyula* keszthelyi községi elemi iskolai igazgató-tanító. •

A nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium által jutalmazott tanítók :

1929-ben: Dobák István kiskunfélegyházi róm. kat. igazgató-tanító, Neményi Károly esztergomi községi igazgató-tanító.

1930-ban: Kelemen Lajos egri róm. kat. elemi isk. igazgató-tanító, Nagy Mihály komlóbányatelepi (Baranya vm.) áll. elemi iskolai igazgató-tanító, Stampay Miklós nógrádmarcali áll. elemi iskolai igazgató-tanító, Jámbor Kálmán hajdunánási ref. elemi iskolai tanító.

1931-ben: Szabady Sándor somogyszentpáli róm. kat. igazgató-tanító, Barthó Dániel salgótarjáni acélgyári osztálytanító, Bán Lajos kisvárdai áll. elemi iskolai igazgató-tanító, Zsák József szatymazi áll. elemi iskolai igazgató-tanító.

IX.

Költségvetés

az 1931. év július—december hónapjaira.

I. A <i>Budapesti Szemle</i> július—decemberi füzetének írói tiszteletdíjaira	6.000 P
II. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> július—decemberi füzetének nyomdai kiállításához	1.000 „
III. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> két füzetére	1.500 „
IV. Az <i>Almanach</i> és a tagok irodalmi munkálatainak kinyomtatására	1.400 „
Összesen :	9.900 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Értekezések és Emlékbeszéddek kinyomtatására	1.600 P
2. Ezek írói tiszteletdíjára	800 „
3. Bírálati díjakra	200 „
4. Munkácsi Bernát r. t. részére a <i>Keleti Szemle</i> XXI. kötetének nyomdai kiállítására segély	600 „
5. A <i>Kőrösi Csoma-Archivum</i> segélye	500 „
Összesen :	3.700 P

b) Nyelvtudományi Bizottság.

1. A <i>Nyelvtudományi Közlemények</i> következő kötetének nyomdai kiállítására, továbbá szerkesztői és írói tiszteletdíjaira	4.200 P
2. Klemm Antal l. t.: <i>Magyar történeti mondattan</i> c. m. következő füzetének nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjára (második részletül)	2.000 „
3. Zsirai Miklós: <i>Nyelvrokonságunk, nyelvrokonaink</i> c. m. nyomdai kiállítására (első részletül)	900 „
4. A Nyelvművelő szakosztály rendelkezésére	1.000 „
5. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
6. Bizottsági apróbb költségekre	100 „
	<hr/>
Összesen:	8.400 P

c) Classica Philologiai Bizottság.

1. Szidarovszky János: <i>Görög és latin hangtan és alaktan</i> c. m. nyomdai kiállítására (második részletül)	1.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági kisebb kiadásokra	40 „
	<hr/>
Összesen:	1.740 P

d) Irodalomtörténeti Bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> 1931. évi III. és IV. füzetének nyomdai kiállítására, továbbá szerkesztői és írói tiszteletdíjára	4.000 P
2. Egy irodalomtörténeti értekezés nyomdai kiállítására	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági kisebb kiadásokra	40 „
	<hr/>
Összesen:	5.240 P

Az I. osztály és bizottságai összesen 19.080 P

B)**A II. osztály és bizottságai.****a) II. osztály.**

1. Kornis Gyula r. t.: <i>Az államcélok elmélete és a kultúrpolitika</i> ; Polner Ödön r. t.: <i>Az államélet néhány főbb kérdése</i> c. értekezéseinek nyomdai kiállítására	1.200 P
2. Bírálati díjakra és postaköltségekre	200 „
	<hr/>
Összesen:	1.400 P

b) Filozófiai Bizottság.

1. A <i>Filozófiai Könyvtár</i> VI. kötetének nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjára	2.000 P
2. Az <i>Athenaeum</i> c. folyóirat segélyére	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíjára	200 „
4. Bizottsági kisebb kiadásokra	40 „
	<hr/>
Összesen:	3.240 P

c) Jogtudományi Bizottság.

1. Vitéz Moór Gyula l. t.: <i>A jogi személyekről</i> c. m. nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjára (második részlet)	1.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíjára	200 „
3. Bizottsági kisebb kiadásokra	40 „
Összesen :	1.740 P

d) Történelmi Bizottság.

1. A Barabás Samu l. t. által szerkesztett <i>Székely oklevéltár</i> egy kötetének kiadására	3.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíjára	200 „
3. Bizottsági kisebb kiadásokra	40 „
Összesen :	3.240 P

e) Hadtörténeti Bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjaira	2.000 P
2. Gyalóka Jenő l. t.: <i>Az első orosz megszállás és Erdély felszabadítása 1849-ben</i> c. műre	1.200 „
3. Az előadó úr tiszteletdíjára	200 „
Összesen :	3.400 P

f) Nemzetgazdasági Bizottság.

1. A <i>Közgazdasági Szemle</i> segélyére	2.400 P
2. Laky Dezső l. t.: <i>Magyarország bűnügyi statisztikája</i> c. m. nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjára	1.000 „
3. <i>Thirring Gusztáv</i> r. t.: Budapest főváros demografiai és társadalmi tagozódásának fejlődése c. pályamunkájának jutalomdíja	1.000 „
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
5. Postaköltségekre és egyéb kisebb kiadásokra	100 „
6. Ezenfelül a Nemzetgazdasági Bizottság számára az Igazgató-Tanács tartalékolta a Chorin Ferenc-alapítvány részvényei 1930 évi osztalékának felét, valamely közgazdasági m. nyomdai kiadására	2.300 „
Összesen :	7.000 P

g) Archaeologiai Bizottság.

1. Archaeologiai ásatásokra a bizottság irányítása szerint a M. Nemzeti Múzeum tisztviselőinek közreműködésével	5.000 P
2. Néhai Szalay Ákosnak a dunabogdányi castrumnál végzett ásatások alapján írt hátrahagyott munkája nyomdai költségeire és a szerzői tiszteletdíjára	1.500 „
3. Az előadó úr tiszteletdíjára	200 „
4. Bizottsági kisebb kiadásokra	40 „
Összesen :	6.740 P

A II. osztály és bizottsági összesen 26.760 P

C)

A III. osztály és bizottsága.

a) III. osztály.

1. A <i>Matematikai és Természettudományi Értesítő</i> XVIII. kötete további füzetének nyomdai kiállítására, az ebből készülő különlenyomatokra és írói tiszteletdíjakra	15.000 P
2. Emlékbeszédekre és ezek írói tiszteletdíjára	600 „
3. Bírálati díjakra és póstaköltségre	100 „
4. A Nemzetközi Geofizikai és Geodéziai Unió Magyar Nemzeti Bizottsága által végzendő kutatásokra (Oltay Károly I. t. kezéhez)	2.000 „
5. <i>Konek Frigyes</i> I. t.-nak kémiai kutatásokra	1.000 „
6. Egyéb természettudományi kutatásokra	1.000 „
7. Boros Ádám: <i>A Nyírség flórája</i> c. botanikai műve nyomdai kiállításához segély	1.000 „
Összesen:	20.700 P

b) Matematikai és Természettudományi Bizottság.

1. A <i>Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte</i> XXXVIII. kötetének nyomdai kiállítására, szerkesztői és írói tiszteletdíjára	3.400 P
2. Az előadó úr tiszteletdíjára	200 „
Összesen:	3.600 P

A III. osztály és bizottsága összesen 24.300 P

Az I—III. osztályok tudományos kiadásai összesen 70.140 P

Etnográfiai és Folklorisztikai Bizottság.

1. Az 1934-ben Bernben tartandó Népművészeti Kiállítás számára készülő magyar kiadvány előkészítésére (második részletül)	5.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen:	5.240 P

Szótári Bizottság.

1. Dologi kiadások	600 P
2. Adatgyűjtésre	500 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	1.300 P

*

Csengery János t. t.: *Aeneis* fordításának nyomdai költségeire az Akadémia segélyének utolsó részlete 500 P

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, legszükségesebb kötések költségeire és egyéb legszükségesebb kiadásokra	4.000 P
Régi magyar nyomtatványok kötési költségeire	250 „
Összesen :	4.250 P
<i>Összes tudományos kiadásokra körülbelül</i>	91.330 P
Elhunyt tagok képmásainak elkészítésére	4.000 P

Személyzeti kiadások.

Főtitkári fizetés	1 P
A főkönyvtárnok úr fizetése (július—december hónapokra)	2.000 „
A főtitkári irodaszemélyzetnek (napidíjas és gépirónók fizetése félévre)	3.120 „
Összesen :	5.121 P

Tiszteletdíjak félévre.

A három osztálytitkár úrnak egyenként 1.000 P, összesen	3.000 P
Dudás Kálmán építész	800 „
Voit Lajos könyvelésért	800 „
Altisztek családjainak gyógykezelésére	800 „
Összesen :	5.400 P

Nyugdíjak.

Az Akadémia régibb alkalmazottainak nyugdíjára és az időnként előterjesztett kérelmek alapján rendkívüli segélyekre, valamint a felemelt lakbérek alapján félévi segélyekre 18.000 P

Nyugdíjat kap: Jónás Károly nyug. gondnok három személy után.
Dr. Trócsányi Zoltán nyug. irodaigazgató két személy után.

Özv. Tiringer Béláné, a Könyvkiadó Hivatal vezetőjének özvegye, két személy után.

Özv. Borovszky Samuné, irodaigazgató özvegye, egy személy után.
Ezenfelül minden nyugdíjas részére megszavaztatott tüzelőanyag és Jónás Károly ny. gondnok a bérház I. emeletén természetben kap lakást (három utcai szoba és egy udvari helyiség, valamint mellék-helyiségek).

Jónás Károly két gyermekének nevelésére félévi 320 pengőt kap.

Személyzeti kiadások végösszege 28.521 P

Újévkor szokásos ajándékokra (az iroda személyzete, altisztek, póstások, kézbesítők) 2.000 P

Rendes dologi kiadások félévre.

Fűtőanyagra	3.000 P
Villamos világítás (az Akadémia palotája és a bérház lépcsőháza)	1.800 „
Vizdíj a palotában és bérházban együtt	800 „
Kéményseprőnek	408 „
Ülési meghívók előállítására és borítékokra	120 „
Telefondíj	280 „
Póstdíjakra kb.	450 „
Irodai kiadásokra kb.	500 „
Kézbesítő altisztek villamos költsége kb.	300 „
Adókra	13.500 „
Illeték-egyenérték	100 „
Összesen kb.:	21.258 P

Rendkívüli dologi kiadásokra és beruházásokra.

Az Akadémia palotájában a legszükségesebb szerelési, tatarozási egyéb, azonnali javítást kívánó munkákra	10.000 P
Összesen:	10.000 P

A széphalmi Kazinczy-parkban.

1. Az utak kavicsolása- és tisztítására	1.825 P
2. Drótkerítés elhelyezése, virágház és egyéb épületek javítására	720 „
Összesen:	2.545 P
<i>Összes kiadásokra kb.</i>	159.654 P

Bevételek.

1. Várható államsegély (1931. július—december)	50.000 P
2. Házbérjövedelem kb.	36.000 „
3. Könyvek eladásából kb.	4.000 „
4. Az Igazgató-Tanács határozata alapján a gróf Vigyázó-vagyron jövedelméből felhasználható	50.000 „
5. Adományokból	1.500 „
6. Az Igazgató-Tanács a Chorin Ferenc-alapítvány letételében levő részvények 1930. évi osztalékának felét, valamely közgazdasági munka költségeire tartalékolta	2.300 „
7. A korábbi években tartalékolt összegekből felhasználható	16.000 „
Összesen kb.:	159.800 P

X.

A Magyar Tudományos Akadémia jutalomtételei 1931-ben.

1.

A M. Tud. Akadémia 1896. október 5-én tartott összes ülésén elhatározta, hogy bármikor is fog gróf Széchenyi Istvánnak az ő nevéhez és működéséhez méltó életrajza akár kéziratban, akár kinyomatva benyújtani, ennek szerzője jutalomban fog részesülni. E jutalomdíj összege 3.000 pengő.

A pályaművek megbírálásában egy, az Akadémia három osztályából kiküldött öt tagú bizottság előterjesztése alapján a nagygyűlés dönt. E bizottság elnöke a II. osztály elnöke vagy akadályoztatása esetén valamely ilyenül megválasztott tiszteleti tagja, tagjai közül kettőt a II., egyet-egyet az I. és III. osztály választ. A jutalom odaitétele, vagy ki nem adása iránti véleményes jelentést a bizottsági tagok egyike szerkeszti és terjeszti elő a nagygyűlésen.

2.

A M. Tud. Akadémia *saját bevételeiből* id. báró Wodianer Albert alapítványtevő *emlékére* fejenként 500—500 pengő jutalmat tűz ki Magyarország bármely népiskolájában működő legérdemesebb néptanítónak, tekintet nélkül az iskolafenntartó jellegére.

A jutalmat az Akadémia 1932. márciusi összes ülésén ítéli oda. A jutalmazottaknak a jutalmat az Albert napját követő áprilisi összes ülésen az Akadémia elnöke adja át.

E jutalomra az Akadémiához kérvényt nem lehet beadni, mert csak a tanfelügyelőktől a közoktatásügyi minisztérium útján beérkezett jelentések szolgálhatnak a döntés alapjául.

3.

Kazinczy Gábor nyug. kúriai bíró és neje Várady Szabó Anna alapítványának évi kamatait (kerek összegben 400 pengő) az Akadémia olyan érdemes tudós, illetőleg író, vagy művész munkásságának megjutalmazására tűzi ki, aki hosszabb időn át kiváló munkásságot fejtett ki olyan tudományszakma terén, vagy olyan irodalmi, illetőleg művészi téren, melynek jövedelme nincs arányban a végzett szellemi munka belső értékével.

Az Akadémia a jutalmat a nagygyűlés második napján ítéli oda.

A jutalomra jelentkezés a folyamodó munkásságának feltüntetésével 1931. december 31-ig küldendő be a Főtitkári Hivatalba. Ha a jutalomra érdemes író vagy művész a kitűzött határidő előtt jelentkeznek e jutalom elnyerése végett, az Akadémia sürgősség esetén összes ülésben is kiadhatja a jutalmat.

Az I. osztályból.

I. Új jutalomtételek.

4.

Az 1932. évi akadémiai *Nagyjutalom* (2000 P) és a *Marczibányi-mellékjutalom* (800 P) az 1923—31. évkörben megjelent *széptudományi (esztétika, irodalom- és művészettörténet)* munkák legjobbjainak lévén

odaitélandó, az Akadémia figyelmezteti az ily nyomtatott munkák szerzőit, hogy művüket 1931. évi december 31-ig az Akadémia főttkári hivatalába küldjék be, feljegyezvén röviden azt, amit munkájuk kiváló vonásának tartanak. Azonban e figyelmeztetés nem zárja ki azt, hogy be nem küldött munka, amelyről a tagoknak tudomásuk van, pályázhassék; sőt, ha az az Akadémia kiadásában jelent meg vagy könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző pályázni kíván vele.

5.

Az özv. *Vojnits* Tivadarné-jutalomra (a M. Tud. Akadémia Vojnits-érme) az 1931. évben Budapesten előadott irodalmi becsű és a színpadon sikert aratott magyar eredeti tragédiák, vígjátékok és népszínművek pályáznak. Bármely más jutalmat nyert színmű nem jön tekintetbe.

A jutalom az 1932. évi februári összes ülésben fog odaitéltetni.

6.

Az 1931-ben megjelent *nyelvtudományi értekezések* legjelesebbike a M. Tud. Akadémia bevételeiből és a Sámuel Alajos (Kölber)-alapítvány kamatainak felhasználásával 200 pengő jutalomban fog részesülni. A jutalom odaitélése a nagygyűlésen fog kihirdettetni.

E pályázatban résztvesznek az összes 1931-ben megjelent értekezések, amelyekről a bírálóknak tudomásuk van.

Már hirdetett jutalomtétélek.

7.

Kivántatik a török személynevek, népnevek és néprésznevek szótárának tervezete terjedelmes mutatvánnyal, a régibb és újabb források lehető teljes felhasználása alapján. Bevezetésül rendszeresen tárgyalandó e nevek jelentéstana és alakтана. (A személynevek közül az arab és a perzsa eredetűek nem veendőek fel.)

Jutalma — *Feridun* bey emlékezetére — a M. Tud. Akadémia övedelméből 1000 pengő. Határnap: 1931. szeptember 30.

8.

Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből (1780—1830-ig).

Jutalma Budapest székesfőváros adományából 800 pengő. Határnap 1931. szeptember 30. A jutalom csak abszolút becsű munkának adatik ki.

9.

A magyar dráma története 1867-től 1896-ig.

Jutalma a M. Tud. Akadémia bevételeiből és a Bésán-alapítvány kamatainak felhasználásával 1000 pengő. Határnap 1931. szeptember 30. A jutalom csak abszolút becsű munkának adatik ki.

A II. osztályból.

Új jutalomtétélek.

10.

A Salgótarjáni Köszénbánya R.-t. által elhunyt elnökének, *dr. Chorin Ferencnek emlékére tett* 40.000 P-s alapítvány 1931. évi kamatának rendelkezésre álló része a jövő évi nagygyűlésen elsősorban a magyar *közgazda-*

sággal kapcsolatos tudományágak körében 1931-ben megjelent munkának, amennyiben pedig a kiküldött bizottság a jutalomra érdemes ilyen közgazdasági művet nem találna, olyan államtudományi munka jutalmazására lesz felhasználható, amely tudományos jelentőségénél fogva erre a jutalomra méltó.

Ennélfogva az Akadémia felszólítja mindazokat, akik a Chorin Ferenc-jutalomra igényt tartanak, hogy munkájukat 1931. december 31-ig a Főtitkári Hivatalhoz címezve küldjék be. Ez a figyelmeztetés azonban nem zárja ki azt, hogy olyan be nem küldött munka, melyről a kiküldendő bíráló bizottság tagjainak tudomásuk lesz, szintén pályázhassék.

A jutalmat az 1932. év május havában tartandó nagygyűlés fogja odaitélni.

11.

A Weiss Fülöp-alapítvány 1931. évi kamata (kerek összegben 4000 P) az 1927–31. években megjelent kiváló magyar *közgazdaságtudományi* munkának lesz odaitélhető.

A M. Tud. Akadémia ennek folytán felhívja azokat, akik ezt a jutalmat elnyerni óhajtják, hogy művüket 1931. december 31-ig azzal a megjegyzéssel küldjék be a Főtitkári Hivatalba, hogy a Weiss Fülöp-jutalomra pályáznak.

Ez a figyelmeztetés azonban nem zárja ki azt, hogy olyan be nem küldött munka, melyről a kiküldendő bíráló-bizottság tagjainak tudomása lesz, szintén pályázhassék.

12.

(Nyílt pályázat.)

„A Nagyboldogasszonyról elnevezett budavári koronázó (Mátyás) templom. Építéstartó történeti leírása és műemlékei.“

Jutalma a Budapest székesfőváros adományából 1000 P.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1932. december 31-ig küldendő be a Magyar Tudományos Akadémia főtitkári hivatalához. A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap.

A jutalom újabb bírálat után csak önálló becsű, teljesen kész munkának adatik ki.

13.

(Nyílt pályázat.)

A M. Tud. Akadémia az 1929–31. évkörben megjelent legértékesebb várostörténeti munka utólagos jutalmazására pályázatot hirdet.

Jutalma: a magyar városok országos kongresszusa által Sipőcz Jenő nevére tett 1000 (Egyezer) pengős jutalomdíj.

A jutalom csak abszolút tudományos értékű műnek ítéltetik oda. A jutalom odaitélése az Akadémia 1932. évi nagygyűlésén fog megtörténni.

Felhívotnak ennélfogva azok a szerzők, akik ezt a jutalmat elnyerni óhajtják, hogy munkáikat 1931. december 31-ig a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalához azzal a megjegyzéssel küldjék be, hogy azokkal a „Sipőcz Jenő“ jutalomdíjra pályáznai óhajtának. Ez a figyelmeztetés azonban nem zárja ki, hogy olyan, be nem küldött munka, melyről a kiküldendő bíráló bizottság tagjainak tudomása van, szintén pályázhasson.

Már hirdetett jutalomtétellek.

14.

(Nyílt pályázat.)

József nádor és a szépítő bizottság hatása Pest város fejlődésére.

Jutalma Budapest székesfőváros adományából 1000 P.

A munka tervrajza valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1931. december 31-ig küldendő be a Magyar Tudományos Akadémia főtitkári hivatalához. A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap.

A jutalom újabb bírálat után csak önálló becsú teljesen kész munkának adatik ki.

15.

(Nyílt pályázat.)

„A magyar földbirtokjog alapelvei történeti kialakulásukban és különös figyelemmel a legújabb törvényhozási eredményekre.“

Jutalma Győr sz. kir. város alapítványa kamatainak felhasználásával s ezeket kiegészítve a M. Tud. Akadémia bevételeiből 2000 P.

A munka tervrajza valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1931. december 31-ig küldendő a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalába.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására záros határidővel megbízást kap.

A jutalom újabb bírálat után csak önálló becsú, teljesen kész munkának adatik ki.

16.

(Nyílt pályázat.)

Ismertetni kell tudományos és publicisztikai politikai irodalmunkat 1800—1847-ig bezárólag. (Gróf Széchenyi István és Kossuth Lajos irodalmi működésének kikapcsolásával.)

Kivántatik elsősorban a külön kötetben, vagy füzetben megjelent munkáknak és iratoknak, úgyszintén a gyűjteményekben, folyóiratokban, gyűlési naplóknak és időszaki lapokban közzétett munkáknak bibliográfiája, mégpedig a magyar nyelvűeké mellett a latin és más élő nyelvűeké is.

A bibliografiai anyag pontos leltározása alapján ki kell fejteni ennek az irodalomnak tudományos, politikai és szellemtörténeti jelentőségét, viszonyítva az előbbi századvégi irodalomhoz.

Az 1800—1847-ig megjelent tudományos és publicisztikai politikai munkák jegyzéke megtekinthető a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalában (V. Akadémia-utca 2., I. emelet) köznapokon d. e. 9—1 óra között.

A pályamunka jutalma az ifj. bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítvány kamatainak felhasználásával, ezeket a M. Tud. Akadémia bevételeiből kiegészítve, 3000, azaz háromezer pengő.

A munka tervrajza valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1931. december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalába.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására záros határidővel megbízást kap.

A jutalom újabb bírálat után csak önálló becsű, teljesen kész munkának adatik ki.

17.

„Fejtsék ki a főkegyúri jog jogalapja, tartalma és a magyar közjog idevágó szabályai.

Ismertetni kell a magyar király főkegyúri joga körül Mária Terézia kora óta kialakult gyakorlatot.“

Jutalma Molnár Kálmán egyetemi tanár adományából 1000 P.
Határnap 1931. szeptember 30

A jutalom csak abszolút becsű munkának adatik ki.

18.

(Nyílt pályázat.)

A konjunktúra-elmélet alapjai, a konjunktúra-kutatás módszerei és eddigi eredményeinek bírálata.

Jutalma a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank gróf Széchenyi István-alapítványa két évi kamatainak felhasználásával 2000 P.

A munka tervrajza valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1931. december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalához. A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására záros határidővel megbízást kap. A jutalom újabb bírálat után csak teljesen kész és jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

19.

„Buda ostroma 1849-ben.”

Jutalma Budapest székesfőváros adományából 1000, azaz ezer pengő.

A munka tervrajza valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1931. december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalához.

A legjobb tervrajz szerzője záros határidővel megbízást kap a mű megírására. A jutalmat újabb bírálat után csak abszolút értékű, — önálló forráskutatáson és forráskritikán alapuló — teljesen kész munka kaphatja.

A III. osztályból.

Már hirdetett jutalomtétel.

20.

Budapest székesfőváros technikai jutalomtételle.

„Fejtsenek ki az útburkolás legjelentősebb feladatai, tekintettel a nagy városok fejlődő forgalmára és különösen figyelembe véve a székesfővárosi viszonyokat.”

Jutalma Budapest székesfőváros adományából 1000 pengő.
Határnap 1931. december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának adatik ki.

XI. a) Elő-
a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon bevételeiről és

A) Bevételek.		Pengő	Pengő
a) A haszonbérletileg kezelt földbirtokok :			
1.	Abony Bolháspartpuszta (572-88)	8.593'20	
2.	Abony kisbérletek (részben búza-, részben pénzhaszonbér)	1.005'11	
3.	Bátyai kishaszonbérletek (részben pénz, részben búza)	14.298'—	
4.	Bátyai fűzes és nádas (pénzhaszonbér)	4.000'—	
5.	Csabonyi haszonbérletek (1325 q búza)	1.987'50	
6.	Hartabojár (305 q búza)	5.475'—	
7.	Hartamikla (172'12 q búza)	2.581'80	
8.	Nagyberki-Mosdós (pénzhaszonbér)	16.462'50	
9.	Rákoskeresztúr-Nagyréf (pénzhaszonbér)	4.000'—	
10.	Ujkécske (81 q búzabér)	1.215'—	
11.	Szalkszentmárton (pénzhaszonbér)	50.000'—	
12.	Tószeg-Paládics (búza-haszonbér)	4.882'50	
13.	Tószeg-Alsórét (pénzhaszonbér)	5.000'—	
14.	Uszod (búza-haszonbér)	1.746'—	121.246'61
b) Házilag kezelt földbirtokok.			
15.	Abony	1.298'—	
16.	Bátya	20.900'—	
17.	Csabony	7.305'—	
18.	Prónayfalva-Kötönypuszta	8.870'—	38.373'—
c) Erdőgazdaság :			
19.	Abony	2.000'—	
20.	Bátya	6.000'—	
21.	Csabony	8.000'—	
22.	Hartabojár	1.000'—	
23.	Nagyberki	7.000'—	
24.	Prónayfalva (Kötönypuszta)	11.000'—	
25.	Szalkszentmárton	4.000'—	39.000'—
d) Bérház :			
26.	Budapest, VII., Károly-körút 1.		53.551'40
e) Tőkejövedelem :			
27.	Értékpapírok szelvényjövédelme gróf Vigyázó Sándor- féle vagyon 2.600'— P		
	" " gróf Vigyázó Ferenc-vagyon 400'— P	3.000'—	
28.	Folyószámlakamatok	800'—	3.800'—
f) Különféle bevételek :			
29.	A kisberkii erdőszlak bére	100'—	
30.	Szalkszentmártoni térítés	555'56	
31.	Előre nem látottak	150'—	805'56
g) Rendkívüli bevételek :			
32.	Abony, Bolháspart-pusztai birtok haszonbérhátralék- különbözete		2.370'58
Összes bevétel:			259.147'15

irányzat

kiadásairól az 1931 július 1-től december 31-ig terjedő félévre.

		Pengő	Pengő
B) Kiadások.			
a) Személyi kiadások :			
1.	A központi igazgatási költségekből e vagyonra eső rész	17.000—	
2.	Régi alkalmazottak kegydíjai	1.345—	
3.	Az alkalmazottak készkiadásai	1.800—	
4.	Dr. Péteri Ferenc végkielégítése e vagyonra eső rész	9.750—	29.895—
b) Dolgoi kiadások :			
5.	Az abonyi park fenntartása	1.100—	
6.	Abonyi épületek tatarozása	400—	
7.	Bátyai épületek tatarozása	5.000—	
8.	Mosdósi kegyuri épületek teljes rendbehozása	1.800—	
9.	Prónayfalvai-Kötönypusztai építkezések és tatarozások	4.000—	
10.	Szaizkszentmártoni-Feketehalom-pusztai iskola részére folyósítandó segélyek	270—	
11.	A Szaizkszentmárton-feketealmi iskola tatarozása	400—	
12.	Tűzkárbiztosítások	760-09	
13.	A Károly-köruti házban levő gazdasági iroda fűtése és világítása	250—	
14.	Bankköltségek	500—	
15.	Előre nem látott kiadások	3.000—	17.480-09
c) A házilag kezelt földbirtokoknál :			
16.	Abony	198—	
17.	Bátya	5.400—	
18.	Csabony	500—	
19.	Prónayfalva-Kötönypuszta	6.500—	12.598—
d) Az erdőgazdaságok kiadásai :			
20.	Erdőőri személyzet készpénzjárandósága	3.735—	
21.	Csabonyi erdőgazdaság térítése a mezőgazdaságnak természetbeni szolgáltatásokért	800—	
22.	Erdősítési költségekre és csemetekertek gondozására	3.400—	
23.	Erdőőri lakások karbantartására	800—	
24.	Üzemtervi belső munkálatokra	500—	9.235—
e) Bérház :			
25.	Budapest, VII., Károly-körut 1. számú ház közterhei	20.150—	
26.	E ház karbantartására kb.	2.500—	22.650—
f) A földbirtokok közterhei :			
27.	Bátya	3.978—	
28.	Csabony	954—	
29.	Nagyberki erdő	260—	
30.	Prónayfalva-Kötönypuszta	1.000—	
31.	Rákoskeresztúr	906—	7.098—
g) Végrendeleti terhek :			
32.	Az örökhatágyó által rendelt életjáradék	12.000—	
33.	A rákoskeresztúri múzeumi örökhatágyó	900—	12.900—
h) Kamatterhek :			
34.	P. M. Ker. Banknál fennálló tartozás II. félévi kamata	11.500—	
35.	A M. N. Bank nyugdíjalapjától felvett jelzálogkölcsön félévi kamata	31.200—	42.700—
Összes kiadások :			154.556-09

b) Elő-
a gróf Vigyázó Sándorné sz. báró Podmaniczky Zsuzsanna-vagyon

	Pengő	Pengő
A) Bevételek.		
<i>a) A haszonbérbe adott földbirtokok:</i>		
1. A rákoskeresztúri kishaszonbérletek haszonbérére (1613·52 q rozs és 500 P készpénzbér)		16.635·20
2. Vecsés (Ferihegy) 467 q rozs		4.670—
3. Pesti rétek (302·84 q buza, 425·45 P készpénzbér)		4.968·05
4. Penc (50 q buza)		750—
<i>b) Erdőgazdaság:</i>		
5. Rákoskeresztúr		5.000—
<i>c) Tőkejövedelem:</i>		
6. Értékpapír szelvényjövedelem		1.500—
7. Folyószámlakamat		500—
<i>d) Különféle bevételek:</i>		
8. Tó- és malombérek (89 q rozs, 150 P készpénzbér)		1.040—
9. Rákoskeresztúri házbérek (5 q rozs, 226 P)		276—
10. Rákoskeresztúri vadászati bér		1.700—
11. Rákoskeresztúri parcellák kamatjövedelme		4.000—
Összes bevétel:		41.039·25

irányzat

bevételeiről és kiadásairól 1931 július 1-től dec. 31-ig terjedő félévre.

	Pengő	Pengő
B) Kiadások.		
<i>a) Személyi kiadások :</i>		
1. A központi igazgatási költségekből a gróf Vigyázó Sándorné szül. báró Podmaniczky Zsuzsanna-vagyonra eső rész	6.200.—	
2. Rákoskeresztúri ispán illetménye	1.440.—	
3. Gebele, rkeresztúri alkalmazott járandósága	600.—	8.240.—
<i>b) Dologi kiadások :</i>		
4. Rákoskeresztúri épületek karbantartása	1.000.—	
5. Bankköltségek	50.—	
6. Előre nem látottak	500.—	1.550.—
<i>c) Erdőgazdasági kiadások :</i>		
7. Erdőori illetmény	840.—	
8. Csemetekert és parkfenntartás	800.—	1.640.—
<i>d) Köztartozások :</i>		
9. Rákoskeresztúr	2.630.—	
10. Pesti rétek	810.—	
11. Penci erdő	82.—	3.522.—
<i>e) Kamatterhek :</i>		
12. Pesti Magyar Kereskedelmi Bank hitelszámla után	16.300.—	
13. M. Tud. Akadémiának	3.500.—	19.800.—
Összes kiadás :		34.752.—
Bevételi többlet :		6.287·25
Tőkésítésre 20%		1.257·45
Rákoskeresztúr, Vecsés és Tiszaföldvár szegényei segélyezésére 8%		502·98
Báró Podmaniczky monográfia céljaira 32%		2.011·92
Magyar nemzeti célokra 40%		2.514·90
		6.287·25

c) A két gróf Vigyázó-vagyon

a) Gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon.

		Pengő	Pengő
1.	Gróf Bolza Marietta köteles rész címen fennálló követelésének törlesztésére újabb részlet		800.379·60
2.	A gróf Bolza M. által indított per költségeire részletül		60.000·—
3.	A M. Tud. Akadémia tudományos céljaira		50.000·—
4.	Gróf Zichy Gyula kalocsai érseknek a gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon jövedelmeinek 10%o-a címén		12.887·20
5.	A P. M. K. Banknál „Hitel” számlán fennálló tartozás törlesztésére		118.637·16
6.	<i>Kamatterhek :</i>		
	a P. M. K. B. Hitel-számlája után	10.165·11	
	a M. N. B. Nyugdíjalapjának	42.200·—	52.365·11
7.	A Károly-körúti ház adója és fenntartási költsége		19.308·—
8.	<i>Költségek :</i>		
	bankköltség	146·06	
	adomány és kegydíj	2.740·—	
	illetményekre	25.753·34	
	közterhek	13.042·95	
	életjáradék Argay Máriának	12.000·—	
	gazd. iroda fenntartása	276·90	
	alkalmazottak készkiadásai	2.230·91	
	misedíjak	2.934·—	
	biztosítási díjak	960·05	
	Rákoskereszturi múzeum fenntartási költsége	1.400·—	
	Különtéle	4.690·26	66.174·47
9.	<i>Erdőgazdaságok kiadásai :</i>		
	Nagyberki	422·60	
	Csabonyi	1.150·67	
	Kötönyi	418·17	
	Abonyi	96·50	
	Bátyai	167·65	2.255·59
10.	<i>Gazdaságok kiadásai :</i>		
	Csabonyi	2.083·10	
	Kötönyi	8.416·04	
	Abonyi	1.717·15	
	Bátyai	5.542·55	17.758·84
Összes kiadás :			1,199.765·97

kiadásai 1931. I. félévben.

b) Gróf Vigyázó Sándorné-vagyon.

		Pengő	Pengő
1.	M. Tud. Akadémia (kölcsönvett kisebb tőkék visszafizetése)		6.853-95
2.	P. M. K. B. Hitel-számlán fennálló tartozás törlesztésére		34.528-39
3.	A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon követelésének teljes kiegyenlítésére . .		62.881-79
4.	A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon jövedelmeinek :		
	40 ⁰ / ₀ -ára	2.800—	
	32 ⁰ / ₀ -ára	6.540-65	
	8 ⁰ / ₀ -ára	2.104-91	11.445-56
5.	<i>Kamatterhek :</i>		
	P. M. K. B. Hitel-számla	15.261-73	
	• kölcsönvett kisebb tőkék után	3.501-21	18.762-94
6.	<i>Költségek :</i>		
	közterhek	3.500—	
	illetmények	7.786-66	
	bankköltség	19-94	
	biztosítási díj	546-64	
	perköltség	761-50	
	alkalmazottak készkiadásai	574-84	
	egyéb	27-50	13.217-08
7.	R.-keresztur erdő- és egyéb gazd. kiad.	907-80	
	„ tatarozásai	2.408-21	3.316-01
	Összes kiadás :		151.005-72

Budapest, 1931. augusztus 22-én.

Várady s. k.

**A Magyar Tudományos Akadémia tulajdonában lévő
gróf Vigyázó-vagyon kezelésével megbízott alkalmazottak
illetményei 1931. július hó 1-től december hó 31-ig.**

Dr. Vályi Lajos ügyvéd tiszteletdíja (havi 1000 P)	6.000.— P
Dr. Vályi irodaátalánya	1.200.— „
Gerényi Jakab gazdasági tanácsos tiszteletdíja	4.800.— „
Garzó József kulturmérnök tiszteletdíja	3.960.— „
Tóth József erdőmérnök tiszteletdíja	3.640.— „
Dudás Kálmán építész tiszteletdíja	800.— „
Összes illetmények : 20.400.— P	
Dr. Péteri Ferenc ügyvéd végkielégítésére 1931. július— december hóra tartalékolva	11.700.— P
Végösszeg : 32.100.— P	

XII.

Badics Ferenc tiszt. tag, az I. osztály h. elnökének üdvözlő beszédei.

a) György Lajos lev. tag székfoglalása alkalmából 1931. március 2-án.

Tisztelt Tagtársunk!

Székfoglaló előadásának megtartásával eleget tett az Alapszabályok követelményének, ennek folytán mint osztályelnökünk helyettese beiktatom Önt mindazon jogok gyakorlásába, melyek Akadémiánk levelező tagjait megilletik.

Ma először ült Ön felolvasó asztalunknál, de korántsem új munkása az irodalomtörténeti tudománynak. Már körülbelül húsz év óta nagy sikerrel műveli Ön a régi magyar irodalom elbeszélő műveinek és kedvelt népkönyveinek összehasonlító tárgytörténetét, miközben páratlan szorgalommal kutatta föl azok eredetét s külföldi és hazai motívumainak kapcsolatát. Igen értékesek a magyar regényirodalom kezdeteinek a külföldi, különösen a német irodalommal való kapcsolatairól írt dolgozatai, újabban pedig a magyar anekdota-irodalom forrásainak és elemeinek felkutatásában már eddig is eredményesen végzett munkája, amit mai felolvasásával („*Kónyi János Demokritusa*“) is gyarapított.

Csupán e tanulmányok sorozatával, melyek különböző folyóiratokban és külön füzetekben jelentek meg, rászolgált Ön Akadémiánk múlt évi elismerésére. De az utóbbi öt-hat év alatt nem kisebb érdemeket szerzett az új erdélyi magyar irodalom és időszakai sajtó állapotáról szóló dolgozataival, melyeket „*Az erdélyi magyarság szellemi élete*“ cím alatt előbb magyar, majd német és francia folyóiratokban közölt, — továbbá az *Erdélyi Irodalmi Szemle* szerkesztésével, mely immár hat év óta összekötő kapcsa az erdélyi tudományos törekvéseknek.

Ez utóbbi két irányban kifejtett tevékeny munkássága nagyon fontos s manapság időszerű is, midőn temérdek sebből vérző ezeréves hazánk igazaiért minden téren megfeszített munkával kell dolgoznunk.

Ha Petőfi egykor fájdalmas keserőséggel sóhajtott:

Hogy egy nemzetnek két országa van, s hogy
E két országos nemzet a magyar . . .

mennyivel nagyobb fájdalommal kell néznünk, hogy ötfelé szakított országunkban több milliónyi magyar — Kőlcseyvel szólva — „nem leli honját a hazában“, s az üldözések elől tízezer számra kénytelen idegen világba menekülni, végkép leszakadva a nemzet testéről.

De ha nemzetünk testét szétszaggatták is: lelkünket nem téphették ki keblünkéből, az megmaradt, s meg kell maradnia minden érzelmeivel és vágyaival *lelkünk közösségének* is. Önök, a dicső történelmi emlékekben és természeti szépségekben oly gazdag Erdélynek fiai, a többi elszakított terület magyarságát megelőzve, legelőször láttak hozzá a lelkek megmentéséhez, midőn immár egy évtized óta példaadó buzgalommal ápolják nemzeti hagyományainkat s szépirodalmi és tudományos munkáikban egyre fokozódó sikerrel művelik nyelvünket és irodalmunkat.

A mostani helyzet kényszerűsége bizonyos mértékben önálló működésre utalja, s munkájuk sikere jogos önérettel tölti el Önöket. Legyenek meggyőződve, hogy senki sem örül jobban az Önök irodalmi sikereinek, mint az anyaország magyarsága, mely élénk figyelemmel kíséri az Önök nemzetmentő munkáját; ennek bizonyítéka az is, hogy tudományos és szépirodalmi társaságaink egymás után iktatják Önöket tagjaik sorába — *a közös munka körébe*. E közösség érzete és ápolása kell, hogy az Önök törekvéseinek is egyik főcélja legyen, mert az e célt nem tekintő önállóság különválásra vezetne, ami csak mélyebbé tenné a szakadékot, mely úgyszólván oly fájdalmasan választ el bennünket.

Hiszem, hogy Önök is mindnyájan át vannak hatva e közös törekvések nemzeti és irodalmi fontosságától; ezért, midőn szíves örömmel üdvözlöm Önt körünkben, egyben arra kérem, hogy jövőre is minél buzgóbban vegyen részt közös munkánkban! Tagsági oklevelét majd az Elnökség útján fogja megkapni.

b) Pais Dezső lev. tag székfoglalása alkalmából
1931. május 4-én.

Tisztelt Tagtársunk!

Székfoglaló értekezésének bemutatásával eleget tett az Alapszabályok 20. §-ában megszabott követelménynek, ennél fogva beiktatom Önt mindazon jogok gyakorlatába, melyek Akadémiánk levelező tagjait megilletik. Tagsági oklevelét majd az Elnökség útján fogja megkapni.

Nem érdemtelenül kapja. Irodalmi hajlamai Önt már ifjúkorában komoly tanulmányokra indították, melyeknek eredményeit „*B. Kemény Zs. és az irodalmi élet*“ cím alatt húsz évvel ezelőtt kezdte közzétenni. (Irodalomtört. Közl. 1911.) Ez a cikksorozat méltó figyelmet keltett; azt fejtegeti ugyanis bennök, hogy a korabeli irodalmi viszonyok miképp hatottak Keménynek alapjában zárkózott lelkületére s írói fejlődésére, viszont minő részt vett az írói mozgalmakban s miképp hatott azokra a maga munkásságával. Kemény ifjúságától fogva a hatvanas évekig nyomról-nyomra kíséri e kölcsönhatás fejleményeit. Kiegészíti e tanulmányt két más közleménye, melyek egyikében (Egyet. Philol. Közl. 1911.) sok téves adat helyreigazításával pontosan megállapítja Kemény munkáinak keletkezése idejét és kiadása sorrendjét, a másikban „*Kemény pályaalapítási törekvései*“ -t ismerteti (Irodalomtört. 1913.) Mindezekben a vizsgálódás módszere, a sok oldalról gyűjtött adatoknak feldolgozása, a logikus menetű fejtegetés s a gondos írásmód Önt már ifjúkorában jeles írói tulajdonokkal mutatták be. Annál sajnálatosabb, hogy ezirányú dolgozatai csak becses előtanulmányok maradtak; a Kemény Zs. egész életére és irodalmi működésére kiterjedő nagy munkát később más írta meg.

Időközben ugyanis az Ön irodalmi működése más irányba terelődött. Szülőföldjének, Zala vármegyének régi okleveleiben és jegyzőkönyveiben — egyes történelmi följegyzéseken kívül — különösen a vármegyei helynevek okleveles emlékei érdekelték, melyekből egy bokornak magyarázatát (mint *Kehida, Hóttó, Kálócza, Tátika*, stb.) már első Kemény-cikkeivel egyidejűleg közölte. (Magyar Nyelv 1911.) Követte ezt másvidéki helynevek és egyéb szók magyarázata, amiben eleinte csak az oklevelek és a rokon nyelvek meg a tájszók adataira támaszkodott. Segédeszközeinek köre azonban egyre tágult. Egyes személynevek eredetét kutatva később rájött, hogy azok szorosan összefüggnek a nemzeti élet történelmi fejlődésének fokozataival. Hosszas kutatásai eredményét tíz év múlva „*Régi személyneveink jelentéstana*“ című nagyobb tanulmányában foglalta rendszerbe. (Magyar Nyelv 1921. és 1922.) Sorra veszi itt a nomád hadakozó életmód és birtokközösség, a keresztény kor első századaiban kifejlődött társadalmi és gazdasági változások, majd az Anjouk és Hunyadiak korabeli társadalmi és művelődési viszonyok hatását, s ezzel párhuzamosan a szomszédos török-fajú népek, majd a nyugati keresztény vallás és kultúra s a közeli szláv érintkezés befolyá-

sát. A főcsoportokon belül több alcsoportba foglalva tárgyalja a régi arab és görög följegyzésekben, a latin nyelvű magyar krónikákban és oklevelekben található személyneveket, melyeknek leleményes magyarázatában sokszor végérvényesen megoldja a kérdéseket vagy legalább további vizsgálatra ösztönöz másokat.

A módszeres vizsgálat terén bizonyára sokat tanult az Etymologiai Szótár tudós szerkesztőitől, akik a különféle szók eredetének s jelentésének kutatásában a nyelvhasznítás adatain kívül nálunk először részesítik megfelelő figyelemben a művelődéstörténet, néprajz s a különféle foglalkozások nyelvi anyagát. De a személyneveken és számos kisebb cikkén kívül eredményes kutatásokat végzett Ön a nyelvemlékek és régi szövegmaradványok magyarázata körében is.

Mindeme részletkérdések megvitatásának általános tudományos haszna abban nyilvánul meg, hogy sok vonatkozásban felvilágosító adatokat szolgáltatnak nemcsak nyelvünk s így irodalmunk fejlődéstörténetéhez, hanem vándorlaskori őstörténetünkhöz, s a honfoglalás és későbbi századok politikai és művelődéstörténetéhez is. Az ilyen részletes kutatásoknak eredményei a Nyelvtudományi Társaságnak azok a nagybecsű kiadványai, melyek e legrégebbi idők rajzával foglalkoznak, amihez az Ön mai felolvasása „*A magyarsággal kapcsolatos IX—X. századi népelemek és népmozgalmak*”) szintén értékes adalékot szolgáltat.

Az Ön nyelvtudományi munkásságának java része ugyane Társaság kitünő folyóiratának, a *Magyar Nyelv*-nek hasábjain jelent meg, melynek Ön húsz év óta egyik legszorgalmasabb dolgozótársa. Ez érdemeiért a szerkesztők azzal fejezték ki elismerésüket, hogy Önt már 1928-ban szerkesztő-társul fogadták maguk mellé. Akadémiánk ezt az elismerést megtette, midőn mult évi nagygyűlésünkön levelező tagjaink sorába választotta.

Abban a reményben, hogy irodalmi működésének ez újabb és legméltóbb elismerése még fokozni fogja az Ön eddigi sikeres működését, mint új tagtársunkat szíves üdvözléssel köszöntöm.

XIII.

N e k r o l o g o k .

1. **Herczeg Ferenc ig. t. t. másodelnök beszéde néhai Vargha Gyula t. t. másodelnök síremlékének felavatásakor, 1931. május 2-án a kerepesi temetőben.**

Két éve már, hogy elment közülünk Vargha Gyula. A költő elment a szépség és szeretet országába, amelyet hiába keresett a földön; a szomorú magyar megtalálta a boldog hazát, amelyet nem kell féltennie pártütőktől és ellenségtől.

Az idő csalhatatlan értékmérő! Két esztendő olykor elég arra, hogy egy büszke és sikerekben pompázó élet emléke eltorzuljon, feledésbe menjen. Vargha Gyula emléke megállotta a próbát. Mi valamennyien, akik ma egybegyűltünk a sirja körül, tanuságot teszünk róla, hogy az ő értéke megnövekedett és elmélyült a halálban. A szeretet, tisztelet és hála, amelyet ravatalánál éreztünk, élő fájdalommal tölti el ma is lelkünket. Szeretjük a nemes- és forrószívű költőt, akinek lantján édes-búsan zendült meg a magyarság ősi daloskedve; tiszteljük a gyémántjellemű, meg nem alkuvó igaz férfit, a kötelességtudás, hűség és önzetlenség mintaképét; hálát érzünk a M. Tud. Akadémia t. tagja és másodelnöke iránt, aki súlyos időkben annyi bölcsességgel és fáradhatatlan odaadással szolgálta Széchenyi István alkotását.

A M. Tud. Akadémia nevében koszoruzom meg a sirt. Az utódok kegyelete örködjék felette!

2. **Reiner János l. t. néhai Giesswein Sándor volt l. tagnak Budapesten a kerepesi temetőben felállított síremlékénél annak leleplezése alkalmából 1931. május 25-én a következő szavakkal helyezte el a M. Tud. Akadémia koszorúját:**

»A legfelsőbb eszmékre törekvés, — az egyiptológiának a régmúltba vezető mezőin, majd az egész emberi társasélet fejlődési és élettörvényeit kereső szociológiának terein végzett tudományos munka — és a közéletnek gyak-

ran súlyosan sebező keménységeitől s érdességétől mentes tudós lélek iránti tisztelet és örök elismerés jeléül teszem le erre az emlékköre a Magyar Tudományos Akadémia koszorúját».

3. Láng Nándor 1. t. beszéde Pápay József 1. t. sírjánál Debrecenben, 1931. június 11-én.

A Magyar Tud. Akadémia megbízásából szólalok meg e helyen, egy ritka kötelességtudással, lelkes tudományos munkával kitöltött életpálya utolsó földi állomásánál, hogy mélységes szomorúságtól megrendülten a magyar tudomány vezető testülete nevében búcsút mondjak annak a társunknak, aki az Akadémiának 1908 óta buzgó tagja, a magyar nyelvtudománynak előkelő művelője és annak egyik, a haza határain túl is jól ismert és nagyrabecsült képviselője volt.

A búcsúzás döbbenetesen áhítatos perceiben nem az elválás keserű fájdalmát akarom elpanaszolni, nem akarom az ő tagtársainak, tisztelőinek és barátainak őszinte gyászát elsírni, elsirattuk mi őt tegnapelőtt este, mikor villámcsapásként ható halála híre egy csöndes könnyű perdült le orcánkon.

Csak néhány szóval akarom megmondani azt, ami ellen az ő ismert szerénysége már nem tiltakozhatik, hogy halálával nemcsak a debreceni egyetem veszítette el egyik legjelesebb tanárát, diszét, hanem szegényebb lett a magyar tudomány is egy igaz értékkel.

Mert ez a hűséges, jószívű, egyenes ember az ő tudománya terén, a magyar és finn-ugor összehasonlító nyelvészet terén alapvető, fontos és hézagpótló munkát végzett, amely osztatlan elismerést aratott itthon és a külföldön, Németországban épűgy, mint Helsinkiben vagy Uppsalában. Kevesen tudják önkök közül, hisz kérkedni nem tudott, hogy neves külföldi tudósok csak azért jöttek el Debrecenbe, hogy őt fölkeressék, hogy Pápay Józseffel eszmét cseréljenek.

Igazi tudós volt, aki egész életét egy határozott tudományos program szolgálatába állította és ezt a programot fáradtságos kutatásokkal, koncentrált, következetes, soha nem lankadó munkával meg is valósította, mert égett lelkében a platonai Eros, a tudomány szenvedélyes szeretete és égett lelkében nemzetének és nemzete legdrágább kincsének, a magyar nyelvnek az a rajongó szeretete, amely a Körösi Csoma Sándor, a Reguly Antal lelkében lobogott.

Egyetemi tanulmányai végeztével, amikor mások biztos

állásba iparkodnak jutni, oly terv fogamzott meg lelkében, melynek megvalósítása a fáradalmak hosszú sorát jelentette, de amelyről tudta, hogy sikerülte esetén a tudománynak egy régen érzett hiányát pótolhatja: Ázsiába készült, hogy az osztyák népet, melynek nyelve a finn-ugor nyelv család körében legközelebbi rokonunk, fölkeresse és népköltési hagyományát följegyezze, mert ebből a nyelvből állott legkevesebb szöveg a kutatók rendelkezésére, a Reguly-féle gazdag gyűjtés pedig megfektőre várt. Tervét egy áldozatkész főúr segítségével váltotta valóra, amikor 1898-ban a Zichy-féle III. ázsiai expedíció tagjaként Szibéria északnyugati csücskében a szegény osztyákok kietlen földjén, ősi kezdetlegességű életviszonyok és nagy nélkülözések közt, idegölő munkában töltvén el egy esztendő a kiveszőfélben levő énekmondók ajkáról összegyűjtötte hősi dalaikat, istenidéző igéiket, medveénekeiket.

Az osztyák nép ősi költői hagyományának megmentése és publikálása Pápaynak el nem évülő nagy érdeme. „Osztyák népköltési gyűjtemény“-ének I. részét, mely mintaszerű szövegközléssel, magyar és — hogy az egyetemes tudomány is hasznát vegye — német fordítással 1905-ben jelent meg, az Akadémia a Marczibányi mellékjuttalommal tüntette ki. A hasonlíthatatlanul nagyobb rész még kiadásra vár. Hosszú éveken át, miközben több érdemes tanulmányt és nyelvészeti kézikönyvet írt és lelkes katedrai munkával tanítványokat nevelt, gazdag saját gyűjtésének tudományos földolgozásán, a Reguly-gyűjtötte hősi énekek megfektésén és osztyák szótár szerkesztésén fáradozott. Az Isten kegyes volt hozzá és hozzánk, amennyiben megengedte neki — amiről nagy megnyugvással beszélt barátainak —, hogy munkáját befejezze. Ha nem is érthette meg a kiadás örömét, — a magyarság jelenlegi nyomorúságos letiportsága tükröződik abban, hogy legfőbb tudományos testületének sem volt e célra elegendő anyagi ereje — élete munkája mégis csak közkinccse lesz majd a tudománynak, amikor az Akadémia közzé fogja tehetni Pápay sajtókész nagy művét, mely ércnél maradandóbban fogja hirdetni az ő emlékét, tudományos érdemét.

Mikor 33 évvel ezelőtt Ázsiába ment, Permből azt írta volt egyik tanárának: „Szívvel-lélekkel azon munkálkodom, arra törekszem, hogy hasznára lehessen annak a tudománynak, melyet oly nagyon, mondhatnám a rajongásig szeretek: hogy napról-napra közelebb juthassak ahhoz a magasztos célhoz, amit kitűztem magam elé, amelynek húséget esküdtem“. Most, nyitott sírja előtt igazolhatjuk, hogy elérte célját,

hogy esküjét hűségesen megtartotta: ifjúkora eszményi törekvését férfikora munkásságával valóra váltotta, a magyar nyelvtudománynak, melyet a rajongásig szeretett, bőséges hasznot hozott.

Ezért nemcsak siratunk, hanem áldunk is, drága, jó barátunk.

Élted munkáját áldva, az érte járó hálás elismeréssel, tisztelettel és szeretettel búcsúzom Tőled a Magyar Tud. Akadémia nevében: Felejtethetlen tagtársunk, Isten veled!

4. Kolosváry Bálint I. t. beszéde Dr. Szászy Béla I. t. temetésén, 1931. június 20-án.

A M. Tud. Akadémia képviselőjében köszöntöm a Megdicsőültet, a minden élőknek közös, utolsó útján, holott feltárultak már Előtte azok az örök titokzatosságok, melyeknek fényzőnében semmivé és porrá válik minden, ami e földön emberi tudást, emberi dicsőséget, örömet és fájdalmat jelenthetett.

Csak a szeretet és a fájdalom az, ami a siron túlról is, mint perzselő valóság marad vissza azoknak lelkében, kiket — a Gondviselés előtt porig alázva — sujt a felmérhetetlen, s a pótolhatatlan veszteség.

A M. Tud. Akadémia akkor vesztette el Szászy Bélát, amikor megnyerte magának. Koronájából akkor tört ki a legértékesebb és legigazibb gyöngyök egyike, amikor magát vele felékesítette.

Hányadszor és hányadszor telik be rajta a nagy magyar tragédia, mely a közélet és a tudomány oszlopként kimagasló legjelesebbjeit akkor dönti le, mikor évtizedek alkotó munkásságának Zenitjén tudásuk, Istenadta tehetségük, tapasztalataik drága gyümölcseivel áldásává lettek volna hozzátartozóiknak, nemzetüknek és a nemzeten keresztül az egész emberiségnek.

Magyar sorsa, a villám által lesújtott hatalmas tölgyfa sorsa; összeomlásában ép oly méltóságteljes és fenséges, mint mikor viharokkal küzdve, dacolva állott kijelölt őrhelyén és szolgált a legpuritánabb lélek teljes odaadásával, a köteleltségérzet és köteleltségeljesítés incarnatiojaként nagy és nemzedékek hosszú sora által sóvárgott eszményeket.

Csak a leghivatottabbaknak osztályrészül jutott nagy feladat megoldása előtt az utolsó percek utolsó pillanataiban: ime, kiesett kezéből a toll; elpattant lelkében az örökké

lángoló energiának végső szikrája és miként nagy kodifikátor elődjei, egy Azzoni, egy Holger és egy Zeiller, Ő sem érhetette meg élete nagy munkájának zárókövét.

Neve a Magyar Magánjog Törvénykönyvétől elválaszthatatlan; ragyogó stílisművészete, konstruktív tudománya, synthéziseinek pompázó eredményei élni fognak sok egymást felváltó nemzedéken át a jogot alkalmazó bíró munkájában és a jogát kereső polgár lelki megnyugvásában, melynek az ő nemes egyénisége, klasszikus tudása minden vonását visszatükröző „jó törvény“ adja meg a fundamentumát.

Az a magas piedestal, melyen Szászy Béla áll: a törvényalkotás és törvényszerkesztés tudománya. Erre a piedestálra helyezem a Magy. Tud. Akadémia kegyeletének és nagyrabecsülésének palmaágát, azzal, hogy az „ars boni et aequi“ nagymesterének szelleme és lelke sugározza be és tegye dúsantermővé azt a nehéz talajt, melyen az ő kezei, az ő szive és az ő genialitása huzzták meg a jövő remény-ségének mély barázdáit.

Emléke legyen ezerszer áldott!

XIV.

Tagválasztások a M. Tud. Akadémiában.

Az 1931. évi XCI. nagygyűlésen (május hó 15-én) megválasztottak:

Elnöknek:

Berzeviczy Albert ig. és t. t. (egyhangúlag).

Másodelnöknek:

Csánki Dezső ig. és r. t. (egyhangúlag).

Osztályelnöknek:

Némethy Géza r. t. Horváth Géza r. t.
Pauler Akos r. t.

Osztálytitkárnak:

Kürschák József r. t.

Igazgató tagnak:

az Akadémia részről: az Igazgató-Tanács részéről:
Gaal Jenő r. t. Gróf Andrássy Géza.
Kürschák József r. t.

Az I. osztályba:**Tiszteleti tagnak:**

Négyesy László r. t.

Rendes tagnak a B) alosztályba:

Horváth János l. t.

Külső tagnak:Kannisto Artur helsinki-i egyetemi tanár, finnugor nyelv-
tudós.

Krohn Károly helsinki-i egyetemi tanár, folklorista.

A II. osztályba:**Tiszteleti tagnak:**

Concha Győző ig. és r. t.

Levelező tagnak az A) alosztályba:Mattyasovszky Miklós az OFB tanácselnöke, az agrár-
politika művelője.

Szász Béla államtitkár, jogtudós.

Rendes tagnak a B) alosztályba:

Lukinich Imre l. t.

Levelező tagnak a B) alosztályba:

Szabó Dezső egyetemi tanár, történetíró.

Külső tagnak:Edwin Montefiore Borchard, az amerikai Yale-egyetem
tanára, a nemzetközi jog művelője.

Calice Ferenc budapesti osztrák követ, archeologus.

Lapradelle Albert, a párizsi egyetem tanára, a nemzet-
közi jog művelője.

Yanagisawa Yasutoshi japán statisztikus.

A III. osztályba:**Tiszteleti tagnak:**

Horváth Géza r. t.

Rendes tagnak az A) alosztályba:

Pogány Béla l. t.

Rybár István l. t.

Levelező tagnak az A) alosztályba:

Haar Alfréd egyetemi tanár, matematikus.
Hüttl Dezső műegyetemi tanár, építőművész.

Rendes tagnak a B) alosztályba:

Buday Kálmán I. t.
Vendl Aladár I. t.

Levelező tagnak a B) alosztályba:

Telegdi Róth Károly egyetemi tanár, geologus.

XV.

A Római Magyar Történeti Intézet munkássága az 1920—1930. években.

I.

Mint az Intézet kiadványai jelentek meg.

1. Dr. Miskolczy István: Lodovico il Grande Angioino re d'Ungheria. *Corvina*. 1926. (Különlenyomat.)
2. Dr. Horváth Henrik: Ismeretlen Kálmán-arckép a Raffael-iskolából. *Protestáns Szemle*. 1924. (Megjelent különlenyomatban, angol nyelvű kivonattal.)
3. — — Una veduta di Veszprém in un affresco di Castiglione d'Olona. Contributi al problema di Masolino. *Corvina*. 1926. (Különlenyomat.)
4. — — Siena ed il primo rinascimento ungherese. *Corvina*. 1925. (Különlenyomat.)
5. Dr. Balogh Albin: Egy kis fejezet a pannoniai kereszténység történetéhez. *Katholikus Szemle*. 1929. (Különlenyomat.)
6. Dr. Nagy Lajos: Bestrafung der Dirke auf einem Mosaik von Aquincum. *Römische Mitteilungen*. 1925. (Különlenyomat.)
7. — — Römisch-pannonische Wandmalerei. *Römische Mitteilungen*. 1926. (Különlenyomat.)
8. Dr. Moravcsik Gyula: Il Caronte Bizantino. Studi Bizantini e Neohellenici. 1930. (Különlenyomat.)
9. Dr. Lukcsics Pál: Az esztergomi főkáptalan a mohácsi vész idején. (1500—1527.) Esztergom évlapjai. 1927. (Különlenyomat.)
10. Dr. Gombosi György: Der Anteil Sodomas und Peruzzis an den Deckenmalereien der Stanza della Segnatura. *Jahrbuch für Kunstwissenschaft*. 1930. (Különlenyomat.)
11. Dr. Mihalik Sándor: Le coppe ungheresi del duomo di Rieti. *Corvina*. 1928. (Különlenyomat.)
12. — — Il calice ungherese della cattedrale di Monza. *Corvina*. 1929. (Különlenyomat.)
13. — — Tesori ungheresi smarriti della Santa Casa di Loreto. *Corvina*. 1930. (Különlenyomat.)

14. Dr. Tóth László: Zwei Berichte des Wiener Nuntius Garampi über die kirchlichen Verhältnisse um 1776. *Römische Quartalsschrift* 1926. (Különlenyomat.)
15. — — A jubileumi bucsu kihirdetése Magyarországon 1776-ban. *Századok*. 1928. (Különlenyomat.)
16. — — Analecta Bonfiniana. *Corvina*. 1929. (Különlenyomat.)

Sajtó alatt van.

Dr. Lukcsics Pál: V. Márton pápa magyar vonatkozású iratai. (A M. Tud. Akadémia kiadása.)

II.

Intézeti tagoknak egyéb formában megjelent fontosabb tudományos közleményei.

1. Dr. Miskolczy István: I. Károly királyunk nevééről. *Századok*. 1926.
2. — — Keresztes hadjárat terve a mohácsi vész előtt. *Mohácsi Emlékkönyv*. 1926.
3. — — A nápolyi királyi levéltár. *Levéltári Közlemények*. 1926.
4. — — A nápolyi Biblioteca Nazionale magyar vonatkozású kéziratjai. *Magyar Könyvszemle*. 1927.
5. — — András herceg tragédiája és a nápolyi udvar. *Századok*. 1928. (Különlenyomat.)
6. — — A magyar Anjouk trónigénye Nápolyra. *Történeti Szemle*. 1928. (Különlenyomat.)
7. — — Le pretese di Lodovico il Grande sul trono di Sicilia. *Samnium*. 1928. (Különlenyomat.)
8. — — Mária hercegnő, Nagy Lajos jegyese. *Történeti Szemle*. 1929.
9. — — A második aversai tragédia. *A Szent István Akadémia Értesítője*. 1930. (Különlenyomat.)
10. Dr. Moravcsik Gyula: Az onogurok történetéhez. *Magyar Nyelv*. 1930. (Különlenyomat.)
11. — — Zur Geschichte der Onoguren. *Ungarische Jahrbücher*. 1930.
12. — — Der Verfasser der Mittelgriechischen Legende von Johannes dem Barmherzigen. *Byzantinische Zeitschrift*. 1927.
13. — — Muagerisz király. *Magyar Nyelv*. 1927.
14. — — Zur Benennung der Ungarn. *Kőrösi Csoma Archivum*. 1927.
15. — — Barbarische Sprachreste in der Theogonie des Johannes Tzetzes. *Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher*. 1928.
16. — — Die archaisierenden Namen der Ungarn in Byzanz. *Byzantinische Zeitschrift*. 1929.
17. — — Byzantinische Humanisten über den Volksnamen türk. *Kőrösi Csoma Archivum*. 1930.
18. — — Zur Quellenfrage der Helenaepizode in Goethes Faust. *Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher*. 1930.
19. — — Árpád 894. évi vezértársának a neve. *Magyar Nyelv*. 1930.
20. Dr. Mihalik Sándor: Egy magyar család Rietiben. *Turul*. 1928. (Különlenyomat.)
21. — — Imaestri orafi Pietro e Niccolò Gallicus di Siena, in Ungheria. *Bulletino Senese di Storia Patria*. 1927. (Különlenyomat.)

22. Dr. Genthon István: Un quadro ignorato del Barocci nella R. Pinacoteca di Gubbio. *Rivista d'arte*. 1930. (Különlenyomat.)
23. — — Palazzo Falconieri. *Magyar Művészet*. 1929.
24. Dr. Somogyi Antal: Michelangelo Utolsó Itélete. *Magyar Művészet*. 1930.
25. Dr. Gombosi György: Il ritratto di Filippo II. del Tiziano. *Bollettino d'arte*. 1929.
26. — — A San Marco mozaikjai. *Magyar Művészet*. 1930.
27. — — La parte del Sodoma e del Peruzzi nella volta della Stanza della Segnatura. A II. Studii Romani kongresszus évkönyvében.
28. Dr. Nagy Lajos: A pannoniai-római diszitő rendeltetésű stukkópárkányok *Archaeologiai Értesítő*. 1927.
29. — — Kelta diszités a pannoniai köemlékeken. *Archaeologiai Értesítő*. 1928.
30. Dr. Mihályi Ernő: Szent Benedek törvénykönyvének hatása a művészetekre. *Pannonhalmi Szemle*. 1929.
31. — — Az ősi St. Gallen nagy művésze: Tutilo. *Pannonhalmi Szemle*. 1929.
32. Dr. Horváth Henrik: Magyar műpártolók a klasszicizmus és romantizmus Rómájában. *Napkelet*. 1924. II.
33. — — Pietro, maestro d'organi ungherese in Italia. *Corvina*. 1927.
34. — — Magyar romantikus festők Rómában. *Minerva*. 1925. (Különlenyomat.)
35. Dr. Balogh Albin: Szent Benedek képek Rómában. *Pannonhalmi Szemle*. 1929.
36. — — Szent Benedekről szóló régi képek Rómában. *Pannonhalmi Szemle*. 1929.
37. Dr. Iványi Béla: A gróf Széchenyi család leszármazása. *Turul*. 1927.
38. — — Báró Sennyey László, S. J. római utazásai. Budapest, 1929. A Szent István Akadémia felolvasásai.
39. — — A Szent Domonkos Rend római központi levéltára. *Levéltári Közlemények*. 1929.
40. — — Bilder aus der Vergangenheit der ungarischen Dominikanerprovinz unter Benützung des Zentralarchivs des Dominikanerordens in Rom. *Mélanges Mandonnet*. Paris, 1930. (Különlenyomat.)
41. Dr. Lukcsics Pál: Szent László király ismeretlen legendája. Budapest, 1930.
42. — — A vatikáni magyar krónika kódexéről. *Magyar Könyvszemle*. 1929.
43. — — Janus Pannonius magyar humanista levele Velencéből. *Történeti Szemle*. 1928.
44. — — Magyar papszentelő okmányok a XIV. század első feléből a vatikáni levéltárban.
45. — — Magyar zsoldosok Itáliában a XIV. században. *Turul*. 1928.
46. — — Salamon magyar király leányának históriája. *Magyar Könyvszemle*. 1925.
47. — — A bolognai állami levéltár. *Levéltári Közlemények*. 1928.
48. — — Julián barát útja. *Levéltári Közlemények*. 1924.
49. Dr. Tóth László: Garampi bécsi nuncius jelentése a naptárreform végrehajtásáról a birodalomban. *Turul*. 1927.

50. Dr. Tóth László : Mátyás király állítólagos utolsó leszármazottjának a sírja Rómában. *Turul.* 1927.
51. — — Bonfini in Ungheria. Ascoli Piceno. 1928. (Különlenyomat a Bonfini emlékkönyvből.)
52. — — A vatikáni könyv- és levéltár. *Magyar Katholikus Almanach* 1928-ra.
53. — — A vatikáni múzeumok és régészeti intézmények. *Magyar Katholikus Almanach* 1929-re.
54. — — Magyar volt-e III. Callixtus ellenpápa ? *Történeti Szemle.* 1930. (Különlenyomat.)
55. Dr. Justh István : A római magyar templom, a Santo Stefano Rotondo. *Magyar Alüvészet.* 1930.
56. Dr. Kastner Jenő : Mazzini e Kossuth. *Firenze.* 1929.
57. — — Epopee italiane sulla liberazione di Buda dal dominio turco (1686). *Corvina.* 1927.
58. — — La prima opera ungherese. *Corvina.* 1924.
59. Dr. Huszti József : Philippus Bervaldis Junior költeménye Keserü Márkushoz. *Egyetemes Philologiai Közöny.* 1926.
60. — — Francesco Maturanzio magyar vonatkozású költeményei. *Egyetemes Philologiai Közöny.* 1927.
61. — — Andreas Pannoniusnak egy ismeretlen kéziratot munkájáról. *Magyar Könyvszemle.* 1929.
62. — — Angelus Callimachus Siculus költeménye Báthori Miklóshoz. *Magyar Könyvszemle.* 1928.
63. — — Magyar királyok horoszkópjai egy vatikáni kódexben. *Magyar Könyvszemle.* 1928.
64. — — Adalékok Marliani Korvin János-epithalamiumának történetéhez. *Magyar Könyvszemle.* 1927.
65. — — Janus Pannonius astrologiai álláspontja. *Minerva.* 1927.
66. — — Platonista törekvések Mátyás király udvarában. *Minerva.* 1924—25. (Különlenyomat.)
67. Dr. Péter András : Két magyar vonatkozású freskó a vatikáni könyvtárban. *Országos Magyar Régészeti Társaság Évkönyve.* II. kötet. (Különlenyomat.)
68. Dr. Artner Edgár : A római katakombák. *Magyar Katholikus Almanach* 1927-re.
69. — — Magyarország és az apostoli szentszék viszonya a mohácsi vést megelőző években. (1521—26.) *Mohácsi emlékkönyv.*

Sajtó alatt, vagy sajtókészen.

- Dr. Miskolczy István : Anjou-királyaink reformjai és a nápolyi viszonyok. Megjelenik a Római Magyar Intézet készülő évkönyvében.
- Dr. Lukcsics Pál : Itáliai magyar lovagok jelvényei a XIV. században. *Turul.* 1931.
- — Magyar zsoldosok Itáliában a XIV. században.
- — IV. Jenő és V. Miklós pápa magyar vonatkozású iratai.
- Dr. Huszti József : Janus Pannonius. Megjelenik a pécsi J. P. Társaság kiadásában.
- Dr. Gombosi György : Pannoniai Mihály és a renaissance kezdetei Ferrarában. (Szépművészeti Múzeum évkönyvei. VI. kötet.)
- — Opere ignote di Sebastiano del Piombo. Megjelenik a Római Magyar Intézet évkönyvében.

Dr. Moravcsik Gyula: Sprachreste der Türkvölker und des Ungartums in den byzantinischen Quellen.

Dr. Artner Edgár: Oklevelek Magyarország és a római Szentszék viszonyának történetéhez a középkorban.

III.

A Vallás- és Közoktatásügyi M. Kir. Minisztérium engedelmével az Intézetben dolgozott kutatóknak ottani munkájuk alapján megjelent közleményei.

1. Dr. Bartoniek Emma: Az Árpádok ércpecsétjei. Turul. 1924–5.
2. Dr. Hoffmann Edith: A Korvin könyvtár művészeti díszítései. Megjelent a Szent István Akadémia által kiadott „Biblioteca Corviniana” c. díszműben.
3. Dr. Szalay Akos: Ásatások Lybiában. Archeologiai Értesítő. 1926.
4. — — Az archeologiai kutatások szervezéséről és az ásatások technikájáról. Archeologiai Értesítő. 1928.

XVI.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

- Akadémiai Értesítő* XLI. kötet, 446. füzet. 1931. január-április 1—148 lap.
Ára P 2·50
- Angyal Pál* r. t.: A közigazgatásellenesség büntetőjogi értékelése. Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből. III. kötet, 12. sz. 62 lap. Ára P 2—
- Bernát István* r. t.: Darányi Ignác t. tag emlékezete. Emlékbeszédék XXI. kötet, 5. sz. 49 lap. Ára P 1—
- Csengery János* t. t.: Vergilius a magyar költészetben. 36 lap. Ára P —·50
- Darkó Jenő* l. t.: Jelentés az Athénben tartott III. nemzetközi byzantinologiai kongresszusról. 18 lap. Ára P —·50
- Emlékbeszédék* XXI. kötet, 3. sz. Hóman Bálint r. t.: Nagy Gyula l. t. emlékezete. 20 lap. Ára —·50
- XXI. kötet, 4. sz. Nagy Miklós l. t.: Sayous Ede k. t. emlékezete. 40 lap. Ára P 1—
- XXI. kötet, 5. sz. Bernát István r. t.: Darányi Ignác t. t. emlékezete. 49 lap. Ára P 1—
- Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből*
- III. kötet, 12. sz. Angyal Pál r. t.: A közigazgatásellenesség. 62 lap. Ára P 2—
- IV. kötet, 2. sz. Illés József l. t.: A Quadripartitum közjogi interpolációi. 53 lap. Ára P 1·50
- IV. kötet, 3. sz. Kornis Gyula r. t.: Az államcélók elmélete és a kulturpolitika. 35 lap. Ára P 1—
- Hóman Bálint* r. t.: Nagy Gyula l. t. emlékezete. Emlékbeszédék XXI. kötet, 3. sz. 20 lap. Ára P —·50
- Illés József* l. t.: A Quadripartitum közjogi interpolációi. Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből. IV. kötet, 2. sz. 53 lap. Ára P 1·50

- Irodalomtörténeti Közlemények.* Szerkeszti Császár Elemér.
 XLI. évf., 2. füzet. 129—256 lap. Ára P 3.—
 XLI. évf., 3. füzet. 257—384 lap. Ára P 3.—
- Jogtudományi Bizottság* kiadványsorozata 2. sz. Vitéz Moór Gyula 1. t.:
 A jogi személyek elmélete. 379 lap. Ára P 12.—
- Kornis Gyula* r. t.: Az államcélok elmélete és a kulturpolitika. Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből.
 IV. kötet, 3. sz. 35 lap. Ára P 1.—
- Közgazdasági Szemle* LV. évf., 74. kötet, 4. sz. 253—332 lap. Ára P 3.—
 LV. évf., 74. kötet, 5. sz. 333—428 lap. Ára P 3.—
 LV. évf., 74. kötet, 6—7. sz. 429—540 lap. Ára P 3.—
- Lukinich Imre* r. t.: Les éditions des sources de l'histoire hongroise
 1854—1930. 170 lap. Ára P 4.—
- Mészöly Gedeon* 1. t.: A Halotti Beszéd stb. 1—145 lap. Ára P 4.—
- Vitéz Moór Gyula* 1. t.: A jogi személyek elmélete. A M. Tud. Akadémia
 Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata. 2. sz.
 379 lap. Ára P 12.—
- Nagy Miklós* 1. t.: Sayous Ede k. tag emlékezete. Emlékbeszéd. XXI.
 kötet, 4. sz. 40 lap. Ára P 1.—
- Ungarische Jahrbücher* Bd. XI. Heft 3. S. 192—352.
-

INHALT.

	Seite
I. XCI-ste feierliche Generalversammlung der Ungarischen Akademie der Wissenschaften	149
1. Eröffnungsrede des zweiten Präsidenten Franz Herczeg: Graf Stephan Széchenyi und sein Werk „Világ“	149
2. Stephan v. Bernát o. M.: Das Gedächtnis Ignáz v. Darányi's	158
II. Die Generalversammlung der Akademie	158
III. Ausschussberichte:	
1. Bericht über den Grossen Preis und den Marzi-bányi-Preis	170
2. Bericht über den Sámuel-Kölber-Preis	176
3. Bericht über die Zuerkennung der Zinsen der Franz Chorin-Stiftung vom Jahre 1930	178
4. Bericht über den Baron Sigmund Kornfeld-Preis	187
5. Bericht über den Gabriel Kazinczy-Preis	190
6. Bericht über die Preisschrift Gustav Thirring's „Die Entwicklung der demographischen und sozialen Gliederung der Hauptstadt Budapest in den letzten 50 Jahren“	191
IV. Eröffnungsreden des Präsidenten Albert von Berzeviczy:	
1. Rede anlässlich des 85-sten Geburtstages des Grafen Albert Apponyi und die Dankschrift des Dir.- und Ehrenmitglieds Grafen Albert Apponyi	196
2. Eröffnungsrede anlässlich der budapester Sitzung des Internationalen Ausschusses für Geschichtswissenschaften	199
V. Mitteilungen über die Sitzungen des Ungarischen Nationalkomitees der C. I.:	
Eröffnungsrede des Präsidenten Albert von Berzeviczy anlässlich des Vortrags von Mr. Nicholas Murray Butler	203
VI. Stellungnahme der Ung. Akademie der Wissenschaften in der Frage der Sprachrichtigkeit bzw. Sprachpflege	207
VII. Begrüßungsrede des Klassenvorstands Desider Csánki an Julius Kornis o. M.	209
VIII. 1. Begrüßungsreden des zweiten Präsidenten Franz Herczeg anlässlich der Preisübergabe an die von der Akademie ausgezeichneten Volksschullehrer	212

	Seite
2. Namensverzeichnis der von der Akademie ausgezeichneten, bzw. dem Kultusminister zwecks Auszeichnung vorgeschlagenen Volksschullehrer	214
IX. Kostenvoranschlag der Ung. Akademie der Wissenschaften für Juli-Dezember 1931	215
X. Die Preissätze der Ung. Akademie der Wissenschaften in 1931	221
XI. Kostenvoranschlag der beiden Graf Vigyázó-Vermögen für Juli-Dezember 1931 und die Ausgaben derselben in Januar-Juni 1931	226
XII. Begrüßungsreden des Vizevorstands der I. Klasse	233
XIII. Nekrologe:	
1. Rede des zweiten Präsidenten Franz Herczeg bei der Einweihung des Grabmals des verstorbenen zweiten Präsidenten Julius Vargha	237
2. Rede des korr. M. Johann Reiner bei der Enthüllung des Grabmals des korr. M. Alexander Giesswein	237
3. Rede des korr. M. Ferdinand Láng an dem Grabe des korr. M. Josef Pápay zu Debrecen am 11-ten Juni 1931	238
4. Rede des korr. M. Valentin Kolosváry anlässlich des Begräbnisses des korr. M. Béla Szászy, am 20-ten Juni 1931	240
XIV. Mitgliederwahlen in der Ung. Akademie der Wissenschaften	241
XV. Die Tätigkeit des Ung. Historischen Instituts zu Rom in den Jahren 1920—1930	243
XVI. Neuausgaben der Ung. Akademie der Wissenschaften	247

SOMMAIRE.

	Page
I. XCI ^e séance générale solennelle de l'Académie des Sciences Hongroise	149
1. Discours de M. François Herczeg: Le comte Étienne Széchenyi et son „Világ“	149
2. Commémoration d'Ignác Darányi par M. Étienne Bernát de l'Académie	158
II. Grande séance de l'Académie des Sciences Hongroise	158
III. Rapports des commissions	158
1. Rapport sur le Grand Prix et sur le prix supplémentaire Marczibányi	170
2. Rapport sur le prix Samuel-Kölber	176
3. Rapport sur l'attribution des intérêts de la fondation François Chorin en 1930	178
4. Rapport sur l'attribution du prix Sigismond Kornfeld	
5. Rapport sur l'attribution du prix fondé par Gabriel Kazinczy et sa femme Várady Szabó Anna	187
6. Rapport sur l'ouvrage couronné de M. G. Thirring: „L'évolution démographique et sociale de Budapest depuis un demi siècle“	190
IV. Discours d'ouverture de M. le président Berzeviczy :	
1. Discours commémoratif à l'occasion du 85 ^e anniversaire de M. le comte Adalbert d'Apponyi; lettre de remerciement du comte Apponyi	191
2. Discours d'ouverture prononcé dans la séance du Comité International des Sciences Historiques, tenue à Budapest	199
V. Communication sur les séances du Comité National Hongrois, élu pour la gestion des affaires de la Cooperation intellectuelle Internationale :	
Discours d'ouverture de M. le Président Adalbert de Berzeviczy à l'occasion de la conférence de M. Nicholas Murray Butler	203
VI. L'Académie des Sciences Hongroise et le problème du langage correcte	207
VII. Discours de bienvenue adressé à M. Jules Kornis par M. le Président de Section Désiré Csánki	
VIII. 1. Discours de félicitation de M. François Herczeg à propos de la distribution des prix de l'Académie aux instituteurs récompensés	209
	212

	Page
2. Les instituteurs récompensés par l'Académie sur la recommandation de M. Ministre de l'Instruction Publique	214
IX. Budget de l'Académie des Sciences Hongroise pour la seconde moitié de l'année 1931	215
X. Sujets mis au concours par l'Académie des Sciences Hongroise en 1931	221
XI. Budget du fonds Vigyázó pour la seconde moitié de l'année 1931. Dépenses dans la première moitié de l'année budgétaire 1931	226
XII. Discours de salutation du président suppléant de la 1 ^e section	233
XIII. Necrologie :	
1. Discours de M. François Herczeg à l'occasion de l'inauguration du monument funèbre du Jules Vargha, ancien vice-président de l'Académie	237
2. Discours de M. Jean Reiner à propos de l'inauguration du monument funèbre d'Alexandre Giesswein, membre correspondant décédé	237
3. Discours commémoratif de M. N. Láng aux funérailles de J. Pápay m. c. le 11. Juin 1931	238
4. Discours commémoratif de M. B. Kolozsváry m. c. aux fumérailles de B. Szászy m. c. le 20 Juin 1931	240
XIV. L'élection des membres nouveaux	240
XV. Travaux de l'Institut Historique Hongrois de Rome 1920—1930	241
XVI. Publications récentes de l'Académie des Sciences Hongroise	247
XVII. Traduction allemande du sommaire	249
XVIII. Traduction française du sommaire	251
XIX. Traduction anglaise du sommaire	253

CONTENTS.

	Page
I. General Assembly of the Hungarian Academy of Sciences	149
1. Mr. Francis Herczeg, Honorary Member and Second President, on Count Stephen Széchenyi and „The Light“	149
2. Mr. Stephen Bernát, ordinary member: „In memory of Ignatius Darányi“	158
II. General Assembly of the Hungarian Academy of Sciences	158
III. Committee Reports	170
1. Report on the Great-prize and the Marczibányi-prize	170
2. Report on the Sámuel-Kölber-prize	176
3. Report on the allotment of the interest yielded by the Francis Chorin endowment fund in 1930	178
4. Report on awarding the Baron Sigismund Kornfeld-prize	187
5. Report on awarding the „Gabriel Kazinczy and Mrs. Kazinczy, née Anne Várady Szabó“-prize	190
6. Report on Mr. Gustavus Thirring's essay, entitled „The development of the demographic and social order of Budapest during the last 50 years“	191
IV. President Albert de Berzeviczy's inaugural addresses:	
1. In reference to Count Albert Apponyi's 85th birthday. Count Apponyi's letter of thanks	196
2. Opening the meeting of the International Committee of Historical Sciences, held in Budapest	199
V. Meeting of the Hungarian National Committee of international intellectual co-operation:	
President Albert de Berzeviczy's opening speech at the lecture delivered by Mr. Nicholas Murray Butler	203
VI. The Hungarian Academy of Sciences' standpoint in the question of the cultivation of the Hungarian language	207
VII. M. Desiderius Csánki, President of Division: Address of welcome to Mr. Julius Kornis, ordinary member	209
VIII. 1. Addresses of welcome delivered by Mr. Francis Herczeg, Honorary Member and Second President, on the occasion of the distribution of Academy-prizes to school-teachers	212

	Page
2. List of school-teachers to whom prizes were awarded by the Academy, resp. who were recommended for approbation to the Minister of Public Instruction	214
IX. Estimates of the Academy for the second half the year 1931	215
X. List of prizes for 1931 of the Hungarian Academy of Sciences	221
XI. Estimates for the second half of the year 1931 in connection with the two Count Vigyázó estates. Expenses paid in the period January to June 1931	226
XII. Addresses of welcome delivered by the President of the 1st Division	233
XIII. Necrologies:	
1. Mr. Francis Herczeg, Second President's speech at the unveiling of the Julius Vargha memorial (late Second President of the Hung. Academy of Sciences)	237
2. Mr. John Reiner, corr. member's speech at the unveiling of monument to Alexander Giesswein, corr. member	237
3. Mr. Ferdinand Láng, corr. member's speech at the grave of Joseph Pápay, corr. member, on June 11, 1931 in Debrecen	238
4. Mr. Valentin Kolosváry, corr. member's speech at the funeral of Béla Szászy, corr. member, on June 20, 1931	240
XIV. Election of new members of the Hungarian Academy of Sciences	241
XV. The activity of the Hungarian Historic Institute in Rome in the years 1920—1930	243
XVI. New publications of the Hungarian Academy of Sciences	247
XVII. Table of Contents. German translation	249
XVIII. Table of Contents. French translation	251
XIX. Table of Contents. English translation	253

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti : BALOGH JENŐ.

XLI. KÖTET.

1931.

OKTÓBER—DECEMBER.

I.

Kazinczy Ferenc halála századik évfordulójának megünneplése.

1. A M. Tud. Akadémiának 1931. október 18-án tartott ünnepi ülése.

a) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr megnyitó beszéde
Kazinczyról.

Kazinczy Ferenc halálának századik évfordulója az elmúlt nyár derekára esvén, Akadémiánk annak megünneplését az őszi munkaidőre tűzte ki. Megünnepeltük előbb a nagy férfiú elhalálozása és temetkezése helyén, Széphalmon, az egykor Kazinczy, most az Akadémia tulajdonához tartozó kertben, a közreműködő helyi tényezők kívánságára október 2-án, úgy, hogy ez az ünneplés mintegy csatlakozott a sárospataki főiskola négyszáz éves fennállásának megüléséhez. Miután én abban az időben közügyben külföldön voltam kénytelen tartózkodni, főtitkárunk mondott az Akadémia nevében megható emlékbeszédet s tette le koszorúnkat a sírra.

Tartozni véltünk azonban Kazinczy emlékének azzal, hogy azt egy akadémiai ülés keretében is megünnepeljük, s ezért hívtuk össze a mai rendkívüli összes ülést, melyet ezenel megnyitván, kegyeletes érzelmekkel üdvözlöm tisztelt tagtársainkat és hallgatóságunkat.

Akadémiánk szívesen ragad meg minden alkalmat arra, hogy Kazinczy iránti kegyeletét és háláját kifejezésre juttassa, egyrészt az ő elévülhetetlen érdemei, pályája és munkássága iránti tiszteletből, másrészt azért, mert személyének Akadémiánkhoz való vonatkozásába némi fájdalmas emlék vegyül, amely kiengesztelést látszik igényelni. Tudjuk, hogy a Tudós Társaság megalakulása most százegy éve Kazinczyra nézve

csalódást hozott, mely úgyis szomorú végnapjait még jobban elszomorította s ezért az akkori elődök helyett, kik irodalmunk megalapítóját az első rendes tagok sorába iktatták ugyan, de a főtitkári tisztséget fiatalabb erőre bízták, a mostani utódok igyekeznek minél teljesebb igazságot szolgáltatni az elköltözött nagy szellemnek.

A távolság, mely bennünket a Kazinczy életpályájától ma már elválaszt, biztosabb áttekintést nyújt egész munkássága s annak eredményei fölött s igazságosabb mértéket ad kezünkbe azok jelentőségének megítélésére.

Már a születési centenárium alkalmával tapasztalt nagy felbuzdulás, mely ugyan részben a nemzeti és politikai újrábredés egyidejűségében is leli magyarázatát, megmutatta, hogy Kazinczyt az utókor sokkal messzebbmenőleg méltányolja, mint saját kora s különösen az a kor, melybe elég hosszúra nyúlt életének vége esett.

Az ő életének sok tragikumai között talán a legnagyobb az, hogy az elismerés és dicsőség, mely iránt fölötte érzékeny volt s melyet megkívánt, élete alkonyán elhagyni látszott őt. De épen ez a tragikum érlelte meg lelkének teljes nagyságát, mely abban nyilvánult, hogy semmi csalódás, semmi mellőzés és méltatlanság nem volt képes megtörni tetterejét, melyet élete végpercéig csorbíthatatlanul szentelt nagy célja megvalósításának, irodalmunk, főképp irodalmi nyelvünk és irodalmi életünk megalkotásának és felvirágoztatásának. Ha néha még pályája derekán is bizalmas leveleiben fakadt is oly panaszra, hogy „átkozom azt az órát, amelyben eszembe jutott, hogy írjak, nyomtattassak, költsek, magamat jövedelmemnek egy részétől megfoszszam, ha a köz dologért felvállalt igyekezetnek ez a jutalma!“ azért soha, egy percre sem hagyta cserben ideáljait, nem csüggedett, nem tágitott, hanem dolgozott és küzdött tovább.

Ha őt előbb irodalmunk megalapítójának mertem nevezni, ez nem úgy értendő, mintha előtte egyáltalán nem lett volna magyar irodalom, hanem hogy leginkább az ő fáradhatatlan, lelkes munkásságának köszönhető nyelvünk oly kialakulása, mely annak az irodalom minden ágában való használatát lehetővé tette, és az írói hivatásnak, az írói hatásnak, az írók együttműködésének öntudatos érvényesülése, szóval az irodalmi élet megszületése hazánkban.

Örvendetes, hogy ma Kazinczy oly általános elismerésben részesül, habár műveit kevesen olvassák, mert ez annak jele, hogy korunk megértéssel viseltetik annak a feladatnak

a nagysága iránt, amelyet irodalmunknak ez az apostola magára vállalt és teljesített; pedig csak a korviszonyokba való elmélyedés ad fogalmat azokról a nehézségekről, azokról a kezdetleges, fejletlen állapotokról, melyekkel e feladat teljesítése körül meg kellett küzdenie.

A kezdetleges forgalmi viszonyok miatt könyvek megszerzése, kéziratok küldése majdnem csakis egyes utazóknak adott megbízás útján, rendszeren vásári alkalmaknál volt lehetséges. Könyvkereskedelem alig volt, többnyire csak a vásárra menő könyvkötők vállalkoztak néhány könyvnek bizományba vételére. Ha valaki nagy bajjal kapott kiadót s azzal minden aprólékos részletkérdésre nézve megegyezett, vagy odamenni kényszerült, ahol a nyomda volt, vagy valakit meg kellett bíznia a javítással, mert kefelevonatok küldése nem volt lehetséges. Irodalmi középpont nem létezett, az utazás pedig rendkívül nehézkes és körülményes volt. Egy író, ki könyve kiadásának költségeit előlegezni nem tudta, ritkán érte meg azt az örömet, hogy szellemi termékét nyomtatásban láthassa; ha pedig megjelent a mű, a szerző kénytelen volt vagy házalni vele, vagy barátai, íróársai útján próbálni meg annak elterjesztését.

Elképzelhető, mit jelentett akkor az írói hivatásnak élni, a többi írókkal összeköttetést tartani fenn, azokat közös munkára egyesíteni, közös érdekeiket előbbrevinni, szóval az irodalmat megszervezni. Csak a Kazinczy önfeláldozó, apostoli buzgósága, lelkesedése, tekintélye, önzetlen áldozatkészsége valósíthatta meg ezt a feladatot.

Ehhez járult, hogy maga az irodalom fejlődése szükségkép vitakérdéseket hozott felszínre, melyekre nézve a vélemények eltértek, sőt gyakran összeütköztek, az irodalomnak még csekélyszámú munkásai is táborokra oszlottak, melyek egymással harcban állottak, gyakran kölcsönösen megakadályozták törekvéseik sikerét. Ilyen volt mindjárt első sorban a nyelvújítási harc, melyben Kazinczy kezdetől fogva vezető szerepet vitt, mely neki is ellenfeleket támasztott; de épen az ő gondviselészerű egyéni tulajdonai közé tartozott megnyerő lénye, mindenkitől elismert jóindulata, tiszta szándéka és tekintélye, melyek egyedül voltak képesek e torzsalkodásoknak az irodalomra káros hatásait elhárítani.

Az olvasóközönség szűk köre előidézője lett az írók egymásra utaltságának s ez bizonyos testületi szellemet eredményezett, amely tompította a nézet- és érdekellentétek élet s némileg megkönnyítette a Kazinczy egyesítő, szervező mun-

káját. Ehhez járult az ő saját, bölcs önmérséklete, mely különösen a nyelvújításban gyakran rávitte őt saját hibái beismerésére és álláspontja módosítására.

Élethivatásának betöltését megnehezítette életpályájának vizionársága. Pályája kezdetén egész lelkesedéssel adta magát oda a josefinisztikus reformtörekvéseknek, de nem az elnémetesítő iránynak. Hivatalt vállalt és kereste e legfölvilágosodottabb, merészen haladni akaró szellemek társaságát, különösen a szabadkőművesség körében. Ez hozta rá azután az I. Ferenc reakcionárius uralma alatt a Martinovics perébe való belekeveredését, a halálos ítéletet s kegyelmi úton a kufsteini várfogságot. Életének ez az epizódja évekkel rövidítette meg hatásos tevékenysége idejét, s mikor szabadságát már visszanyerte, úgyszólván új elhelyezkedést kellett keresnie a teljesen változott korviszonyok között.

Mint minden valóban nagy ember, Kazinczy mentes volt a kicsinyes irigységtől és féltékenységtől; őszinte örömmel üdvözölt minden feltűnő új tehetséget s megbocsátható hiúság volt nála az az igyekezet, minél többeknek pártfogója gyanánt tűnni föl, gyakran túl is feszítve ez igyekezetben anyagi erejét. Csak később, mikor pályája végén a romantikai irány fejlődése és térfoglalása fenyegetni látszik állását az irodalomban, mutatkozik nála idegenkedés és bizalmatlanság az újítók iránt.

A Kazinczy irodalmi, különösen költői művei ma nem tartoznak már élő irodalmunkhoz; nélkülözik azt az örök emberit, mely egy szellemi alkotást minden korok nemzedékének közkincsévé tud avatni. Annál nagyobb azonban irodalomtörténeti jelentősége prózai műveinek, különösen visszaemlékezéseinek, bírálatainak, életrajzainak, vitairatainak és leveleinek. Ezek kortörténeti szempontból egyenesen megbecsülhetetlenek, s a ma sokat emlegetett szellemtörténeti kutatómódszernek elsőrendű forrásai.

Az a szerep, amelyet az ő életének emléke születésének századik évfordulója alkalmából a nemzet megújulás mozgalomában vitt, mindenkorra véglegesen kijelölte helyét szellemi életünk történetében. Attól többé a korviszonyok semmi változása meg nem foszthatja. De az ő történeti alakjában nemcsak az érdemeket, az eredményeket tiszteljük, melyek irodalmunk fejlődésében az ő nevéhez fűződnek. Ránk nézve talán még becsesebb, még fontosabb szerepének példaadó varázsa, mely fokozott erővel hat mindannyiszor, valahányszor nemzetünk életét a sors forgandósága egy újabb hullámvölgyön viszi keresztül.

Senki csekélyebb jutalomért nagyobb szolgálatot nem tett irodalmunknak, nagyobb munkát nem végzett irodalmunkért, mint Kazinczy. Ma az irodalom nemcsak dicsőséget hozhat, hanem sokaknak dús anyagi javakat is. Akkor, mikor Kazinczy élt, gyakran félreértésekkel és gyanúsításokkal szemben, nélkülözések közt s folytonosan áldozatokat hozva lehetett csak egy jövő, nagy irodalom alapjait lerakni. Ma csak tehetségek kellene, akkor a tehetség is csak úgy érvényesült, ha apostoli buzgalom, lelkesedés, önzetlen áldozatkészség egyesült vele és segítette elő útján.

A nemzetünket méltatlanul ért rettentő csapás már ma is megpróbáltatásoknak teszi ki irodalmunkat s valószínűleg még nagyobbaknak fogja kitenni. Akkor, mikor hazánk földjének szétszaggatása következtében irodalmunk egysége megbomlott, irodalmi életünk is szétszakadozik, itt a törzsházában, de a határokon túl is az általános elszegényedés kevesbíti irodalmunk olvasóközönségét, épen a legnemzetibb termékekre nézve s majdnem csak a külföldi piacra való termékeknek kedvez.

Ezek a körülmények ma tanulságosabbá teszik a széphalmi mester példáját, mint bármikor. Eljött ismét az idő, amikor nemcsak tehetségekre, hanem apostolokra is van ész szükségünk. Amazokban nincs hiány, adja Isten, hogy emezekben se legyen. Ne csak tiszteljük a Kazinczy emlékét, hanem kövessük is példáját!

b) Horváth János r. t. ünnepi előadása.

Kazinczy emlékezete.

Kazinczy nem volt teremtő lángelme: fejlődéstörténeti jelentőségre azonban csaknem páratlanul áll irodalmi műveltségünk kilencszázados folyamatában. Egyénisége, programja, ízlése annyira különös, hogy a maga korában sem talált egyhangú méltánylatra, sőt pártszerű ellenszenveket, durva megtorlásokat hitt ki maga ellen: mindamellett nincs nála összefoglalóbb képviselője kora törekvéseinek. Halála óta világnézetünk, nyelvről, irodalomról való felfogásunk, ízlésünk oly nevezetes változásokon ment át, hogy csaknem ellentétbe kerültünk vele: mégis, ha elmerülünk tanulmányozásába, lesz oly tájéka lelkünknek, mely otthonosan üdvözöli őt, lesz oly vonás mai magyar műveltségünkben, mely fölérve vallja, hogy az ő rég porló kezétől származott.

Már születése előtt megkezdődött az idők fordulása. Munkában volt a „felvilágosodás”: az „Ész” profán világnézete, s szaggatta a gyökérszálakat, melyekkel mindennemű kultúra eladdig Egyház és theologia évezredes talajába fogózkodott; s jött nyomában, a lét, a túlvilág nagy kérdéseivel nem, csupán a földi boldogság jó elrendezésével törődve, jött, lejtett, virágait szórva, a kecses rokokó. Gr. Ráday Geodeon, b. Orczy Lőrinc, Faludi Ferenc már megízeltették; előkelő urak könyvtárai az új francia filozófia és ízlés irodalmával teltek meg s kertjeik és mulatságaik egy-egy rokokó-szigetet varázsoltak az ősi magyar földre. Kazinczy nagyatyja, a katolikus Bossányi Ferenc, kinek házában nyolc éves koráig nevelkedett, Febronius, meg a szintén felvilágosodott szellemű „Gespräche im Reiche der Todten” olvasgatásában lelte gyönyörűségét. Atyja buzgó református volt, reggel s este együtt imádkozott háznépével, s bár Patak is főképp a „legszükségesebb s legfelsőbb tudományban, a theológiában” oktatta növendékeit, mindhiába! — Ferenc azt hamar megúnta. Volt már valami a levegőben, ami nem kedvezett a régi eszményeknek s a felsőbb körök új világnézete, titkos csatornákon alászivárogva, már kikezdte a régit, az öröklöttet.

Világnézet és irodalmiság tekintetében Kazinczy egyaránt a felvilágosodás neveltje s egyénisége alaprétege mindvégig tellítve maradt racionalisztikus elemekkel. Felvilágosodott meggyőződése tette lehetővé, hogy II. József alatt iskolai inspektor-ságot vállaljon, a német nyelv elrendelt taníttatása mellett azzal a népszerűtlen feladattal, hogy kerületében a felekezeti iskolákat ú. n. közös iskolákká szervezze át. Aufklárista-szabdközműves összeköttetései zúditották reá élete legnagyobb szerencsétlenségét, a kalandor Martinovics egyik kátéjának gyanútlan lemásolása folytán belekeveredését az összeesküvésbe s a hetedfélelvi szörnyű várfogságot. Minden további nyomorúságai, testvéreivel való perpatvarai, vagyoni romlása: ebből következtek.

Túlzó sohasem volt. „Érzem jól — írta a felvilágosodást propagálni kívánó Orpheus-ában, 1790-ben, — mely chimaerai szándék az, amely a köznépet — a gubába vagy bársonyba öltözött köznépet! — megvilágosítani igyekszik; mert érzem, hogy a Világosság elfogadására kevés ember és csak a jószívűek alkalmasok; mert érzem, hogy van olyan igazság, mely a rossz ember szívében mindig az, ami a gyermek kezében a tör és kés.” Kár, hogy néhány évvel utóbb, a Káté lemásolásakor nem ismerte fel „a rossz ember szívét”.

Fogsága nem változtatta meg nézeteit, csak óvatosabbá tette nyilatkozataiban. Nem az elvek és tanok propagálására fordította gondját, hanem élt azok szerint s hasonló gondolkozású társak, az „Értelmesek és Jók“ szellemi arisztokráciáját, előkelő lelki közösségét keresve, törekedett egy modernebb műveltség számára előképet, mintatelepet nevelni: rokokókertet, elkerítve a „köznép“ földjeitől.

A vallás tekintetében egyik legutolsó nyilatkozata vethet világot végleges felfogására. Vallástalannak abban nevezi magát, hogy nem tudja hinni mindazt, amit mások erős hittel hisznek; az igazság Istene az észet és okosságot adta vezérévé: nem kívánhatja igaznak tekinteni vele azt, mit ész és okosság tévedésnek ítél. Religiózus azonban annyiban, mert teljes meggyőződéssel hiszi a lélek halhatatlanságát; hiszi, hogy az emberek dolgait egy bölcs és jó Isten kormányozza; amit ő reánk mér, azt zúgolódás nélkül, tisztelettel kell fogadnunk. Isten azt kívánja, hogy küzdjünk a bajjal, nem hogy magunkat — pietisták módjára — általa leveretessük; az igaz religió azt kívánja, hogy erőnket neveljük, s azzal is neveljük, hogy szemünk előtt tartjuk az Istent s azt az ő bölcsességét, mellyel a világot s az egyes emberek dolgait kormányozza. A szenvedő keressen örömet ahol s amiben lehet; ragaszkodjék azon vigasztalásokhoz, melyeket a vallás nyújt, de őrizkedjék a pietizmustól, mely tétlenségre kárhoztatja önerőnket s akaratumkat. A templombajárást és mindennapi könyörgést azért nem javallja, mert idővel pusztá reflexió nélküli szokássá válhat. Ő ellenben szüntelen elmélkedik arról, amit maga tart religiónak s nem felejtí, hogy Isten látja minden gondolatát, szándékát, tettét.

A vallásbéli különbségeket, ép úgy mint a nyelvbelieket, nem tekinti elválasztó határoknak ember és ember között. Tiszteli a másét s hitében megingatni senkit sem akar. Felesége katolikus nő volt; fiai a református, leányai a katolikus hitben nevelkedtek s nevetett azokon, akik ezen megbotránkoztak.

Hitt a világosodás fokozatos terjedésében, az emberi műveltség feltarthatatlan haladásában s köz- és magándolgoi folytatásához optimizmust, derült önbizalmat tudott meríteni a maga „babonától megtisztult religiójából“: deizmusából. Morálját, szabadelvű, emberies nézeteit egyébként, amint egyik tanulmányozója megjegyzi, nemcsak Voltaireéktől tanulta, hanem az ókor nagy lelkeiétől s azok egyik legnagyobb utódától, Goethétől is.

E legrégebbi és állandó világnézeti alap időjártával rokon, sőt ellentétes elemeket is fogadott be magába, olyanokat, amelyek külföldön is belőle származtak, vagy részben ellensúlyozására törekedtek. Bizonyos, a felvilágosodással karöltve járó, finomkodó, kecses, könnyüelmű rokokólengésen kívül főképp a Rousseau-i „természetes ember“ ideálja hatott rá. A Voltaire-féle ész-szabadságnak valóságos ikertestvére a Rousseau-féle érzelem-szabadság, a természetes embernek e hiedelem szerint legősibb tulajdona. A két elv, hiába egytestvér, igen nehezen békíthető össze; vagy egyik vagy másik jut túlsúlyra, küzd egymással és az etikai követelményekkel s a küzdelem és súlymegoszlás változatai szerint állítja elő a szentimentális szép lélek típusát, fejleszt pre-romantikát, Sturm und Drangot, német-görög klasszicizmust, romantikát.

Kazinczy mind e típus-változatokat megélte s bár mindenikből befogadott magába valamit, megtalálta módját az ellentétes elvek összeegyeztetésének. Még pedig igen sajátos, csaknem paradox módon: az érzelem javára. Mintha a ratiónak, a hideg észnek csak azt a kritikai feladatot juttatná, hogy elhárítsa azon világnézeti akadályokat, melyek az ő újszerű, profán érzelmességének útjában állanak, ellenben kivonná ellenőrzése alól magát a kedélyt és érzelmet. Nem egyszer egyenest a ratio, a józanság, a hideg bölcsesség, a „duszmadt ész“ rovására tetszeleg a fesztelen, szabad, sőt dévaj érzelmesség magasztalásában, s ész és érzelem meghasonlásakor az érzelem előjogát vallja:

Oh, amidőn természet s bölcsesség,
Két szent testvérek, meghasonlanak,
Ki fog, ha józan, térti *ennek* feléhez?

Idegenkedik a „hideg józanoktól“, az „elposhadott szofistáktól“. Nem szereti a „tudós, savanyú embereket“, nem azon „egyszínű kis nagyokat, kik nevetni nem mernek“, a pöffe-tegeket, a „fesz és pöf“ barátait. Elmésségek: a lélek „percengési“; apró, bohó történetecskék; csintalan, dévaj, gondolatlan pajkosságok; tréfa és nyájasság; „csillámló társaságok“: többet érnek neki, mint „az őrzött órák feszes bölcsesége“, mint minden „szomorú bölcsesség“. „Mely igen nem boldog, aki mindég bölcs!“ A virtust: „rényt“ is víg elmével, pajkosan szereti, s az „abgezirkelt“ modort felváltva, szeret lenni Horác módjára „keccsel pongyola“. A kedv szesz-szenései s játékos hangja kedvesb előtte, mint a mindenik szavát gondosan latolgató komolyság.

Az ő lelke „ritkán van felmelegülés nélkül“. „Szíve szép religiója“ hevülni inti. A tüzet szereti mindenben, a meleg vért, a meleg érzést: több az mindennél; a jó sem kell neki, ha lelket és tüzet nem lát mellette. Kín neki a hideg etikett: „egy indulatos megölelés, egy meleg kézszorítás, ellenére a táncmesteri leckéknek“: így köszön be legörömostebb, hol a rend nem tiltja. A „részeg szív özöne“, vére gyulongásai, szíve zajgása, lángjai, arcán a színek, szívében az érzelmek egymást kergető lírai zavara, lágy megindulásai, az elijedések, fel-felsikoltozásai, a rezzenző pillantatok: emlékezetünkben vannak mindnyájunknak, kik önéletrajzi műveit s verseit olvastuk.

Látnivaló, hogy a józan okosságot, a Ratiót csak esz-köznek tekinti, mellyel élnünk kell, az élet valódi értékeit azonban nem tőle, hanem az érzelemtől várja. „Van egy neme a nem-okosságnak, mely többet ér, mint minden okosság“ — írja egy helyt a Pályám emlékezetében, s az érzelem tartalék-nélküli, fesztelen, a prózai józansággal dacolni merő kiélvezését érti azon a „nem-okosságon“. „A szép lélek — írja máshol — olykor szeret siket lenni a hideg ész tanácsára, s tetszik magának különösségeiben“: vagyis oly viselkedésében, melyet az érzelmileg műveletlenek, az ál-okosok oktalannak, különcknek, észszerűtlennek ítélnék.

Az ész szabadsága nem terjedhet tehát odáig, hol az érzelemével ütköznék össze: ott már az önkénytelen sugallatok, a lelkiismeret, a „Természet“ az úr.

A Rousseau-i „természetes ember“ ideálja ihleti ezt a felfogást. Nyilvánvaló azonban, hogy Kazinczy, a „széplélek“, minden egyéb, mint természetes ember, s hogy sem az érzelemfajta, mely sajátja, sem annak életformája nem „természetes“. Az ő érzelme érzelmesség: épen nem naiv és erélyes, hanem édeskés, kényes, finomkodó, szentimentális, szaloni. Megnyilatkozásában pedig nem önkénytelen és ellenőrizetlen, hanem önmagát túlbecsülve dédelgető, gyönyörködve szemlélő, „különösségeiben“ magának tetszelgő, öntudatos: mintha Voltaire lépten-nyomon egy Rousseau-t fedezne fel magában büszke ujjongással.

Ha ma Kazinczyban mesterkéeltséget érzünk, ami más szóval a közvetlenség hiányát jelenti, e benyomásunknak itt a végső gyökere: a felvilágosodott ember e paradox érzelm-kultuszában, Kazinczynak a maga egyéniségét részrehajló tetszelgéssel felfogó tudatában, e nem egészen hibátlan tükörben, melyet folyvást magával hord, hogy mi is abban szemléljük őt.

Hadd lássuk e tükörbe néző érzelembecézés némely főbb módjait. Nem csak érzelem-kultusz az, hanem, minden „természetesség“-igénye ellenére, szokatlanul kifinomult érzelem-kultúra s abban rejlenek e rendkívüli pálya sugalló erői.

Mikor megtudja, hogy Török Sophie most már szabad, mert régi udvarlója megnősült, hozzákészül megkéréséhez: 24 óráig viszi úgy a dolgot, hogy Sophie nem sejtí szándékát. „Fukarkodám — írja — éltem legszebb gyönyöreivel s az utolsó cseppig akarám kiszörbölni, amely édes kelyhet a gondviselés annyi szenvedésemért nyujta . . . Még nem szólok, mondám magamban; ily scénákat az istenek csak egyszer adnak az életnek.“ Ímé, — nem az átél, hanem legott szemléletté kivetített, *scenává* színpadiasított élmény: műértő, ingyenc kiélvezése a rendkívüli érzelmi alkalomnak.

„Scenákkal“ tele vannak emlékezései. Egyik csoportjukat az jellemzi, hogy élményét a művész, a festő, az olvasott ember szemével fogja fel, ki napjait „A szépnék szentelé, s még a valót is Azért kedveli, mert alakja szép“. Erdélyi útján, a Meszesről szétnézve — „hah! mily rezzentő pillanat!“ — valóban szép tájképet fest (oly képes beszéddel, mely, úgy látszik, Petőfit is megigézte), de nem mulasztja el hivatkozni Claude Lorrain és Vernet ecsetjére s megjegyezni, hogy efféle leírások nem az idő, hanem az úr tárgyai s ezért sikeretlenebbek szóban, mint rajzolatban. Egy szép leányt mutat be más alkalommal, kinek sötét haja, homlokán kétfelé osztva „azon vonásban folya füleihez, melyet *a festők iskolája* kigyóinak mond“; mikor leült, öltözetét úgy csapta maga mögé, hogy „azon *a festő* sem hagyott volna igazítani“. Az oláh asszonyok bőujjú durva vászoningét azért hibáztatja, mert elrejtí a talán szép formát is, holott „a lepelnek, *a festőknél*, az elfedett részeket magán által kell sugározatni“. Lugosnál egy este a Temesben fürödve gyönyörrel űzi a látás képzelgéseit a hold mágusi világításánál, s elégtétellel jegyzi meg, hogy ily gyönyörökben csak annak lehet része, ki (mint ő) fantáziája játékait *műremekek csudálgatása* által emelte feljebb másokénál. Csupa közvetett, secundár, művészi tanultságon s reminiszcencián keresztül való felfogása, átélése a közvetlen tapasztalatnak. Maga az anti-naiv, művek és olvasmányok tükréből való, s tanultságában tetszelgő élet-élvezés. Jellemző a tanultságnak e folytonos közbeékelődésére Kázinyczy egy kérdése a kis Hirgeist Ninihez, fogolytársa bájos kis hűgához. Ez a kis leány egy szép nap, se

szó, se beszéd, beállított a nádorhoz, könyörögni bátyja kibocsátásáért: „Úgy vagyok, esedezett a nádorhoz, mint a szegfő, mely elvesztette vesszejét, miolta nincsen bátyám“. A magas társaságokban napokig egyébről se volt szó, mint a leányka naiv bátorságáról és szép hasonlatáról. Eljutott a hír a foglyokhoz is, s mikor Nini legközelebb meglátogatta bátyját, Kazinczy legott ezt kérdezte tőle: „*melly könyvből vette azt a szegfő képét, édes testvércém?*“ — „Semmi könyvből! — hangzott a felelet. Ablakunkban állt egy szegfő vesszejéhez kötve; a vessző kitért s azzal kidőlt a szegfő is“; — s válasz és kérdés jól szembeállítja a töről sarjadt, meg a könyvbe préselt élmény, — a „naive“ meg a „sentimentale Dichtung“ két külön világát.

A „scenák“ egy másik csoportjában az élmény és fel-fogás időbeli kettészakadása az érdekes: mintha amit e pillanatban átél, már távoli emléke volna, vagy pedig nem annyira maga, mint inkább az utókor számára élne át, hogy emlékeztetőt hagyjon maga után. Tükör ez is, a halhatatlannok tisztelő és halhatatlanságra vágyó litteratoré, — nem a tanultság, hanem az idő távolító tükre, odaállítva a magánélet megható jeleneteihez, hogy emlékké szentelje őket.

A kegyelet egyébként is egyik leggyökeresebb érzése. A gyulafehérvári bibliothékában megmutatják neki Pázmány téntartóját s porzóját a tálcával; ujjaival illeti a „szent ereklyét“ — szent még azoknak is, kik ellen harcolt —: „az a ténta sokszor igen jól írt“. S mintha mind azt a „babonát“, melytől aufklärista gondolkodásmódja szerint sikerült „megtisztítania“ a maga religióját, e másikba, e kegyelet-religióba költöztette volna át: Hunyadi János sírkövére reáteszi óráját és jegygyűrűjét, „hogy ezáltal szenteltetést vegyenek“, — tudják meg ezt gyermekei „s menjen átal — úgymond — érzésem minden maradékaimra!“

Nos, hasonló religiózus érzéseknek magához fordított tükrében szereti emlékeztető scenákká avatni, mintegy halhatatlanná szentelni élete némely pillanatait, melyeket rokon „széplelkek“ társaságában élvezett. E scenák színhelyei rendszerint a már akkor erősen elterjedt rokokó-divat szerint elrendezett kertek, amilyet jobb időkben, mikor még tervezhetett, maga is szeretett volna Széphalmon elővarázsolni. Egy pár szót hát megértetésül az ő virág- és kert-kultuszáról s a scenák színhelyeül szolgáló rokokó-kertekről!

Az illat ép oly „mennyei gyönyör“ neki, mint a szép zene, ének. Egy bécsi útja alkalmával Dornbachba menvén

ki, bokrok közül ismeretlen illat csapta meg; addig járt fel s alá, míg szaglása nyomra nem vezette; nem tudva ellenállni a kísértésnek, „meglopá“ a kertet, hogy a szerény plánta nevét a városban megtudakolhassa: „Rezéda vala, s nálunk ismeretlen akkor még, Viczay által is“. Amerre járt, fog-sága éveiben is, Kufsteinből Munkács felé jövet, „lesé a kerteket“ s Erdélyi leveleiben több szép kertet leír, melyek tele vannak az „új kertészség játékkal“. Az egyikben várromokból áthozott római oltárkövek s szobrok, elmállott inscriptiók, a Maros partján gerlice-tartó, hol „kedves búslakodásba szenderedhet a magányt kereső“; a másokban kínai házikók, török kioszkok, vízi partiák, források, gyepiacok; itt nyolcoszlopú, gömbölyű tetejű templomcskák, peripteronok; ott „vízrohánók“, melyek két oszloptól tartott kabinetecske fölött vezetve, előtte zuhognak alá, a lebegő vízkárpit ezer szikrázásával gyönyörködtetve a kabinetben ülőt („ez a kertek játékaik közt talán a legelméesebb, amit a rezekben láthatni“, kivált ha a kertész a két oszlop sorában rakja le virágcsuprait). Máshol a gyeppartia közepén gyertyánernyőcske, szökőkút, teknőjében aranyhalakkal; tekergő utak az üvegházhoz, a mellett tó, hínáros; szép grotta, sugár obeliszk, csurgó. Máshol, — Krasznán, Cseri Farkasnál, — olasz nyárok; tó, aranyhalak; rekeszben ezüst fácánok; liliodendron, catulpa, aelianthus glandulosa, gledicsia; keleti platán alatt emlékkő; — vajjon kié lehet? Andalogva indul Kazinczynk a szép lombú fa felé; „mely kedves meglepetés!“ — a köre saját epigrammjá volt bevésve:

Kétled-e, hogy lelkünk jár, vándorol? ott fene Cato
S lágy szívű Brútusz, itt Wesselényi valék.

„Köszöném csillagzatimnak, — kiált fel — hogy verselővé tevénék. Hirdesse ez is tiszteletemet azon nagyunk iránt, kinél az ég kevés halandót teremté még nemesebbet, s ily tisztát.“

Lássuk hát, amiért mindezt előadtam, az emlék-szentelés scenáit. Pécelen az idősb gr. Ráday Gedeon lehívja kertjébe egy öreg, vastag kőrisfa alá, mely alatt a grófnak már nagyatyja, az I. Gedeon, s ennek atyja, Pál is ült hajdanában; rátapasztják tenyerüket a fára s úgy csókolják meg egymást, emlékké szentelvén ily módon együttlétük pillanatát s mintegy varázslatos szertartással újabb emléket bízva rá a lombja közt már oly sok hajdaniról suttogó agg fára. Mikor Erdélyben gr. Gyulainétól, ifjúsága szerelmétől, erdélyi útja titkos végcéljától elvált, a grófné meghagyta neki, hogy legközelebbi

pihenőjén, a már említett „vízrohanó“ mellett emlékezzék meg rólok és Terézről: „Süsie és Teréz! kiáltám, belépvén a kabinetbe s az ő neveikkel szenteltem meg örök emlékül a szép helyet“.

Zsibón a csorgó tájékára bizza emléke megörökítését. A kertész a csorgót igen értelmesen ékesítette: a víz egy medencét tartó nagy piedestal aljából bugyog elő s arasznyi gyepvel szegett, egyenes vonású csatornán fut a tó felé; mellette ülések s terebélyes, boglyas fák közül sugár tetőiket magasra fellövelő jegenyék: „Kedves az árny, kedves a víz csergése, kedvesen suhognak az olasz nyarak. A hold a maga teljes szent fényében tekinte alá az egymást szeretőkre a fák suhogó tetői között. Oh, ha Zsibó fenntartja emlékezetemet, emlegessen e kútfőnél valaha, ahol én Wesselényinét, az ifjú Wesselényit, Cserei Miklóst, Buczyt és gr. Kornis Mihályt láttam, s barátim előtt az öreg Wesselényinek képét festettem“.

Viszont máskor, már elhagyva Süsie lakóhelyét, a felejtetetlen Dédácsot, képzeletben oda „teszi által“ magát, epigrammot ír, óhajtván, hogy ha „ügyünk barátjai“ közül valaki e szent helyre lép, mondja el ott epigrammját s nevezze nevét; hogy a hely övé legyen, mikor már ő nem lesz is. „Igenis, leszen egy idő, hogy ez a szép gyepp enyémnek fog neveztetni; hogy ügyem barátjai ide jövé, keresni fogják nyomaimat, hol mi mindnyájan, s a ház vendégei, összegyűlének a grófné körül; mutatják, hol járánk a Maros szélén s a fekete szilas lombjai alatt s ezt fogják mondani: nem lehete minden érdem nélkül, kit e jók szerettek.“ Pannonhalmán is, névkezdő betűk belemetszésével egy-egy fát avat magának és azoknak, akiket szerete; „akarom, — írja — hogy Pannonhalma ne felejtse, hogy látott“.

Ha a scenák első csoportjában a mester, a művész mintegy kiigazítja az élet benyomásait s kihúti közvetlenségüket, e másodikban túlmelegíti a róla emlékezendő kegyelet számára s másnak, az utókornak tulajdonított meghatódással szemléli s fogja fel — nem benyomásait, hanem önmagát azok büvkörében. Mindkét esetben a maga művészi és érzelmi kultúrájában elfogódott „szép lélek“ veti közbe magát, amott képzettségével, itt halhatatlansága becsvágyával: mesterkeltté merevítve vagy lágyítva a valót. De ha amott még hajlandók voltunk mosolyogni rajta az iskolás gyermekkel, itt már kezdjük érezni e különös diszpozíció nagyrahívó sugalmait, „religiosus“ erejét.

„Nem lehetne minden érdem nélkül, kit e jók szerettenek“: ezt óhajtja mondatni a reá emlékezendőkkel. Szerénység (a *szerény* szó az ő alkotása!) s önértzet valódi Kazinczyas egybefonódása ez óhajtás: a kegyelet azon érzésébe, mely scenáival helyeket és emlékeket szentel, a halhatatlanság vágyát önti bele, de közvetve, szerénység formájában, mintha csak a jók által való megbecsültetése ébresztené tudatára önértékének.

Szerénység, hiúság; kegyelet, kevélység: szinte egybeesnek szóhasználatában s érzésében. Szerénység szerinte az ifjúkornak annál főbb dísze, mert az öregnek is az; egyetlen ragyogásául azt kívánja tekinteni, hogy kiváló, nemes lelkeket, kiket soha sem látott, barátaivá tudott tenni. Szeret a jóknak tartozni. Religiózus tisztelettel viseltetik a nagyok iránt. Kis János, gr. Dessewffy József, meg a kevés hozzájuk hasonlók: élete legfőbb kevélységei; Orczyhoz, Rádayhoz mindig „templomi érzéssel“ közelít. „Lélek, tudomány, tapasztalás, szív és nagy tettek“ teszik tiszteletessé szemében Cserei Miklóst: „ítéletei felvilágosodottak, gondolkozása józan, érzése hív és szent“.

Atyja már korán beleoltotta a tekintélyek tiszteletét. Iskolában és azon kívül szívesen szerepeltette őt és vele tanuló öccsét, Dienest, hogy érezzék, milyen kimondhatatlan haszon háramlik ránk a nagyok közelségéből. „Lelkeink — így emlékezik erről Kazinczy — szikrát kapának előretörekedni s érdemleni a nagyok figyelmét.“ Már német tudásukkal feltűntek Patakon s atyjuk örült, hogy „hírbe jöttek“. II. József 1770-ben átutazóban Patakon ebédelvén, a két Kazinczy-fiú azok közt volt, kik egy-egy tányért nyujthattak a császárnak; híre érkeztén, hogy gr. Beleznay Miklós protestáns ügyben Bécsből jó válasszal van hazatérőben, az apa eléje utaztatja Pest megyébe a két fiút, hogy üdvözöljék Miklós napjára. Véletlenül kezébe kerülvén egy könyv, melyet valamely erdélyi család gyermekei fordítottak: nosza, Ferenc is fordítson valamit: ki fogja nyomatni. Az apa 1774-ben elhalván, özvegye sürgeti a fiút. Így készül el Magyarország Geográfiája, melyet anyja parancsára Ferenc irulva-írulva oszt szét az 1775.-i exámenen, majd pedig Podoc és Kazimir fordítása a következő évre.

Ez az apai pedagógia — „érdemleni a nagyok figyelmét“ — régi, patriarchális idők hagyatéka, a protekció-biztosítás egyik legillendőbb módja s alkalmas arra, hogy becsvágat szerénységgel párosítva neveljen bele az ifjú lélekbe.

Kazinczynak valóban volt módjában, nem álnagyságok s pusztá rang-tekintélyek, hanem igazi kiváló férfiak figyelmét érdemlenni s másfelől a tekintélytisztelet neki egyik leggyökeresebb, érzelmi szükséglete volt. Avagy nem feltűnő-e, hogy minden: aufklárista reformátorsága és síma „módjai“ ellenére mily tisztelettel emlékezik a megelőző nemzedék csiszolatlanabb, de erőselelkű alakjairól: írni nem, csupán olvasni tudó, de kitűnő háziasszony-nagyanyjáról, a nagyatyja-korabeli bihari, szabolcsi magyar urakról, a Baranyi Gáborokról, Bossányi Ferencek, Péchy Imrék, Domokos Lajosokról, Vay Istvánok és Niczky Józsefekről és az „áldott Terézia korának“ más patriarchális hőseiről, gyönyörű idejéről. Szennyetlen erkölcsök, önérzésben fogant méltóság, a lelki tisztaság tudatában parancsolni, intézkedni, itélni merő hatalomgyakorlás: valódi római nagyságokká avatja szemében e még gyermekkorában megismert férfiakat. Tanácsadók voltak azok egész országrész számára, ingyen ügyvédek minden tiszta ügynek, mintha békebírái volnának a nemzetnek; pártfogók igaz ügyben még rokonaik, barátaik ellen is; nyers modorúak, hirtelen haragvók-csillapodók, de élcések, nemesen, elmésen gorombák, ha kellett. Tisztelte is őket mindenki, mert „akkor még a sokaság tekintettel vala elsőbbséj iránt, mivel bizodalját megcsalva soha nem látta“ — míg ellenben „korunk“ neveti, ami tisztelést kívánna s „ezen semminek nem tisztelésében nyavalyog“. Meggyőződése, hogy „némely szelidítések mellett — jobban volt akkor, mint most“.

Nos mindebben lehet része a gyermek egykori aránytalan impresszióinak, lehet a messziről visszanező, jelen dolgaitól elkedvetlenített ember szépítő hajlamának, lehet a portrait-festő litteratornak, a filozófia és virtus vallását visszavetítő aufkláristának: tény azonban, hogy a tekintélytiszteletnek az a válfaja, melyben alárendeltség és megbecsültetés, szerénység és kitüntettség érzete szinte egybeolvad, Kazinczynak legkorábbról kimutatható, régi magyar patriarchális világból öröklött sajátja. Az új szellem, melyet magába szívott, a „szép lélek“ érzelmessége, ezt az ősi tisztességtudást is valóságos „religiosus“ kegyeletérzéssé magasztalta fel, s ami a vallásban, az igaziban, a hívők közössége, azzá lett számára az ő profán religiójában a szép lelkek közössége: a „felvilágosodott itéletű, józan gondolkodású, hív és szent érzésű“ lelkeké, kik „ami rút, pirulnak tenni“. E közösségbe juthatás elengedhetetlen feltétele a modestia, amely hódolni tud eszményei megvalósítói előtt, s vágyik hasonlítani hozzá-

juk; velejárója pedig az önértet, mely kevélykedik kivételes kötelékeivel s azzal, hogy „a legjobbjai a mostan élőknek rokonnélek gyanánt nézik“ s gyönyörködnek benne :

Jutott kevélység nékem is, s kevésnek
 Jutott több mint nekem : de szomjainkat
 Nem egy forrásból oltjuk. Amit ők
 Kerestek, az nekem nem kell; nekik
 Nem, amit én kerestem s ime bírok.

Kikelni a ködből, s másoknál előbb
 Hágdosni a fényes úton, hol nem ős,
 Nem birtok és pénz nyujtnak elsőséget,
 S ujjal mutattni a nagy szám között :
 Oh zengzet! édes, mint a huroké.

E kevélység, mint látni, valódi olympizmus egyszersmind azok irányában, kik szomjukat más forrásból oltják: a „vad csoport“-tal szemben, mely dühült gyűlölettel rágalmazza a finomabb érzelműt s „bűdös gög“-gel tartja tekintélyét a „szelidebb emberiség“ idealistái fölött; a „magas dal“ megvető letekintése az a brekekére és gágogásra, a fülemléé a cinkére, az ágtetőkön szökdelő eveté a gödre szennyében tunya borzra, a levitasz-é a gravitás-ra; a „repkényes pohár“ büszke felcsillanása messze a „vastag ebéd“ gőze fölött: a neológ szépíró epigrammai fölénye a Cserdik, Hályogik, Fűrmender Uramok, Zugdik, Koccantyúsik, Hőgyészi Hőgyész Máték, Csombók Jankók, Csombók Sárák, a „gubók“, a „döre pórhad“, a vad kacajjal jutalmazó „csürhe nép“, a „marhalkek“, a „sánta kullogók“, „gégés mesterek“, „tortyadt nyelvbölcsek“, „rossz nyelvpecérek“ orthológus, „buta bölc“ és ízléstelen serege fölött: mindazok fölött, kiket ő, ha bársonyba öltözöttek is, ideáltalanságuk miatt köznépnek nevez:

Pénzt, pillogást, nem fényt keresnek ők:
 Eldellettet te, s tiszta fényt, s barátkört.

Keresve-kereste kora szebb lelkeinek az ismeretségét. Nem érte be távoli tisztelésükkel, személyesen óhajtott hódolni előttük s közvetlenül érezni becsültetését általuk. „Mentem látni őt!“ — olvassuk feljegyzéseiben nem-egy jeles férfiúval kapcsolatban. Így két évvel halála előtt elmondhatta: „Faludin, Anyoson és Berzsenyin kívül mind láttam, akik pályánkon örök fényben ragyognak“. De látott, ismert, levelezésébe bevont másokat is, nemcsak az írói pályán ragyogókat vagy arra indulókat: ismerte, barátjának vallhatta korának mond-

hatni minden szebb műveltségű magyarját. Ekként Levelezése, Pályája Emlékezete, Erdélyi Levelei, útirajzai, naplójegyzetei kötetekben és kézírataiban, bár önmagáról szól, benne van kora művelt magyarságának legjava, de magával együtt mintegy idealizálva, megnőttetve a kegyelet religiózus érzése által. Benne van a szép lélek egykorú, rajongva, hiún és kevélykedve, de szent elfogultsággal szépítő átélésének tükrözésében: benne van — emlékké szentelve. „Egykor gyermekeim írja egyik versében — pirulni fognak sok botlásimért: Barátimért nem lesz okuk pirulni.“ Nincs is! De az akkori Magyarország sem pirulhat, hogy oly gazdag volt Kazinczyhoz méltó művelt férfiakban!

Tudjuk, hogy e „szép lélek“ patriotának, csaknem a túlzásig tüzes patriotának hirdette magát. Ez csak azt lephetné meg, aki a patriotizmust a nemzetiségnek csupán egy bizonyos modern felfogásával tudja összekapcsolni s irodalmi elvekben és költői gyakorlatban is csak a nemzetiség legkifejtettebb korszakának példáját tartja szem előtt.

A patriotizmus Kazinczy értelmében hazánknak és fajtánknak természetes, ösztönszerű, büszke szeretete, mely ép-úgy nem igényli az ész által jogosíttatását, mint ahogy nem zárja ki az ész javallásait, sőt ösztönöz azok követésére hazánk s fajtánk emelése végett, ösztönöz „a nemzet nevét kivívni homályából“. A felvilágosodás világpolgári jelszó ugyan s az emberiségnek észszerű kultúrával való boldogítását jelenti; kultúrát azonban kinek-kinek csak a maga anyanyelvén juttathatni osztályrészül s a hazai nyelv virágzása nélkül semmi nép nem emelkedhetik kultúrára; a nyelv felvirágoztatására pedig e nyelvnek szerelme ösztönöz, az viszont már a patriotizmus melegágyából fakad. Így fér meg az ő vonzódásában e két szélsőség: felvilágosodás és patriotizmus; de karöltve jelentkeztek azok már Bessenyei törekvéseiben is. A kettő közül a patriotizmus a korábbi, az fogadta el eszközül, fegyverül maga számára s idomította a saját szükségleteihez a modern, nyugati világnézetet.

Őseink hálás tisztelete, emlegetése „religiózus érzés“, neki, a nagy, a dicső hazafiaké szent öröm, a hazai történet ismerete — ennek hangoztatásában ő a legelsőek egyike — önmagunk iránt való kötelesség. A Hunyadiak a „nemzet szentjei“, Hunyad „örökre szent“. Egész értekezésben cáfolja Hunyadi János törvénytelen származásának regéjét s büszke rá, hogy a magyar ég e legdicsőbb csillagáról „eltolta a ködöt“.

Apácai Cseri János „áldott magyar“, aki a tudományokat magyarul kezdé tanítani. Azok a „nagyok“, kiket kortársai közt kiválóan tisztel, azért is nagyok, mert kincsekkel gazdagították a nemzet kultúráját: könyvtárakkal, képgyűjteményekkel, jó ízlésű építményekkel. Maga a nagyszerű zsigó istálló is ép oly figyelmet érdemel, mint a vásárhelyi vagy fehérvári bibliothéka, mert szintűgy „kevélysége“ Erdélynek és a nemzetnek, mint amazok. A marosvásárhelyi könyvtárt megtekintvén, szerencsésnek nevezi az órát, mely elmosá róla a szennyet, hogy nemzetének e kincsét még eddig nem látta.

„Irtóztató, iszonyú gondolatnak“ tartja, hogy valaki, mint gr. Bethlen Miklós, földie hálátlansága miatt elkeseredvén, többé haza ne térjen, sőt megtiltsa még holtteteme hazavitelét is. „Borzadva“ írja ezt le, el nem tudván képzelní, hogy a jó ne a hazai földben akarna feküdni, még ha megölték volna is honfitársai. Nem érti, mint hagyhatja el valaki hazáját, nemzetét, szülőit, véreit, barátit, hogy még reménysege se lehessen vizionlátni valaha őket s a helyet, ahol nevelkedett, ahol annyi örömet és keserúséget élt. Ő „honi palánt“: elsorvadna idegen ég alatt.

Mikor 1800 nyarán fogolytársaival hajón hozatván hazafelé, megpillantják Dévény romját, Pozsony tornyait, levont süvegekkel, felsikoltva üdvözlik a hon szent vidékét. „A hajó kikötött — írja — s kiszökellénk a hajóból. Megcsókolám jobbom ujját s csókomat úgy nyomtam az anyaföldre. Patria, te teneo!“ Élénk emlékezetében maradt az a jelenet is, mikor (Tiroiba menet) útfélen pihenő magyar rekrutát, meghallván, hogy ők magyarul beszélnek, mind felugráltak s addig néztek utánok, míg csak el nem tűntek. Taborban, egy az utcán lovagló nőről azt az értesítést kapván, hogy magyar, lekiált neki ablakából: engedné meg, hogy hazafiui csókját kezére nyomhassa.

E többé-kevésbbé a szép lélek érzelmes lényéhez hozzáfinomult, gyúlongó hazafiség példái mellett hányszor nem találkozunk nála a legnaivabb magyar büszkeség nyilatkozataival. Fogságról-fogságra vándorlásai közben bőven volt alkalma a magyar vendégszeretet kivételes voltát megismerni s büszkén élvezni egy idegen fogolytársa csudálkozásait, hogy amerre magyar földön áthaladnak, boldog-boldogtalan önként ajándékozza, traktálja őket mindenféle jókkal, míg Ausztriában és Csehországban csak egy meggyel sem kínálta meg senki. Tiroli kénytelen utazása idejéből érdemes még valamit megemlíteni. A harcoló seregekhez akkortájt nagy

számban hajtottak gyönyörű magyar göbolyókat s a foglyok azok látásán is örvendtek, mert „a magyar faj szebb, mint a tyrolisi pely ökör, s mennyivel nemesebb, lelkesebb!”

Hát még mikor a magyar föld népét s a magyar legény, leány viselkedését nyilik alkalmá összemérni másokéval. Mily szívesen látja azt a bátor, szabad lelket, mely a Tokaj — „a tokaji lebegő kék hegy” — s Debrecen közt lakó magyar szeméből sugárzik, még ha olykor szilajsággal van is összekötve. A falusi szászok mogorvaságát nem győzi elég nehezteléssel emlegetni; hármat is megszólít, az út felől kérdezősködvén, s egy se válaszol. Bezzeg a magyar legények néha délcegségből és jókedvből is olyan választ adnak, hogy a kérdő nem tudja, káromkodjon-e vagy nevensen, de végre is nevetni kénytelen váratlan megrézfáltatásán. Ha magyarhoz úgy szólna egy szász, mint ő szól a szászhoz, még meg is „ides-német-uramoznák”. Tetszik neki a magyar nép humora, mellyel viszontagságain könnyít s bajait túri: „az ily nép csak mégis más, mint ami minden baj mellett óbégat”. „És aztán az a szíves beszédesség, az a meleg ömledezés, az a jámbor pajzanság; az a szeretetreméltó vadság a legényeknél, mint az öregek tiszteletes komolysága!” Nem irigylí a gazdag szász falvak kőházait; kedvesebbek neki a Debrecen-táji csinos, földből vert, nádas házak, ákácok és eprek árnyékában, mert ott van szíves egyenesség, van lélek, ott magával nem gondoló, büszke, szabad, szilaj nép lakik, jószívú és nyájas; e kőházakban azonban magába zsugorodott, könnyen élést szerető s csak azt óhajtó nép. Kérdi: ez a könnyen élő, jómódú nép mennyivel áll elébb kultúrában, mint az a másik? A szász földön minden kultúra a városokba szorult s reá ez oly hatást tesz, mint a homoksvatag, melyen az utas félnapig elmehet, míg emberrel találkozik.

A népies ideológiától távolálló, más nemzetek iránt korántsem elfogult, a németiséghez pedig különösen vonzódo Kazinczy patriotizmusának, mint látni, igen őszinte érzelmi és meggyőződésbeli alapjai vannak. Ne vonjuk hát kétségbe akkor sem, mikor oly eszközökkel él, oly törekvésekkel párosul, melyeket Petőfi és Arany korának vagy éppen a miénknek nacionalizmusa már eltiltott volna, sőt amelyekkel már kortársai egy része is alig, az őt követő nemzedék pedig már egyáltalán nem tudott egyetérteni. Az ő patriotizmusa még a nemzetiség nagy mozgalmának első szakaszában áll, amely a nemzetiség lényeges jegyét a nemzeti nyelvűségben látja s feladatát a nyelv kiművelésére korlátozza. Kortársai nagy

részénél még e kezdeti lépést is liberálisabban értelmezi s paradoxonoktól sem retten vissza; a patriotizmus érzelmét pedig szintén felemeli ama finomkodó, kényes, érzelmes kultúráltság légkörébe, melyben minden gondolatával benne tartózkodik.

Az ő patriotizmusa azt célozza, hogy hazájában is legyen ily előkelő, fentebb műveltség, ha egyelőre nem is mindenekre, de legalább a jobbakra kiterjeszkedő, legyen *minta*, mely hatását lassanként szélesebb körökben is éreztetni fogja. A város-oázisokba húzódó szász kultúrával szemben ő egyelőre rokonszenvesebbnek tartja s jó alapnak a magyar állapotokat: az egyházi és iskolai gócpontok: városok között szertesórt falvak hálózatát, melyeknek csaknem mindegyikében találni kivételes, nyugati műveltségű földesurakat s papokat, a kastélyban könyvtárt és képeket s a falvakban igen sokszor emberségesen gondozott és ellátott, nagyrahivatott, lelkes, nyájas, magyar népet. Ehhez a helyzethez igazodik az ő irodalmi vezérekedése is, mellyel egy egyszerű falusi udvarház vált évtizedekre a magyar irodalmi kultúra valószínű gócpontjává, mielőtt egy város, Pest, fejlődhetett volna azzá.

Az országban szertesét lakozó kivételesek az ő lelki közössége; kultúrája egyelőre ezekre, ezeknek is csak legjavára számít; a föld népének kultúrájáról, jó iskolákról, kórházról, filantropikus intézményekről, mesterségek, kézművek virágzásáról gondoskodjanak azok, kik urai a népnek, s kiknek műveltségüknél fogva érzékük, helyzetüknél fogva módjuk van javítani, emelni a tanulatlan nép színvonalát. „Kultúrát mind a földesúrnak, mind a köznépnek! s jó lesz minden.“ De csak világot és természetet nem ismerő pseudo-filozófus kívánhatna e tekintetben is teljes egyenlőséget. Nem baj, ha nem vagyunk mind egyformák, elég, ha hasonlók vagyunk. Mint a katonai sereg különböző fegyvernemekből, akként bizvást különböző részekből állhat (nemzetiségeket is ideértve) a „polgári test“ is: „csak egy pontra irányoztassék, mely nem egyéb és amelynek nem szabad egyébnek lenni, mint a mindenek boldogsága — s csak a nemzeti becsület tüze által élesztessék.“

A „mindenek boldogságát“ főcélul hirdető aufklárista, a finom és különc érzelmi kultúrában elfogódott s a jók közösségéért rajongó szép-lélek, a „nemzeti becsület tüze“ által lelkesített patrióta: „ész, rény és hazaszeretet“ emberi

nagysága, Kazinczy Ferenc: immár elég határozottsággal áll előttünk egyéni és korszerű különösségében. Otthona nem az egykorú magyar föld és élet (melyet pedig oly jól ismert), — nem az adott valóság, nem a jelen világ; hanem a „nem-most“: a jövőből előlegezett, képzeletbeli, „fentebb“ fényhajlék, kifinomult lelkek, a kevés jók és nagyok „poétai világa“, eszményi szalonja-ligetje, ahol máskép viselkednek, éreznek és gondolkodnak, más szabályú és zöngelmű nyelven társalognak, mint az alatt nyüzsgő tömeg. Nem Bányácska, a maga sebző gondoljaival, adósságaival, exekúciójával, megdermesztő aggodalmaival, hanem: „Széphalom“; Széphalom, tele mindazzal a nevető, boldog, idilli előkelőséggel, nyugati urbanitással, mit e névbe, mikor megteremtette, rajongó lélekkel tartalomul lehelt. *Széphalom* a „mindenek boldogsága“, *Széphalom* a „nemzeti becsület tüze“, *Széphalom* a „szent és hív érzések“, *Széphalom* a rokokó idil, a „poétai berek“, az új Arcadia, *Széphalom* a jövő, *Széphalom* a kiművelt magyar nyelv, *Széphalom* az ízlés tündérpalotája!

Felírta e nevet deszka-táblára, birtoka hátárán. Felírta verseibe —: „Fény s nagy világ énnékem Széphalom“; „E világ minden zugolyái közt, oh Széphalom, nekem te nevensz leginkább“. Felírta, örökre felírta levelei ezreinek dátumába, küldve, röpitve a szép nevezet szárnyán az óhajtott ideált: a régi nyomába, a régi mellé új religiót, az ízlés religióját,

Azt hiszem, e megható fikció, e szellemi fata morgana sugártörésébe fölemelve érthető meg s méltányolható leghelyesebben Kazinczy történeti alakja, gyöngéivel, különcségeivel, „kisdedségeivel“, szeretetreméltó hiúságával, elbájoló urbanitásával, gyermeteg kedélyével, de egyszersemind bámulatba ejtő szívós, kevély, dacos energiájával, mi csak a legnagyobb és legnemesebb fantaszták sajátja.

Ez ábrándos álláspont földfelettségében oldódik fel végkép a Voltaire-Rousseau ellentét paradoxona. Ez a régió már nem a Ratio hideg, prózai világa. Az „okosság“ azon fajtája, mely csalárd szofizmákkal rettenténé vissza az igaz embert ideális elhivatása útjáról: a kísértő „galád ész“, mely körmönfont érveléssel hallgattatná el a természetből belénk oltott, kötelező, sugalmazó érzést: végkép alábukott e szent magasságokból. Itt a Themistoklesek, Muciusok, Lucretiák, Catók, Morus Tamások halálraszántása, itt a szigetvári Zrínyiek vértanú-lelke lobog, itt a nagy hit parancsol, mely, ha kell, vérrel pecsételi meg szentségét, megszegyenítve minden ócsárló, minden lebeszélő ál-okoskodást. „Akinek lelkét —

írja Kazinczy, éppen Zrínyi példáján hevülve — eltöltötte a kötelesség szava, vagy valamely szent érzés, valamely nagy gondolat, az ebben él egyedül, ennek áldozza erejét, nyugal-mát, örömeit, s kész veszni érte, ha kell.“ „Rajta tehát! — tárja fel lelkét egyik szép levelében — merjünk! Ne halgas-suk a mások javallását, ne a vádakat; . . . a bennünket hívó, a bennünket toló, a parancsoló Istent hallgassuk keblünkben!“ A lélek szentélye tárul fel, a pálya ihlete gyúl ki e lobogó szavakban, s világuknál kivételes nagyság arányaival magaslik fel előttünk az ember.

E „szent“ fönnlebegés elkülönítő tudata serkentette őt „kikelni a ködből s másoknál elébb hágdosni a fényes úton“, a „tisztább, fentebb régió“-ban; az iratta vele társakat kereső leveleit, sugalmazta költészetét, intézte világirodalmi vonal-mait, válogatta meg mintáit; az tette süketté a profanum vulgus „vad gúnyjai“ — s fogékonnyá a rokonlelkek tapsai iránt; az edzette benne a kedvet, „Mely a gonosz sors üldö-zésinek Nem gyáva homlokot vet ellenébe“; Laokooni szen-vedései közepett az sugallta neki a megrázó vigaszt: „Türd nagy kinjaidat, szent polgár s halj meg! Hazáért Türsz és halsz!“; az ösztönözte egy új magyar nyelv megteremtésére, a nyelv „muzsikái szer“-ének aetheribb kijátszására: az joga-sította fel „meréseire“, tanította meg „szemérmes-édest sely-peni S távozni a durva nép beszéditől“; az volt ihlete, illu-ziója, élettformája, védvára, jutalma, kevélysége:

Borág köríti mostan homlokom;
Ott, hol Tokaj nyújt nektárt istenének.
Víg szárnyakon kél a *nem-hallott* ének.

Ez a Kazinczy-féle új kultúra, mely egyelőre a magas-ságban lebeg s valamely fölkelendő, távoli naptól kölcsönözi ragyogását: következetes merészséggel hajtja végre legnagyobb művét, egy „nem hallott“, egy új, csak ama fentebb régiók-ban kelendő, lent az életben nem beszélt nyelvnek a meg-teremtését. „A nyelv, megindulván a nemzetben a kultúra, új ágra szakad, — írja egyik utolsó értekezésében — és az élet nyelvén kívül most egy más is támad, a könyvek nyelve.“ Igen, a könyvek nyelve, mely hasonlít bár az életbelihez, mégis egészen más: szántsándékkal, mesterileg „hasonlat-lan“; s mely nemcsak alig érthető, hanem szinte kihívólag érthetetlen kíván is lenni a sokaság, a „pórsereg“, a „busa nép“ számára. „A fentebb nemű próza nem piaci beszéd, s a poézis nem próza.“ Aki nem érti, ám lássa! „Jaj annak,

akinél homály marad Az, ami az értelmesnek nem homály! " Nem az egység szükséges most, nem az egyarcúság: „sőt az szükség most, hogy nagyon különbözzünk; azt az egységet az idő hozza fel“.

Nyelv- és stil-reformjának a „hasonlatlanság“, a művelt újszerűség e fölényes szándéka teszi alapjellemét. Neki az kecses, ami szokatlan; s „kényesb vagy makacsult izlete újnak örül“. Ezért nem törődik a nyelvszokással, ezért ejti „selypítve“ a közkeletűt is, s jár szokott ösvényen is szokatlanul. Ezért nem keresi a „sokak“ tetszését, ezért ír csak a „vált fülűeknek“, csak azoknak, kiknek „a hallásra fülök van“, a beavatottaknak, az új religió papjainak. „Nem azt akarom mutatni, — úgymond, mint szólnak a magyarok, hanem azt, hogy a *csínra jutandó* magyarnak mint kell szólania.“ Nyelv-művelésének e kényes, jövőt-előző arisztokratizmusa a mondotak után minden különc látszat ellenére természetesnek tetszhet. Nem várta ő, hogy mindenki úgy beszéljen, amint ő ír; azt sem hitte, hogy újításai mindenestől közkeletűekké válhatnak valaha. Nem is közönségnek írt voltakép: inkább az íróknak, nevelő szándékkal; példát óhajtott adni s minden műve — helyesen jegyezték meg — főkép műtanulmány. „Az én tudományom — írja — nem lehet sokaké, valamint nyelvem nem az élet és az írás alantabb nyelve, hanem a poézisé.“ Mindössze azt várta, tudta, hogy neologizmusa az írók által mind szélesebb köröket fog meghódítani s hogy a műveltek nyelve, s főkép az irodalomé, nem maradhat érintetlen tőle. Örömmel jegyzi is fel és híreszteli az ily irányban való „haladás“ minden tanujelét, az egy-egy művelt ember beszédében immár „keresetlen“ felbukkanó neologizmusokat.

Ugyancsak ez imént jellemzett aetheri álláspontja teszi érthetővé azt a példátlan önmegtágadást, hogy ő, aki oly tősgyökeresen tudott magyarul, mint rajta kívül egész irodalmunkban igen kevesen, a nyelvérzék tiltakozásával nem törődve, valósággal kultuszt űzött az általa úgynevezett „idegen szépségek“-ből, s magyar beszédében a „vétkes szép“ ingyenceként „tudva s akarva botolt“. Főtörvénye az ízlés, ideálja a nyelv szépség lévén, habozás nélkül átültette, amit más, ki-műveltebb nyelvekben szépnak érzett s ítelt. Ebben sem a „seregre“, hanem csak azon műveltebbek javallására számított, kiket ily idegenszerűségek kedvesen emlékeztetnek az ismert — német, francia — eredetiekre s akik képesek „összehasonlítva“ olvasni. Latinra mintázott fordulatainkat rég meg-

szoktuk már; de a magyar élőnyelv s nem lehet tilalmas virágokat szednie az új nemzetek mezein sem, ha azok is szépek. „Külföld termése volt a rózsa is; A művelés belföldivé tévé.“ Ez új nemzetekkel százados összeköttetéseink vannak, melyek gondolkodásunkat és nyelvünket úgyis rokonságba hozták az övékkel. „Muftit és jancsárt illet az a gondolkozás — írja Széchenyinek, — hogy nekünk nem hasonlítani kell másokhoz, hanem másoktól különbözni, és ezért a jótól is idegenkedni.“ Ímé a nemzetközi szolidaritás a „szép“ kultuszában: hasonlóság keresése a nyelvi határokon túl is a kultúrával — keresett hasonlatlanság az anyanyelv körén belül is a kultúrátlansággal.

A szokás megvetése és idegen szépségek kultusza mellé nyelvművelése harmadik különös jegyével következetesen sorakozik eredetiség-ellenzése: állandó tiltakozása eredeti magyar művek szerzése ellen. Hiszen ő nem a mi mai fogalmunk szerinti magyar litteratura előállításán buzdólgott; az ízlés és szépség kész kultúrájának tulajdonunkba vétele, a máshol már meglevő remekműveknek mesteri másolatokban való megszerzése s mintegy múzeumi kiállítása volt legsürgősebb célja, hogy példával neveljen, s a másolás-fordítás fegyvelmezett gyakorlása által magát a másoló nyelvet, a magyart képezze, tökéletesítse. Nyelvünk még nincs „elkészülve“ — szokta mondani; a művészet még csak most készül szállást fogni nálunk; eredetieink még csak „mázolások“ lehetnének, tegyük ki hát közszemlére az idegen nagy originálokat „gipszöntvényekben és rézmetszetekben“. A szépművészetek rajongója s nálunk egyik legkorábbi, máig párját ritkító ismerője és szakértője, a nagy képtárlátogató Kazinczy a szépművészetek módjára fogja fel az irodalmat is, s gyűjtésre, megőrzésre csak a mesterműveket tartja érdemesnek. Ezért akart — „originális firkáinkat“ lenézve — inkább jó „rézmetsző“ lenni, mintsem oly festő, kinek originálját *ma* ugyan becsülnék, de idővel sutba dobnák. Fordított tehát s fordításait javítgatta egész életén át, meg akarván érdemlenni, hogy fordításai „originális darabok gyanánt tartassanak“, s hű maradt meggyőződéséhez akkor is, mikor Vörösmarty lángeszű originalitásában már felhajnallott annak dicső tagadása.

Fordításai, e „mesterei kézzel dolgozott copiek“ érdemét itt nem részletezhetjük; nyelvtudásnak, stílművészetnek, sokszínűségnek, műgondnak, ízlésnek, eleganciának páratlan iskolái azok mind a mai napig. De óvást kell emelnünk a balvélemény ellen, mely hajlandó kicsinyelni eredeti művei

értékét. Becsesek azok a rendkívüli ember, a (Szalay László szavával) „bájos individualitás“ miatt, kinek kifejezései; az éles ész és bölcs elme miatt, mely bennök világol; a művészi öntudat miatt, mely legtöbb alkotására rálehelte a „klasszikai szint“ s nem egyet a maga nemében hasonlíthatatlan műremekké csiszolt; s becsesek — bármit mondjon a más modorhoz szokott utókor — a költői tehetség miatt is, mely meleg fogékonysággal tudja megragadni a jellemzetet, tud érdekelve festeni tájt, arcot, jelenetet, egyént, s oly eleven intelligenciával, szellemmel és stilisztikai genialitással párosul, mint csak nagyon keveseké. Útirajzai, Pályája Emlékezete nemcsak látókör, szellem és műveltség tekintetében, hanem mint műalkotások is messze megelőzik korukat. Epigrammjai, verses epistolái irodalmi eszméknek Arany Jánosig páratlan tárházai; biografiáival, irodalmi arcképeivel, értekezéseivel, szétszórt fejtegetéseivel ő a modern magyar irodalomtudomány valódi megalapítója, atyja. Egyik értekezése, — Orthológus és Neológus (1819.) — az egész magyar tanulmány- és essai-irodalom egyik legmegérleltebb remeke. Levelezésével mint irodalmi kincscsel, mint olvasmánnyal is alig vetekedhet nyelvünkön valami. Az ízlés fordul, s fordultával Kazinczy megbecsültetése csak nyerhet oly téren is, melyen elszoktunk őt előítéletek nélkül, illő melegséggel, híven méltányolni.

Kazinczy kora megismételte, de más alapon s önként, amit irodalmunk első századai kénytelenségből hajtottak végre: nyelvünknek s általa műveltségünknek európai minta szerint átformálását. A hajdani minta az európai keresztyén műveltség közös nyelve, a latin volt; most az európai világi, modern nemzeti nyelvek lettek azzá. A régi litteraturában az idegen latin nyelv maradt a vezérszerep: ez új korszakban maga a nemzeti nyelv nevelte föl magát a latin egykori helyére, hogy maga lássa el a magasabb műveltség szükségleteit. Oly horderejű tény ez, mint mikor egy nemzet lerázza magáról az idegen uralmat s önmagából termel ki és emel maga fölé magasabb értelmiséget és vezéreket. Ez új rendben is erősen hat egyelőre a hasonló berendezkedésre már példát nyújtó idegen minta, de a nyelv azonossága hovatovább lehetővé teszi alsóbb és felsőbb réteg közt a gáttalan vérkeringést, a műveltség-emelő és honosító kölcsönhatást.

A reform művét nem Kazinczy kezdte. Megindult az már Bessenyei előtt, a régi magyar irodalom latin-ellenes törekvései s az új szellemmel való szórványos érintkezések

következtében. Az eredezni kezdő szálakat Bessenyei szötte bele a felvilágosodás világnézeti rendszerébe s egy azon alapuló általános műveltségi reform programjába. De Kazinczy fogta fel szabatosabban a mozgalom különleges irodalmi vonatkozásait, vezette át irodalmi területre a tervezett reformot, fegyelmelte meg stíl- és ízlés-elvek szolgálatára a már jól-rosszul megindult nyelvújítást, s váltotta fel a „profán filozófus“ eszményét a „szépíró neológus“-éval. Ő igyekezett szépirodalomként, választékos nyelvművészetként előlegezni az új világnézet kulturális következményeit.

Vele született hajlam, a már megindult hazai, s hasonló német mozgalmakból merített tanulságok: egyaránt erre az útra igazították őt. Az új filozófia hirdetése helyett, melynek mindenekkel elfogadtatását chimaerának tartotta, az abból következő új kultúrát mutatta be irodalmi alakban, s ezzel — az irodalom úgyis kevesek otthona lévén — mintegy mintatényeszetet rendezett be számára. Minthogy ez új irodalmi kultúra nem eredeti alkotásokban, hanem főképp fordítások által a *nyelven* mutatta meg magát: a nyelv által, mely mindenké, mindenek érdeklődését kikényszerítette, s a katonai és politikai csatákban már annyira megedzett magyart először lovalta bele irodalomkörül szenedélyes szó- és toll-harcokba,

Mig a nyelv hivei, írók s olvasók,
Egymást korholván, összeszerkezének.

Maga ez országszerte elharapódzó csatározó érdeklődés már kész műveltségi, modern műveltségi tény s hogy ezt létrehívhatta, az Kazinczynak magában véve elegendő történelmi érdeme. A többit bátran az időre bízhatta. S az meg is tette a magáét: a szükséges mértékig elfogadtatta a neológiát, megkezdte alászállítását a kivételes új kultúrának, s az irodalmi csatározások zaja alatt feltűnés nélkül átfőrmálta a világnézetet. Többet is tett: megindította alulról az ellenhatást a felvilágosult rokokó túlzásai, egyoldalú racionális merevsége s érzelmi finomkodása ellen egyaránt, s az egyéni kezdemény kizárólagossága ellenében a nemzeti kollektivitás helyreigazító, kiegyenlítő, nagy, természetes erőtartalékát vette latba.

A *szép stíl*, mint életáldozat tárgya: mily példátlan eszményiség, ha — mint Kazinczy esetében — egy nemzet korszükségletének helyes felismerése ihleti! Könnyűséget, „fentebb poétai dísz“ adott a nyelvnek, nemes energiát, sza-

batosságot, élt, hajlékonyságot és kellemes zengést. Méltóvá tette — hite szerint — arra, hogy „ha bennünket valaha egy idegen győző járma alá hajtana is, ha nem barbarus, védelembe vegye, fenntartsa, virágzásra juttassa; s mi ezt a nyelvet szeretni tartoznánk, ha ily szép és a maga nemében egyetlen nem volna is, mert a miénk“. E naiv melegségű, századunk „nem-barbarus“ győzőit még álmában sem sejtő, nemes nagy hit a művelt emberiség szépségkultuszában: ugyanazon mély forrásból fakadt, mely a XVIII. század közepe óta, ha titkon, ha nyíltan, mindeneket igazgat: nemzeti-ség és emberi szolidaritás erkölcsi érzéséből: „Nékem az emberiség, s Pest s Buda tája, hazám“. Egy nemzetet menteni meg az emberiségnek: — tűzi ki célul csakhamar gróf Széchenyi István; — megmenteni nyelve szépségével: rajongja előre a „szent öreg“, s nélküle korán jött volna a „legnagyobb magyar“.

„Híven szeretni a jót, Gyűlölni vesztig a gonoszt — írta spielbergi fogságában —

Eszköze lenni az isteni kéznek,
Egy nem haszontalan tagja az Egésznek,
Férfiak! ez gyönyörű jutalom.“

2. A Széphalmon, 1931. okt. 2-án tartott ünnepség.

a) Feljegyzések Kazinczy Ferenc halálának századik évfordulója alkalmából a M. Tud. Akadémia által 1931. október 2-án Széphalmon (Zemplén megyében) tartott országos emlékünnepről.

Mint hogy Berzeviczy Albert ig. és t. t. úr öexcellenciáját más nemzeti közügyben végzett kötelesség távol tartotta, megbízásából a M. Tud. Akadémia elnöksége képviselőletében Balogh Jenő főtitkár és vele együtt Kozma Andor és Ravasz László t., valamint Bernát István és Finkey Ferenc r. tagok jelentek meg.

Képviseelve voltak ezenfelül:

Kazinczy Ferenc családja, melynek igen számos tagja jelent meg;

a m. kir. kormány (Petri Pál államtitkár úr);

a Kisfaludy-Társaság (Kozma Andor másodelnök);

a Petőfi-Társaság (Harsányi Zsolt);

az egyetemes ref. konvent (Dókus Ernő főgondnok, világi elnök és Baltázár Dezső egyházi elnök);

a sárospataki református főiskola (farkasfalvi Farkas Géza világi gondnok és Janka Károly esperes, egyházi gondnok, továbbá Elekes Imre közigazgató);

a dunántúli ref. egyházkerület küldöttsége (Antal Géza püspök, Pongrácz József főisk. igazgató és Kőrös Andor igazgató);

Zemplén vármegye (Széll József főispán és Bernáth Aladár alispán);

Abauj vármegye: Szent-Imrey Pál alispán;

Sátoraljaújhely megyei város (Orbán Kálmán polgármester);

Sátoraljaújhely helyőrségi tisztikara (Pókay Antal alezredes vezetésével);

a zemplénmegyei Vitézi Szék;

a Magyar Írók és Művészek Szövetsége (Rexa Dezső főlevéltáros);

a debreceni Csokonai-Kör (Pap Károly egyet. tanár);

sátoraljaújhelyi ref. egyház (Kiss Ernő esperes);

a MANSz budapesti szövetsége (Ritoók Margit úrnő);

a MANSz sátoraljaújhelyi csoportja (Emödy Lászlóné öméltósága);

a Zemplén-megyei Kazinczy-Kör (Emödy László tanácselnök);

sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos polg. fiúiskola küldöttsége és nagyszámú családtag, valamint közönség.

Balogh Jenő főtitkár a M. Tud. Akadémia elnöksége nevében délelőtt 9 órakor megnyitotta a Kazinczy-emlék-ünnepélyt. A nemzeti Hiszekegy eléneklése után Balogh Jenő főtitkár beszéd kíséretében elhelyezte az Akadémia koszorúját Kazinczy Ferenc sírjára.

A m. kir. kormány hivatalos képviselője, Petri Pál államtitkár úr őexcellenciája a *b)* alatt közölt hosszabb beszédben méltatta Kazinczy Ferenc irodalmi és tudományos jelentőségét és elhelyezte a kormány koszorúját.

Kazinczy Gábor ny. kuriai bíró, a nagy hazafi unokája, a család egyenes ága képviselőjében szép beszéd mellett tett koszorút a sírra, ezenkívül a család oldalági rokonsága közül többen szintén elhelyezték koszorúikat.

Bernáth Aladár úr Zemplén megye alispánja szép beszédben köszönte meg a M. Tud. Akadémia által rendezett ünnepélyt, valamint azt, hogy Kazinczy sírját és a mauzoleumot, valamint a parkot évtizedek óta Akadémiánk gazdossa és szintén koszorút tett a sírra.

Ezután a fennebb elsorolt hatóságok, irodalmi társaságok képviselői hosszabb-rövidebb beszéd kíséretében koszorúkat tettek a sírra.

A sárospataki főiskola nevében Elekes Imre közigazgató, a zemplénmegyei Kazinczy-Kör képviselőjében pedig Emödy László elnök jelentést tettek a centenáriumi ünnep alkalmából hirdetett Kazinczy-pályázat eredményéről.

A szép ünnep a Himnusz eléneklésével kegyeletes hangulatban véget ért.

b) Petri Pál államtitkár, országos képviselő úr ünnepi beszéde.

Mélyen tisztelt Ünneplő Közönség!

Nagy nemzeti gondok napjaiban a dicső magyar mult hasonló pillanatainak emlékeiből merithetünk erőt.

Ilyen idő volt a reformkort megelőző korszak, amelyben Kazinczy Ferenc volt a XVIII. század végén kezdődő magyar renaissancének igazi megindítója. Mint mindenütt, úgy hazánkban is a politikai és nemzeti megújodást irodalmi újjáéledés előzte meg és a nyelvújítás volt az igazi kezdete a nagy reformkornak. Szépen mondja Kölcsey emlékbeszédében: a haza veszélyben forgó nyelvét kellett megragadni és ezt felvirágoztatni, megerősíteni és ennek erejével kellett felrázni az álombasúlllyedt népet, hogy lásson és érezzen. Ennek a nagy gondolatnak szentelte életét Kazinczy, szintén a nagy Kölcsey szerint: nem haszon nélkül a nemzetre, nem nyom nélkül a jövő korra nézve, de fájdalomla önmagának. De *Kazinczy* nemcsak egy a *nyelvújítók* közül, hanem az az egyedüli, aki nyelvújítási törekvéseivel nyugateurópai izlést párosított, gondolkodásmodunknak, tudományos művelődésünknek, irodalmi felfogásunknak új utat mutatott. Ő bizonyította be, hogy igazi újjászületés csak úgy képzelhető, ha a saját nyelvünkhöz ragaszkodva és ezt fejlesztve egyszersmind bekapcsolódunk a nyugati műveltség eszme körébe is. A nyugati eszmeáramlathoz igyekszik csatlakozni, a nyugati nagy nemzetek híres költőit: Shakespearet, Lessinget, Goethét, Klopstockot, Herdert, Wielandot, Molièret ismerteti a *műfordító Kazinczy*. A nyelvújítás egyik megindítója és a magyar nyelv kipallérozásáért, az irodalmi izlés kifinomításaért küzd, agitál, a magyar irodalom életét szervezi, írókat és olvasóközönséget nevel az *irodalmi reformátor Kazinczy*. A haladásnak, az elnyomottságból való felszabadulásnak, akkor az egész emberiséget lázban tartó új nagy gondolatai megragadják az ifjú nemest

és mikor Bécsben Hajnóczyval összetalálkozik, pillanatnyilag ő is Martinovics és barátainak társaságába kerül és ennek súlyos következményeit szenvedí Budán, Munkácson, Brünnben és Kufsteinban a *raboskodó Kazinczy*. A költőről, a műfordítóról, a levelezőről, irodalmi reformátorról mindenki tud, a börtönben lényelődő Kazinczyt az egész közvélemény részvéte kíséri, de sokan feledték és feledik a *pedagógus Kazinczyt*. Pedig bármint vélekedünk is politikai szempontok alapján Kazinczy állásvállalásáról, annyi bizonyos, hogy a Van Swieten alatt József császár idejében meginduló iskolaügyi reformnak az állami iskolák rendszere kifejlesztésének egyik leglelkesebb előharcosa az *iskolafelügyelő Kazinczy* volt. Amikor sárospataki tapasztalatait felhasználva, a modern nevelési eszmék megvalósításáért küzd, amikor a katolikusok és protestánsok számára közös iskolákat szervez, amikor a német nyelv tanítására buzdít, de e mellett még nagyobb erővel hirdeti a magyar nyelv művelését és intenzív oktatását, akkor tetteivel ad valóságos iskolaügyi programot a *pedagógus Kazinczy*.

Kazinczynál volt sokkal nagyobb költő, prózairónk is van talán tökéletesebb is, de lángolóbban lelkesedni tudó, egész életét, vagyónát, családjá anyagi helyzetét, mindenét az irodalmi megújulásnak feláldozó nagy magyar egyéniséghez még hasonlót is alig találhatunk. *Kazinczy nem műveiben igazán nagy, hanem hatásában*. A mult század negyvenes éveiben teljesen kivirágzó gyönyörű magyar literatura a mai magyar irodalom magas színvonala, mind Kazinczy magvetésében találja csiráját. De Kazinczy csak eszköz volt a sors kezében, — amint Kölcsey mondja — félszázadig küzdött a pusztákon és messzepillantás az ígért földjére volt összes jutalma. De ez a meglátása a nagy magyar jövőnek őt minden nyomorúság, mellőztetés és egyéni támadással szemben boldoggá tette, mert élete végén nyugodtan mondta, hogy teljesebben látta, mit legkevélyebb reményei óhajtottak. Mindnyájunk kötelessége tehát, hogy kegyelettel emlékezzünk meg e nagy magyar genieről, erről az önfeláldozó prófétai lélekről, kinek hamvai a széphalmi sírban immár 100 év óta nyugosznak. Midőn tehát a magyar kormány nevében koszorúmat e szent sírra leteszem, kegyelettel emlékezem meg Kazinczyról, a magyar reformkor igazi előkészítőjéről, a nagy magyar reformátorról, íróról és hazafiról. És mikor ezt teszem, egyben hálás köszönetemet fejezem ki a Magyar Tudományos Akadémiának, amely a magyar irodalom, tudományosság és

közélet e halhatatlan szép alakjának emlékét hűen őrzi és igaz szeretettel ápolja.

Kazinczy születésének 100 éves évfordulóján az Akadémia 1859-ben országos ünnepséget rendezett. Ez az ünnep az abszolutizmus sorvasztó karjai közül kibontakozásunk kezdetét és nemzeti életünk újabb felpettségét jelentette. Én azt szeretném, ha ez a mai centenárium, Kazinczy halálának 100 éves évfordulója is, ilyen buzdító, ébresztő hatással lenne, és ezért szívből kívánom, hogy legyen ez a mai ünnepség is a magyar irodalom és tudományosság és az örök magyar nemzeti élet fellendülésének erőteljes ösztönzője és hatalmas mérföldköve.

c) Bernáth Aladár úrnak, Zemplén vármegye alispánjának beszéde.

Zemplén vármegye közönsége nevében hálás kegyelettel teszem le a megemlékezés koszorúját a nyelvújítás nagymesterének: Kazinczy Ferencnek sírjára.

Egy az álmotag letargiába merült és jövője felett kétségbeesett korban e helyről hirdette Kazinczy Ferenc rendíthetetlen bizalmával, örökös reménykedésével a jövő diadalát, bátorítva a csüggedőket, munkára serkentve a habzókat.

E sötét korszaktól eltekintve soha máskor, mint éppen ma értékesíthetjük a legjobban Kazinczy Ferenc írásait s gondolatait, ma, amikor a magyar nemzet hajója ugyanolyan reményvesztetten kering a sötét hullámok tetején, amikor a magyar a sok csalódástól fáradtan ugyanolyan letargiában van, mint volt Kazinczy Ferenc idejében.

Egy eszme csak úgy lehet élő valóság és csak úgy szolgálhat az emberiség, avagy egy nemzet előnyére s csak úgy vonhatók le ebből a tanulságok, ha az eszmének állandó fenntartói, ápolói és apostolai vannak.

Jelen esetben ez apostoli munkát a Magyar Tudományos Akadémia vállalta magára és vállalkozását tekintélyéhez és értékéhez méltóan hajtja végre, rámutatva Széphalom jelentőségére, az innen kiinduló eszmék nagyságára és bevezet bennünket azok valódi értelmébe.

Úgy érzem, hogy Zemplén vármegye törvényhatósága nevében kifejezésre kell juttatnom a magyar tudomány legelső intézménye, a Magyar Tudományos Akadémia iránt a legnagyobb köszönetet és hálát azért, hogy Kazinczy Fe-

renc nemzeti kincseit feltárva, azokat a nemzet javára értékesíteni igyekszik, mert Kazinczy Ferenc örök bizalmának forrásaiból még mindig erőt meríthetünk a jövőre nézve, az ő gondolatai és eszméi ma is csalhatatlan eszközei a nemzet megújulásának.

A Kazinczy Ferenc szelleme által e megszentelt helyen, itt, a trianoni határtól pár lépésnyire, fogadjuk meg, hogy példáját követjük s hozzá méltók leszünk, kérve a mennyei Gondviselést, hogy terjessze ki áldó kezét e sokat szenvedett magyar nemzetre, tegye naggyá, tegye boldoggá, tegye ismét hatalmassá ezt a mindnyájunk által szeretett, mindnyájunk által imádott édes magyar Hazát.

3. Kéký Lajos I. t. üdvözlő beszéde az érsemlyéni országos Kazinczy-ünnepen 1931. augusztus 23-án.

Tisztelt ünneplő közönség! Kedves magyar testvéreim!

A Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság szíves testvéri üdvözlését van szerencsém tolmácsolni mindazoknak, kik ma itt a kegyelet oltárán áldoznak. Elküldték e testületek általam a hódolat koszorúját, a hála és kegyelet virágait is erre a szent helyre, hol 172 esztendővel ezelőtt lángra gyúlt az a szövétnek, mely most száz esztendeje lobbant utolsó. Lángra gyúlt s egy példaadóan munkás, áldozatos és áldásos életen át világított egy egész nemzet előtt, olvasztgatta a közöny jegét, melengette a fásult, álomtól öldösött szíveket, utat mutatott a munkára lelkesülteknek s áthévítette a maga szent forróságával a nemzet megmentésére fősorakozott kis tábornok. Ez a kis hadsereg megmentett az élet számára egy tetszhalálba hanyatlott nemzetet, melynek szíve akkor csak ezekben a vakmerően álmodozó, egeket ostromlóan bizakodó, szegény magyar írókban dobogott; lelke csak az ő ajkukon jutott szóhoz.

Nagy és nemes hivatást szánt a Gondviselés Kazinczy-nak, apostoli hitet és áldozatosságot kívánt az a munka, melyet elvégzett. Száz esztendő távolából úgy ragyog föl előttünk a szent öreg alakja, mint diadalmas hadvezéré, ki maroknyi seregét győzelemre tüzei lelkének égő és fanatikus hitével.

A XIX. század az alélt magyarságra egy végzetesnek látszó eseményel, az osztrák császárság proklamálásával

köszöntött be. A bécsi udvar beolvasztó törekvései soha olyan hatalmas ösztönzést nem nyertek, mint ezzel a lépéssel, és soha olyan hatalmas szervezet nem állott szolgálataikra, mint ekkor. S ezzel a hatalmas, szuronyok erdejére támaszkodó politikai szervezettel szemben egy szegény magyar író vállalkozik egy másik szervezet kiépítésére. Kazinczy Ferenc volt ez, ki a szabadelvű eszméért szenvedett hosszas fogság után a hősök és hitvallók útján, az apostolok hivatásával emelkedett a magyar irodalom élére. Ő látta legtisztábban, hogy a művelődés a nemzet számára akkor is nemcsak életszükséglet volt, hanem a feltámadásnak egyetlen lehetséges eszköze. Nagy elhatározással látott munkához, hogy a tehetetlenül veszteglő, elmaradt magarságot felrzza tétlen fásultságából s kimozdítsa elmaradottságából. Szegénységtől, rokon rosszlelkűségtől s az életnek mindenféle gondjaitól sujtva is rendületlen áldozatossággal csügg hivatásán, melyet egyik írotársa ezekkel a szavakkal köt lelkére: »Lelkesítsd meg az elevenség nélkül heverő testeket!« Feláldozza vagyonát és nyugalmit, kemény harcokat és méltatlan támadásokat áll, de végül mégis a nemesen végzett munka s a győzelem tudatában mondhatja el, hogy életre keltette az alvókat; hogy »a vetett mag bizonyosan teremni fog, s akkor nevem áldásban léssen«.

Az álmodozóknak, rajongóknak kis hadserege győzedelmeskedett az akkori világnak egyik legnagyobb hatalmával szemben, mert a szívükben lobogó lelkesedés adta tegyvereiket, nem az erőszak. Életre kelt az elalélt nemzet, szomjúság támadt benne a haladó világ új eszméi iránt s tette feszülő fogékonysággal várta Széchenyi riadóját s nagy reformjait.

Ezt köszönjük Kazinczy határtalan lelkesedésének s önfeláldozó buzgalmának. Ő törte az utat az eljövendő nagyobbak előtt; apostoli munkája egyik legdicőségesebb fejezete a magyar történelemnek. Méltán látja kegyeletünk legnagyobbjaink között, kiknek fényes alakjaira ma fokozott áhítattal tekintünk. A magyar szenvedés óceánján ők világitótornyaink, bennük és általuk összedobban szívünk s egymásra talál a határokon keresztül egymás felé nyújtott jobbunk. Legyen áldott emlékü, s legyen százszor áldott azé, kit ma hálánk és kegyeletünk ünnepel, s ki több mint száz esztendővel ezelőtt megmozdította a tunya magyar földet s bele merte kiáltani a csillagtalan magyar éjszakába az ébresztőt: Magyar, hajnal hasad!

II.

K i v o n a t o k

az osztály- és összes üléseken bemutatott értekezésekből.

1. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr felolvasása a II. osztálynak 1932. január 19-én tartott ülésén.

Berzeviczy Albert „A Schmerling-féle provizóriumot megelőző utolsó, alkotmányos küzdelmek“ címmel az abszolutizmus koráról szóló műve most készülő harmadik kötetének egyik fejezetét mutatta be, mely az 1861. év szeptember és október hónapjaival foglalkozik. Az országgyűlés feloszlátása által Schmerling államminiszter megszabadult legveszedelmesebb ellenségétől, a magyar parlamenttől, amely főképp Deák halhatatlan feliratai alakjában az egész művelt világgal megértette azt a jogtiprást és azt a képtelenséget, melyet a februáriusi pátens Magyarországnak a birodalmi gyűlésbe (Reichsrath) való belekényszerítésével tervbe vett. De még megmaradtak a törvényhatóságok, a megyék és városok, melyeket az októberi diploma jogaikba visszahelyezett, s melyek most — mintegy átvevén az országgyűlés szerepét — hangosan tiltakoztak az országgyűlés feloszlátása ellen és követelték a nemzet törvényes jogait. A vezetést Pest megye ragadta magához, lelkes főispáni helytartójával (főispánja a nádor lett volna), Károlyi György gróffal az élén. A kormány előbb a megfélemlítés eszközeihez nyúlt, s mikor azok nem használtak, az erőszakhoz: a megyebizottságokat feloszlatták, a gyűléstermet katonaság foglalta el, egyes tisztviselőket perbe fogtak. Boldogulni azonban így sem lehetett, mert a közigazgatás megakadt, az adót már régóta csak katonai végrehajtással lehetett behajtani, s a szükségessé váló újoncozás foganatosítására az autonóm megyei közegekkel gondolni sem lehetett. De maga a helytartótanács is — Mailáth György tárnokmesterrel az élén — ellene szegült a kancellária intézkedéseinek. Így vált elkerülhetetlenné a megadott

csonka alkotmányának is felfüggesztése, az u. n. provizórium alakjában, mely szintén csak abszolút kormányzás volt, a törvényhatósági szervezet alakjának megtartásával, magyar, de kinevezett tisztviselőkkel, s tulajdonképpen ostromállapot kíséretében, mert a csak némileg politikai vonatkozású bűntettek és vétségek a katonai bíraskodáshoz utasítottak.

2. Elbeszélőink egymásra-hatása a Bach-korszakban.

(Kivonat Szinnyi Ferenc r. tagnak 1931. november 30-án tartott előadásából.)

Előadó *Novella- és regényirodalmunk az abszolútizmus korának idején* c. tanulmányának folytatásaként novella- és regényíróink egymásra-hatását vizsgálja az 1853. és 1854. években.

Először azt mutatja ki, hogy mekkora hatása volt Jókainak elbeszélőinkre: hogyan utánozták patetikus elbeszélő modorát, keleti, exotikus tárgyait és humorát. Azután Jósika, Kemény és Gyulai hatását nyomozza, végül a kisebb írók egymásra-hatását vizsgálja formai és tárgyi tekintetben.

III/A.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

PÉNZTÁRI SZÁMADÁSA

1931-RŐL.

A Magyar Tudományos Akadémia

ACTIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Ingatlanok.</i>		
a) az Akadémia palotája, bérháza, könyvtár- készlete és egyéb felszerelések értéke	1,500.000—	
b) a széphalmi birtok a Kazinczy- mauzoleummal	80.000—	1,580.000—
2. <i>Értékpapírok.</i>		
a) az Akadémia sajátja	9.399 04	
b) alapítványok értékpapírai	146.371 67	155.770 71
3. <i>Adósok, átfutó tételek</i>		20.185 20
<i>Készpénzkövetelések folyószámlákon és takarékszámlákon</i>		162.113 97
		1,918.069 88

Budapest, 1931.

A Magyar Tudományos Akadémia

MAGYAR FÖLD-

Dr. Koós Zoltán s k.

vagyonmérlege 1931. december 31-én.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Különféle alapítványok</i>		191.824·77
2. <i>Alapítványok kamatai</i>		34.790·86
3. <i>Adományok</i>		29.233·03
4. <i>Átfutó tételek</i>		16.197·99
5. <i>Vagyon</i>		1,640.453·18
6. <i>Folyó évi vagyonkezelési felesleg</i>		5.570·05
		1,918.069·88

december 31.

A könyvelésért:

vagyonának kezelője:

Voit Lajos s. k.

HITELINTÉZET

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

A Magyar Tud. Akadémia nyereség- és

TARTOZIK

		Pengő	Pengő	
<i>I. Személyi kiadások :</i>				
1.	a) A főkönyvtárnok és osztálytitkár urak, könyvvezető, építész és orvos tiszteletdíjai és az irodai és könyvtári személyzet illetményei	23.569-96	46.124-04	
	b) Nyugdíjak és jutalmak	22.554-08		
<i>II. Dologi kiadások :</i>				
2.	Az akadémiai épületek fenntartására, illetőleg javítására fordított költség	19.192-98	81.680-19	
3.	Fűtés, világítás	6.215-26		
4.	Irodai és egyéb kisebb dologi kiadások	6.455-74		
5.	Adó	21.203-74		
6.	A könyvkiadó-bizottság kiadványa és akadémiai kiadványok szétküldésének költsége	6.199-14		
7.	Előre nem látott kiadások	10.021-41		
8.	Rendkívüli kiadások :			
	A Kazinczy-ingatlanok karbantartása	2.346-87		
	Nagygyűlési költségek	491-37		
	Elhunyt tagok képmásai	6.011-80		
	Kegyeleti kiadások	3.541-88		
		12.391-92		
<i>III. Tudományos kiadások :</i>				
9.	Akadémiai Értesítő	2.554-98	177.831-47	
10.	Budapesti Szemle	14.000—		
11.	Az I. osztály és bizottságai	14.796-33		
12.	A II. "	45.338-10		
13.	A III. "	31.337-54		
14.	Irodalmi célokra	3.605-50		
15.	Etnográfiai és folklorisztikai bizottság	7.206-37		
16.	Szótári bizottság	2.600—		
17.	Külön kiadványok	1.522-10		
18.	Tudományos társulatok, továbbá az „Ungarische Jahrbücher“ és a „Revue des Études Hongroises“ segélye	8.332-26		
19.	Könyvtári kiadások	9.403-52		
20.	Hirdetett jutalomtételek kifizetésére	15.090—		
21.	Akadémiai Almanach	1.421-88		
22.	Tudományos segély	8.102-95		
23.	Tudományos kutatásokra	5.800—		
24.	Nemzetközi tört. tudomány kongresszus	1.824-66		
25.	Római magyar tört. bizottság	2.200—		
26.	Bécsi Magyar tört. int. évkönyve	2.695-28		
27.	Folyó évi vagyonezelési felesleg			
				5.570-05
				311.205-75

Budapest, 1931.

A Magyar Tudományos Akadémia

MAGYAR FÖLD-

Dr. Koós Zoltán s. k.

veszteség-számlája 1931. december 31-én.

KÖVETEL

		Pengő	Pengő
1.	Államsegély		92.135 --
2.	A gróf Vigyázó-vagyon jövedelméből tudományos célra igénybevett összeg		100.000 --
3.	Házbérrjövedelem a bérház és palota után		72.965 20
4.	Könyvek eladásából befolyt összeg		18.056 17
5.	Kamatok		12.024 99
6.	Értékpapírok jövedelme		833 25
7.	Vegyes bevételek		15 191 14
			311.205 75

december 31.

vagyonának kezelője:

HITELINTÉZET

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

A könyvelésért:

Voit Lajos s. k.

Alapítványok és azok kamatai 1931. december 31-én.

		Tőke P	Kamat P
<i>I. Alapítványok, melyek készpénzben és érték-papirban vannak elhelyezve.</i>			
Gróf Andrássy Dénes	alapítványa . . .	8·64	
Czintula Mihály	„ . . .	1·60	
Özv. Fejes Jánosné	„ . . .	—·02	
Fabriczy Sámuel	„ . . .	2.594·90	1.517·09
Schwarzer Lajos	„ . . .	—·93	
Fraknói Vilmos	„ (Akad. rész)	8—	
Fraknói Vilmos	„ . . .	2·35	
Dr. Ortvyay Tivadar	„ . . .	3·20	
Id. Pekár Imre	„ . . .	8—	
Báró Podmaniczky Gézané	„ . . .	8—	
Udvardi Cherna János	„ . . .	—·19	
Feridun-ösztöndij	„ . . .	6·06	
Feridun Kiamil Zadé bej hagyománya (Akad. rész)		2·40	
Román Ferenc	alapítványa . . .	48—	12·58
Báró Kornfeld Zsigmond	„ . . .	25.184·50	431·94
Chorin Ferenc	„ . . .	55.930—	247·04
Serbán János	„ . . .	3.400—	839·34
Kazinczy Gábor és neje	„ . . .	6.443·42	1.490·34
Unghváry László	„ . . .	8.547·56	6.902·41
Hangya	„ . . .	1.522·32	
Weiss Fülöp	„ . . .	46.413—	2.002—
Átvitel :		150.133·09	13.442·74

	Tőke P	Kamat P
Áthozat :	150.133·09	13.442·74
<i>II. Alapítványok</i> <i>kizárólag készpénzben elhelyezve.</i>		
Wellisch Alfréd-alapítvány	1.600—	1.016·07
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank gróf Széchenyi István-alapítvány	8.000—	3.029·59
Kónyi Manó - alapítvány	10.000—	4.972·16
Halmos Izor „	2.272·86	857·38
Makfalvay Géza „	80—	58·72
Somossy Béla „	80—	94·81
Jékey László „	80—	4·88
Európai áruipodgyász r.-t. „Rákosi Jenő“-alapítv.	80—	69·56
Benedek Sándor-alapítvány	400—	371·42
Szemző István „	1.393·49	1.186·42
Kugler Mihály-féle „Rákosi Jenő“-alapítvány . .	80—	39·97
Nyíregyházi Takarékpénztár „	800—	363·75
Darányi Ignác „	1.240—	598·43
Csernoch János „	1.500—	478·51
Kara Gyözőné baloghi Palcsó Mária-alapítvány	1.000—	247·05
Vészi József-alapítvány	1.000—	111·34
Értéküket vesztett alapítványok kiegészítésére szánt összegek	10.285·33	
Hegedüs István-alapítvány	1.800—	399·95
Több alapítvány és adomány közös kamat- számlája		7.448·11
Összesen :	191.824·77	34.790·86

Budapest, 1931. december 31-én.

A könyvelésért :

Voit Lajos s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője :

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET

Dr. Koós Zoltán s. k.

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

ACTIVUM	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
Értékpapírok.		
<i>I. Az Akadémia értékpapírai.</i>		
K 92.000 n. é. Magyar Földhitelint. záloglevél		7·36
K 4.000 n. é. Egyes bpesti főv. takptr. záogl.		—·32
K 1.900 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ nostr. m. koronajáradék . . .		—·15
K 7.000 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ m. földteherment. kötv. . . .		—·66
K 200 n. é. Kisbirt. Orsz. Földhitelint. zgl.		—·02
K 21.000 n. é. Kisbirt. Orsz. Földhitelint. alapítványi okirat		1.050—
K 1,210.000 n. é. 6 ⁰ / ₁₀ m. hadikölcsön		96·80
K 833.200 n. é. 5 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀ m. hadikölcsön		66·64
K 200.000 n. é. Magyar Mezőgazd. szöv. alapítói üzletrész		540 —
K 2.400 n. é. Tiszaszab. sorsjegy, 1 magyar, 1 osztrák vöröskereszt sorsjegy		— 19
40 drb. Pesti Hazai I. Takptr. részvény	130—	5.200 —
5 drb. Első Bpesti Gőzmalom részvény.	16—	80 —
12 drb. Belvárosi Takptr. részvény.	43·33	520—
10 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	183·60	1.836 —
108 drb. Magyar Tudom. Társ. Sajtóvállalata részvény		1 —
		9.399·04
<i>II. Alapítványok értékpapírai.</i>		
Gróf Andrássy Dénes-alapítvány:		
K 108.000 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ nostr. koronajáradék.		8·64
Czintula Mihály-alapítvány:		
K 20.000 n. é. 6 ⁰ / ₁₀ magyar hadikölcsön		1·60
Özv. Fejes Jánosné-alapítvány:		
K 200 n. é. M. Földhitelint. záloglevél		—·02
Fabriczy Sámuel-alapítvány:		
K 4.400 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ M. Földhitelint. záogl.		—·36
K 208.400 n. é. 4 ⁰ / ₁₀ M. Földhitelint. záogl.		16·66
9 drb. Borsod-miskolci gőzmalom részvény		63—
3 drb. Farbenindustrie részv. M. 1600	102·50	2.222·20
2 drb. Deutsche Bank részv. M. 200	108—	292·66
Átvitel:		12.004·20

ACTIVUM	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
	Átthozat :	12.004.20
Schwarzer Lajos-alapítvány :		
K 11.500 konv. osztrák járadék		—92
K 100 4·2 ⁰ / ₁₀ osztrák járadék		—01
Fraknói Vilmos-alapítvány :		
K 29.400 n. é. M. Földhitelint. záogl.		2.35
Fraknói Vilmos akadémiai letét :		
K 100.000 magyar hadikölcsön		8—
Dr. Ortway Tivadar-alapítvány :		
K 30.000 Magyar Földhitelint. záloglevél		2.40
K 10.000 magyar hadikölcsön		—80
Id. Pekár Imre-alapítvány :		
K 100.000 5% Angol-Magyar Bank jár.-jegy.		8—
Báró Podmaniczky Gézáne alapítványa :		
K 100.000 5% Angol-Magyar Bank jár.-jegy.		8—
Udvardi Cherna János alapítványa :		
K 2.400 magyar hadikölcsön		—19
Feridun-öszöntődíj alapítvány :		
K 75.800 n. é. Magyar Földhitelint. záogl.		6.06
Feridun-alapítvány akadémiai rész :		
K 30.000 Magyar Földhitelint. záogl.		2.40
Román Ferenc-alapítvány :		
4 drb. Bereg-munkácsi bank rv. à 300 ck.	16—	48—
Báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány :		
137 1/4 drb. Magyar Nemzeti Bank rv.	170—	23.332.50
Chorin Ferenc-alapítvány :		
329 drb. Magyar Nemzeti Bank rv.	170—	55.930—
	Átvitel :	91.353.83

ACTIVUM	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
Áthozat:		91.353·83
Serbán János-alapítvány:		
20 drb. Magyar Nemzeti Bank rv.	170 —	3.400—
Kazinczy Gábor és neje alapítvány:		
27 drb. Magyar Nemzeti Bank rv.	170—	4.590—
Unghváry László-alapítvány:		
64 ^{11/25} M. Általános Hitelbank részvény . .	49—	3.157·56
40 drb. Pesti Magyar Keresk. Bank részv.	81—	3.240—
8 drb. Pesti Hazai I. Takarékpénztár részv.	130—	1.040 —
26 drb. Rimamurányi részvény	27—	702—
30 drb. Osztrák-Magyar Államvasut részvény	13·60	408—
Hangya-alapítvány:		
Hangya üzletrész		1.466·32
Weiss Fülöp-alapítvány:		
9.500 dollár Pesti Magyar Kereskedelmi Bank		
7 ^{0/0} -os záloglevél à 80— és 500 dollár Pesti		
Magyar Kereskedelmi Bank 7 ^{0/0} -os zálog-		
levél à 100— (sorsolt)		46.413—
Összesen:		155.770·71

Budapest, 1931. december 31-én.

A könyvelésért:
Voit Lajos s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:
MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET

Dr. Koós Zoltán s. k. Dr. Kelemen Ferenc s. k.

III/B.

A M. Tud. Akadémia költségvetése

az 1932. év január—június hónapjaira.

I. A <i>Budapesti Szemle</i> január—júniusi füzetének írói tiszteletdíjaira	6.000 P
II. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> füzetének nyomdai kiállításához	1.000 „
III. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> két füzetének nyomdai kiállítására	1.500 „
IV. Az <i>Almanach</i> és a tagok irodalmi munkálatainak kinyomatására	900 „
V. Tagajánlások kinyomatására	400 „
Összesen:	<u>9.800 P</u>

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Vargha Damján I. t.: „ <i>Szent Imre herceg a magyar kódexirodalomban</i> “ c. műve kinyomatására	1.000 P
2. Egy más értekezés kinyomatására és írói tiszteletdíjára	500 „
3. Bírálati díjakra	200 „
Összesen:	<u>1.700 P</u>

b) Nyelvtudományi Bizottság.

1. A <i>Nyelvtudományi Közlemények</i> következő kötetének nyomdai kiállítására	4.200 P
2. A Nyelvművelő Szakosztály rendelkezésére	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen:	<u>5.450 P</u>

c) **Classica-Philologiai Bizottság.**

1. Szidarovszky János : <i>Görög és latin hangtan és alaktan</i> c. m. nyomdai kiállítására (újabb részletül)	1.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági kisebb kiadásokra	40 „
	<hr/>
Összesen :	1.740 P

d) **Irodalomtörténeti Bizottság.**

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> 1932. évi két füzetének nyomdai kiállítására, továbbá szerkesztői és írói tiszteletdíjakra	3.000 P
2. György Lajos I. t.: <i>Kónyi János Demokritos</i> a című munkájának nyomdai előállítására	1.500 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
	<hr/>
Összesen :	4.740 P

Az I. osztály és bizottságai összesen 13.630 P

B)

A II. osztály és bizottságai.

a) II. osztály.

1. Értekezések és emlékbeszédek kinyomatására	600 P
2. Ezek írói tiszteletdíjára	300 „
3. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
	<hr/>
Összesen :	1000 P

b) **Filozófiai Bizottság.**

1. A <i>Filozófiai Könyvtár</i> következő kötetének, dr. Noszlopi László: „ <i>A szeretet</i> “ c. munkájának nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjára	2.000 P
2. Az <i>Athenaeum</i> folyóirat segélye	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
	<hr/>
Összesen :	3.240 P

c) **Jogtudományi Bizottság.**

1. Vitéz Moór Gyula I. t.: <i>A jogi személyekről</i> című műve nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjára (további részlet)	500 P
2. A bizottsági előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági kisebb költségekre	40 „
	<hr/>
Összesen :	740 P

d) Történelmi Bizottság.

1. A lengyel Akadémiával együtt kiadandó <i>Báthory István-Emlékkönyv</i> szerzői és fordítási díjaira (első részlet)	1.000 P
2. A Lukinich Imre r. t. szerkesztésében megjelenő <i>Kelet-európai Szemle</i> (Bulletin d'Information) költségeire újabb részlet	500 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
	<hr/>
Összesen:	1.750 P

e) Hadtörténelmi Bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjaira	2.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
	<hr/>
Összesen:	2.200 P

f) Nemzetgazdasági Bizottság.

1. A <i>Közgazdasági Szemle</i> segélye	2.400 P
2. Laky Dézso l. t.: <i>Magyarország bűnügyi statisztikája</i> című műve nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjára	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági kisebb kiadásokra	50 „
	<hr/>
Összesen:	3.650 P

g) Archaeologiai Bizottság.

1. Archaeologiai ásatásokra	2.000 P
2. Az <i>Archaeologiai Értesítő</i> XLV. köt. nyomdai előállítására, továbbá szerkesztői és írói tiszteletdíjaira	7.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
	<hr/>
Összesen:	9.240 P

A II. osztály és bizottságai összesen 21.820 P

C)**A III. osztály és bizottsága.****a) III. osztály.**

1. A <i>Matematikai és Természettudományi Értesítő</i> XLVIII. kötete nyomdai kiállítására, az ebből készülő különlenyomatokra és írói tiszteletdíjakra	15.000 P
2. Emlékbeszédre és ezek írói tiszteletdíjaira	500 „
3. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
	<hr/>
Összesen:	15.600 P

b) Matematikai és Természettudományi Bizottság.

1. Pogány Béla r. t.-nak : <i>Spektroszkópai vizsgálatok</i> -ra	3.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen :	3.200 P
<i>A III. osztály és bizottsága összesen</i>	18.800 P
<i>Az I—III. osztályok tudományos kiadásai összesen</i>	54.250 P

Néptudományi Bizottság.

1. Az 1934-ben Bernben tartandó <i>Népművészeti Kiállítás</i> számára készülő magyar kiadvány előkészítésére harmadik részlet	5.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen :	5.240 P

A Könyvkiadó Vállalat

új kötete gyanánt Voinovich Géza r. t. : <i>Arany János életrajza</i> című műve II. kötetének nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjára	3.200 P
--	---------

Szótári Bizottság.

1. Dologi kiadásokra	600 P
2. Adatgyűjtésre	500 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen :	1.300 P

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, legszükségesebb kötések költségeire és egyéb legszükségesebb kiadásokra	4.200 P
---	---------

*

Az akadémiai kiadványok szétküldésének költségeire kb.	1.000 P
Nagygyűlési jutalomdíjakra	4.800 „
Nagygyűlési előadás és ünnepi ülések tiszteletdíjaira	1.000 „
A Coopération Intellectuelle költségeire	1.000 „

A M. Tud. Akadémia belépett ugyan a Conseil International des Recherches és az Union Académique Internationale tagjai közé, de tekintettel a pénzügyi nehézségekre, megfontolás tárgyává fogja tenni, nem kellene-e ebből a két nemzetközi tudományos szervezetből kilépni. Mindenestre értesíteni kell a szervezetek vezetését, hogy

amíg a pénzügyi helyzet nem javul, Akadémiánk nem tudja átutalni e két szervezet évi tagdíját, amely külföldi valutában volna fizetendő.

Összes tudományos kiadásokra körülbelül	85.790 P
Elhunyt tagok képmásainak elkészítésére	3.000 P

Személyzeti kiadások.

Főtthkari fizetés	1 P
A főkönyvtárnok úr fizetése (január—június hónapokra)	2.000 „
A főtthkari iroda személyzetének (az irodavezető és a gépiró- nők fizetése félvére)	3.600 „
Összesen:	5.601 P

Tiszteletdíjak félvére.

A három osztálytitkár úrnak egyenként 1.000 P	3.000 P
Dudás Kálmán építész	800 „
Voit Lajos könyvelésért	800 „
Altisztek családjainak gyógykezelésére	800 „
Összesen:	5.400 P

Nyugdíjak.

Az Akadémia régi alkalmazottainak nyugdíjára és az időnként előterjesztett kérelmek alapján rendkívüli segélyekre, valamint a felemelt lakbérek alapján félévi segélyekre 18.000 P

Nyugdíjat kap: Jónás Károly nyug. gondnok három személy után.
Dr. Trócsányi Zoltán nyug. irodaigazgató két személy után.
Özv. Tiringer Béláné, a Könyvkiadó Hivatal vezetőjének özvegye, két személy után.

Özv. Borovszky Samuné, irodaigazgató özvegye, egy személy után.
Ezenfelül minden nyugdíjas részére megszavaztatott tüzelőanyag és Jónás Károly ny. gondnok a bérház I. emeletén természetben kap lakást (három utcai és egy udvari helyiség, valamint mellékhelyiségek).
Jónás Károly két gyermekének nevelésére félévi 320 pengőt kap.

Személyzeti kiadások végösszege	29.001 P
Újévkor szokásos ajándékokra (az iroda személyzete, altisztek, póstások, kézbesítők)	2.000 P

Rendes dologi kiadások félvére.

Fűtőanyagra	1.000 P
Villamos világítás (az Akadémia palotája és a bérház lépcső- háza)	1.800 „
Vízdíj a palotában és bérházban együtt	800 „
Átvitel:	3.600 P

	Áthozat :	3.600 P
Kéményseprőnek		408 ”
Ülési meghívók előállítására és borítékokra		120 ”
Telefondíj		280 ”
Póstadíjakra kb.		450 ”
Irodai kiadásokra kb.		500 ”
Kézbesítő altisztek villamos költsége kb.		300 ”
Adókra (ez bizonytalan) eddig körülbelül		13.500 ”
Illeték-egyenérték		100 ”
	<u>Összesen kb. :</u>	<u>19.258 P</u>

Rendkívüli dologi kiadások.

Az Akadémia palotájában és bérházában azonnali javítást kivánó legszükségesebb munkákra	2.000 P
Összes kiadásokra kb.	141.049 P

Bevételek.

1. Várható államsegély (1932. január—június)	45.000 P	
2. Házbérjövedelem kb.	32.400 ”	
3. Könyvek eladásából kb.	4.000 ”	
4. Az Igazgató-Tanács határozata alapján a gróf Vigyázó- vagyon jövedelméből felhasználható	50.000 ”	
5. Adományokból	1.500 ”	
6. Az Igazgató-Tanács a Chorin Ferenc-alapítvány letételében levő részvények 1930. évi osztalékának felét valamely közgazdasági munka költségeire tartalékolta kb.	2.300 ”	
7. A korábbi években tartalékoltt összegekből felhasználható	6.000 ”	
	<u>Összesen kb. :</u>	<u>141.200 P</u>

IV.

a—d)

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TULAJDONÁBAN LÉVŐ

KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON

KIMUTATÁSA 1931. DECEMBER 31-ÉN

ÉS

JÖVEDELMEI 1931. JAN. 1-TŐL DEC. 31-IG.

A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

ACTIVUM

		Pengő	Pengő
1.	Készpénzkövetelés :		
	1. a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál	1.664—	
	2. a Magyar Földhitelintézetnél	8.831—	
	3. a Magyar-Olasz Banknál	486—	10.981—
2.	Értékpapírok :		
	az I. és II. számú függelék szerint :		
	1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon . .	491.088·40	
	2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon . .	211.051·47	702.149·87
3.	Ingatlanok :		
	1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon 11.525 hold 1273 □-öl		
	2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon 3455 hold 1465 □-öl		
	3. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon VII., Károly-körút 1. számú ház		13,011.590·15
4.	Követelések :		
	M. kir. igazságügyminiszterium	918.333·34	
	M. Földhitelintézetek Országos Szövetsége Csanak Jenő szalkszentmártoni haszonbér- hátralék	130.000—	
	Tóth József mérnök (elszámolásban) . .	12.794·12	
	Gerényi Jakab nyug. min. o. tanácsos . .	368·02	
	Óvadékok	1.047·39	
		880—	1,063.422·87
			14,788.143·89

Budapest, 1932. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Popovics Sándor ig. és t. t. s. k.

A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

KIADÁSOK

		Pengő	Pengő
1.	<i>Költségek :</i>		
	Közterhek	21.333-58	
	Életjáradék	24.000—	
	Kegydfjak, adományok	4.250—	
	Illetmények	41.673-34	
	Bankköltség	335-22	
	Alkalmazottak készkiadásai	4.924-97	
	Biztosítási díjak	2.002-62	
	Misedíjak, Rákoskeresztúr, Vecsés, Tiszaföldvár	2.934—	
	Rákoskeresztúri múzeum fennt. költsége	2.150—	
	Gazd. iroda fennt. költsége	787-75	
	Dr. Péteri végkielégítése	15.050—	
	Perköltség és bétvegilleték	5.664-72	
	Dr. Richter Richard közjegyzői díj	1.665-97	
	Másolási díjak	650-90	
	Mérnöki műszerekre	567—	
	Térképekre	268-10	
	Abony ingóságok szállítási költsége	415-26	
	Szalkszentmártoni i-kola	541-95	
	Nagyberki tatarozási költség	1.793-25	
	Prónayfalva (Rédei hasznbér elszámolás)	6.400—	
	Kötönypuszta gazdasági beruházási költsége	9.887-47	
	Abony tatarozási költsége	1.454-19	
	Egyéb kiadások	2.702-32	151.452-61
2.	<i>Kifizetett kamatok :</i>		
	A Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál Hitel- számla után	18.190-28	
	Magyar Nemzeti Bank nyugdíjalapja kölcsön után	73.400—	
	Gróf Vigyázó Sándorné-vagyon követelése után	3.197-05	94.787-33
3	<i>A folyó évi jövedelemből felhasznált összeg</i>		100.000—
4	<i>Fennmaradó jövedelem 1931. évben</i>		53.184-34
			399.424-28

Budapest, 1932. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Popovics Sándor ig. és t. t. s. k.

jövedelmei az 1931. évben.

BEVÉTELEK

		Pengő	Pengő
1.	<i>Kamatjövedelmek :</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	35.706 01	
	2. " " Ferenc "	1.360 17	37.066 18
2.	<i>Értékpapírbővedelem :</i>		
	1. a gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	40.301 13	
	2. a " " Ferenc "	16.191 69	56.492 82
3.	<i>Ingatlanok jővedelmei :</i>		
	1. a gróf Vigyázó Sándor-vagyonból :		
	Nagyberki Mosdós haszonbér	24.750 —	
	Szalkszentmárton "	89.222 90	
	Harta-Bojár "	10.338 63	
	Harta-Mikla "	2.684 20	
	Nagyberki-i erdőgazdaság bevételei	7.787 82	
	Csabonyi " "	14.894 51	
	Kötönyi " "	15.487 45	
	Szalkszentmártoni " "	5.192 24	
	Csabonyi mezőgazdaság " "	4.595 78	
	Egyéb bevételek	2.750 48	177.704 01
	2. a gróf Vigyázó Ferenc-vagyonból :		
	Abony haszonbér	20.129 64	
	Uszod-Nánapuszta "	3.129 22	
	Tószeg-Paládics "	1.000 —	
	Újkécske "	1.680 —	
	Bátya földhaszonbér	11.327 48	
	Bátya réthaszonbér	3.369 89	
	Bátya zátonyjővedelem	3.602 98	
	Rákoskeresztúr (nagyrét) haszonbér	4.000 —	
	Bátya erdőgazdaság bevételei	5.969 26	
	Abony " "	235 04	
	Újkécske " "	4.334 50	
	Abony gazdaság " "	49 65	
	Bátya gazdaság " "	9.434 26	
	Egyéb bevételek (házbér, vadászati bér)	2.060 28	70.322 20
4.	<i>Házbérjővedelem :</i>		
	Befolyt bér és késedelmi kamat	99.586 85	
	Házadó és fenntartási költségek	41.747 78	57.839 07
			399.424 28

február hó 9-én.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

ACTIVUM

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

		Pengő	Pengő
1.	<i>Készpénzkövetelések :</i>		
	1. a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egye- sületnél	2.586.—	
	2. a Magyar-Olasz Banknál	177.—	2.763.—
2.	<i>Értékpapírok</i>		
	a III. számú függelék szerint		275.833-94
3.	<i>Ingatlanok :</i>		
	Rákoskeresztúr . 2.020 hold 742 □-öl		
	Vecsés (Ferihegy) 580 " 1.172 "		
	Pesti rétek . . . 228 " 391 "		
	Penc 288 " 567 "		
	Összesen : 3.117 hold 1.272 □-öl		1,870.675-50
4.	<i>Követelések :</i>		
	1. a Rákoskeresztúron eladott háztelkekért	296.649-35	
	2. gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyontól	86.915-20	383.564-55
			2,532.836-99

Budapest, 1932. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Popovics Sándor ig. és t. t. sk.

mérlege 1931 december 31-én.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Hagyatéki tőke</i>		2,185.862·42
2. <i>Fel nem használt előző évi jövedelmek</i> . .		29.491·02
3. <i>Tartozások :</i>		
1. a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak . .	155.704·27	
2. a M. Tud. Akadémiának	103.261·74	258.966·01
4. <i>Tiszta jövedelem 1931. évben</i>		58 517·54
		2,532.836·99

február hó 9-én.

A könyvelésért:

Várady György sk.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János ig. t. sk.

Hagyatéki tőke 1930. december 31-én	1,758.762·52
Ingóságok eladásából befolyt	2.822·27
A Rákoskeresztúron eladott házhelyek értéktöbblete	499.197·83
	<u>2,260.782·62</u>
Értékpapir árfolyam-veszteség	74.920·20
	<u>2,185.862·42</u>

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

KIADÁSOK

	Pengő	Pengő
1. <i>Költségek :</i>		
Illetmények	7.366·66	
Készkiadások	1.402·09	
Közterhek	6.945·18	
Bankköltség	38·89	
Rákoskeresztúri alkalmazottak illetményei	5.400·—	
Rákoskeresztúri biztosítási díjak	448·48	
Rákoskeresztúri tatarozási költségek . . .	2.670·33	
Dr. Péteri végkielégítéséből rész	3.010·—	
Egyéb kiadások	259·06	27.540·69
2. <i>Kifizetett kamatok :</i>		
1. A Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál felvett kölcsön után	28.572·89	
2. A M. Tud. Akadémiától felvett kölcsön- tőkék után	6.764·37	35.337·26
3. <i>Tiszta jövedelem 1931. évben</i>		58.517·54
		121.395·49

Budapest, 1932. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Popovics Sándor ig. és t. t. s. k.

jövedelmei az 1931. évben.

BEVÉTELEK

	Pengő	Pengő
1. <i>Kamatjövedelem</i>		14.417·47
2. <i>Értékpapírajövedelem</i> a III. számú függelék szerint		27.457·55
3. <i>Ingatlanok jövedelmei :</i>		
Rákoskeresztúr haszonbér	43.358·12	
" erdőgazdaság bevételei	11.685·49	
" egyéb bevételei	3.278·96	
Vecsés haszonbér	10.874·08	
Penc haszonbér	577·50	
Pesti rétek haszonbér	9.746·32	79.520·47
		121.395·49

február hó 9-én.

A könyvelésért
Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

I. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Sándor-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjövedelme 1931. évben.

Az értékpapír neve	Érték pengő	Szelvény-jövedelem pengő
5.000 drb. Pesti magyar kereskedelmibank.részv.	421.000 [—]	35.000 [—]
504 „ Magyar Ált. Hitelbank részv.	25.603 20	2.268 [—]
10 „ Magyar jelzálog-hitelbank részv.	325 [—]	20 [—]
6 „ Első magyar ált. bizt. részv.	2.430 [—]	90 [—]
80 „ Duna-Száva-Adria vasut részv.	768 [—]	—
200 „ Transdanubia gőzmalom részv.	200 [—]	—
336 „ Stephaneum-nyomda részv.	4.704 [—]	504 [—]
50 „ Dunavecsei takarékpénztár részv.	1.000 [—]	—
162 „ Steyr Werke részv.	328 20	—
140 „ Ganz és társa gépgyár részv.	4.788 [—]	—
K 1,060.000 [—] n. é. kisors. földhitelint. záloglevél	84 80	—
K 3.000 [—] n. é. kisors. O. M. B. záloglevél	— 24	—
K 24.000 [—] n. é. kisors. P. K. K. B. záloglevél	1 92	—
K 124.200 [—] n. é. kisors. Agrárbank záloglevél	9 94	—
K 54 000 [—] n. é. kisors. P. M. K. B. záloglevél	4 32	—
M 16.000 [—] 1885. é. Déli vasut els. kötvény	—	—
K. c. 17.200 [—] 4 ⁰ / ₁₀ -os Buschterader els. kötvény	2.251 48	115 80
K. c. 5.600 [—] 5 ¹ / ₄ ⁰ / ₁₀ -os Csehszlov. vasuti kötv.	827 28	—
K. c. 45.150 [—] 4 ⁰ / ₁₀ -os Csehszlov. vasuti kötvény	5.664 52	353 33
K 8 000 [—] 5 ¹ / ₄ ⁰ / ₁₀ -os Franz Josef-Bahn kötv. osztrák hányad	—	—
K 63.000 [—] 4 ⁰ / ₁₀ -os Ferd. Nordbahn kötvény osztrák hányad	—	—
1 drb. elismervény lengyel valorizác. bejelentésről	—	—
4 „ elismervény K 39.220 [—] kényszerkölcsönről	—	—
1 „ elismervény K 300 [—] osztrák febr. járadékról	—	—
K 487.500.000 [—] 5 ⁰ / ₁₀ -os 1924. évi kényszerkölcs.	20.182 50	1.950 [—]
K 275.000 [—] 6 ⁰ / ₁₀ -os nostr. magyar hadikölcs.	495 [—]	—
K 300.000 [—] 5 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀ -os nostr. magyar hadikölcs.	420 [—]	—
	491.088 40	40.301 13

II. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjövedelme 1931. évben.

Az értékpapír neve	Érték pengő	Szelvény- jövedelem pengő
800.000 K. n. é. nostr. 6 ⁰ / ₀ -os m. h. kölcs. kötv.	1.440—	—
220.000 K. n. é. nostr. 5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ -os m. h. kölcs. kötv.	308—	—
202.000 K. n. é. nostr. 4 ⁰ / ₀ -os Pesti Hazai I. Takarék-péntár sorsolt záloglevél	16·16	—
11.000 ar. frt. 4 ⁰ / ₀ -os magyar aranyjáradék	1 76	—
48.000 K. n. é. 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ -os Kisbirtokos országos földhitelintézeti záloglevél	3·84	—
14.000 K. n. é. Kais. Ferdinand Nordbahn 4 ⁰ / ₀ -os 1898. évi kötvény után talon	—	—
1 drb. 14.000 K. n. é. Kais. Ferdinand Nordbahn lengyel hányadra vonatk. bejelent. biz.	—	—
8.400 c. k. n. é. 4 ⁰ / ₀ -os Csehszlov. államv. kötvény	1.053·86	55·93
1.158·54 P. n. é. magyar földhitelint. alapítv. okirat	1.158·54	58—
48.000 M. n. é. 1883. évi 4 ⁰ / ₀ -os Kaiserin Elisabeth Bahn elsőbbségi kötvény köpenye	—	—
1.100 drb. Pesti magyar kereskedelmi bank részv.	92.620—	7.700—
7 " Hazai bank részvény	259·70	28—
165 " Pesti hazai I. takarékp. egyes. részvény	21.895·50	2.310—
66 " Pesti hazai I. takarékpéntár nyeresemény kötvény (6.600 K. n. é.)	—·52	—
25 " Beocsini cementgyári unio részvény	3.375—	325—
75 " Salgótarjáni kőszénbánya részvény	2.430—	225—
80 " Magyar ált. kőszénbánya részvény	31.600—	2.560—
100 " Urikányi zsilvölgyi kőszén részvény	6.890—	900—
30 " Kühne mezőgazdasági gépgyár részv.	129—	—
207 " Ganz és társa gépgyár részvény	7.079·40	—
22 " 2.200 sv. frcs. n. é. Union des Usines Nasic részvény	1.742·40	—
75 " Magyar keleti tengerhajózási részvény	240—	—
294 " 14.700 S. n. é. Osztrák-Magyar államvasúti részvény	4.233·60	353·23
28 ⁴ / ₅ drb. Kaiser Ferdinand Nordbahn részv.	23.991·76	—
9 ¹¹ / ₅ drb. Kaiser Ferdinand Nordbahn élv. rv.	2.575 16	1.676·53
55 drb. 11.000 K. n. é. Pusztatenyő-Kúnszentmárton hév. vas. törzsrészvény	7.920—	—
7 " 1.400 K. n. é. Pusztatenyő-Kúnszentmárton hév. vas. élv. jegy	—	—
40 " 840 K. n. é. Központi sajtóvállalat rv.	—·07	—
4 " Hangya szövetkezeti üzletrész	97·20	—
6 " Újpest Árpád-úti mozgószínház részv.	—	—
	211.061·47	16.191·69

III. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Sándorné-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és ezek szelvényjövédelme 1931. évben.

Az értékpapír neve	Érték pengő	Szelvény- jövédelm pengő
1.750 drb. Pesti hazai I. takptár egyesület részv.	232.225—	24.500—
100 „ Magyar általános hitelbank részvény . . .	5.080—	450—
93 „ Pesti magyar kereskedelmi bank rv. . .	7.830.60	651—
18 „ Hazai bank részvény	667.80	72—
51 „ Földhitelbank részvény	—	—
6 „ Krausz-Moskovits egyes. ipartelepek részvény	432—	48—
50 „ Zabolai faipar részvény	—	—
3 „ Slavonia részvény	—	—
25 „ Magnezit ipar részvény	3.925 —	273.55
6 „ Magyar általános gépgyár részvény . . .	4.80	—
40 „ Ganz és társa gépgyár részvény . . .	1.368—	—
37 „ Salgótarjáni kőszénbánya részvény . .	1.198.80	111—
50 „ Kühne mezőgazdasági gépgyár részv.	215—	—
100 „ Rimamurányi salgótarjáni vasmű rv. .	3.740—	150—
75 „ Első magyar részvény serfőzde részv.	5.400—	240—
76 „ Magyar ruggyantagár részvény . . .	1.955.60	152—
12 „ Gschwindt-fele szeszgyár részvény . .	1.347.60	144—
15 „ Flóra gyertya- és szappangyár részv.	121.50	—
24 „ Első budapesti gőzmalom részvény . .	506.40	60—
25 „ Magyar gázizzófény (Auer) részvény .	1.075 —	50—
25 „ Egyesült izzólámpa és villamossági rv.	5.400—	400—
30 „ Fővárosi serfőző részvény	540—	—
4 „ Concordia gőzmalom rt. részvény . . .	5.60	—
30 „ Borsod-Miskolci gőzmalom részvény . .	231—	—
12 „ Beocsini cementgyár Unio részvény . .	1.620—	156—
20 „ Magyar fém- és lámpaárugyár részv. .	864—	—
1,003.000 K. n. é. Magyar földhitelintézeti 4 0/0-os záloglevél	80.24	—
	275.833.94	27.457.55

IV. sz. Függelék.

A két gróf Vigyázó-vagyon kezelésénél alkalmazott urak 1931. évi illetményei a következőképen oszlanak meg:

Dr. Vályi Lajos ügyvéd illetménye	12.000.— pengő
Dr. Vályi Lajos ügyvéd irodaátalánya	2.400.— „
Gerényi Jakab ny. miniszteri tanácsos illetménye	9.600.— „
Garzó József kultúrmérnök illetménye	9.520.— „
Tóth József erdőmérnök illetménye	9.280.— „
Dudás Kálmán műépítész illetménye	1.600.— „
Erdőőri fizetések	4.640.— „
	<hr/>
	49.040.— pengő
Dr. Péteri Ferenc ügyvéd végkielégítésének teljes kiegyenlítése	18.060.— „
	<hr/>
Összesen:	67.100.— pengő

IV/c)

Tájékoztató

a két Vigyázó-vagyon jelenlegi állásáról és tartozásairól.

I. Gróf Vigyázó Ferenc úr, aki 1928. július 29-én hunyt el, 1921. május 6-án és 1923. október 25-én kelt két végrendeletében az atyjától és anyjától (sz. báró Podmaniczky Zsuzsannától) örökölt összes vagyonának általános örököséül a M. Tud. Akadémiát nevezte meg, azonban különböző hagyományokat rendelt, a vagyon kezelésére nézve igen számos kikötést tett és az atyai vagyonra nézve a mindenkori kalocsai érsek urat kérte végrendeleti végrehajtóul.

Akadémiánk Igazgató-Tanácsa 1928. augusztus 18-án tartott ülésében elfogadta az örökséget és azt nyomban birtokba is vette, *azonban csak hónapok mulva derült ki teljesen, hogy az Akadémia nem tiszta és rendezett vagyont kapott, hanem kénytelen elvállalni a hagyatékot terhelő igen nagy tartozásokat is.*

Mindenekelőtt megállapítottuk, hogy az örökhagyó úr nem fizette ki a kötelesrésze jogosítottakat.

A gróf Vigyázó Sándortól örökölt *atyai* vagyonban Ferenc grófon kívül az ő korábban elhunyt nővérének,

Bolza Pál grófnénak leánya, az örökség megnyiltakor 18 éves Marietta grófnő volt még örökös, akit nagyatyja, Sándor gróf 1921-i végrendeletében *kötelesrésze*re szorított.

Az örökhagyó *anyjának*, B. Podmaniczky Zsuzsanna úrnőnek báró Harkányi Friggyessel kötött *első házasságából* két fia származott, báró Harkányi János és György, akik mint a bárónőnek édes gyermekei, épenúgy a kötelesrésze-re jogosultak, mint a *második házasság*ból származott gróf Vigyázó Ferenc. Kiderült, hogy a kötelesrésze-re jogosítottak 1923 óta állandóan sürgették a kötelesrésze kiadását, minthogy azonban ez nem történt meg, 1926. április 1-én, illetőleg 7-én a két Harkányi báró, illetőleg gróf Bolza Pál, az utóbbi mint kiskorú leánya t. és f. gyámja, törvényes osztályrésze kiegészítése iránt Ferenc gróf ellen pereket tettek folyamatba, s ezekben a perekben a budapesti törvényszék még gróf Vigyázó Ferenc életében *becslési eljárást* rendelt el, aminek folytán, sajnos, igen jelentékeny szakértői díjak és egyéb perköltségek is felmerültek.

Az Akadémiának leghivatottabb jogi szakértői, névszerint Staud Lajos ny. kuriai tanácselnök és Nagy János ny. tanácselnök, a vallás- és közokt.-ügyi minisztérium volt államtitkára, a leghatározottabban kijelentették, hogy ez a két per az Akadémiára nézve biztos marasztalást jelent és nagy perköltségekkel fog végződni, minélfogva az Igazgató-Tanács 1929. június 4-én a két Harkányi báróval és a kiskorú grófnővel az *anyai vagyon* tárgyában és további, még hosszabbra nyúló tárgyalások alapján 1929. november 16-án gróf Bolza Pállal és akkor még kiskorú leányával az *atyi vagyon* tárgyában egyességet kötött, amely egyességeket Somogy vármegye árvaszéke a grófnő nevében jóváhagyott.

Ez egyességek az Akadémiára a következő előnyökkel jártak: a két báró Harkányi, akik a perben egy-egy gyermekrészt, tehát az anyai vagyonnak egy-egy negyed-részt, összesen felét követelték, az egyességben megelégedtek a kötelesrésszel, vagyis $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{8}$ -ad résszel, tehát perbeli igényüket *felére* leszállították.

A nagyapai (Sándor gróf-féle) vagyonból az akkor kisk. Bolza Marietta grófnőt illető kötelesrésze, *kerek összegben öt millió pengő* és ennek 1921. májustól, Sándor gróf halálától járó kamata, tehát oly óriási összeg volt, amelyet az Akadémia készpénzben *nem* tudott volna elő-

teremteni, minthogy az örökgyó halálakor a hagyatékban összesen nem egészen 800.000 P készpénz volt, és a már akkor jelentkező gazdasági nehézségek miatt ingatlanok értékesítése sem volt könnyű. Ennél a vagyonnál tehát az egység megkötéséből az Akadémiára az előny abban nyilvánult, hogy Bolza Marietta grófnő és az árvaszék, amely az egységhez hozzájárult, elfogadta azt, hogy a vácrátóti, továbbá az anyai vagyomból a tiszaföldvári birtok és a Budapesten, V., Nádor-utca 20. sz. alatt levő ház természetben adassék át. Sajnos, sem Bolza grófnő, sem az árvaszék nem fogadott el természetben több ingatlant, mert a kiskorú grófnőnek vagyonát atyjának intézkedései alapján igen nagy adósságok terhelték és pedig *dollár értékben*, s ezeket a tartozásokat a gróf Bolza-család mielőbb készpénzben kívánta kifizetni. Az egység alapján az Igazgató-Tanács 1929. november 18-án készpénzben annyit fizetett, amennyi a hagyatékban akkor még rendelkezésre állt, ellenben a többi tartozást évek mulva részletekben kötelezte megfizetni.

Az Igazgató-Tanács megállapította azt is, hogy a kötelesrész-tartozásokon felül a két gróf Vigyázó-vagyont *más egyéb*, szintén nagy összegre rugó *tartozások* (ügyvédek, orvosok, közjegyzők, egyes alkalmazottak t. díjai, adó- és illetéktartozások, sőt még kisebb követelések, pl. fűszeres-számlák s hasonlók is) terhelik. Ezeket a követeléseket azok bejelentése után az Akadémia tüzetesen megvizsgálta és amennyiben kétségeseknek találta, per útjára utasította; több nagy összegre menő, pl. ügyvédi követeléssel szemben egység útján jóval kisebb összeg állapított meg, mint aminőt a bejelentő követelt.

Ezen különböző tartozások részbeni törlesztésére Akadémiánk 1928. júliusától 1931. december végéig készpénzben kifizetett

1. a kötelesrészre jogosítottaknak	3,567.000 P
2. egyéb kiadásokra	2,236.000 „

összesen: 5,803.000 P-t

ezzel szemben az Akadémia *tudományos* céljaira (kiadványok nyomdaköltségeire és tudományos kutatásokra) ugyanez időszakban csak 350.000 P-t használt fel.

Minthogy egyesek néha abban a véleményben vannak, hogy a gróf Vigyázó-vagyon jövedelméből az Akadémia tagjai is részesülnek, hangsúlyozni kell, hogy Aka-

démiánk néhai kitünő másodelnöke, Vargha Gyula tiszteleti tag, aki éveken át teljes önfeláldozással, sőt egészségének kockáztatásával is egész munkaerejét a gróf Vigyázó-hagyaték rendezésére és kezelésére fordította, továbbá Popovics Sándor, Jankovich Béla, Teleszky János igazgató, valamint Staud Lajos és Kaán Károly levelező tagok, végül Nagy János ny. államtitkár, akik 1928. vége óta sokat fáradoztak a vagyon kezelésével és az ezzel összefüggő teendőkkel, *semmi címen, semmiféle tiszteletdíjat* nem voltak hajlandók elfogadni és készkiadásai megtérítését sem vették igénybe.

A főtitkár, aki az Igazgató-Tanács határozata alapján a két vagyon kezelésével összefüggő pénzügyi és jogi tennivalókat intézi, ezért a munkáért sem tiszteletdíj címén, sem felmerült készkiadásai megtérítése címén semmit sem vett igénybe.

II. Az eddig történt fizetésekkel a két vagyon tartozásai, sajnos, még nincsenek kimerítve. Tartozik még az Akadémia gróf Zichy Domokosné Bolza Marietta grófnőnek a természetben átadott vácrátóti birtok és Budapest, V., Nádor-utca 20. számú ház 1921. májusától 1929. novemberig járó elmaradt hasznával, amelyről még nincs pontos kiszámítás, illetve a felek közt megegyezés, továbbá a gróf Vigyázó Sándorné örökösödési perben felmerült perköltségekkel és a pénzügyi hatóságok részéről legutóbb kivett összegekkel.

1931. szeptemberben a m. kir. Illetékkiszabási Hivatal örökösödési illeték fejében a két vagyon után 2,028.000 pengőt rótt ki s ezt az összeget a m. kir. pénzügyigazgatóság az Akadémia fellebbezései alapján még felemelte a pótilletékekkel együtt 2,419.086 pengőre.

Az V/A. ker. adószámviteli osztály pedig vagyonváltásghaszonbér és ennek kamatai címén is nagyobb összeget követel.

Ez összeg kifizetésére az Akadémiának nincs módja, mert a Nemzeti Bank főellenőre, Várady György által kiállított kimutatás szerint a két gróf Vigyázó-vagyont máris a Nemzeti Banktól és a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól s az Akadémiától felvett kölcsönök után 1931. december 31-én 1,152.362 P tartozás terheli, a jelenlegi gazdasági helyzet mellett valamelyik ingatlan eladása rendkívül nehézségbe ütköznék, újabban nagyobb összegű kölcsön tehát nem is volt felvehető, de már néhány 100.000 P-s újabb

kölcsön felvétele esetén is ennek kamatai fizethetésére a gróf Vigyázó-vagyon jövedelmét majdnem teljes egészében fel kellene használni.

III. A két gróf Vigyázó-vagyonhoz tartozó földbirtokok az 1931. év végén megállapítható forgalmi érték szerint; az értékpapírok pedig a kiadott kormányrendelettel megállapított értékben vétettek fel a vagyon-kimutatásokba.

IV. A két gróf Vigyázó-vagyont az Akadémia a saját vagyon-mérlegébe csak akkor fogja beilleszteni, ha a két vagyont terhelő jelentékeny tartozások annakidején teljesen kifizethetők lesznek és így az Akadémia a *vagyonállag* értéke felől *egészen pontos* tájékoztatást fog szerezhetni.

IV/f)

Kimutatás

a gróf Vigyázó-vagyonból a kötelelésre jogosítottaknak készpénzben kifizetett, illetőleg természetben átadott összegekről.

I.

A) A gróf Vigyázó Sándor-vagyonból Bolza Marietta grófnőnek.

Készpénzben	2,000.379·60
Természetben a vácrátóti birtok	1,733.005
a Nádor-utcai ház	1,000.000
	<hr/>
	2,733.005—
	4,733.384·60

B) A gróf Vigyázó Sándorné-vagyonból a grófnőnek.

Készpénzben	230.666·37
Természetben a Tiszaföldvár-martfői birtok	1,934.269·42
	<hr/>
	2,164.935·79

II.

Báró Harkányi János és György uraknak.

Készpénzben	1,336.151·43
-----------------------	--------------

Összesítés.	4,733.384·60 P
	2,164.935·79 „
	1,336.151·43 „
	<hr/>

Összesen: 8,234.471·82 P.

V. a) Elő-

a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon bevételeiről és

A) Bevételek.		Pengő	Pengő
1. A haszonbérletileg kezelt földbirtokok.			
1.	Abony Bolháspartpuszta (572:45 q búzabér)	10.014:30	
2.	Abonyi kisbérletek (részben pénz-, részben búzabér)	740—	
3.	Bátyai kishaszonbérék (búzaahaszonbér)	500—	
4.	Csabonyi haszonbérletek (búzaahaszonbér)	1.317:75	
5.	Harta-Bojár (365 q búzaahaszonbér)	5.110—	
6.	Nagyberki-Mosdós (pénzhaszonbér)	11.970—	
7.	Rákoskeresztúr-Nagyrét (pénzhaszonbér)	3.000—	
8.	Szalkszentmárton (pénzhaszonbér)	37.910—	
9.	Tószeg-Paládicspuszta (búzaahaszonbér)	4.557—	
10.	Tószeg-Alsórét (pénzhaszonbér)	3.750—	
11.	Uszod (búzaahaszonbér)	1.629:60	80.498:65
2. Vadászati és halászati bérek.			
12.	Bátyai halászati bér	500—	
13.	Csabonyi vadászati bér	1.000—	
14.	Csabonyi halászati haszonbér	540—	
15.	Kötönyi vadászati bér	300—	2.340—
3. Házilag kezelt földbirtokok.			
16.	Abony	200—	
17.	Bátya	9.510—	
18.	Prónayfalva-Kötönypuszta	7.885—	17.595—
4. Erdőgazdaság.			
19.	Abony	2.000—	
20.	Bátya	2.000—	
21.	Csabony	6.000—	
22.	Hartabojár	1.000—	
23.	Nagyberki	5.000—	
24.	Prónayfalva	7.000—	
25.	Szalkszentmárton	2.000—	25.000—
5. Házbérek.			
26.	Budapest, VII., Károly-körút 1.	48.040—	
27.	Bátyai Központi Szálloda	200—	
28.	Bátyai ispánlak	210—	
29.	Bátyai szegényház	40—	
30.	Csabonyi révkorcsma	150—	
31.	Ügynöklak	75—	48.715—
6. Tőkejövedelem.			
32.	Harta-Mikla vételára után kamat	33.250:05	
33.	Ujkécskei birtok vételára után kamat	6.500—	
34.	Értékpapírok szelvényjövödelme kb.	50.000—	
35.	Folyószámlakamat	300—	90.050:05
7. Rendkívüli bevételek.			
36.	Előre nem látottak		200—
Összes bevétel:			264.398:70

irányzat

kiadásairól az 1932. január 1-től június 30-ig terjedő félévre.

		Pengő	Pengő
B) Kiadások.			
1. Személyi kiadások.			
1.	A központi igazgatási költségekből a vagyonra eső rész	15.274—	
2.	Régi alkalmazottak kegydíjai	845—	
3.	Az alkalmazottak készkiadásai	2.500—	18.619—
2. Dologi kiadások.			
4.	Abonyi park fenntartása	786—	
5.	Abonyi épületek tatarozása	70—	
6.	Bátyai épületek tatarozása (házilag végeztetik)		
7.	Prónayfalvai-Kötönypusztai magtár	8.500—	
8.	Szalkszentmártoni-Feketehalom-pusztai iskola részére folyósítandó segélyek	270—	
9.	A Szalkszentmárton-feketealmi iskola tatarozása	400—	
10.	Tűzkárbiztosítások	745 60	
11.	A Károly-körúti házban levő gazdasági iroda fűtése, világítása, takarítása stb.	250—	
12.	Bankköltségek	500—	
13.	Előre nem látott kiadások	3.000—	14.521 60
3. A házilag kezelt földbirtokoknál.			
14.	Bátya	3.694—	
15.	Prónayfalva-Kötönypuszta	4.850—	8.544—
4. Az erdőgazdaságok kiadásai.			
16.	Erdőőri személyzet készpénzjárandósága	2.605—	
17.	Nyugdíjak	1.240—	
18.	Erdősítési költségekre és csemetekertek gondozására	1.500—	
19.	Erdőőri lakások karbantartására	300—	5.645—
5. Bérházak.			
20.	Budapest, VII., Károly-körút 1.	2.000—	
21.	Egyéb bérházak	300—	2.300—
6. Közterhek.			
22.	Károly-körúti ház	21.327 66	
23.	Károly-körúti ház után szükségadó	5.359 24	
24.	Bátya	4.105 68	
25.	Bátyai szükségadó	83 50	
26.	Csabony	1.000—	
27.	Csabonyi szükségadó	13—	
28.	Rákoskeresztúr	900—	
29.	Rákoskeresztúri szükségadó	15—	
30.	Nagyberkii erdő	260—	
31.	Nagyberkii szükségadó	150—	
32.	Prónayfalva	1.400—	34.614 58
7. Végrendeleti terhek.			
33.	Az örökhatályos úr rendelkezése alapján misedíjakra és gyászintézkedések költségeire	2.934—	
34.	Az örökhatályos úr által rendelt életjáradék	12.000—	
35.	A rákoskeresztúri múzeumi örökhatályos úr illetményei	900—	15.834—
8. Kamatterhek.			
36.	A M. N. Bank nyugdíjalapjának (márc. 20.)	31.200—	
37.	A Pesti M. Ker. Banknál levő Hitelszámla után	2.600—	33.800—
Összes kiadások:			133.878 18
Előrelátható bevételi többlet kb.:			130.520 52

b) Elő-
a gróf Vigyázó Sándorné sz. báró Podmaniczky Zsuzsanna-vagyon

		Pengő	Pengő
A) Bevételek.			
1. Haszonbérbe adott földbirtokok.			
1.	A rákoskeresztúri kishaszonbérletek haszonbérére	18.355·25	
2.	Vecsés	6.071·—	
3.	Pesti rétek	4.665·21	
4.	Penc	780·—	29.871·46
2. Erdőgazdaság.			
5.	Rákoskeresztúr		3.000·—
3. Különféle bevételek.			
6.	Rákoskeresztúri tó	150·—	
7.	Rákoskeresztúri kertészház	252·—	402·—
4. Tőkejövedelem.			
8.	Értékpapírok szelvényjövedelme	23.200·—	
9.	A rákoskeresztúri parcellázás kamatjövedelmei	4.800·—	28.000·—
Összes bevétel:			61.273·46

irányzat

bevételeiről és kiadásairól 1932. január 1-től jun. 30-ig terjedő félévre.

		Pengő	Pengő
B) Kiadások.			
1. Személyi kiadások.			
1.	A központi igazgatási költségekből a gróf Vigyázó Sándorné szül. báró Podmaniczky Zsuzsanna-vagyonra eső rész	6.546.—	
2.	Rákoskeresztúri ispán illetménye	1.440.—	
3.	Gebele alkalmazott illetménye	600.—	8.586.—
2. Dologi kiadások.			
4.	Rákoskeresztúri park-kerítés tatarozása	1.000.—	
5.	Rákoskeresztúri kastély átalakítására	1.400.—	
6.	Pesti rétek határkijelöléséhez vasbetonkarók és elhelyezésük	300.—	
7.	Rákoskeresztúri park gondozása	200.—	
8.	Bankköltségek	50.—	
9.	Előre nem látottak	500.—	3.450.—
3. Erdőgazdasági kiadások.			
10.	Erdőőri illetmény	840.—	
11.	Csemetekert gondozása	200.—	1.040.—
4. Közterhek.			
12.	Rákoskeresztúr	2.577.26	
13.	Pesti rétek	810.—	
14.	Penci erdő	82.—	3.469.26
5. Kamattartozás.			
15.	Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál nyitott „Hitelszámlán“	10.100.—	
16.	A M. Tud. Akadémiától kölcsönvett kisebb tőkék (jelenleg 103.000 P) után 6% kamat	3.090.—	13.190.—
Összes kiadás :			29.735.26
Bevételi többlet kb. :			31.538.20

**A Magyar Tudományos Akadémia tulajdonában lévő
gróf Vigyázó-vagyon kezelésével megbízott alkalmazottak
illetményei 1932. január hó 1-től június hó 30-ig.**

Dr. Vályi Lajos ügyvéd tiszteletdíja (havi 1000 P)	. 6.000— P
Dr. Vályi irodaátalánya	1.200— „
Gerényi Jakab gazdasági tanácsos tiszteletdíja . . .	4.800— „
Garzó József kulturmérnök tiszteletdíja	4.760— „
Tóth József erdőmérnök tiszteletdíja	3.640— „
Dudás Kálmán építész tiszteletdíja	<u>800— „</u>
Összes illetmények :	21.200— P

VI.

Badics Ferenc tiszt. tagnak, az I. osztály helyettes elnökének üdvözlő beszéde Horváth János rendes taggá avatásakor 1931. november 30-án.

Tisztelt Osztály!

Még mindnyájunknak élénk emlékezetében van Akadémiánk múlt havi (okt. 18.) rendkívüli ülése, melyet — halála százados évfordulója alkalmából — Kazinczy emlékének szenteltünk. A kegyeletes megemlékezést az elnöki megnyitó beszéden kívül magas színvonalú irodalmi ünnepé tette Horváth János t. társunk felolvasása, melyben kitűnő rajzát adta a nagy nyelv- és stílus-reformátor egyéni és irodalmi jellemének. A lelkes hangú előadást nagy tetszéssel fogadta a vendégek és tagok ünnepi gyülekezete, s ez volt közvetlen jutalma a szerzőnek. Osztályunk azonban az ünnepséget követő legelső ülésén (nov. 3.) — az Irodalomtörténeti Bizottság javaslatára — azzal kívánta elismerését kifejezni, hogy a folyó évi nagygyűlésünkön rendes taggá választott szerzőnek e nagyszerű felolvasását egyhangúlag székfoglaló értekezésül fogadta el, s határozatáról az Elnökséget hivatalosan értesítvén, t. tagtársunk részére a rendes-tagsági oklevél kiadását kérte.

Nagy örömmre szolgál, hogy ezt — a tudós munkásságot elismerő legnagyobb akadémiai kitüntetést — én nyújthatom át, ki attól kezdve, hogy 1901. tavaszán, mint az Eötvös-kollégium jeles növendékét vendégtagul, 1903. őszén pedig mint egyetemi tanulmányait Budapesten és Párizsban végzett ösztöndíjas tanárjelöltet rendes tagul fölvettem a tanárképző-intézet gyakorló-iskolájába: évtizedek óta fokozódó érdeklődéssel kísérem tanári és irodalmi pályáját.

Évtizedeket mondtam, mert immár kerek harminc esztendeje, hogy t. tagtársunk irodalmi munkássága megindult. Még egyetemi tanulmányainak első önálló becsű terméke a testőr-író *Báróczi Sándornak* új adatokkal változt életéről és műfordításairól írt értekezése, melyben Báróczi és Kónyi egyidejű s Kazinczy későbbi fordításainak egybevetése alapján éles megfigyeléssel fejtegeti a magyar szépprózai stílus fejlődését. Gyulai Pál arra méltatta a dolgozatot, hogy kiadta a Budapesti Szemlében

(1901.). Rövid időközökben ugyanitt (1903. és 1905.) még két figyelemreméltó essajje jelent meg; egyikben Beaumier nagy kritikai munkája (La poésie nouvelle, 1902. 400 l.) alapján, de önálló észrevételekkel kísérve ismerteti a francia *szimbolikus költészetet*, mely sejtető, zavaros tartalmával és szabados versformáival a következő években nálunk is oly követelő hangon lépett fel. A másikban a naturalista regényíró *Flaubert Gusztáv* elméleti és gyakorlati működésének fejlődését jellemzi saját levelei alapján. Francia vonatkozású az a tanulmánya is (1907.), melyben Dugonics »Cseréi«-jének forrását kutatva, azt vizsgálja, hogy a magyar szerző Voltaire »Zadig« c. keleti tárgyú szatirikus regényét — német közvetítéssel — mikép magyarosítja át »egy honvári herceg« történetévé. — A régi magyar irodalom emlékeiből *A gazdagról szóló ének* kódexbeli forrását (1914.), majd a *Thury György énekének* keletkezését (1914., 1917.) és *Az ősi nyolcas versforma* kialakulását (1918.) stb. vizsgálja. Az a filológiai pontosság, mellyel a tárgyhöz tartozó külföldi és hazai irodalmat átkutatja, adatait megrostálja s vizsgálatai eredményét megállapítja, az irodalomtörténeti kutatás módszeres munkájára ad követendő példát.

Párizsi tartózkodása alatt t. társunknak bő alkalma volt a XIX. század kritikai irodalmát s a kiváló élet- és jellemrajz-írók, mint Villmain, Saint-Beuve, Taine s más munkáit tanulmányozni. Taine nagy hírű *milieu-elméletét* a század végén már kezdte háttérbe szorítani Brunetièrre tovább fejlesztett *evolútió-elmélete*, melyet a műfajok fejlődéséről írt munkáiban foglalt rendszerbe (1890—1898.). E tanulmányokon kiművelt elvi meggyőződés és irodalmi ízlés vezeti aztán Horváth Jánost kritikai munkáiban, akár költői (*Ady és a legújabb magyar lyra* 1909. *Komjáthy Jenő* 1912. s az *újabb regényirodalom* 1911—1918.), akár más irodalmi műveket bírál. Szívesen mélyed el főképp az írói élet- és jellemrajzok vizsgálatában; Ambrus Zoltán, Kátóna Lajos, Schöpflin Aladár, Babits Mihály s mások munkáiról írt tárgyilagos bírázataiban (1913—1918.) készséggel elismeri, amit jónak ítél, de nem hallgatja el kifogásait sem, kivált a Műveltség Könyvtára irodalomtörténeti kötetéről (1913.). — Még jobban felháborodik a *Nyugat* szépíróinak és *Szomori Dezső színműveinek* magyartalan nyelvéen s az idézetek seregével bizonyítja az »egyéni«-nek nevezett stílus romboló hatását (1911—1914.). Erős támadásai

heves ellenmondásokat váltottak ki, de Gyulai tanítványa a polemiában is erősnek bizonyult, s újabb érvekkel, a nyegle tudatlansággal szemben néha a gúny fegyverével is, győztesen küzd a nyelvhelyesség igaza mellett.

Ez a közel húsz év alatt kifejtett sokoldalú munkásság (57 kisebb-nagyobb cikk és tanulmány a különböző folyóiratokban) már oly figyelmet keltett, hogy szerzőjüket 1919. őszén tartott nagygyűlésünkön levelező taggá választottuk. Eddigi munkássága azonban, bármily jelentékeny, voltaképp csak előkészület s jogos reményt keltő ígélet volt, mert tehetsége harmadik évtizedi nagy műveiben bontakozott ki teljes egészében.

Petőfiről írt több kisebb cikke már sejtette, hogy nagyobb munkára készül. 1920. június havában tartott székfoglalója már mutatvány volt *Petőfi költészetéről* írt nagyszabású munkájából, mely megjelenésekor (1922.) méltó feltűnést keltett. Ez a könyv — mint maga mondja az Előszóban — »nem életrajz s nem esztétikai méltatás, hanem *fejldésrajz*, s egyetlen célja: Petőfi lírai jellemének meghatározása minden változásokon keresztül«. Ehhez képest kisebb évkörökre osztva vizsgálja Petőfinek utánzással, de már műösztönnel kezdődő, majd néhány év alatt teljes művészeté fejlődő költészetét, a *Függelék*re hagyva a nagy Petőfi-irodalomnak az egyes költeményekre vonatkozó adatait. A tudományos vizsgálat modern eszközeivel olyan mélyrehatóan fejtegető s gazdag nyelvkészletével olyan jellegzetes stílusban írt munka ez, mely Gyulai és Salamon Ferenc régi alapvető s mások újabb fejtegetéseinek méltó betetőzése. Akadémiánk, számbavéven az 1915—1922. évkörben megjelent széptudományi termékeket, mint »új eredményekben leggazdagabb, a széptudományok haladásában legnagyobb lépést jelentő művet« — bizottságunk egyhangú javaslata alapján — az 1923. évi *nagyjutalommal* tüntette ki. A pár lap híján 600 oldalra terjedő könyv irodalmi sikerére jellemző, hogy sanyarú kiadói viszonyaink ellenére három év múlva második kiadást ért.

Sok dicséretet mondhatnék még verselméleti dolgozatairól (1922. és 1928.) s *A magyar irodalmi népiesség* című nagyobb munkájáról (1927.), melyekben a tőle megszokott alapos vizsgálat után ismét új eredmények kifejtésével gazdagítja irodalmunkat; mellőznöm kell e rövid szemlében Riedl Frigyesről, Szász Károlyról és Szilády Áronról írt tartalmas emlékbeszédeit s a pályamunkákról

írt alapos jelentéseit, — hogy szólhassak még irodalom-elméleti dolgozatairól. Az egyikben, mely *Magyar irodalomismeret* cím alatt a »Minerva« 1922. évi kötetében (187—207 l.) jelent meg, a rendszerezés alapelveit fejtegeti, a másikban, melyet »A magyar tudomány-politika alapvetése« című nagy összefoglaló munkában közölt (1927. 93—96. l.), kivonatosan jelezvén az előbbinek főbb eredményeit, az irodalomtörténet-írás jövő feladatait körvonalazza. Mindkettőben nagy méltánylattal szól az utolsó ötven év alatt végzett magyarányú részletkutatásokról s e roppant anyagnak legalább történeti rendbeszedéséről Pintér Jenő kétkötetes tudományos kézikönyvében (1921.); de elfogulatlan tárgyilagossággal szól arról is, hogy az összefoglaló munkákban Wallaszkytól — Pápayn és Toldyn át — Beöthyig az irodalom fogalmának változó meghatározása miatt egyre szűkebbre szorult az irodalom anyaga, a korszakok politikai vagy történelmi jelzésekkel vagy századok szerint való elhatárolása pedig mennyire nem felel meg az irodalomtörténet önálló rendszerezésének. Általában hiányzik bennük — úgymond — »az egész nagy történeti anyagon végigvonuló s azt mintegy gondolatbeli egységbe szervező szintetikus vezérlő elv«. De nem elégszik meg a történeti és filozófiai alapon, világos okfejtéssel megállapított elvek tisztázásával, hanem rámutat arra is, mennyi feladat vár még megoldásra, s e végből a részletkérdéseknek egész sorát tűzi ki. Véleménye szerint csak ezek előzetes kidolgozása, összesítése s egymásra hatásának kimutatása után lehet majd megírni a specifikus magyar irodalomtörténetet.

Ilyen mű megírása — úgymond végszavában — ma még csak »jámbor szándék«. Igaz, hogy még sok a tenivaló, de maga jár elől jó példával, midőn legutolsó, *A magyar irodalmi műveltség kezdetei* című nagy munkájában (1931. 311 l.) egyik legnehezebb feladatnak legalább részben való megoldását tűzi ki célul, hogy a középkori kolostori latin irodalomból mikép sarjadt ki a magyar irodalom? — Önt t. tagtársunk ebben, valamint eddigi munkáiban kitüntetett széleskörű tudományos készsége és eredeti megállapításai, páratlan szorgalma, író-művészete s tudományunk előbbreviteléért lelkesülő magyar hazafias lelke szinte predestinálja a »jámbor szándék« megvalósítására. Ismert szerénysége hiába tiltakozik ez ellen, mi tudjuk, hogy tudományos munkáin kívül — előbb az Eötvös-kollégiumban s már évek óta az egyetemen kifejtett intenzív tanári műkö-

désével: a XX-ik század új nemzedékének szellemi irányításával — mily termékenyítő hatást gyakorol. A nagy feladatot előkészítő munkára bizonyly jeles erőket fog nevelni, akiket nem fog tévútra vezetni a helytelenül értelmezett »szellemtörténet« divata, mert az Ön vezetése mellett meg fogják érteni, hogy csak a minden vonatkozású történeti mult, az irodalmi emlékek pontos ismerete s a becses hagyományok ápolása vetheti meg biztos alapját a tovább-haladásnak, az irodalomtörténeti tudomány tudatos fejlesztésének — Arany János és Gyulai Pál szellemében, kiket Ön egyik dolgozatában jó okkal nevezett »a magyar irodalmi tudat legtisztább és legteljesebb megtestesítői«-nek, s akik »mindketten irodalmi elvű művelői is az irodalomtörténet tudományának«.

Midőn három évtizedes igen jelentős irodalmi működése elismeréseül Akadémiánk rendes-tagsági oklevelét — magam s az Osztály legmelegebb üdvözlétével — átnyujtom, azzal az óhajjal teszem ezt, hogy Ön t. tagtársunk a magyar irodalomtörténeti tudomány nagy érdekeit példaadó munkásságával még igen sokáig teljes eredménnyel szolgálhassa!

VII.

A M. Tud. Akadémia halottjai

1931-ben

Kandó Kálmán l. t.	- - - - -	január 13.
hg. Batthyány Strattmann László ig. és t. t.	- - - - -	január 23.
Fröhlich Izidor ig. és r. t.	- - - - -	január 27.
Ottenthal Emil k. t.	- - - - -	február 5.
Klupathy Jenő l. t.	- - - - -	március 2.
Jakab Ödön l. t.	- - - - -	március 5.
Divald Kornél l. t.	- - - - -	március 24.
Kmoskó Mihály l. t.	- - - - -	április 8.
Pápay József l. t.	- - - - -	június 10.
Szászy Béla l. t.	- - - - -	június 17.
Brentano Lujo k. t.	- - - - -	szeptember 9.
báró Wilamowitz-Moellendorff Ulrik k. t.	- - - - -	október
Komáromy András l. t.	- - - - -	december 5.
Böckh Hugó l. t.	- - - - -	december 6.

VIII.

A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok
folytatólagos jegyzéke.

(Az előző jegyzéket lásd Akadémiai Értesítő XLI. k. 142. 1.)

Popovics Sándor ig. és t. t. úr (visszaajándékozott bírálói tiszteletdíj).	110.— P
N. N. egy irodalomtörténeti értekezés kinyomatására	1500.— ”
N. N. a Darányi-alapítvány 1931. évi kamata címén	240.— ”
Bernát István r. t. : visszaajándékozott tiszteletdíj.	200.— ”
TÉBE : Báró Eötvös Loránt síremlékére	300.— ”
Győr szabad kir. város adománya az elértéktelenedett alapítványok tőkájének kiegészítésére	500.— “
Budapest székesfőváros adománya egy jutalomtételre	900.— ”
A vallás- és közoktatásügyi miniszterium báró Eötvös Loránt síremlékére	4000.— ”
Áldásy Antal r. t. egyik értekezése nyomdai költségeire és visszaajándékozott tiszteletdíj	230.— ”

IX.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

- Akadémiai Értesítő* XLI. kötet, 447. füzet. 1931. május—szeptember. 149—254 lap. Ára 2— pengő.
- Bécsi Magyar Történeti Intézet évkönyve*. Szerkeszti Angyal Dávid igazgató Károlyi Árpád közreműködésével. 1. évf. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával. 1931. 354 lap. Ára 12— pengő.
- Emlékbeszédek* XXI. kötet, 6. sz. Zlinszky Aladár l. t. : Bánóczi József l. t. emlékezete. 43 lap. Ára 1— P.
- XXI. kötet, 7. sz. Kolosváry Bálint l. t. : Óvári Kelemen l. t. emlékezete. 20 lap. Ára —50 P.
- XXI. kötet, 8. sz. Mágocsy-Dietz Sándor r. t. : Istvánfi Gyula r. t. emlékezete. 19 lap. Ára —50 P.
- Filozófiai Könyvtár* V. kötet. Dr. Varga Sándor egyetemi magántanár: Rickert Henrik filozófiája. A modern értékfilozófia alapvetése 123 lap. Ára 5— P.
- Gyalókey Jenő* l. t. : Az első orosz megszállás és Erdély felszabadítása. 131 lap. Ára 5— P.
- György Lajos* l. t. : Kónyi János Democritusa. Székkfoglaló értekezés. 175 lap. Ára 7— P.
- Hadtörténelmi Közlemények* XXXII. évf. III—IV. füzet. Szerkeszti Gyalókey Jenő l. t. 289 lap. Ára 250 P.
- Irodalomtörténeti Közlemények*. Szerkeszti Császár Elemér r. t. XLI. évf. 4. f. XII. 385—504. XVI lap. Ára 3— P.

- Kazinczy halálának századik évfordulója* alkalmából a M. Tud. Akadémia ünnepi ülése 1931. október 18-án:
1. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnöki megnyitója Kazinczyról.
 2. Horváth János r. t.: Kazinczy emlékezete. 32 lap. Ára —50 P.
- Kolosváry Bálint* l. t.: Óvári Kelemen emlékezete. Emlékbeszédek XXI. kötet, 7. sz. 20 lap. Ára —50 P.
- Kozma Andor* f. t.: Lenau: Faust. 129 lap. Ára 250 P.
- Közgazdasági Szemle* LV. évf. 74. kötet, 8–9. sz. 541–644 lap. (Német kivonattal és egy magyar melléklettel.) Ára 3— P.
- LV. évf. 74. kötet, 10–11. sz. 645–744 lap. (Német kivonat 12 lap és magyar melléklet 61–76 lap. Ára 3— P.
- LVI. évf. 75. kötet, 1. sz. 1–80 + 93–104 lap. Ára 3— P.
- LVI. évf. 75. kötet, 2. sz. 81–160 és 1–12 lap. Ára 3— P.
- Lenau*: Faust. Fordította Kozma Andor t. t. 129 lap. Ára 250 P.
- Lukacsics Pál*: XV. századi pápák oklevelei. I. kötet. V. Márton pápa (1417–1431). Olaszországi Magyar Oklevéltár. Közrebocsátja a Római Magyar Történelmi Intézet. 317 lap. Ára 10— P.
- Mágyocsy-Dietz Sándor* r. t.: Istvánffi Gyula r. t. emlékezete. Emlékbeszédek XXI. kötet, 8. sz. 19 lap. Ára —50 P.
- Magyarosan*. Szerkeszti Nagy J. Béla. I. évf. 1932. január—február, 1–2. szám. 24 lap. Ára —20 P.
- Négyesy László* t. t.: Kazinczy pályája. 170 lap. Ára 340 P.
- Rác Lajos*: Comenius Sárospatakon. 265 lap. Ára 8— P.
- Ungarische Jahrbücher* XI. kötet, 4. füzet. 353–519 lap.
- Varga Sándor*: Rickert Henrik filozófiája. A modern értékfilozófia alapvetése. Filozófiái Könyvtár 5. kötet. 123 lap. Ára 5— P.
- Voinovich Géza* r. t.: Arany János élete. II. kötet. 416 lap. Ára 6— P.
- Zlinszky Aladár* l. t.: Bánóczi József l. t. emlékezete. Emlékbeszédek XXI. kötet, 6. sz. 43 lap. Ára 1— P.
- Zlinszky Aladár* l. t.: Az eufémizmus. 89 lap. Ára 4— P.

X.

A M. Tud. Akadémiához beérkezett pályaművek.

Az 1931. évi nagygyűlésen hirdetett jutalomtételekre 1931. december 31-ig a következő pályaművek érkeztek az Akadémiához:

A *Kazinczy Gábor és neje-jutalomra* (kereken 400 P) érkezett: 1. dr. Mesterházy Gedeon (Magyar dicsőség), 2. dr. Hegyaljai Kiss Géza (Irói munkássága), 3. Csahühen Károly (három irodalomtörténeti tanulmány), 4. László Géza (Magyar nyelv) pályamunkája.

Az I. osztályból:

A *Nagyjuttalomra* (2000 P) és a *Marczibányi-mellékjuttalomra* (800 P), amelyek az 1923—31. évkörben megjelent széptudományi munkák legjobbjainak lesznek odaítélendők, beérkezett: *Husztli József* egyet. tanár Janus Pannonius c. műve. — A bíráló bizottság: Badics Ferenc t. tag elnöklete alatt: Négyesy László t., Horváth János r. és Zlinszky Aladár, Baros Gyula l. tt.

A *Feridun bey* emlékezetére a M. Tud. Akadémia bevételeiből hirdetett 1000 pengős jutalomtételre beérkezett: A török személynevek szótárának tervezete (jeligéje: Onoma). Bíráló bizottság: Munkácsi Bernát r. t. elnöklete alatt Gombocz Zoltán r. és Németh Gyula l. t.

A *Budapest székesfőváros irodalomtörténeti jutalmára* (800 P) „Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből 1780—1830-ig“ beérkezett: 1. (jeligéje: Imhol fát sokat ültetünk), 2. (jeligéje: Nonum prematur in annum). A bíráló bizottság tagjai: Császár Elemér, Pintér Jenő r. és Papp Ferenc l. tagok.

A *Bésán-alapítvány* kamatainak felhasználásával a M. Tud. Akadémia bevételeiből kiegészített 1000 pengős jutalomtételre „A magyar dráma története 1867—1896-ig“ beérkezett egy pályamű (jeligéje: Dráma = cselekvés). A bíráló bizottság elnöke: Voinovich Géza r. t., tagjai Szinyei Ferenc r. és Baros Gyula l. tagok.

A II. osztályból:

A *Chorin Ferenc-juttalomra* beérkeztek: 1. *Gáthy István*: „A munka társadalma“, 2. *dr. Leopold Elemér*: „Jogeszme alkonya“ és 3. *Milhoffer Sándor*: „A magyar búza ára és értékesítése“ c. pályaművek.

A *Weiss Fülöp-juttalomra* beérkeztek: 1. *Gáthy István*: „A munka társadalma“ és 2. *Milhoffer Sándor*: „A magyar búza ára és értékesítése“ c. pályamunkák.

A *Városok Országos Kongresszusa* által *Sipőcz Jenő* nevére tett 1000 pengős jutalomra beérkeztek: 1. *Pásztor Mihály*: „A közvilágítás“, 2. *Schoen Arnold*: „A budapesti központi városháza“, 3. *Schoen Arnold*: „A budai Szent Anna templom“, 4. *dr. Engländerné Brüll Klára*: „Orvosok és kórházak Pest-Budán“, 5. *Vass Klára*: „Buda német utcanevei“ és 6. *Bevilaqua-Borsody Béla*: „A budai és pesti mészáros céhek ládáinak okiratai 1270—1872-ig“ c. pályamunkák.

A *Győr város alapítványának* kamataiból hirdetett 2000 pengős jutalomra „A magyar birtokjog alapelvei“ c. a. tervrajzot küldött *dr. Cziúky Ferenc* és két névtelen pályázó.

Az *ifj. Vigyázó Sándor* emlékére az Akadémia bevételeiből hirdetett 3000 pengős jutalomra „Tudományos és publicisztikai politikai irodalmunk 1800—1807-ig“ tervrajzot küldött *dr. Máté Károly*.

A *Molnár Kálmán* pécsi egyet. tanár adományából kitűzött 1000 pengős jutalomra: „A főkegyúri jog jögalapja“ négy pályamű érkezett a következő jelíggel: 1. „Istenért, a hazáért“, 2. „Justitia regnorum fundamentum“, 3. „Pro pace et concordia“ és 4. (jelige nélkül).

A *Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Széchenyi-alapítványának* kamataiból „A konjunktúra-elmélet alapjai“ címen hirdetett 2000 pengős jutalomtételre beérkezett: 1. *Andreich Jenő* műegy. adjunktus, 2. *dr. Varga István*, 3. *dr. Rostis László* tervrajza és 4. „Psziché“ jelíggés munka.

A Székesfőváros 1000 pengős *hadtörténelmi jutalmára* „Buda ostroma 1849-ben“ beérkeztek: 1. *dr. Rédvay Isván*, 2. *Vitéz Aggházy Kamill* pályamunkája és 3. „Él magyar, áll Buda még“ jeligés mű.

A III. osztályból:

A Székesfőváros 1000 pengős *technikai jutalomtételére* „Az útburkolás legjelentősebb feladatai“, beérkezett egy pályamű „Budapest már világváros“ jeligével.

A II. és a III. osztály januári ülésében fogja a bírálókat kiküldeni.

I N H A L T.

	Seite
I. Feier anlässlich der Hundertjahreswende des Todes Franz von Kazinczy's:	
1. Festsitzung der Ungarischen Akademie der Wissenschaften am 18-ten Oktober 1931:	
a) Eröffnungsrede des Präsidenten Albert von Berzeviczy	255
b) Johann Horváth o. M.: Das Gedächtnis Kazinczy's.	259
2. Die zu Széphalom am 2-ten Oktober 1931. stattgefundene Feier:	
a) Zusammenfassende Darstellung der Feierlichkeit.	281
b) Festrede der Staatssekretärs Paul Petri	283
c) Rede des Herrn Aladár von Bernáth, Vicegespans des Komitats Zemplén	285
3. Rede des korr. M. Ludwig Kéky auf der Kazinczy-Feier in Érsemlyén	286
II. Auszüge aus den in den Sitzungen der Akademie vortragenen Abhandlungen:	
1. Vortrag des Präsidenten Albert von Berzeviczy in der Sitzung der II. Klasse am 19. Januar 1932.: „Die dem Schmerling-Provisorium vorausgehenden letzten konstitutionellen Kämpfe	288
2. Franz Szinnyei o. M.: Die Aufeinanderwirkung unserer erzählender Schriftsteller in der Periode der Regierung Bachs	289
III. Kassenbericht der Ung. Akademie der Wissenschaften vom Jahre 1931. und Kostenvoranschlag für Januar—Juni 1932.	291
IV. a—d) Vermögens- und Einkommen-Ausweis der beiden Graf Vigyázó-Vermögen vom Jahre 1931	307
IV. e) Informationen über den Stand und die Belastungen der beiden Graf Vigyázó-Vermögen Ende Dezember 1931	319
V. Kostenvoranschlag der beiden Graf Vigyázó-Vermögen für Januar-Juni 1932.	324
VI. Begrüßungsworte des stellvertretenden Klassenvorstands, Ehrenmitglieds Franz Badics an Johann Horváth o. M.	329
VII. Die in 1931. verstorbenen Mitglieder der Akademie	333
VIII. Schenkungen an die Akademie	334
IX. Neuausgaben der Ungarischen Akademie der Wissenschaften	334
X. Eingelaufene Preisschriften	335

SOMMAIRE.

	Page
I. Le centenaire de la mort de François Kazinczy :	
1. Séance solennelle de l'Académie Hongroise du 18 Octobre 1931 :	
a) Discours d'ouverture, prononcé par M. le Président A. de Berzeviczy	255
b) Commémoration de Kazinczy, par M. Jean Horváth de l'Académie	259
2. Les solennités commémoratives célébrées à Szépphalom le 2 Octobre 1931 :	
a) Notes relatives aux solennités	281
b) Discours solennel de M. Paul Petri, secrétaire d'État, député	283
c) Discours de M. A. Bernáth, sous-préfet du comitat Zemplén	285
d) Discours de M. L. Kéky, membre correspondant, à l'occasion des solennités célébrées à Érsemlyén	286
II. Extraits des communications présentées dans les séances de l'Académie :	
1. Communication de M. le Président de l'Académie A. de Berzeviczy : „Les dernières luttes constitutionnelles avant le provisoire de Schmerling“, présentée dans la séance de la 2 ^e section du 19 Janvier 1932	288
2. Communication de M. François Szinnyi : Influences réciproques dans l'oeuvre de nos conteurs de la période-Bach	289
III. L'exercice 1931 et le budget pour janvier-juillet 1932	291
IV. a—d) Relevé des effectifs et des revenus des deux fonds-Vigyázó en 1931	307
IV. e—f) Relevé de l'état des deux fonds-Vigyázó et des dettes qui les affectent fin de décembre 1931	319
V. Budget des deux fonds-Vigyázó pour la première moitié de l'exercice 1932	324
VI. Discours de bienvenu de M. François Badics, suppléant du président de la section, adressé à M. Jean Horváth de l'Académie	329
VII. Necrologie	333

	Page
VIII. Dons	334
IX. Récentes éditions de l'Académie	334
X. Travaux de concours, présentés à l'Académie	335
XI. Sommaire allemand	338
XII. Sommaire français	339
XIII. Sommaire anglais	340

CONTENTS.

	Page
I. Commemoration of the centenary of Francis Kazinczy's birth :	
1. Official Meeting of the Hungarian Academy of Sciences held on 18th October 1931.	
a) President Dr. Albert de Berzeviczy's opening speech on Kazinczy	255
b) Mr. John Horváth, ord. member: „To the memory of Kazinczy“	259
2. Celebration held at Széphalom on 2nd October 1931 :	
a) Notes on the course of the meeting	281
b) Official speech made by Mr. Paul Petri, M. P., Under-Secretary of State	283
c) Address delivered by Mr. Aladár Bernáth, under-sheriff of the county of Zemplén	285
3. Mr. Luis Kéky, corr. member's speech at the Kazinczy-festival held at Érsemlyén	286
II. <i>Extracts</i> from the dissertations presented at the meetings of the Academy :	
1. President Dr. Albert de Berzeviczy's lecture, delivered at the meeting of the II. Section on 19th January 1932, on „The last constitutional contests preceding the so-called Schmerling provisory constitution“	288
2. Mr. Francis Szinnyei, ord. Member: „The mutual influence exercised by our narrators during the Bach-period“	289
III. The Accounts for the year 1931 of the Hungarian Academy of Sciences and the Estimates for the period January to June 1932. incl.	291
IV. a—d) Account given of the two Count Vigyázó estates in the year 1931 (statement of assets and income).	307

Contents

341

Page

IV. e) Assets and Liabilities of the two Count Vigyázó estates, as at the end of December 1931 (informatory)	319
V. Estimates of the two Count Vigyázó estates for the first half of the year 1932.	324
VI. Mr. Francis Badics, hon. member, Vice-President of Section. Address of welcome to Mr. John Horváth, ord. member	329
VII. The Hungarian Academy of Sciences members deceased in the year 1931.	333
VIII. Donations	334
IX. New publications of the Hungarian Academy of Sciences	334
X. Treatises received	335
XI. Index. German translation	338
XII. Index. French translation	339
XIII. Index. English translation	340

5

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI:

BALOGH JENŐ

FŐTITKAR

XLI. KÖTET

446. FÜZET - 1931. JANUÁR-ÁPRILIS

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1931.

TARTALOM.

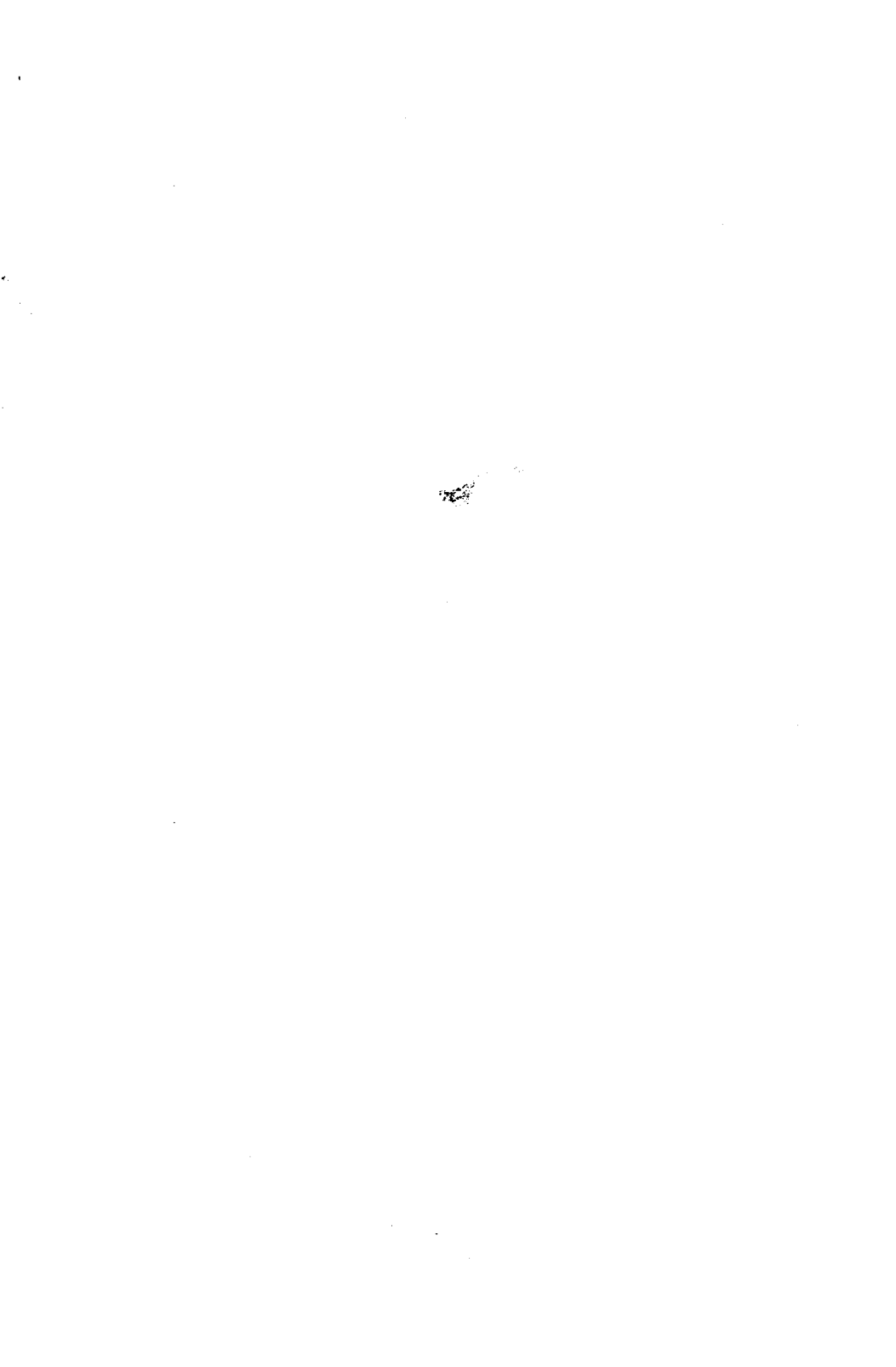
	Lap
I. Az Akadémia belső tagjai	1
II. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr megnyitó beszéde az 1930 május 11-én tartott ünnepi közgyűlésen : „A száz éves Akadémia“	5
III. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr megnyitó beszédei : a) I. Ferenc József király emlékezete	17
b) Kisfaludy Károly halálának századik évfordulója alkalmából	19
c) Tisza Kálmán ig. és t. t. születésének centenariuma alkalmából 1930 december 15-én	22
IV. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úrnak „Az 1861.-i országgyűlés vége“ c. felolvasása	27
a) A tanulmány kivonata	27
b) Csánki Dezső ig. és r. t. osztályelnök üdvözlő szavai a felolvasás után	28
V. A M. Tud. Akadémia munkássága	30
a) Jelentés a M. Tud. Akadémia könyvtárának 1929. és 1930. évi állapotáról	30
b) A Szótári Bizottság jelentése 1930-ról	46
c) A Történelmi Bizottság jelentése 1930-ról	46
VI. Fináczy Ernő ig. és r. t. osztálytitkár, bizottsági tag előterjesztése a Coopération Intellectuelle Magyar Nemzeti Bizottságának 1930 december hó 4-én tartott ülésén	48
VII. A Magyar Tudományos Akadémia pénztári számadása az 1930. évről	57
VIII. Kimutatás az 1930 július—december hónapokban megjelent kiadványok nyomdai költségeiről	67
IX. A Magyar Tudományos Akadémia költségvetése az 1931. év I. felére ¹	71
X. A két gróf Vigyázó-vagyon mérlege, továbbá vagyon- és jövedelmi kimutatása : a) 1930 január—június	77
b) 1930 július—december ²	88

¹ Az 1930. év I. felének költségvetése közöltetett az Akadémiai Értesítő XL. kötetének 321—326 lapjain.

² A két gróf Vigyázó-vagyonnak 1929. évi vagyon és jövedelmi kimutatása közöltetett az Akadémiai Értesítő XL. kötetének 343—357 lapjain.

Tartalom

	Lap
XI. Tájékoztató a két gróf Vigyázó-vagyon álagáról és a két vagyont még terhelő tartozásokról 1931 január 1-én	101
XII. A két gróf Vigyázó-vagyon költségvetése az 1931. év I. felére	108
XIII. Az 1931. évi nagygyűlésen odaitélhető jutalmak tárgyában javaslattételre kiküldött bizottságok	110
XIV. Jelentés a Weiss Fülöp-jutalomról	114
XV. Csánki Dezső ig. és r. t. osztályelnök üdvözlő beszédei a II. osztályban tartott székfoglalók alkalmából :	
a) Kenéz Béla l. taghoz	125
b) Divéky Adorján l. taghoz	126
c) Kuncz Ödön l. taghoz	128
XVI. Nekrológok :	
1. Csánki Dezső ig. és r. t. osztályelnök megemlékezése Wertheimer Ede r. t. elhunytáról a II. osztálynak 1931 január 5-én tartott zárt ülésén	130
2. Ortvyay Rudolf l. t. beszéde Farkas Gyula r. t. ravatalánál	131
3. Hoór-Tempis Móric l. t. beszéde Kandó Kálmán l. t. ravatalánál	134
4. Tangl Károly l. t. beszéde Fröhlich Izidor ig. és r. t. osztálytitkár ravatalánál	135
5. Rybár István l. tag beszéde Klupathy Jenő l. tag ravatalánál	137
XVII. A Magyar Tudományos Akadémia újabb kiadványai	139
XVIII. Adományok folytatólagos jegyzéke	142
XIX. Német, francia és angol tartalommutató	143—148

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
BALOGH JENŐ
FŐTITKÁR

XLI. KÖTET

447. FÜZET – 1931. MÁJUS–SZEPTEMBER

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1931.

TARTALOM.

	Lap
I. A M. Tud. Akadémia XCI. ünnepélyes közlése . . .	149
1. Herczeg Ferenc ig. és t. t. másodelnök: Gróf Széchenyi István és a „Világ“	149
2. Bernát István r. t.: Darányi Ignác emlékezete . . .	158
II. A M. Tud. Akadémia nagygyűlése	158
III. Bizottsági jelentések	170
1. Jelentés a Nagyjuttalomról és a Marczibányi-mellékjuttalomról	170
2. Jelentés a Sámuel-Kölber-díjról	176
3. Jelentés a Chorin Ferenc-alapítvány 1930. évi kamatainak odaitéléséről	178
4. Jelentés a báró Kornfeld Zsigmond-juttalom odaitélése tárgyában	187
5. Jelentés a Kazinczy Gábor és neje, Várady Szabó Anna-juttalom odaitélése tárgyában	190
6. Jelentés Thirring Gusztáv: „Budapest főváros demografiai és társadalmi tagozódásának fejlődése az utolsó 50 évben“ c. pályamunkájáról	191
IV. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr megnyitó beszédei:	
1. Megemlékezés gróf Apponyi Albert 85. születésnapjáról és gróf Apponyi Albert ig. és t. t. köszönő irata	196
2. A Történettudományok Nemzetközi Bizottságának budapesti ülésén tartott megnyitó	199
V. Közlemények a nemzetközi tudományos együttműködés ügyeinek intézésére alakított Magyar Nemzeti Bizottság üléseiről:	
Berzeviczy Albert ig. t. t. elnök úr megnyitó beszéde Mr. Nicholas Murray Butler előadása alkalmából	203
VI. A M. Tud. Akadémia állásfoglalása a nyelvhelyesség, illetőleg a nyelvművelés kérdésében	207
VII. Csánki Dezső ig. és r. t. osztályelnöki üdvözlő beszéde Kornis Gyula r. t. taghoz	209
VIII. 1. Herczeg Ferenc ig. és t. t. másodelnök üdvözlő beszédei az akadémiai jutalmat nyert tanítók jutalmának átadása alkalmából	212
2. A M. Tud. Akadémia által jutalommal kitüntetett, illetőleg a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak jutalmazásra ajánlott tanítók	214

Tartalom

	Lap
IX. A M. Tud. Akadémia költségvetése az 1931. év második felére	215
X. A M. Tud. Akadémia jutalomtételei 1931-ben	221
XI. A két gróf Vigyázó-vagyon költségvetése az 1931. év második felében és kiadásai 1931. január—június hónapokban	226
XII. Badics Ferenc t. tagnak, az I. osztály helyettes elnökének üdvözlő beszédei	233
XIII. Nekrológok :	
1. Herczeg Ferenc ig. és t. t. másodelnök beszéde néhai Vargha Gyula t. t. másodelnök síremlékének felavatásakor	237
2. Reiner János l. t. beszéde néhai Giesswein Sándor l. t. síremlékének leleplezése alkalmából	237
3. Láng Nándor l. t. beszéde Pápay József l. t. sírjánál Debrecenben, 1931. június 11-én	238
4. Kolosváry Bálint l. t. beszéde Szászy Béla l. t. temetésén, 1931. június 20-án	240
XIV. Tagválasztások a M. Tud. Akadémiában	241
XV. A Római Magyar Történeti Intézet munkássága az 1920—1930. években	243
XVI. A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai	247
XVII. A tartalommutató német fordítása	249
XVIII. A tartalommutató francia fordítása	251
XIX. A tartalommutató angol fordítása	253

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
BALOGH JENŐ
FŐTITKAR

XLI. KÖTET

448. FÜZET – 1931. OKTÓBER–DECEMBER

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1931.

TARTALOM.

	Lap
I. <i>Kazinczy Ferenc</i> halála századik évfordulójának meg- ünneplése:	
1. A M. Tud. Akadémiának 1931. október 18-án tartott ünnepi ülése:	
a) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr meg- nyitó beszéde Kazinczyról	255
b) Horváth János r. t.: Kazinczy emlékezete	259
2. A Széphalmon 1931. okt. 2-án tartott ünnepség:	
a) Feljegyzések az ünnepség lefolyásáról	281
b) Petri Pál államtitkár, orsz. képviselő úr ünnepi beszéde	283
c) Bernáth Aladár úrnak, Zemplén vármegye alis- pánjának beszéde	285
3. Kéky Lajos l. t. beszéde az Érsemlyénben tartott Kazinczy-emlékünnepevény	286
II. <i>Kivonatok</i> az akadémiai üléseken bemutatott érte- kezésekből:	
1. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr felolvasása a II. osztálynak 1932. január 19-én tartott ülésén „A Schmerling-féle provisoriumot megelőző utolsó, alkotmányos küzdelmek“ cím alatt	288
2. Szinyei Ferenc r. t.: Elbeszélőink egymásrahatása a Bach-korszakban	289
III. A M. Tud. Akadémia pénztári számadása 1931-ről és költségvetése 1932 január—június hónapjaira	291
IV. a)—d) A két gróf Vigyázó-vagyon- és jöve- delmi kimutatása az 1931. évről	307
IV. e)—f) Tájékoztató a két gróf Vigyázó-vagyon állásáról és tartozásairól 1931. december végén	319
V. A két gróf Vigyázó-vagyon költségvetési előirányzata 1932. első felére.	324
VI. Badics Ferenc t. t., h. osztályelnök üdvözlő beszéde Horváth János r. taghoz	329
VII. A M. Tud. Akadémia halottai 1931-ben	333
VIII. Adományok	334
IX. A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai	334
X. Beérkezett pályaművek	335
XI. A tartalommutató német fordítása	338
XII. A tartalommutató francia fordítása	339
XIII. A tartalommutató angol fordítása	340

Pápa, 1932. Főiskolai-könyvnyomda. (Felelős vezető Nánik Pál.)

HIRDETÉS.

MEGJELENT

a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó vállalatának
1932. évi kiadványa:

Voinovich Géza r. t.:

ARANY JÁNOS ÉLETRAJZA

(1849—1860)

cimű munkája.

A KÖTET TARTALMA A KÖVETKEZŐ:

I. fejezet. Irodalmi állapotok 1850 körül. — A Hölgyfutár és Szilágyi Sándor füzetei. — Arany hangulata kisebb költeményeiben. — Angol költők tanulmányozása. — A költői beszély új alakja: Katalin, s a modern eposzé: Bolond Istók I. éneke. — A geszti félév. — Visszatér Toldihoz; a Daliás Idők legelső tervei s első dolgozata. — Jóka öröge. — Nagykőrösre hívják tanárnak.

II. fejezet. Nagykőrös, a város és az iskola. — Arany helyzete és hangulata. — Befejezi a Nagyidai cigányokat. — 1852 nyara. Szalontán és Geszten; levélbeli leckéi Tisza Domokosnak. — A hún mondakör tanulmánya: Keveháza, Csaba királyfi első dolgozata.

III. fejezet. Irodalmi állapotok. — Toldi estéje megjelenik; Kemény Zsigmond nézetei a mondáról. — A Daliás Idők újabb dolgozata. — Az eposzi hitel elmélete, Arany alakító művészete és képelete; példa: a hún eposz újabb dolgozata (1855—56).

IV. fejezet. Arany a tanári széken. — Tankönyvei: olvasókönyve, irodalomtörténeti és poétikai dictatuma. — Életmódja, hangulata. — Kisebb költeményei és a balladák; megjelenésük és fogadtatásuk. — Tudományos dolgozatai. — Akadémiai tagsága. — Lapot készül indítani; Pestre költözik.

A kötetet a könyvkiadó vállalat pártoló tagjai a bolti ár (6—P) feléért kapják.

Akik a kötetet még a folyó évben óhajtják megküldetni, sziveskedjenek óhajukat a Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Hivatalához (V., Akadémia-utca 2.) címzett levelezőlapon közölni.